

JOURNAL OF TÜRKİYE MEDIA ACADEMY

e-ISSN: 2791-6014

TÜRKİYE
MEDYA AKADEMİSİ
DERGİSİ

CİLT/VOLUME: 4 SAYI/ISSUE: 7 ŞUBAT/FEBRUARY YIL/YEAR: 2024

www.turkiyemedyaakademisi.com

e-ISSN: 2791-6014

TÜRKİYE MEDYA AKADEMİSİ DERGİSİ

Türkiye Medya Akademisi Dergisi | Journal of Türkiye Media Academy

Cilt -Volume 4 | Sayı -Issue 7 | Yıl-Year 2024

Dergi Hakkında

Dergi Adı	Türkiye Medya Akademisi Dergisi
Diğer Adı (Çevirisi)	Journal of Türkiye Media Academy
e-ISSN	2791-6014
Yayın Aralığı	Yılda 2 Sayı (Şubat & Eylül)
Dergi Web Sitesi	https://www.turkiyemedyaakademisi.com/
Yayına Başlangıç	30.04.2021
Editörler	Doç. Dr. Onur Taydaş Doç. Dr. Sefer Kalaman
Yayıncı	Prof. Dr. Enderhan Karakoç
İmtiyaz Sahibi	Prof. Dr. Enderhan Karakoç
Yayımlandığı Ülke	Türkiye
Yayın Modeli	Açık Erişim
Yayın İçeriği	Türkiye Medya Akademisi Dergisi, İletişim Araştırmaları adı altında Radyo, Sinema, Televizyon, Gazete, Yeni Medya, Reklam, Halkla İlişkiler, Siyasal İletişim alanlarında ve alt dallarında hazırlanan çok yönlü özgün çalışmaları kapsar.
Okur Kitleleri	Hedef okuyucu kitlesi; iletişimin her alanı ile ilgili meslek mensupları, uzmanlar, araştırmacılar, uzmanlık ve doktora öğrencileri yanı sıra bu alanla ilgili öğrencileridir. Sürekli mesleki gelişim ve araştırma kültürünün yaygınlaşmasına katkı

sağlamayı hedefler.

Yayın Dili

Türkçe- İngilizce

Hakkında

Türkiye Medya Akademisi Dergisi, Sosyal ve Beşerî Bilimler/İletişim alanlarıyla (yeni medya, radyo, televizyon, sinema, halkla ilişkiler, gazetecilik vb.) ilgili konuların ve farklı bilim dallarının (sosyoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi vb.) iletişim alanıyla alakalı tüm alanlarla alakalı konuları kapsamaktadır. Türkiye Medya Akademisi Dergisi, iletişim alanına katkı sağlayacak çalışmaları Türkçe ve İngilizce dillerinde yayımlayarak bu alandaki bilginin ulusal ve uluslararası düzeyde artmasını ve paylaşımını amaçlamaktadır. Türkiye Medya Akademisi Dergisi'nin hedef kitesini akademisyenler, araştırmacılar, lisansüstü öğrenciler ve ilgili akademik kurum ve kuruluşlar oluşturmaktadır. Türkiye Medya Akademisi Dergisi, 2021 yılında yayın hayatına başlamış olup 28 Şubat ve 28 Eylül tarihlerinde olmak üzere yılda iki kez elektronik ortamda yayımlanan ve açık erişimli bir dergidir. Türkiye Medya Akademisi Dergisi'ne gönderilen çalışmalar, çift taraflı kör hakemlik sisteminin hassasiyetle işletildiği hakem sürecine tabi tutulmaktadır. Ayrıca tüm makaleler yayın etiği ihlallerini engellemek amacıyla intihal taramasından geçirilir ve benzerlik oranının %15'i geçmemesi ön şart olarak aranmaktadır.

Ücret Politikası

Derginin tüm giderleri Türkiye Medya Akademisi Dergisi Editör Kurulu tarafından karşılanmaktadır. Dergimiz tarafından makale gönderimi, makale yayını, makale süreçlerinin yürütülmesi de dahil olmak üzere hiçbir ad altında ücret talep edilmemektedir. Yayın politikalarımız gereğince hiçbir sponsorluk ve reklam anlaşması da kabul edilmemektedir.

Arşiv Politikası

1. Yayıncı, yazarlara, bir makalenin kendi kendine arşivleme (yazarın kişisel web sitesi) ve/veya yayımlandıktan sonra kurumsal bir havuzda arşivleme için bir makalenin (yayıncı pdf) nihai yayınlanmış sürümünün kullanılmasına izin verir.
2. Yazarlar, makalelerini halka açık ve/veya ticari konu tabanlı arşivlerde kendi kendilerine arşivleyebilirler. Ambargo süresi yoktur ancak yayınlanan kaynak belirtilmeli ve dergi ana sayfasına veya makalelerin DOI'sine bir bağlantı ayarlanmalıdır.
3. Yazarlar makalenin çıktısını PDF belgesi olarak indirebilirler. Yazarlar makalenin kopyalarını meslektaşlarına herhangi bir

ambargo olmaksızın gönderebilir.

4. Yayıncı, makalelerin tüm sürümlerine izin verir (Gönderilen sürüm, kabul edilmiş versiyon, yayınlanmış versiyon) ambargo olmaksızın yazarın tercih ettiği bir kurumsal veya başka bir arşivde saklanacaktır.

Hakemlik Türü

Çift Taraflı Kör Hakemlik

İncelemede Geçen Süre

Ortalama 3 ay

İntihal Kontrolü

Turnitin

Yayın ve Danışman Kurulu | Editorial and Advisory Board

Prof. Dr. Enderhan Karakoç

Ankara Yıldırım Beyazıt University |
Faculty of Communication | Department of
New Media and Communication
enderhankarakoc@aybu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8969-6144

Prof. Dr. Hakan Aydın

Erciyes University | Faculty of
Communication | Department of
Journalism
haydin@erciyes.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4873-0988

Prof. Dr. Selami Özsoy

Bolu Abant İzzet Baysal University |
Faculty of Communication | Department of
Journalism
ozsoy_s@ibu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0066-3122

Prof. Dr. Ümit Arklan

Süleyman Demirel University | Faculty of
Communication | Department of Public
Relations and Publicity
umitarklan@sdu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0066-3122

Prof. Dr. Zakir Avşar

Ankara Hacı Bayram Veli University |
Faculty of Communication | Radio,
Television and Cinema Department
zakir.avsar@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1427-127X

Assoc. Prof. Dr. Fatma Çakmak

Muğla Sıtkı Koçman University | Fethiye
Faculty of Business Administration |
Department of Business Administration
fatmacakmak@mu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7276-5016

Prof. Dr. Göksel Göker

Fırat University | Faculty of
Communication | Department of
Journalism
ggoker@firat.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5794-1122

Prof. Dr. Mahmut Çelik

Republic of North Macedonia, Shtip Gotse
Delchev University | Faculty of Philology |
Department of Turkish Language and
Literature
mahmut.celik@ugd.edu.mk

Prof. Dr. Ömer Alanka

Mustafa Kemal University | Faculty of
Communication Department of Journalism
omer.alanka@mku.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5558-1848

Prof. Dr. Mevlüt Akyol

İnönü University Faculty of
Communication | Department of Public
Relations and Publicity | Department of
Advertising and Publicity
mevlut.akyol@inonu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2195-1652

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Oktan

Ondokuz Mayıs University |
Communication Faculty | Radio, Television
and Cinema Department
ahmetoktan@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2618-2127

Assoc. Prof. Dr. Haldun Narmanlıoğlu

Marmara University | Faculty of
Communication | Department of
Journalism
haldun.narmanlioglu@marmara.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5137-8407

Assoc. Prof. Dr. Oğuz Göksu

Ankara Hacı Bayram Veli University |
Faculty of Communication | Department of
Public Relations and Publicity
oguz.goksu@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7923-8761

Assoc. Prof. Dr. Özlem Duğan

Uşak University | Faculty of
Communication | Department of Public
Relations and Advertising
ozlem.dugan@usak.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9028-7989

Assoc. Prof. Dr. Zühâl Fidan Barıtcı

Aksaray University | Faculty of
Communication | Department of Public
Relations and Advertising
zuhalfidan@aksaray.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0957-1040

Prof. Dr. Abdullah Özkan

Istanbul University | Faculty of
Communication | Department of Public
Relations and Publicity
abdullahozkan@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5923-8732

Prof. Dr. Erdal Dağtaş

Anadolu University | Faculty of
Communication | Department of
Journalism
edagtas@anadolu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9716-2150

Prof. Dr. Mahmut Çelik

Republic of North Macedonia, Shtip Gotse
Delchev University | Faculty of Philology |
Department of Turkish Language and
Literature
mahmut.celik@ugd.edu.mk

Assoc. Prof. Dr. Ozan Özpáy

Sivas Cumhuriyet University | Faculty of
Communication | Radio, Television and
Cinema Department
ozanozpáy@cumhuriyet.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0352-696X

Assoc. Prof. Dr. Redife Saini

Republic of North Macedonia International
Balkan University | Faculty of Education
refide.saini@outlook.com
ORCID: 0000-0001-8838-080X

Asst. Prof. Dr. Nazmi Ekin Vural

Yozgat Bozok University | Faculty of
Communication | Department of
Communication Sciences
ekin.vural@bozok.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4198-0407

Prof. Dr. Adem Yılmaz

Atatürk University | Faculty of
Communication | Department of Radio,
Television and Cinema
adem@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8839-5582

Prof. Dr. Gülcan Işık

Ankara Hacı Bayram Veli University |
Faculty of Communication | Department of
Public Relations and Publicity
gulcan.isik@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6296-7802

Prof. Dr. Mehmet Sezai Türk

Kyrgyzstan, Türkiye Manas University |
Faculty of Communication
mehmetsezai.turk@manas.edu.kg
ORCID: 0000-0001-6042-0486

Prof. Dr. Mustafa Akdağ

Erciyes University | Faculty of
Communication | Department of Public
Relations and Publicity
makdag@erciyes.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1818-2960

Prof. Dr. Slobodan Ilic

Near East University, Faculty of Arts and
Sciences
slobodan.ilic@neu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0707-0610

Prof. Dr. Osman Kubilay Gül

Sivas Cumhuriyet University | Faculty of
Education | Department of Turkish and
Social Sciences Education
kubilaygul@cumhuriyet.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9829-1819

Assoc. Prof. Dr. Begayim Maksutova

Kyrgyz National University
bg.zad@mail.ru
ORCID: 0009-0004-8811-7824

Assoc. Prof. Dr. Elçin İbrahimov

Azerbaijan National Academy of Sciences,
Nasimi Linguistics Institute
elchinibrahimov85@mail.ru
ORCID: 0000-0002-1105-9345

Assoc. Prof. Dr. Oğuz Güner

Ankara Yıldırım Beyazıt University |
Faculty of Political Sciences | Department
of International Relations
oguz.guner@aybu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1619-579X

**Prof. Dr. Morakeng Edward Kenneth
Lebaka**

University of Zululand, South Africa
edwardlebaka@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4652-9490

Prof. Dr. Yusuf Adıgüzel

Sakarya University | Faculty of
Communication | Department of
Journalism
yusufadiguzel@sakarya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8400-1099

Assoc. Prof. Dr. Asiye Ata

Atatürk University | Faculty of Open
Education | Department of Public Relations
and Publicity
asiye.ata@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7862-7872

Assoc. Prof. Dr. Dilan Çiftçi

Cyprus International University | Faculty
of Communication | Department of Digital
Game Design
dciftci@ciu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3806-3915

Assoc. Prof. Dr. Güllü Karanfil

Comrat State University | Maria
Marunovich Science Center
gullukaranfil@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-8045-7822

Asst. Prof. Dr. Atilla Jorma

Macedonian International Vision
University | Institute of Balkan Studies

Asst. Prof. Dr. Abdul Huseyin Lale
Iranian Academy of Arts

Asst. Prof. Dr. Aytekin Zeynalova
Baku State University
aytekinzeynalova@mail.ru
ORCID: 0000-0002-9737-1072

Asst. Prof. Dr. Addis Gadzhiev
Moscow Film School

Asst. Prof. Dr. Aytekin Zeynalova
Baku State University
aytekinzeynalova@mail.ru
ORCID: 0000-0002-9737-1072

Dr. Łukasz Tomczy
University of Macerata

Editör Kurulu | Editorial Board

Editör | Editor

Assoc. Prof. Dr. Onur Taydaş
Sivas Cumhuriyet University | Faculty of
Communication | Radio, Television and
Cinema Department
onurtaydas@cumhuriyet.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5068-8988

Editör | Editor

Assoc. Prof. Dr. Sefer Kalaman
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty
of Communication | Department of New
Media and Communication
skalaman@ybu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2761-1229

Editör Yardımcısı | Ass. Editor

Asst. Prof. Dr. Selim Beyazyüz
Düzce University | Faculty of Art, Design and
Architecture | Department of Radio,
Television and Cinema
selimbeyazyuz@duzce.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8384-8992

Editör Yardımcısı | Ass. Editor

Lecturer Mehmet Ali Sevimli
Necmettin Erbakan University | Faculty of
Fine Arts and Architecture | Department of
Radio, Television and Cinema
masevimli@erbakan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2367-9912

Etik Editörü | Ethics Editor

Assoc. Prof. Dr. İkbâl Bozkurt Avcı
Samsun University | Faculty of Economics,
Administrative and Social Sciences |
Department of Communication Design and
Management
ikbal.avci@samsun.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9604-7291

İndeks Editörü | Index Editor

Lecturer Salih Köse
Çankırı Karatekin University | Faculty of Art,
Design and Architecture | Department of
Cinema and Television
salihkose@karatekin.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8135-6310

İstatistik Editörü | Statistics Editor

Assoc. Prof. Dr. Murat Koçyiğit
Necmettin Erbakan University | Faculty of
Tourism | Department of Recreation
Management mkocyiigit@erbakan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2250-415X

Dil Editörleri | Language Editor

Türkçe | Turkish

Assoc. Prof. Dr. Enes Bal
Necmettin Erbakan University | Faculty of
Social Sciences and Humanities | Department
of Public Relations and Advertising
ebal@erbakan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6426-9426

İngilizce | English

Assoc. Prof. Dr. Salih Gürbüz
Necmettin Erbakan University | Faculty of
Fine Arts and Architecture | Department of
Film Design and Directing
gurbuzsalih@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-5690-8136

Türkçe | Turkish

Grad. Student Ayşe Mine Arslan
Cumhuriyet University | Social Sciences
Institute | Department of Cinema and
Television
mineguz1@hotmail.com
ORCID: 0009-0007-8872-8539

Alan Editörleri | Field Editors

Kapsam: Gazetecilik

Scope: Journalism

Prof. Dr. Narin Tülay Şeker
Akdeniz University | Faculty of
Communication Department of Journalism
tulayseker@akdeniz.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9660-7197

Kapsam: Gazetecilik

Scope: Journalism

Prof. Dr. Onur Bekiroğlu
Ondokuz Mayıs University | Faculty of
Communication Department of Journalism
onur.bekiroglu@omu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4526-358X

Kapsam: Halkla İlişkiler ve Tanıtım

Scope: Public Relations and Promotion

Prof. Dr. Makbule Evrim Gülsünler
Selçuk University | Faculty of
Communication Department of Public
Relations and Publicity ecil@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2092-0958

Kapsam: Halkla İlişkiler ve Tanıtım

Scope: Public Relations and Promotion

Assoc. Prof. Dr. Hüsametdin Akar
Bolu Abant İzzet Baysal University | Faculty
of Communication Department of Public
Relations and Publicity
husametdinakar@ibu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6742-6629

Kapsam: Reklamcılık

Scope: Advertising

Prof. Dr. İmran Aslan
Selcuk University |
Faculty of Communication
Department of Advertising
imranaslan@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1168-3578

Kapsam: Reklamcılık

Scope: Advertising

Assoc. Prof. Dr. Ersin Diker
Gümüşhane University |
Faculty of Communication
Department of Public Relations and Publicity
ersindiker@gumushane.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3973- 0639

Kapsam: Yeni Medya

Scope: New Media

Prof. Dr. Umur Işık
Ankara Hacı Bayram Veli Univesity |
Faculty of Communication
Department of Journalism
umur.isik@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1168-3578

Kapsam: Yeni Medya

Scope: New Media

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Bostancı
Sakarya Univesity |
Faculty of Communication
Department of Journalism
mbostanci@sakarya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9235-293X

Kapsam: İletişim Bilimleri

Scope: Communication Studies

Assoc. Prof. Dr. Ülhak Çimen
Atatürk Univesity | Faculty of
Communication Department of Radio,
Television and Cinema
ulhak.cimen@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7307-4874

Kapsam: İletişim Bilimleri

Scope: Communication Studies

Asst. Prof. Dr. Deniz Kurtyılmaz
Giresun Univesity | Faculty of
Communication Department of Radio,
Television and Cinema
deniz.kurtyilmaz@giresun.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8123-8034

Kapsam: Radyo, Televizyon ve Sinema

Scope: Radio, Television and Cinema

Prof. Dr. Fevzi Kasap
Near East University | Faculty of
Communication Department of Radio,
Television and Cinema
fevzi.kasap@neu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3965-3837

Kapsam: Radyo, Televizyon ve Sinema

Scope: Radio, Television and Cinema

Assoc. Prof. Dr. Cüneyt Korkut
Atatürk University | Faculty of
Communication Department of Radio,
Television and Cinema
ckorkut@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9763-5202

Mizanpaj Editörü | Layout Editor

Muhammed Ali Dinç
Selçuk Univesity | Faculty of Communication
Department of Radio, Television and Cinema
mali.dinc@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3944-5368

Sorumlu Yazı İşleri | Responsible Editorial

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Sefa Doğru
Selçuk Univesity | Faculty of Fine Arts
Department of Cartoon and Animation
sefadogru@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2680-888X

Editöryal Sekreteryä | Editorial Secretaria

PhD. Student Batın Berr Güney
Atatürk Univesity |
Institute of Social Sciences
batin.guney@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5579-3739

Arşiv Sorumlusu | Archive Supervisor

Dr. Seher Karataş
shr.byr14@outlook.com
ORCID: 0000-0002-3820-520X

Son Okuma | Final Reading

PhD. Student Hamide Sarıtaş
Selcuk University | Institute of Social
Sciences
hsaritas32@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1401-4174

**Teknik İletişim | Technical
Communication**

Şafak Dönmez
safakdonmez15@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2843-783X

Yayın Editörü | Publication Editor

Assoc. Prof. Dr. Abdullah Mert
Kütahya Dumlupınar Univesity |
Faculty of Fine Arts Department of Cartoon
and Animation abdullah.mert@dpu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6306-412X

Son Okuma | Final Reading

Assoc. Prof. Dr. Nesrin Öğüt
nogut42@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-9026-0839

Grafik Tasarım | Graphic Design

Lecturer Tarık Doğan Selçuk University |
Faculty of Communication Department of
Advertising tdogan@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6761-2536

**Teknik İletişim | Technical
Communication**

Grad. Student Eda İnalöğlü
Düzce University | Graduate Education
Institute Department of Radio, Television
and Cinema
edainaloglu@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9016-5893

İletişim

Bize Ulaşın

Bizimle iletişime geçmenin en iyi yolu e-postadır.

Tüm editörlerin bireysel iletişim bilgileri mevcuttur ve editör kadrosu bulunabilir.

Editöryal Yetkili

Ad Soyad: Assoc. Prof. Dr. Onur Taydaş

ORCID: 0000-0002-5068-8988

E-posta: onurtaydas@cumhuriyet.edu.tr

Telefon: 03129061605

Adres: Sivas Cumhuriyet University | Faculty of Communication

Şehir: Sivas

Ülke: Türkiye

Posta Kodu: 58140

Etik Editörü

Ad Soyad: Assoc. Prof. Dr. İkbal Bozkurt Avcı

ORCID: 0000-0002-9604-7291

E-posta: ikbal.avci@samsun.edu.tr

Telefon: 03623130055

Adres: Samsun University | Faculty of Economics Administrative and Social Sciences

Şehir: Samsun

Ülke: Türkiye

Posta Kodu: 55000

Dergi Sahibi

Ad Soyad: Prof. Dr. Enderhan Karakoç

ORCID: 0000-0001-8969-6144

E-posta: enderhankarakoc@aybu.edu.tr

Telefon: 00000000000

Adres: Ankara Yıldırım Beyazıt University | Faculty of Communication

Şehir: Ankara

Ülke: Türkiye

Posta Kodu: 06100

İtiraz

Bilimsel içeriğini yanlış anladığımız için makalenizi reddettiğimizi düşünüyorsanız, lütfen info@turkiyemedyaakademisi.com adresinden editör ekibimize bir itiraz mesajı gönderin.

Şikâyet

Şikâyetler doğrudan info@turkiyemedyaakademisi.com adresine e-posta ile gönderilmelidir.

Sosyal Medya Hesapları

Instagram: <https://www.instagram.com/turkiyemedyaakademisi>

Twitter: <https://twitter.com/tmedyaakademisi>

Facebook: <https://www.facebook.com/turkiyemedyaakademisi>

İçindekiler | Contents

Türkiye Medya Akademisi Dergisi Jenerik **i-xii**
Journal of Türkiye Media Academy Generic

Araştırma Makaleleri | Research Articles

Hatice Başar **11-18**
İletişim Bilimleri Yaklaşımlarında Kamu Diplomasisi ve Haber
Public Diplomacy and News in Communication Sciences Approaches

Zerdeşt Yalçın **19-46**
Karl Marx ve Louis Althusser İzinde Bernardo Bertolucci Sineması: Novecento (1900) ve
Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce)
*The Cinema of Bernardo Bertolucci in the Footsteps of Karl Marx and Louis Althusser: Novecento
(1900) and Prima Del Rivoluzione (Before the Revolution)*

Emrah Budak **47-67**
Türkiye, Tahıl Anlaşması'nın Sürdürülmesinde Anahtar Bir Rol Oynayabilir Mi?
Uluslararası Medya ve Kamu Diplomasisi Ekseninde Bir İnceleme
*Can Turkey Play a Key Role in Sustaining the Grain Deal? A Study on International Media and
Public Diplomacy*

Sefer Darıcı - Siham El Ouahabi **68-87**
The Effect of Subliminal Stimuli Used in Promotion Videos on the Level of Liking and
Remembering
*Tanıtım Videolarında Kullanılan Bilinçaltı Uyarıların Beğeni ve Hatırlama Düzeyi Üzerindeki
Etkisi*

Şehriban Kayacan - Mikail Batu

Metaverse Ne Değildir? Sanal Dünya Üzerine Akademik Bir Tartışma*

What Is Not Metaverse? An Academic Discussion on the Virtual World*

88-110

Mehmet Serdar Büyükpala

Godard'ın Çinli Kız Filmine Brecht Estetiği ile Bakmak

Rewatching Godard's Movie La Chionise with Brecht's Aesthetic

111-133

Doktora Tez Özetleri | Summaries of Doctoral Dissertation

Metin Düz

Sosyal Hızlanma Teorisi Bağlamında Zaman Kavramı

Time Concept in The Context of Social Acceleration Theory

134-169

İletişim Bilimleri Yaklaşımlarında Kamu Diplomasisi ve Haber

Öğr. Gör. Hatice Başar | ORCID: [0000-0002-7831-9594](https://orcid.org/0000-0002-7831-9594) | phillysse@gmail.com

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05mskc574>

Öz

Uluslararası ilişkilerde, dış politikada uluslararası resmi karar vericilerin yanı sıra uluslararası kamuoyunda da olumlu etkiler oluşturma giderek önemini artırmış, devletlerarası resmi diplomasi faaliyetlerinin yanı sıra Kamu Diplomasisi olarak adlandırılan uygulamalar ile başka ülkelerin, halkların algısında “iyi bir ülke olma”ya yönelik çalışmalar öncelik kazanmıştır. Uluslararası ilişkilerde yapısalcılık olarak tanımlanan değer inşa etme imkânlarını en belirgin şekilde kitle iletişim araçlarının gelişmesi sağlamıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın akabinde ABD Başkanı Woodrow Wilson’un “On Dört Nokta” ilkelerinden biri olan açıklık ilkesi devletlerin kararlarının açık ve şeffaf bir şekilde kitle iletişim araçları ile kamuoyuna sunulması halkın dünyada meydana gelişmelerden haberdar olmasını sağlamıştır. İletişim Bilimleri bağlamında özellikle uydular ve kablolar aracılığı ile gelişen bilgisayar ve internet teknolojilerinin medya ve yeni medya sayesinde enformasyonun yerinden ve anında tüm dünyayı kapsayacak şekilde yayılması çağımızın enformasyon toplumu olarak dönüşmesine vesile olmuştur. Bu çalışmada, kitle iletişim araçlarının kamu diplomasisi unsurlarını kullanarak hem kamuoyu oluşturmada hem de var olan kamuoyunu etkileyerek yönlendirme etkisinde “haber” in önemi üzerinde durulmuştur. Ülkelerin iç politikalarının aynı zamanda dış politika ekseninde de birbirine eklemlendiği, sonuçlarının kamuoylarını etkilediği ve yönlendirdiği günümüz iletişim dünyasında kamu diplomasisi bağlamında haber kavramı irdelenmiştir. Bu çalışma kapsamında, kavramsal açıklama ve değerlendirmeler için literatür taraması yöntemi benimsenerek, kitaplar, ilgili makaleler ve yayınlar, resmi dokümanlar, çevrim içi içerikler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kamu Diplomasisi, Haber, Dış Politika, Diplomasi

Atıf Bilgisi

Başar, H. (2024). İletişim Bilimleri Yaklaşımlarında Kamu Diplomasisi ve Haber. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 1-18. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715096>

Geliş Tarihi	12.01.2024
Kabul Tarihi	26.02.2024
Yayın Tarihi	28.02.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	admin@turkiyemedyaakademisi.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Public Diplomacy and News in Communication Sciences Approaches

Lecturer Hatice Başar | ORCID: [0000-0002-7831-9594](https://orcid.org/0000-0002-7831-9594) | phillysse@gmail.com

Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Studies, Ankara, Turkey

ROR ID: <https://ror.org/05mskc574>

Abstract

In international relations, it has become increasingly important to create positive effects on international public opinion as well as official decision-makers in foreign policy, and in addition to official inter-state diplomacy activities, efforts to "be a good country" in the perception of other countries and peoples through practices called Public Diplomacy have gained priority. The development of mass media has provided the possibilities of value construction, which is defined as structuralism in international relations, in the most obvious way. In the aftermath of the First World War, the principle of openness, one of the "Fourteen Points" of US President Woodrow Wilson, enabled the public to be informed about the developments in the world by presenting the decisions of the states to the public in an open and transparent manner through mass media. In the context of Communication Sciences, the dissemination of information in a way to cover the whole world instantly and instantly thanks to the media and new media, especially the computer and internet technologies developed through satellites and cables, has led to the transformation of our age as an information society. In this study, the importance of "news" in both creating public opinion and influencing and directing the existing public opinion by using the elements of public diplomacy of mass media has been emphasized. The concept of news in the context of public diplomacy in today's communication world, where the domestic policies of countries are also articulated on the axis of foreign policy, and their results affect and direct public opinion, has been analyzed. Within the scope of this study, the literature review method was adopted for conceptual explanations and evaluations, and books, relevant articles and publications, official documents and online content were analyzed.

Keywords

Public Diplomacy, News, Foreign Policy, Diplomacy

Citation

Başar, H. (2024). İletişim Bilimleri Yaklaşımlarında Kamu Diplomasisi ve Haber. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 1-28. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715096>

Date of Submission	12.01.2024
Date of Acceptance	26.02.2024
Date of Publication	28.02.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	admin@turkiyemedyaakademisi.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Devletler, iktidar üzerine kurulu yapılardır. İktidara gelebilmek için iç kamuoyunu “ikna” ederek rızasını ve desteğini almak gerektiği gibi iktidarlarını sürdürmek ve mevcut meşruiyetlerini korumak için de yer aldıkları uluslararası sistemdeki devletlerin kamuoylarını da “ikna” etmek durumundadırlar. Bir devlet, hükümet, cumhurbaşkanı veya başbakan devletin imkân ve kaynaklarını bu amaç doğrultusunda kullanır.

1990'lı yıllardan itibaren küresel politikada değer, norm ve kültürün öne çıkması, küresel politikanın maddi boyutları ile birlikte aynı zamanda fikirselsel bir üretim olduğu varsayımını ortaya çıkarmıştır (Ekşi, 2014, s.231). Dolayısıyla kamu diplomasisine tarihsel, kültürel ve toplumsal öğelerin eklenmesiyle oluşan sosyal inşa boyutu uluslararası ilişkilerde konstruktivizm ile açıklanmaktadır. Ulus-devletlerin inşa sürecini açıklayan bu kuram, uluslararası ilişkileri belirleyen etkenlerin sadece siyasi karar mercileri ve kanun yapıcılar olmadığını, yanı sıra süreci etkileyen sosyo-kültürel unsurların varlığından da söz etmektedir.

Kitle iletişim araçlarının küresel düzeyde yaygınlık kazanmasıyla Thomas Friedman'ın ifadesi ile düzleşen dünyada insanların tek yönlü iletişim boyutundan iki yönlü iletişim boyutuna geçmesi ile toplumlar diğer toplumları tanıma imkânı bulduğu gibi kendilerini de ifade etme imkânına sahip olmuşlardır. İletişim ve enformasyon teknolojilerinin gelişimi ile ortaya çıkan iletişim çağı ve enformasyon toplumu genelde küresel politikayı, özelde ise diplomaside siyaset alanını etkileyerek güç ve iktidar ilişkilerini dönüştüren yeni mekanizmalar oluşturmuştur. Kamu diplomasisinin “Bir hükümetin açıkça yabancı bir kamuoyunu oluşturma, ulusal hedeflere, çıkarlara ve amaçlara ulaşmak için yapılandırılmış doğru bilgiyi yayma girişimidir (Yılmaz, 2012, s.209).” Tanımında bilginin doğruluğu güven ilişkisini, bilginin yayılması kitle iletişim araçlarını, kamuoyu da enformasyon toplumunu ve dönem itibari ile iletişim çağını ifade etmektedir.

Haberin ulusal ve uluslararası kamuoyu üzerindeki etkisi, karar verme süreçlerindeki yönlendirmesi kitle iletişim araçlarının kullanımının dünya üzerinde yaygınlık kazanması ile iç politikada olduğu üzere dış politikada da önemli bir unsur haline gelmesine olanak sağlamıştır. Ülkelerin demokratik süreçlerinin işleminde dördüncü güç olarak addedilen medyanın aynı zamanda toplumları inşa süreçlerinde temel iletişim öğesidir. Kamu diplomasisi uygulamalarında haberin işlevi uluslararası kamuoyu inşası ve yönelimlerinde öncelikli bir alan olarak ortaya çıkmaktadır.

1. Kamu Diplomasisini Tanımı

1648 yılında imzalanan Westfalya Antlaşması (Bacık, 2006, s.57) ile kurulan geleneksel uluslararası ilişkiler sisteminde devlet dışı örgüt ve aktörlerin de giderek etkin bir şekilde yer aldığı kamu diplomasisinin, devletten devlete klasik diplomasiyle birlikte, devletten

halka doğru yöneldiği (Seib, 2013, s.21) uluslararası ilişkiler metodu olarak özet tanımı verilmektedir.

Başka bir ülkenin halkını ve kamuoyunu hedefleyen kamu diplomasisinde ülkenin “yumuşak gücü” kullanılır. Bir ülkenin yumuşak gücü ise “toplam cazibesi”dir. Bu “cazibeyi” oluşturan unsurlar şöyle sıralanmaktadır; demokratik yönetim sistemi, hukukun üstünlüğü, bireysel hak ve özgürlüklerin güvence altında olması, ekonomik kalkınmışlık ve refah, insan potansiyeli, tarihsel geçmiş, eğitim, sağlık, bilim, sanat, spor alanlarında katkı, barışçıl dış politika, ayırım gözetmeyen dış yardım, çevre sorunlarına hassasiyet vb. (Nye, 2008, s.96).

London Times Gazetesi'nde kamu diplomasisi terimi ilk olarak 1856 yılında kullanılmıştır. ABD Başkanı Franklin Pierce'in politik tavrına ilişkin yazılan bir haberde: “Amerikan devlet adamları hatırlamalıdır ki onların başkaları üzerinde bıraktıkları izlenim kendi halklarına da örnek teşkil edecektir, bu konuda az sayıda kamu diplomasisi vardır.” (Cull, 2006) Yazıdaki ifadede kamu diplomasisi “uysallık” anlamında kullanılmıştır. Kavramın bu ilk kullanımının ardından çok çeşitli yönleri vurgulanarak pek çok farklı tanımı yapılmıştır.

Klasik diplomaside devletlerarası ilişkilerden farklı olarak bir devletin yerli ve yabancı kamuoylarını kazanma süreci (Ünal, 2013, s.149) olan kamu diplomasisinde, bir ülkenin iç kamuoyuna yönelik politikalarının dış kamuoyuna yönelik etkisi ve katkısı olduğu da tespit edilmiş, ülkelerin; dış ülkelerin kamuoylarının kalplerini ve akıllarını kazanmaya çalışırken kendi kamuoyunun desteği ve sempatisi de önem kazanmıştır. Özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrasında uluslararası ilişkiler sisteminde iç ve dış kamuoyu ayırımının yavaş yavaş ortadan kalkması, bu iki yapıyı birbirini etkiler hale getirmiştir. Bir ülkenin kamu diplomasisi çalışmalarının aynı ülkenin uluslararası organizasyon çalışmalarından çok farklı olduğunu kaydeden Vaxevanidou, kamu diplomasisinin anahtar mekanizmasının güven ve verimli ilişkiler inşa etmek (Vaxevanidou, 2016, s.111) olduğunu belirtmektedir.

Akçadağ, “Bir devletin kendi ulusunun ideallerini, fikirlerini, kurumlarını, tarihini, kültürünü, ulusal hedeflerini ve politikalarını yabancı kamuoyuna anlatmak için girdiği iletişim sürecini kamu diplomasisi” olarak açıklamaktadır (Akçadağ, 2010, s.24). Kalın'a göre ise kamu diplomasisinin amacı; güven ilişkisi kurarak, "hikâyesine kulak kabartılan" bir ülke olmaktır (Kalın, 2010).

Ülkelerin ulusal saygınlığını ve diğer ülkelerle ilişkilerini yönetmenin dış politika ve kamu diplomasisinin ayrılmaz bir unsurunu oluşturduğunu ifade eden Wang ise yumuşak ve sert güç unsurlarının birbirlerini tamamladığını, tek bir güç kaynağının hedefe ulaşmada yetersiz olduğunu vurgulamaktadır (Wang, 2006, s.92). Bir ülkenin askeri, ekonomik ve sınıף gelişmelerinin yanı sıra eğitim, teknoloji, enformasyon gibi gelişim ivmeleri de saygınlık yaratan faktörler arasındadır. Gilboa'ya göre sert güç unsurlarının maliyeti çok yüksektir ve eğitim, iletişim ve ikna gibi faktörleri gündeme alarak, iletişim unsurlarının uygulanması gerekmektedir (Gilboa, 2008, s.60). Gilboa, Bir ülkenin yumuşak güç unsurlarının diğer

ülkelerinki ile benzeşmeyeceğini ve her ülkenin benimsemiş olduğu ulusal görünümün farklı olabileceğini belirtmektedir.

Hans Tuch'a göre "Kamu diplomasisi, kendi ulusunun düşüncelerini ve ideallerini, kendi kurumlarını ve kültürünü aynı zamanda ulusal hedeflerini ve güncel politikalarını yabancı halklara anlatma amacı taşıyan bir hükümetin iletişim sürecidir" (Tuch, 1990, s.24). Gifford Malone, sürecin çift yönlü bir olgu olduğunu belirterek "Eğer kendi toplumumuzu ve politikalarımızı anlatmak istiyorsak öncelikle iletişime geçmek istediğimiz halkın kültürünü, tarihini, psikolojisini ve özellikle de dilini öğrenmeliyiz" (Akçadağ, 2006, s.10).

2. İletişim Bilimleri Yaklaşımlarında Kamu Diplomasisi

İletişimin, insan ve toplum yaşamının sistemli yapılara dönüşmesinin en önemli aracı olduğunu kaydeden Güngör, insanların sistemik iletişimsel yapı içerisinde birbirleriyle anlaşabilme, bağlantı kurabilme, yaşama ilişkin gelişmeleri düzenli kayıtlara dönüştürebilme, yapıp ettiklerini kuşaktan kuşağa aktarabilme olanağı bulunduğunu ifade etmektedir (Güngör, 2013, s.38).

Güngör'e göre iletişim denilince ilk akla gelen iki insanın konuşmasıdır. Bu bir paylaşım; duygu, düşünce ve kanaatlerin birbirlerine aktarılmasına yönelik bir eylemdir. Sözcük olarak iletişim Latince "common" kelimesinden türetilmiştir. İletişim/common sözcüğünün ilk defa ne zaman kullanıldığına dair bir işaret olmasa da kelime anlamıyla "common" toplulukla, toplumsal paylaşım ile yakından ilişkilidir (Güngör, 2013, s.39).

Dönemsel ve tanımsal farklılıklara rağmen iletişimin temel ögesi etkileşim ve paylaşım. İletişimi oluşturan en temel unsurlar ise gönderici, ileti, alıcı'dır. İletişimin olabilmesi için iletinin anlam yüklü olması ve gönderici ile alıcının bu yüklenmiş aynı anlam kodlarına sahip olması gerekir. İleti olmaksızın bir iletişimin ve dolayısıyla etkileşimin olması beklenemez.

Holsti'ye göre iletişim sürecinde, kişilerarası etkileşimden uluslararası etkileşime kadar, tüm sosyal etkileşimler ayrılmaz bir parçadır (Laugley, 2010, s. 12). Aileden ulusa kadar, büyük-küçük bütün gruplar, kurumlar ve hatta uluslararası örgütler iletişim sayesinde vardır. Başka bir deyişle iletişim olmadığı müddetçe bunların varlığından söz edilemez demektir.

Kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması 19. yüzyıl ortalarıdır. İletişimin bir bilim olarak kabul edildiği ilk çalışmalar ise 20. yüzyılın başlarında üretilmiştir. Bu tarihlerden itibaren iletişim hem diğer sosyal bilimlerin alanlarını etkilemiş hem de diğer sosyal bilimler iletişim alanını etkilemiştir.

İletişimin davranış bilimcilerinin konusu olmaya başlaması radyo ve gazetelerin yaygınlık kazanmasıyla başlamıştır. Özellikle de Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması, propaganda faaliyetlerine yönelik çalışmaların artmasına sebep olmuştur. Daha sonra

ABD’de çekilen sessiz filmler ve sesli filmler yavaş yavaş kitlelerin dikkatini çekmeye başlarken, bu gelişmelerin kitleler üzerindeki etkileri de sosyolog ve siyaset bilimcilerin dikkatini çekmeye başlamıştır. Hatta ilk olarak sinemanın çocuklar ve gençler üzerindeki etkisini araştırmak üzere 1929 yılında Payne Vakfı tarafından ortaya çıkarılan klinik bulgulara sinemanın çok güçlü etkileri olduğu tespit edilmiştir (Güngör, 2013, s.40).

Kamu diplomasisinin kurgulandığı temel yapı ise iletişimdir. Birçok disiplin ile bağlantılı olmasına rağmen temel unsur olarak iletişim alt yapısı ve kanalı bir etkileşim alanı oluşturmaktadır. Birey ile bireyler arasındaki, bireyle toplum ve toplumla birey arasındaki bağlantıyı kuran iletişimdir.

Kamu diplomasisi çalışma ve uygulamalarında kitle iletişim kuram ve yöntemleri ile kitle iletişim araçları; bireyi, toplumu ve kamuoyunun fikir ve davranışlarını yönlendirmek için araç olarak kullanılmaktadır.

McLuhan’ın küreselleşen köyünde siyasi alanda hegemonik gücün pekiştirilmesinde, onay ve bağımlılığın sağlanmasında, kişinin kendi rızası ile davranış ve tercihlerini belirlemesi noktasında kitle iletişim araçları yegâne unsur olarak kullanılmaktadır. McLuhan’a göre kitle iletişim araçları sayesinde dünya giderek mesaj ve görüntülerle kaplanarak küçülmüş ve bir köy haline gelmiştir (Yaylagül, 2018, s.70). Uydu haberleşmesinin gelişmesi ile birlikte zaman ve mekân farklılığı ortadan kalkarken bir köyde herkesin her şeyden haberdar olduğu gibi dünyada olup bitenden de anında haberdar olunabilmektedir (Yaylagül, 2018, s.70).

Kitle iletişim araçlarının uydu ve internet teknolojileriyle yeni bir dünya kurgulaması ile 21. yüzyılın dünyasında kişi ve toplumların artık kitle iletişim araçlarının mesajlarından kaçınması, onarsız hayatını devam ettirebilmesi, iş, aile ve sosyal yaşamını düzenlemesi, fikirlerini, hayallerini, edinimlerini dolaylımsız anlatabilmesi ve hatta gerçekleştirebilmesi neredeyse imkânsız hale gelmiştir. İnsanlar artık nereye giderse gitsin iletişim teknolojileri ile bağlantılıdır. “Bu bağlantı hali sadece siyasetçiler için değil, reklam verenler, ünlüler, haber ajansları, medya çalışanları, sanatçılar, sporcular, büyük şirketler, bankalar, menkul kıymet borsaları, dini kurumlar, kısaca hepimiz için ve hatta evcil hayvanlarımız için dahi bu denli önemlidir.” (Laugley, 2010, s.12)

İletişimin işleyişini açıklayan temel modellerde ortak görüş iletişimin bir süreç olduğudur. Harold Laswell’in genel iletişim modelinde iletişim çizgisel bir süreçtir. Propaganda modeli olarak da bilinen bu iletişim modeli kim, neyi, hangi kanal ile kime, hangi etki ile doğrusalını takip etmektedir. Tek yönlü bu iletişim modelinde iletişimi, kitle iletişimi veya bireysel iletişim olarak ayırmaz. Diğer tüm iletişim modellerinin çıkış noktasını bu iletişim modeli oluşturmakla birlikte, Westley ve Maclean’ın Kitle İletişim Modeli, hem kişilerarası hem de kitle iletişimin işleyişini açıklamaya yönelik bir model olarak geliştirilmiştir (Güngör, 2013, s.62).

Bu model yapısında iletişim karşılıklı bir işleyişi kapsamaktadır. Bu modelin en ayırt edici unsuru geribeslemedir. Geribesleme (feedback) kaynaktan gönderilen iletinin alıcıda yarattığı tepkiyi aynı ileti aracı ile veya doğrudan kaynağa iletmesidir. Bu karşılıklı sürecin sonucunda tek yönlü iletişimin aksine gönderilen mesajın yerine ulaşım ulaşmadığı, geribesleme durumuna göre istenilen etkiyi yaratıp yaratmadığı ölçülüp değerlendirme imkânı bulunmaktadır.

Kitle iletişim araçları ve kitle iletişim kuram ve modelleri kamu diplomasisi faaliyetlerinde hayati bir önem arz etmektedir. Bu vesile ile ister tüketici ister vatandaş ister birey olsun, bireysel ve kitlesel davranış ölçümlerinin yapılabilmesi mesajın amacının ve içeriğinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Kamu diplomasisinin başarılı olması hedef kitlesi olarak bireyi ve kamuoyunu etkileme, yönlendirme ve davranış değişikliği oluşturma kitle iletişim unsurlarının başarılı bir şekilde kullanılmasıyla doğrudan bağlantılıdır.

Başka ulusların akıl ve kalplerini kazanmalarını sağlayan şey, sadece bireylerin ve devletlerin bağlı olduğu siyasal rejimleri değil, sahip oldukları bireysel cazibe ve çekicilikleridir. Weber, bu tür bir karizmanın kendiliğinden üretilmiş bir şey olmadığını, bir bireyin ancak insanların oybirliğiyle duygu ve düşüncelerini ona yönlendirdiklerinde karizmatik güçlerle bezeneceğini belirtir (Laughy, 2010, s.133). Buna göre bir devlet, bir halk, bir ulus her ne kadar yumuşak güç unsurlarına sahip olsa da kitle iletişim yöntem ve araçlarını etkin bir şekilde kullanamayı diğer ülke halkları nezdinde kendilerine karşı olumlu bir izlenim bırakmasında başarısız olacaktır.

İletişimin nasıl kurulduğu, hangi kitle iletişim araçları ve kuramlarının kullanılarak mesaj içeriklerinin nasıl hazırlandığı ve tüm iletişim sürecinin yönetilmesi bireyler ve toplumlararası ilişkilerin, duygu, düşünce ve kanaatlerin oluşumunu etkiler. Bu süreç iki toplumu birbirine dost kılabildiği gibi düşmanca bir ortam da yaratabilir. Kamu diplomasisi bu sürecin iyi yönetilmesi ile doğru orantılı bir olgudur.

3. Haber ve Dış Politika

Kitle iletişim araçlarının en önemli işlevleri arasında yer alan halkın haber alma hakkının yerine getirilmesiyle ilgili haber verme unsuru, “Öngörmek ve gereğini yapmak için haber almak gerekir.” ifadesinde Fransız düşünür Auguste Comte’un belirttiği üzere demokratik toplumlarda siyasaların politika ve uygulamalarını kamuoyunun bilgisine sunmak en temel gerekliliktir (Alemdar, 1981, s.3). Bu yolla kamuoyuna belli bir bakış açısı verilerek bireyler ve toplum koşullandırmaya çalışılır.

Haber, bireyin kişiler, toplum ve dünya ile bağ kurmasında ve dünyayı anlamlandırılmalarını etkileyen en önemli bilgi içeriğidir. Bu vesile ile haberin hangi konuları işlediği, nerede geçtiği, mesaj içeriğinin ne olduğu, nasıl yayınladığı; araştırmacıların, toplum bilimcilerin, siyasilerin, ekonomistlerin ve sivil toplum örgütlerinin inceleme ve araştırma konuları arasında her zaman önemini ve önceliğini

korumuştur. Kişilerin algıları, olumlu veya olumsuz önyargıları, kararları, düşünce ve davranışlarını haberler belirlemektedir.

Haberin toplumsal gerçekliği inşa etmesi mevhumu bu yaklaşımdan yola çıkarılarak kullanılmıştır. Erk/güç ve bilgi/haber arasındaki doğrudan ilişki insanlığın tarihi kadar eski ve bilinen bir gerçektir. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan haberler, aynı zamanda dünya tarihini yazmaktadır. Dış politika haberleri özellikle kitle iletişim araçlarının gelişimiyle birlikte insanların dünyadaki gelişmelere olan ilgisini arttırmış ve dış politika haberlerinin haber değeri ivmesi giderek yükselmiştir.

Bu bağlamda, haber yönetimi, stratejik iletişim ve ilişki inşa sürecini kamu diplomasisi faaliyetleri olarak boyutlandıran Leonard, haber yönetiminin hedef kitleyi etkilemek amacıyla gerek geleneksel diplomasi gerekse kamu diplomasisi unsurlarıyla birlikte kullanıldığını ifade eder (Leonard, 2002). Basın temsilcilerinin temel görevi bilgi vermektir ve bu fonksiyonları ile basın mensupları aynı zamanda uluslararası sistemde diplomatik olarak da görev yürütmektedirler. Kamu diplomasisinin öngördüğü şekilde haberin yayılması ve habere erişim noktasında hedef kitleler ile temas kurularak algı oluşumu sağlanmaktadır.

Haber ilk yıllarda propaganda amaçlı tek yönlü olarak işleyen bir unsur iken günümüzde kamu diplomasisi bağlamında kaleme alınmaktadır: “Propaganda işlevinde öne çıkan ilkeler ise çoğunlukla tek taraflılık, öğreti ve değer aşılama ya da yayın yapılan ülke aleyhine hem o ülkedeki belirli kitleleri hem de farklı coğrafyalardaki kitleleri mobilize etmek şeklinde gerçekleşmektedir. Uluslararası yayıncılığın başlangıcındaki gibi ağırlıklı olarak propaganda ve endoktrinasyon yüklü işlevlerin durağı olarak düşünülebilir. Gazeteciliğin etrafında örüldüğü bazı idealler olarak da nitelenebilecek nesnel habercilik, bilgilendirme, bağımsızlık, denge kuralı, kültürel geliştirme, motive etme gibi pozitif ilke ve işlevlerle çerçevelenmektedir. Uluslararası yayıncılık, diplomasi, kamu diplomasisi ve yumuşak güç enstrümanı olarak işlev gördüğü bir alan olarak tasavvur edilebilir (Bekiroğlu, 2019, s.655).”

Kamusal alandaki dolaşımın kamu diplomasisi uygulamaları ve elde edilecek sonuçları açısından uluslararası yayıncılığın ayrı bir yeri vardır. Özellikle ABD'nin kamu diplomasisi uygulamalarında uluslararası haber yayıncılığının özel bir önemi ve ağırlığı vardır. Pek çok alanda kamu diplomasisi faaliyetlerinin yaygın olmasına rağmen, yabancı kamuoyları ile temas kurmak ve radyo, televizyon yayınları, öğrenci değişim programları, eğitim programları gibi uluslararası yayıncılık faaliyetleri hedef kitleye ulaşmanın en önemli unsurlarından biridir.

Kitle iletişim araçlarının bu özellikleri nedeniyle 1980 yılında UNESCO Komisyonu tarafından kabul edilen İrlanda Eski Dışişleri Bakanı Sean Macbride tarafından hazırlanan raporun girişinde: (UNESCO, 1993, s.15)

“Bu rapor yalnızca haber toplama ve dağıtımına ya da kitle iletişim araçlarıyla ilgili değildir. Kendimizi önceden daha geniş bir tarihsel, sosyolojik ve siyasal perspektif içine oturtmak istedik. Böylece bakışımızı genişletmek, sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal çerçeve içinde ele alınan iletişimin tüm yanlarını kapsamayı arzuladık. Öte yandan, iletişim artık topluluksal, ulusal ve uluslararası ve sosyal etkinliklerin can alıcı bir noktasında bulunduğu için H. G. Wells’in bir sözünü anarak şunu söyleyeceğim: ‘İnsanlık tarihi giderek iletişim ve felaketler arasında geçen bir yarışa dönüşmektedir. İnsanlığın yalnızca tarihten başka bir şey olmasını istiyorsak, ya da başka bir deyişle, çocuklarımıza bir gelecek sağlamak istiyorsak, tüm çeşitliliği içinde iletişimden yararlanmak yaşamsal bir önem kazanmaktadır.’ ifadeleri yer almaktadır.

Macbride Raporu’nda kitle iletişim araçlarının işlevleri şu şekilde sıralanmıştır (UNESCO, 1993, s.15);

*Gelişmeler hakkında bilgi aktararak hedef kitlelerin ülke ve dünya sorunları hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak (haber ve bilgi sağlama),

*Bireylerin toplumsal hayatın bir parçası hâline gelmelerine katkıda bulunmak (toplumsallaştırma),

*Toplumsal amaçları açıklayarak, özendirerek bireyin bu amaçlar etrafında çaba sarf etmesini sağlamak (motivasyon/güdüleme),

*Tartışma ortamı hazırlayarak toplumsal değerlerin ve amaçların belirginleşmesine yardımcı olmak,

*Hedef kitlenin bilgi ve eğitim düzeyinin yükseltilmesini sağlamak,

*Kültürün tanımı ve geliştirilmesinde, kültürel mirasın korunmasında görev üstlenmek,

*Toplumsal hayat içerisinde bulunan bireylere iyi vakit geçirme, onları eğlendirme noktasında katkı sağlamak,

*Bu işlevler dolayısıyla bireylerin ve toplumların karşılıklı anlaşması ve uyumu içerisinde yaşama ortamının doğması (bütünleştirme),

Uydu ve internet alt yapılarının günümüz iletişim teknolojilerine sunduğu imkânlar geleneksel iletişim araçlarının fonksiyonlarının daha geniş kitlelere hitap eden, karşılıklı etkileşimli, çok katmanlı ve çok boyutlu bir iletişim ortamı sağlamıştır. Yeni medya, iletişim mecraları sınırlarını ve çeşitliliğini arttırmıştır (Binark, 2007, s.5).

Klasik kitle iletişim araçlarının yanı sıra internet teknolojileri ile dünya üzerinde milyarlarca insana ulaşmak, onlara bilgi vermek, yönlendirmek ve etkilemek imkânı bulunmaktadır. Yeni medya, günümüz yaşantısında kişilerin iş, sosyal ve özel hayatı içerisinde kapladığı alan ve yerine getirdiği fonksiyonlar ile giderek bir asistan halini almakta, kişiler cep telefonları ile gündelik hayat gereksinimlerini düzenleyip elde edebilmektedir. Eğitim, sağlık, ekonomi, kültür, sanat ve spor gibi hayatın her alanında

etkin bir şekilde kullanılan yeni medya araç ve kanalları bireyler arası iletişimde fikir ve düşüncelerini paylaşabilen, çevrimiçi bilgi ve yorum aktarımı, çevrimiçi kamuoyu oluşturma gibi fiziksel ortamda gerçekleşmesi maliyet ve zahmet gerektiren organizasyonları gerçekleştirebilmektedir. Bu gelişmelerle birlikte yerel ve uluslararası kamuoylarına ulaşmak isteyen ülkelerin kamu diplomasisi uygulamalarında yeni medya teknolojileri öncelikli sırada yer almaktadır.

Yeni medya kanalları içerisinde sosyal medya olarak adlandırılan sosyal paylaşım ağları tüm ülkeler için kamu diplomasisi bağlamında hem haberleşme hem de bilgi sağlama açısından yeni bir mecra oluşturmuş, kişilerin bilgi ve fikir paylaşımında, kamuoyu oluşturmada yeni bir platform olarak ortaya çıkmıştır. Bu platformu etkin bir şekilde kullanmak, kitleleri istenilen duygu ve davranış biçimine kanalize etmek, geri dönüş almak ve ölçümlemek açısından önemli fırsatlar yaratmıştır.

Kamu diplomasisinin çalışma ve faaliyet alanlarına giren, kültürlerarası diyalog, basın-yayın ve halkla ilişkiler, enformasyon ve kriz yönetimi gibi unsurların hayata geçirilmesinde yeni medya teknolojileri önem arz etmektedir. Yeni medyanın bu etkileşimli mecrası dünyada insanların birbirleriyle temas ederek diyalog kurmalarını sağlamıştır.

Bu vesile ile 20. yüzyıl ortalarından itibaren kısa dalga radyo yayıncılığı ile başlayan uluslararası yayıncılık daha çok propaganda amaçlı bir işlev gördüyse de zamanla gelişen teknolojik imkânların artması, dünya siyasi konjonktürünün değişimi gibi unsurlar sayesinde kamu diplomasisi işlevleri ve ilkeleriyle örtüşen bir işleve bürünmüştür. Özellikle uluslararası haber ajansları bu bağlamda dünyayı saran haber ağı şeklinde nitelendirilebilir ve uluslararası ilişkiler ile uluslararası yayıncılığın kesişmeye başladığı bir nokta olarak görülebilir.

Uluslararası yayıncılığın ilk yayın profilleri sömürge ülkelerin sömürgelerine ilişkin yayınlarıdır. Kurulan haber ajansları da yine bu minvalde yayın profili oluşturmuşlardır. Yayın içerikleri olarak incelendiğinde gerek dini gerek siyasi söylemlerle bu ülkelere yönelik bir propaganda çalışması olduğu ve o dönem için tek yönlü iletişim olduğu bir gerçektir. Merkez-çevre olarak nitelendirilen bu uluslararası yayıncılık zamanla yerini merkez kaç şeklinde ifade edilebilecek ve kitle iletişim araçlarının çift yönlü iletişim imkânı sağlayacak şekilde evrilmesi ile işlevsel olarak farklılaşmıştır.

Uluslararası yayıncılık tanımında devlet desteği görünür olabilir veya görünür olmayabilir. Bu bağlamda uluslararası yayıncılık faaliyetleri hem kendi ülkesindeki hem de diğer ülkelerde olan bireyleri bilgilendirmekle beraber iyi niyetle gazetecilik ilkeleri çerçevesinde tanıtan, enformasyona dayalı bir haber medyasına dayanmaktadır. Bu bilgilendirme devlet destekli olabildiği gibi diğer sivil kuruluşlar eliyle örtülü veya direkt yayınlar olabilmektedir.

Uluslararası yayıncılıkta Cull'un sıraladığı kamu diplomasisini oluşturan dinleme, savunma, kültürel diplomasisi, değişim diplomasisi sonrasında beşinci olarak uluslararası

yayıncılık yer almaktadır (Cull, 2008, s.31-32). Bu minvalde baktığımızda kamu diplomasisi uluslararası ilişkiler bağlamında farklı kamuoylarını dikkate alan geniş yelpazesıyla, tek bir hedef ve kamuya yönelimli olan tek yönlü ve içerikli propagandadan kesinlikle ayrılmaktadır. Uluslararası yayıncılık da bu şekilde bir dönüşüme uğramış durumdadır. 11 Eylül 2001'deki Kuleler terör saldırıları bu durumu güncelle ve gündeme taşımış, kalpleri ve zihinleri kazanmak için başka formüllerin bulunması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

O'Keeffe ve Oliver, uluslar arası yayıncılığın beş temel unsurunu, enformasyon açığının olduğu eski sömürgelerde enformasyon için güvenilir kaynak sağlamak, diasporalara erişim, İngilizce dışındaki dilleri korumak, Batı'nın kültürel hegemonyasına karşı koymak, ülkelerin kültürlerini, değer ve uzmanlıklarını ortaya koymak olarak belirtmektedir (O'Keeffe ve Oliver, 2010, s.14).

“Broadcasting Without Barriers” konulu UNESCO için hazırladığı raporunda Codding, uluslararası yayıncılığın ilk işlevinin, yayın yapan veya destekleyen ülkenin kültürünü ve fikirlerini en iyi biçimde temsil etmek olduğunu kaydederek, diğer fonksiyonları ise dünyaya ilişkin gelişmeleri objektif biçimde sunmak, yayını destekleyen ülkenin önemli dünya sorunlarına yönelik bakış açısını paylaşmak ve uluslararası anlayışı geliştirmek olarak sıralamaktadır (Codding, 1959, s.65).

Bu bağlamda uluslararası yayıncılığın kamu diplomasisi ilkeleri ile örtüştüğü görülmektedir. Uluslararası haber ajanslarının tarafsız haber yayınları sonuç itibari ile kamuoyu ve hükümetler nezdinde bir saygınlık unsuru ve olumlu bir algı olarak yansırken, propaganda amaçlı haberlerin uluslararası yayıncılıkta güvenilirliği olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Cull, 2008, s.31-32).

Sonuç

Kamu diplomasisinin iletişime dayalı bir çalışma alanı olması sebebi ile iletişim bilimleri çerçevesinde çalışılması temel bir gereksinimdir. Kamu diplomasisi uygulamalarında hangi araç ve yöntem tercih edilirse edilsin temel itibari ile kitle iletişim araçlarının imkânları kullanılarak iletişim bilimleri nezdinde çalışmalarını yürütmektedir.

Kitle iletişim kuramları ve araçları ile verilmek istenen mesaj unsurlarının hazırlanışı, iletişim akışının iyi yönetilmesi, birey ve bireyler arası, birey ve toplumlar arası, toplum ve toplumlararası duygu ve düşünceleri etkileyerek kanaatlerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle farklı kamuoylarının birbirlerini tanıması, anlaması ve yakınlaşmasında iletişim unsurlarının iyi yönetilmesi önem arz etmektedir.

Aynı zamanda yaşanan dönem itibari ile enformasyon çağının toplumsal yaşantı, kurum ve kuruluşların iş yapış ve iş akış süreçlerinin değişimi ve dönüşümü kamu diplomasisinin ortaya çıkmasına ve yaygın bir faaliyet alanı olarak etki alanının genişlemesine olanak sağlamıştır.

Öte yandan iktidar yapısı üzerine kurulu devletler hem iç hem dış kamuoyunda meşruiyet kazanmak, muktedir olmak, onaylanmak adına kamuoyunu ikna ederek rızasını kazanmak durumundadır. Bu vesile ile yeni bir iletişim dili olarak kamu diplomasisi devletlerin kullandığı bir dış politika aracıdır.

Özellikle haber ve uluslararası yayıncılığın toplumlararası diyalogu artırması ile toplumların birbirini tanınmasına, uluslararası kamuoyunun kanaatlerini etkilemede önemli katkıları vardır.

Uluslararası kamuoyuna iletilen mesajların ne kadar etkili olduğu ve istenilen sonucu doğurup doğurmadığı herhangi bir uluslararası sözleşmede, diğer ülkelerle olan anlaşmazlıkların çözümünde veya yatırım anlaşmaları gibi ikili veya çok taraflı mutabakatlarda ne denli destek görüp görmediği ile anlaşılabilir.

Bir ülkenin gözlemlenebilir kamu diplomasisi sürecinde tüm kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte, demokratik hakların varlığı, örgütlenmiş sivil toplum kuruluşları, nitelikli eğitim almış kişileri, bilim ve sanatta önde gelen çalışmaları ile birlikte anılması durumu söz konusudur. Diğer yandan turistik, sosyo-kültürel, ekonomik tanıtım gibi unsurlar bu sürecin destekleyici öğeleridir. Dış tanıtımın unsurları arasında sayılan halkla ilişkiler, propaganda, reklam, lobicilik gibi faaliyetlerden ayrı ayrı bir yöntem olarak söz edilebilse dahi kamu diplomasisi açısından gerekliliği tam olarak karşılayamamaktadır.

Bu minvalde, hangi iletişim kanalı kullanılırsa kullanılsın telkin yoluyla, gerçeğin saklanması, yalan haber, eksik bilgi verme, olayları gizleme veya yanlış yansıtma, kişileri, toplumu, kurum ve devletleri karalama gibi yöntemlerle ülkeler diğer ülkeler nezdinde güven inşa edemezler. Kamu diplomasisi, uluslararası kamuoyunda göz boyamasından ziyade tutarlılığa dayalıdır. Tutarlılık ve güven devletlerin en önemli avantaj unsurudur.

Kamu diplomasisi, demokrasi unsurunun 1945’li yıllardan itibaren ön plana çıkması ile askeri ve ekonomik gücün dışında kalan unsurlarla birlikte hedeflerin yakalanması konusunda etkili bir araç olmaya başlamıştır. Dünyanın içerisinde bulunduğu bu durum Türkiye’nin de etkili bir tanıtım, kamu diplomasisi faaliyetlerinde bulunması zorunluluğu ortaya çıkarmıştır.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ABD’nin Sovyetler Birliği’ni tehdit unsuru olarak gördüğü iki kutuplu dünya düzeni şeklinde evrilen uluslararası yapının 1990’larda sona ererek kutupsuz bir dünyaya doğru evrilmesi ile tehdit unsurunun tüm dünya çapına yayıldığı yeni güvenlik algısına yerini bırakmıştır. ABD’de meydana gelen 11 Eylül olaylarından sonra dünyada o zamana değin devam eden dış tehditlerin belirgin adresi belirsiz hale gelerek proaktif politikaların gündeme alındığı bir sürece girilmiştir.

Kamu diplomasisi bir toplamdır; ülkelerin egemenlik haklarına saygılı, barışçıl dış politika yaklaşımı, çevreye karşı duyarlılık, eğitimde eşitlik ve kalite, insan haklarını önemsemek ve benimsemek, ifade özgürlüğüne düşkünlük, kişilerin hayallerini

gerçekleştirebilecek ortamın sağlanması, adalet duygusunun zedelenmemesi, nimet/külfet paylaşımında eşitlik gibi unsurlar kamu diplomasisi toplamını oluşturmaktadır.

Söz konusu süreç, iç ve dış haberlerde konu olarak yer aldığı ulusal ve uluslararası kamuoyunun kanaatinde olumlu algılar oluşturmakta, karar verme süreçlerinde karar verici mercileri etkileme konusunda söz sahibi olma imkânı tanmaktadır.

Extended Abstract

The first known news gathering and distribution document in history is the "Acta Diurna - Acta Puplica" published in 59 BC. It is known that around 2000 copies of this first newspaper were produced and hung on the walls in public places throughout the Roman Empire.

Today, the world has become globalized and we live in a time when not only states but also individuals and societies can easily communicate with each other. Therefore, diplomacy alone is not enough to influence and guide the official and legitimate decision-makers of other countries. With the proliferation of mass media and the public scrutiny of international political processes through open diplomacy, societies have begun to get involved.

Persuading international public opinion has played an important role in persuading national or international decision-makers. In this context, history, culture, language, traditions, lifestyle, understanding of life and political thought, in short, all the elements that make up national identity, which are an important part of public diplomacy methods and practices, need to be properly explained and understood in order to realize itself as a state in the international arena and to secure and protect its national interests.

On the other hand, a state's political leadership, based on its national identity and role as the main pillar of its foreign policy, is the determinant of both its domestic and foreign policies. The aim of all the activities of the political leadership within the scope of public diplomacy is to convince the international public opinion that it is a "good country". This is how the story is structured.

In a sense, foreign news published in mass media write the story of the contemporary world and history. In this way, the public can be given a certain perspective in evaluating international relations. Thus, the individual and society are tried to be conditioned.

In both domestic and foreign policy, all kinds of discourses, structures and formations related to national identity and integrity are constructed. The political, military, economic and civilian reflections of the identity constructed by using public diplomacy elements at national, regional and international levels are presented to the public as news content.

News does not reflect the world as it is; How much of the news we receive is relevant to us and how much of it reflects the reality is a relative concept. We have no doubt that the events we see as news on television in the evenings happened somewhere in the world that

day. If people approach the world with a natural attitude as they live their daily lives, their approach to the "information" contained in the news is realized with the same naturalness, giving the news the quality of daily life information. The idea that news constructs social reality is based on this approach.

In other words, the issue of "obtaining information", which is a very important element in decision-making in international relations, constitutes an important feature in terms of the conduct and practices of public diplomacy.

Accordingly, in the context of public diplomacy, a state cannot be governed by highly democratic practices domestically and yet display an authoritarian stance in the external community, or present itself as a democratic and human rights-based state when a dictatorship is functioning at home.

The World Peace Index ranking, which includes social security, economic indicators, internal and external conflicts, militarization, etc., emphasizes that public diplomacy is composed of multiple sums. It shows that internationally recognized scale data is not just a numerical value. It refers to the positive contribution of the problems, agreements, cooperation and foreign policy decisions resolved in favor of the country through public diplomacy to subsequent developments and the prestige gained in the international arena.

In this study, the relationship between news in the context of public diplomacy in order to influence and direct public opinion in the public diplomacy process implemented on the axis of domestic and foreign policy is described and evaluated from the perspective of communication sciences with the documentation method.

Kaynakça | References

- Akçadağ, A. (2010). Dünyada ve Türkiye'de kamu diplomasisi. *Kamu Diplomasisi Enstitüsü*, <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> adresinden 01 Mayıs 2023'de alınmıştır.
- Akçadağ, A. (2010). Dünyada ve Türkiye'de kamu diplomasisi. *Kamu Diplomasisi Enstitüsü*, <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> adresinden 01 Mayıs 2023'de alınmıştır.
- Alemdar, K. (1981). Türkiye'de çağdaş haberleşmenin tarihsel kökenleri: İletişim sosyolojisinin temelleri üzerine bir deneme. A.I.T.I.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Basımevi
- Bacık, G. (2006). Westfalyan direnişinin sonu: 11 Eylül ve uluslararası politika. *Uluslararası İlişkiler*, 3 (10), 53-84.
- Bardos, A. (2001). Public diplomacy: An Old art, a new profession. *Virginia Quarterly Review*. Summer, 77 (3), 424-37.
- Bekiroğlu, O. (2019). Propaganda, kamu diplomasisi ve nesnellik sarkacında uluslararası yayıncılık: Geçişkenlik ekseninde bir işlevler dizisi, *Erciyes İletişim Dergisi*, 1 (6), 641-662.
- Binark, M. (2007). Yeni medya Çalışmaları. (Der. Binark, M.), *Yeni Medya Çalışmaları*. Dipnot Yayınları.
- Codding, G. A. (1959). *Broadcasting without barriers*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000133159> adresinden 5 Ekim 2023 tarihinde alınmıştır.
- Cull, N. J. (2008). Public diplomacy: Taxonomies and Histories. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 31-54.
- Cull, N.J. (2006). *Before the Gullion: The Evolution of Phrase*. CDP Blog, <https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase>, adresinden 10 Ağustos 2023'de alınmıştır.
- Çevik, S. (2015), *Uluslararası halkla ilişkilerde insani yardımlar: Kamu diplomasisi boyutu*. Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayınları.
- Ekşi, M. (2014). *Kamu diplomasisi ve AK Parti dönemi Türk dış politikası*. Siyasal Kitabevi.
- Friedman, T. L. (2012). *Dünya düzdür: 21 yüzyılın kısa tarihi* (7. bs). (Çev. Cinemere, L.). Boyner Yayınları. (Eserin orijinali 2005'te yayımlandı).
- Gilboa, E. (2008). Searching for a theory of public diplomacy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 616, 55-77.
- İletişim Dünyası. *Unesco Türkiye Milli Komisyonu İletişim Komitesi Yayını (Eylül/Ekim 1993)*. http://www.unesco.org.tr/Content_Files/Content/iletisimdunyasidergisi/1993-15.pdf s.16 adresinden 10 Ekim 2023'de alınmıştır.
- Kalın, İ. (2010). *Türk dış politikası ve kamu diplomasisi*, <http://kdk.gov.tr/sag/turk-dis-politikasi-ve-kamu-diplomasisi/20>, adresinden 01 Mayıs 2023'de alınmıştır.
- Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Genelgesi. (30 Ocak 2010). *Resmi Gazete*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130-19.htm> adresinden 30

Ekim 2023'de alınmıştır.

- Karaağaç, Y. (2019). Diplomasi olgusu çerçevesinde propaganda ve kamu diplomasisi faaliyetlerinin etkileşimi ve farklılıkları, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (4), 690-705.
- Kissinger, H. (2008). *Diplomasi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Laughey, D. (2010). *Medya çalışmaları teoriler ve yaklaşımlar*. (A. Toprak, Çev.). Kalkedon.
- Leonard, M. (2002). *Public Diplomacy*. The Foreign Policy Center.
- Melissen, J. (2005). *The new public diplomacy: Between theory and practice, the new public diplomacy, soft power international*. (Ed.). Relations. Palgrave Macmillan, 3-23.
- Nye, J. (2009). *Yumuşak güç*. Elips Kitap.
- O'Keeffe, A., Oliver A. (2010). *International broadcasting and its contribution to public diplomacy*. https://archive.lowyinstitute.org/sites/default/files/pubfiles/O%27Keeffe_and_Oliver_International_broadcasting_WP_full_1.pdf
- Seib, P. (2013). Religious Freedom and us puplic diplomacy. *The Review Of Faith And International Affairs*, 11 (1), 15-21.
- Tuch, H. N. (1990). *Communicating with the world: U.S. public diplomacy overseas*. St.Martin's Press.
- Tuncer, H. (2009). *Diplomasinin evrimi gizli diplomasiden küresel diplomasiye*. Kaynak Yayınları
- Uzgel, İ., Duru, B. (2013). *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu (2002-2009)*. (3. bs.). Phoenix Yayınevi.
- Ünal, S. (2013). Kamu diplomasisinin dış politikadaki rolü. (Ed. Yalçınkaya, A., Özgen, Y.). *Kamu diplomasisi*. Bahçeşehir Yayınları, 133-149.
- Ünal, U. (2016). *Kamu diplomasisi, kalkınma yardımları ve algı araştırması çerçevesinde* (1. bs.). Gazi Kitapevi.
- Vaxevanidou, M. (2016). Public diplomacy as a tool to change the image of a country in crisis, *Journal Of Media Critics*, 2 (8).
- Wang, J. (2006). Managing national reputation and international relations in the global era: Public diplomacy revisited. *Public Relations Review*, 32, 91-96.
- Yaylagül, L. (2018). *Kitle iletişim kuramları, egemen ve eleştirel yaklaşımlar*. Dipnot.
- Yılmaz, S. (2012). *Akıllı güç*. Kum Saati Yayınları

Karl Marx ve Louis Althusser İzinde Bernardo Bertolucci Sineması: Novecento (1900) ve Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce)

Zerdeşt Yalçın | ORCID: [0009-0000-3085-6692](https://orcid.org/0009-0000-3085-6692) | zrdstyalcin@gmail.com

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Sinema ve Televizyon
Bölümü, Konya, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/013s3zh21>

Öz

İnsanlık tarihi içerisinde ideoloji, bireylerin yaşamı anlamlandırması ve yaşamına yön vermesi açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda ideolojiler, bireyleri ve toplumları şekillendiren ve yönlendiren bir konuma sahiptir. İdeolojilerin mevcut toplumsal sınıfların oluşumunda da etkisi bulunmaktadır. Sınıf kavramının çeşitlenmesinde ve oluşmasında toplum, bir takım ideolojik görüş etrafında buluşmakta ya da ayrılmaktadır. Çalışma kapsamında ideoloji ve toplumsal sınıf alanında geliştirilen pek çok fikir arasından Karl Marx ve Louis Althusser'in ideolojik ve toplumsal sınıf görüşleri ışığında; birbirinden ayrı ele alınamayan her iki kavramın sinemadaki karşılığını irdelemek adına İtalyan yönetmen Bernardo Bertolucci'nin Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) ve Novecento (1900) filmleri, betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda yönetmenin filmografisinden seçilen her iki filmde de Marx ve Althusser'in geliştirdiği ideoloji ve toplumsal sınıf kavramlarının etkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Bernardo Bertolucci, İdeoloji, İtalyan Sineması, Sinema, Toplumsal Sınıf

Atıf Bilgisi

Yalçın, Z. (2024). Karl Marx ve Louis Althusser İzinde Bernardo Bertolucci Sineması: Novecento (1900) ve Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce). *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 19-46. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715655>

Geliş Tarihi	06.01.2024
Kabul Tarihi	25.02.2024
Yayın Tarihi	28.02.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve

Benzerlik Taraması	Yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Bildirim	Yapıldı - iThenticate admin@turkiyemedyaakademisi.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

The Cinema of Bernardo Bertolucci in the Footsteps of Karl Marx and Louis Althusser: Novecento (1900) and Prima Del Rivoluzione (Before the Revolution)

Zerdeşt Yalçın | ORCID: [0009-0000-3085-6692](https://orcid.org/0009-0000-3085-6692) | zrdstyalcin@gmail.com

Necmettin Erbakan University, Faculty of Fine Arts and Architecture, Department of Cinema and Television, Konya, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/013s3zh21>

Abstract

In the history of humanity, ideology is important for individuals to make sense of life and direct their lives. In this respect, ideologies have a position that shapes and directs individuals and societies. Ideologies also have an impact on the formation of existing social classes. In the diversification and formation of the concept of class, society meets or diverges around a number of ideological views. Within the scope of the study, in the light of Karl Marx and Louis Althusser's ideological and social class views among the many ideas developed in the field of ideology and social class; Italian director Bernardo Bertolucci's *Prima Della Rivoluzione* (Before the Revolution) and *Novecento* (1900) films were analyzed by descriptive analysis method in order to examine the counterpart of both concepts, which cannot be handled separately from each other, in cinema. As a result of the study, the influence of the concepts of ideology and social class developed by Marx and Althusser was determined in both films selected from the director's filmography.

Keywords

Bernardo Bertolucci, Cinema, Ideology, Italian Cinema, Social Class

Citation

Yalçın, Z. (2024). Karl Marx ve Louis Althusser İzinde Bernardo Bertolucci Sineması: Novecento (1900) ve Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce). *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 19-46. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715655>

Date of Submission	06.01.2024
Date of Acceptance	25.02.2024
Date of Publication	28.02.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External

Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	admin@turkiyemedyaakademisi.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

*“Seninse herkesin demektir.
Herkesinse de senin olamaz.”*

Novecento

Giriş

Grekçe “edios” ve “logos” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan ideoloji kavramı, etimolojik olarak “fikir bilimi” anlamına gelmektedir. İdeoloji kavramı, insanlık tarihinde ve düşünce tarihinde çok köklü bir geçmişe sahiptir. Kavrama yönelik ilk kullanımın 18. yüzyıla dayandığı bilinmektedir. Kavramı ilk kez literatürde kullanan Destut de Tracy dışında, tarih içerisinde ideoloji kavramına yönelik pek çok farklı yaklaşım geliştirilmiştir (Bulut, 2011, ss.184-185). Bu düşünürler arasında Karl Marx, maddi gerçekliği; bilinç tarafından yönetilmediğini, bilincin maddi gerçeklik etrafında şekillendirildiğini ifade etmektedir. Bu sebeple ideoloji, gerçekliğin yanlış ve eksik bir yansıması olarak ele alınmıştır (Çelik, 2005, ss.96-97). İdeoloji üzerine çalışmalar yapan bir diğer önemli filozof Louis Althusser ise toplumun belli kesimlerinin ürettiği fikirlerin; topluma hâkim olan görüş olduğu fikrini benimsemiştir. Bu fikirlerini temellendirmede ise “Devletin ideolojik ve Baskı Aygıtları” olarak iki kategori oluşturmuştur (Althusser, 2014, ss.50-52).

İdeoloji gibi derin köklere sahip bir kavrama Marx ve Althusser perspektifinden oldukça kısaca değinmenin ardından, ideolojiler etrafında şekillenen toplumlarda, sınıf kavramına bakıldığında; kavramın genel hatları ile aynı ekonomik statüye, felsefi bakış açısına, çıkarlara ve görevlere sahip insanların bir araya gelmesini ifade ettiği görülmektedir (Cevizci, 1999, s.773). Esasında sınıf kavramı modern toplumlar ile özdeşleştiriliyor olmasına karşın kavrama yönelik fikirler ilk çağlardan itibaren Platon gibi düşünürler tarafından da ele alınmıştır. Platon, toplumsal sınıflar arası ilişkinin ve dengenin toplumsal yapının devamı için gerekli olduğunu ifade etmiştir (Bengül, 2006, s.13). Sınıf teorisine getirilen olumlu ve olumsuz yaklaşımlar arasında Platon’un toplumsal bir gereklilik olarak sınıf kavramına yaklaşması, kavramın ilk çağlardan itibaren farklı değerlendirmeler içerisinde yer aldığına dair bir örnek niteliğindedir.

İdeoloji ve toplumsal sınıf kavramlarının sinemadaki yansımalarına bakıldığında ise Narboni, sinemanın gerçekliği yeniden ürettiğini ifade ederek sinemanın var oluş amacını, ideoloji ile bütünleştirmektedir (Yılmaz, 2008, s.66). Sanat eserleri, kitlelere sunulmak üzere oluşturulmuş bir fikir bütünlüğünü yansıtması nedeniyle toplumla iç içe gelişim göstermektedir. Toplumla olan bu sıkı bağı nedeniyle sinema da toplumsal bir kültürün yansıması olarak görülmektedir (Güçhan, 1992, s.71).

İtalyan Sineması’nın I. ve II. Dünya Savaşı sürecinde Yeni Gerçekçilik gibi büyük bir akımla tanışmasından önce; sinemada var olan politik ideolojilerin ve politik temaların, dönem yönetmenleri tarafından filmografilerine nasıl yansıdığı temelinde; makale kapsamında Bernardo Bertolucci sinemasına odaklanılacaktır. Bertolucci, filmografisinde Novecento (1900) ve Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) gibi filmler ile politik

konulara değinmiştir. Bu filmlerde özellikle II. Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasında İtalya'da yaşanan sınıf mücadelesini ve faşizmi ele almış; bununla birlikte İtalya'nın kültürel ve politik değişimlerine; cinsiyet, cinsellik ve toplumsal dinamikler gibi alanlardan yaklaşıarak değinmiştir (Sivas, 2004, ss. 11-17). Makale kapsamında yönetmenin Novecento (1900) ve Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) filmleri Marx ve Althusser'in ideoloji ve toplumsal sınıf görüşleri çerçevesince incelenecektir.

1. İdeoloji

İdeoloji; insan yaşamını anlamlandırma, yaşama bir gaye edindirme amacı taşımaktadır. İnsanların ideolojileri karşısındaki eylemleri, ideolojileri doğrultusunda anlam bulmaktadır. Kendi eylemlerine anlam kazandıran insan ise hayatta mutluluğa erişmiş olarak görülmektedir. Aynı zamanda eylemlerine anlam kazandıran insanların yaşamlarına bir meşruluk kazandırdıkları da ifade edilmektedir. Bireyler, benimsedikleri ideolojiler doğrultusunda hareket ettikleri için ideolojilerinin peşinden gitmelerini haklı bir zemine oturtmaktadırlar. Herhangi bir ideolojinin doğruluk ve gerçeklik ile kendisini en iyi konumda sunduğu görülmektedir. İdeoloji; bir dine benzetilerek, ideolojilerin kendisine inananlar için bir kaygısız inanç boyutu taşıdığı da düşünülmektedir. İdeolojilerin toplumsal görevleri olduğu için, bireysel bir ideoloji kavramı söz konusu değildir. İdeolojiler, belirli bir fikir çerçevesinde birleşmiş sınıflar arasında gelişim göstermektedir. Dünyaya anlam katan insan aklıdır. Bu doğrultuda insan aklının dünyayı algılayış biçimi, dünyayı değerli kılmaktadır. Böylece bu noktada devreye ideolojiler girmektedir. İnsanlar için dünya değil, dünyayı anlama ve anlamlandırma adına benimsedikleri ideolojiler önemli olmaktadır. İdeolojiler; dünü, bugünü ve geleceği kapsadıkları için kökenleri insanlık tarihi kadar da eskidir. Toplum olabilme statüsüne erişen insanlık bir arada yaşayabilmek için birlikte bir anlam aramaya başlamıştır. Tüm bu süreçler içerisinde ideolojiler önce mitsel daha sonra dinsel ve günümüze yakın dönemler içerisinde ise bilimsel olarak karşılık bulmaktadır. Sosyal bir alan olarak ideoloji, bireyleri bir araya getirerek sosyalleşme ve ortak bir fikir etrafında birbirlerini anlamalarına olanak tanımaktadır. İdeolojilerin tarihleri olmadığı gibi süreleri de yoktur. Değişen çağ şartları gereği geçersiz kılınan ideolojiler olduğu gibi çağa uyarlanan ideolojiler de bulunmaktadır. Bu devrim ile ideoloji, sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olmaktadır (Sayın, 1999, ss.2-3). Dinamik yapısı itibarıyla ifade edildiği gibi ideolojiler, başta birey olabilmenin mümkünlüğünü oluşturma; devamında ise ortak bir görüş etrafında birleşerek toplumsallaşmanın sağlanması noktasında başat bir role sahip olarak görülmektedir.

İdeolojiye atfedilen olumlu ve olumsuz anlamlar açısından kavrama hem her sorunun kaynağı hem de her sorunun çözümü için başvuru kaynağı olarak rastlandığı görülmektedir. Kavrama yönelik tanımlama çeşitliliğinin nedeni olarak ise ideolojiye bakışın iki ana temelde şekillendiği belirtilmektedir. İlk olarak; ideolojinin Marksist formülde yer alan yanılısma ve ters bilinç olarak değerlendirilmesi yer almaktadır. İkinci olarak ise; Marx'ın bu ekonomi tabanlı olarak temellendirdiği ideolojiye karşılık daha

kültürel ve toplumsal açıdan sosyolojik ya da psikolojik bir ideoloji bakışı yer almaktadır (Macit, 2016, s.30). Bu doğrultuda Marx'ın görüşlerinin ideoloji kavramına yaklaşımları şekillendirmesi ile temelde iki yönlü bir çatı oluşturulduğu görülmektedir. Ekonomi ve kültürel ölçekte ideoloji kavramına farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Kavrama yönelik bu tanımlama ve algılayış çeşitliliği içerisinde çalışma kapsamında Karl Marx ve Louis Althusser'in ideoloji ve toplumsal sınıf görüşleri ile sınırlandırma yapılmıştır.

2. Marx, İdeoloji ve Toplumsal Sınıf

İdeoloji kavramına yönelik ilk betimlemeler Tracy öncülüğünde başlamış olmasına karşın Marx ve Engels, ideoloji kavramına farklı bakış açıları ile köklü yaklaşımlar getirmiştir. Bu çalışmalar neticesinde ideoloji kavramına tek bir perspektiften yaklaşmayarak; kavramı, farklı pek çok alanı içerisinde barındıran bir üst yapı olarak kabul etmişlerdir. Bu üst yapı düşüncesinin temelini ise alt ve üst yapı ilişkisi; gerçeklik ve düşünce ilişkisi ile bağdaştırarak oluşturmuşlardır. Marx'ın ilk dönem ideoloji üzerindeki fikirlerini oluştururken; ideoloji kavramına, "kuruntu ve yanılısama" olarak baktığı ifade edilmektedir. Bu bakış, ancak ilerleyen dönemlerde değişim göstererek, ideolojinin alt ve üst yapı ilişkilerinden doğan ekonomik bir temelde yer aldığı fikrine evrilmiştir. Marx, ideolojiyi; yöneten sınıfın, yönetim sürecinde elinde bulundurduğu tüm üretim araçlarının sağladığı bir üst yapı olarak ele almaktadır (Demir ve Sesli, 2020, s.165). Bu noktada ideoloji kavramının ve kavramın üst sınıf ile ilişkisinin gerek toplumun sınıf ayrımı üzerindeki etkisinin tespit edilmesinde gerekse siyasi alanda nüfuz sağlama aracı olarak politik mecraların şekillendirilmesinin sağlanmasında kritik bir noktada yer aldığı görülmektedir.

Bireylerin fikirlerini ve zihinlerindeki bilinci şekillendirmedeki başlangıç, Marx için maddi faaliyetler ve maddi bağlantılar nezdinde ve bu doğrultuda gerçek hayatla doğrudan ilişkilidir (Marx ve Engels, 2013, s.34). Marksist alanda sıklıkla kullanılan bir çağın ve o çağa ait toplumların oluşturduğu fikirlerin tümü, o toplumların ekonomik yapılanmalarının bir ürünü olarak görülmektedir. Bu doğrultuda fikirlerini emek ve sınıf çatışması gibi kavramlar çerçevesinde geliştiren Marx için toplumlar, yaşam şartlarından etkilenmekte ve bilinçlerini bu ortam koşulu neticesinde şekillendirmektedir. Çıkarlarının bilincinde olan egemen sınıfın, neyi nasıl ürettiğine dair bu bilinçlilik hali, egemen düşüncelerini yaygınlaştırması noktasında kolaylık sağlamaktadır (Therborn, 2010, s.9). Marx, yaşamın bilinç etrafında şekillenmediğini aksine bilincin yaşam etrafında bir anlama büründüğünü ifade etmektedir (Marx ve Engels, 2013, s.35). Bu noktada insanın kendini, kendi bilincini üretmesi bağlamında Marx'ın praksis kavramından yola çıkan Lefebvre'nin fikirleri önem taşımaktadır. Lefebvre; üretimin insanı ürettiği fikrinden hareketle dünya tarihini, insanın kendi üretim tarihini yazması olarak ifade etmektedir. Bu doğrultuda inşa; kendi dünyasını, ötekinin bakışını ve kendinin bilincini üretmektedir. (Lefebvre, 2010, s.251). Bir bireyin varoluşunun önünde büyük bir olgu olarak üretim tarihi ile kurulan ilişki yer almaktadır.

Bu kapsamda bir bireyin kendilik bilincinin keşfi ve şekillendirilmesi doğrultusunda bireyin içerisinde bulunduğu üretim ilişkileri önemli bir noktada yer almaktadır.

İnsanların hayvani yaşam aşamasından çıkışı, üretim faaliyetleri ile tanışması Marx için bireylerin maddi yaşamlarını da üretme fikri ile tanışmaları anlamına gelmektedir. Bu üretim şekli ise bireylerin maddi üretim koşulları çerçevesinde belirlenmektedir. Marx'ın bu tarih anlayışı, insanın ideolojiye olan bakışını etkilemektedir. Bu doğrultuda Marx; tarihi, insanın üretim ilişkileri ile birlikte şekillendiren bir görüş olarak benimsemektedir. İnsanın üretim süreci ile olan ilişkisi yalnızca üretim koşulları ile değil insanın neyi nasıl ürettiği ile de bağlantılıdır (Marx ve Engels, 2013, s.30). Toplumda egemen olan sınıfın değişimi, egemen ideolojinin konumunu ve içeriğini de değiştirmektedir. Marx ve Engels bu noktada, kendinde sınıf ve kendisi için sınıf kavramlarını ortaya koymaktadır. Bu kavramlar ışığında ideoloji, Marksist kuramda herhangi bir sınıfın egemen olduğu toplum ve sınıf karmaşalarına sebep olan yönetimlerin, ideolojik altyapıları olduğunu ifade etmektedir (Rehmann, 2017, s.42). Toplumlar üzerinde ideolojik tahakküm kuran yapı olarak üst sınıf kavramı ile karşılaşmaktadır. Egemenlik aracı olarak ideoloji, sınıfların oluşturulmasından sınıfların egemenliklerinin değiştirilmesine kadar tüm süreç içerisinde belirleyici bir unsur olarak görülmektedir.

Feodal dönem içerisinde toprak sahiplerinin, bu doğrultuda özel mülk sahiplerinin, aynı zamanda egemen sınıf olarak görüldüğü bilinmektedir. Gelirlerinin büyük bir bölümünü topraktan elde eden bu sınıf, aynı zamanda egemen ideolojiyi de elinde tutmaktadır (Bloch, 1983, s.360). Marx'ın egemenliğin düşüncesi ve düşüncenin egemenliği kesişimi bu noktada kendisini göstermektedir. Marx, egemen sınıfın diğer sınıflar üzerindeki maddi pratikleri yönlendirme gücünün dışında egemen olmanın ideolojik zeminde de kabulünü sağlama arzusu taşımasından söz etmektedir. Üretim ilişkileri temelinde egemen ideoloji ile tanışan her sınıf aynı maddi yaşam pratiklerini benimseme dışında egemen ideolojiye de çarpar. Böylece egemen ideoloji tarafından hem maddi hem manevi bir tahakküm altında yönetilen sınıf oluşturulmuş olur. Marx ve Engels maddi açıdan toplumda hakimiyet kurmuş sınıfın aynı zamanda sahip olduğu ideolojilerin de hakimiyet kuracağı fikrini ifade etmektedir. Marx'ın ideolojiye bakışında en önemli noktalardan biri de toplumun bilincini nasıl oluşturduğudur. Marx ve Engels, insanların benimsedikleri tüm fikirleri kendilerinin ürettiklerini fakat kendilerinin üstünde yer alan sınıf tarafından yönetildiğini ifade etmektedir. Bir insanın düşünme biçimi, insanların maddi yaşamından bağımsız ele alınamamaktadır. İnsanların sahip olduğu her bir fikir, yaşamının günlük alanından bir noktasına nüfuz ederek gelişmektedir. Marx aynı zamanda bir fikrin yaygınlaştırılmasının, fikrin oluşturulduğu dönemin egemen zihniyetinin elinden geçerek sağlandığını ifade etmektedir. Böylece herhangi bir fikir, egemen ideoloji süzgecinden geçerek gelişmekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Toplum bu yolla aktarılan ve kabulü beklenen ideolojiler, egemen sınıfın yönetim araçlarından birine örnek niteliği taşımaktadır. Marx, toplumun bu şekilde ideolojilerle yönlendirilmesini egemen güçlerin zihin üzerindeki üretim araçlarına olan sahipliği olarak görmektedir. Zihinsel üretim, somut olarak üretim şekillerinden ayrılarak

farklı bir konumda yer almaktadır. Kendine ait özel bir konumu olduğu düşünülmektedir (Marx ve Engels, 2013, ss.52-53).

1870'lere doğru iktisadi temelde sınıf kavramının kökenleri ve gelişimi Marksist düşünce ile hız kazanmıştır. Toplumsal mücadele kapsamında sınıflar arası mücadele ya da sınıflar arası çekişme biliniyor olsa dahi Marx'ın Kapital adlı eseri ile yayılmaya başlamıştır (Beneton, 1991, ss.16-17). Bireyleri birbirinden ayıran noktalar arasında ifade edilen emek; üretimi ve üretim temelli güçleri elinde bulunduran ideolojilerin geliştirdiği sosyal ilişkileri oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle üretim fonksiyonları ve üretici gücü; insanlık tarihini çeşitli evrimlere götüren dönemlere ayırmaktadır. Alt sınıfın, üst sınıfı belirlediği düşüncesinden hareketle üretim ilişkileri temelli belirlenen bu sistem içerisinde sınıf çatışmasının devrimi de ateşlenmiş olarak görülmektedir (Okutan, 2016, s.58). Bu yapı içerisinde paradoksal bir sınıf konumu ve ideoloji sarmalı içerisinde diyalektik bir devinimin varlığı çıkarımı yapılabilmektedir.

Marx, toplumsal sınıfları oluşturan şey nedir sorusundan hareketle sınıf kavramını incelemektedir. Sınıfların oluşumunu ise bireylerin sahip oldukları gelir kaynaklarının farklılaşması olarak nitelendirmektedir. Modern toplumlarda üç adet ana toplumsal sınıf olduğunu ifade etmektedir. Bu sınıflar, ücret karşılığı olan işçiler, sermaye sahipleri ve toprak sahipleri olarak ayrılmaktadır. Bu ayrımında kol gücünden kafa gücüne doğru bir geçiş söz konusudur. Proletaryanın başlangıcından, bir tür doğumundan, itibaren burjuvazi ile bir savaş içerisinde olduğunu düşünmektedir. Bu savaş, temelde bireysel işçilerden başlayarak bir şirket adına çalışan işçilere doğru yayılım göstermektedir (Marx, 1968, s.282). Marx bu noktada sermayenin sınıf oluşumu ve çatışması için en başat unsur olduğunu ifade etmektedir. Sermayenin devamlılığını sağlayan işçiler ve sermaye sahipleri arasında ilişkinin emekten sömürüye geçişi simgelediğini ve bu geçişin tarihte proletaryanın varoluşundan itibaren geçerli kılındığını ifade ederek temel çatışmanın kökenini işaret etmektedir.

Marx, sınıf kavramının sadece bir farklılık ve ayırım değil aynı zamanda bir bireyin varoluşunu da simgelemektedir. Bu sınıflar bireyleri ait oldukları sınıflar aracılığıyla yaşama bakışları ve davranma şekilleri ile toplumun bir üyesi haline getirmek ve işlevsellik kazandırmak yerine toplum içerisinde ayrıksı bir konuma erdirmeye ona bir ayrıcalık katmaktadır. Bu durumda birey toplum için bir işlevsellik kazanmak yerine kendi için bir toplum konumuna erişmektedir (Marx, 2009, s.119). Marx'ın, sınıflara ayırdığı toplumları belirlemede başvurduğu temel ayırım noktası toplumun sahip olduğu üretim şekilleridir. İnsanlık tarihinin her döneminde yöneten ve yönetilenlerin olduğunu düşünmektedir. Bu iki ana sınıfın varlığı keskin sınıf çatışmalarının temelini oluşturmaktadır. Günümüze dek gelen bu çatışma, köleci toplumlardan günümüz kapitalist toplumlarına kadar devam etmiştir. Bu çatışmanın üretim açısından bir karşılığı bulunmaktadır. Bir ürünü üretebilecek sermayesi olanlar, bu ürünün üretim araçlarına sahip olanlar ve üründen elde edilen kâra ortak olanlar; ürünü üreten fakat kârı bölüşerek tüketme hakkını taşımayanlar ile çatışma halindedir. Kapitalist yönetimin çelişkisi olarak Marx, üretime dair güçleri ve

üretimin ilişkilerini işaret etmektedir. Bu ikili arasındaki çelişkinin artışı kapitalizmi de güçlendirmektedir. Üreticilerin hızlı ve sürekli gelişmesi, sınıfsız bir yoksul toplum oluşturmaktadır. Marx için bu yoksul toplum, emek sınıfı olarak kitlesel güç halini almaktadır. Marx'ın fikirlerinin gelişimi doğrultusunda kurguladığı toplumsal süreç şu şekildedir: Toplumlardaki kapitalist anlayış geliştikçe sınıflar arasındaki mesafeler artacak ve bu artış ile beklenen devrim gerçekleşecektir. Devrimin sonunda ise sınıfların olmadığı ortak yaşam şartlarının sağlandığı bir toplum modeli oluşturulacaktır (Bengül, 2006, ss.55-57). Marx için toplumsal sınıfların ana kaynağı, özel mülk sahipliği olarak görülmektedir. Özel mülkiyetin yönetici sınıf içerisinde orantısız dağılımı ile toplumsal tabakalaşma artmaktadır.

Marx ve Engels üretim güçleri ve iş bölümüne dayanan ve birbirine geçişin ancak bir devrim ile mümkün olabileceği 4 farklı toplum tipinden söz etmektedir. Bu toplumlar Asya, Antik, feodal ve burjuva toplumlarıdır (Özlem, 2015, ss.166-167). Tüm bu toplumlarda sömürge sistemi kuruludur. Sömürü aracı olarak da ifade edildiği gibi özel mülk sahipliğine vurgu yapmaktadır. Bu sahiplik yalnızca toprak sahipliği değil bir ürünün üretim araçlarına olan sahipliği de içermektedir. Dolayısıyla toplumda belli bir kesimin elinde bulunan üretim araçları, toplumda sınıflaşma oluşturmaktadır. Üretim araçlarının ve özel mülkiyet, yalnızca ekonomik bir çıkar sağlamamaktadır. Marx, ekonomik üstünlüğü olan sınıfların kendi ideolojisini de üretme, yayma ve benimsetme gücünü elinde bulundurduğunu ifade etmektedir (Bengül, 2006, s.58). Üst yapının elinde bulundurduğu üretim araçları, mülkiyet ve ideolojik güç kavramları bu noktada eklektik bir bağ ile birbirine bağlı olarak görülmektedir. Her kavram kendi varlığını bir diğeri ile paylaşmakta ve korumaktadır.

3. Althusser, İdeoloji ve Toplumsal Sınıf

Marksist öğretinin devamı doğrultusunda fikirlerini temellendiren Althusser; ideolojinin devlet, sınıf ve sınıf bilinci üzerindeki etkileri üzerine felsefesi temellendirmiştir. Devletin hangi ideolojiyi ne amaç ile kullandığını, sınıf kavramı üzerinde incelemektedir (Şen, 2020, s.46). Marksist düşünce gibi Althusser de ideoloji kavramına yaklaşırken; sınıf ve sınıf bilinci kavramı üzerinden yaklaşmıştır. Althusser için ideoloji, egemen bir konuma sahip olmasından öte somut bir sınıf mücadelesinin sonucu olarak ifade edilmektedir (Althusser, 2014, s.101). Buradan hareketle egemen ideoloji, sınıf mücadelesi neticesinde doğmuş olup; sınıfsal mücadeleden bağımsız irdelenmemektedir. Althusser için ideolojinin somut bir koşul taşınması gerekliliği ise bu noktada devreye girmektedir. Devletin yani bu doğrultuda egemen ideolojinin, bir bütünlüğü ile karşılaşılmaktadır. Althusser, sınıflar arası ideolojik katmanların yalnızca sistem sürekliliği için değil; var olan sistemin tekrar üretilmesi için oluşturulduğu düşüncesini temellendirmektedir. İdeoloji, sınıflar arası yeniden üretim olgusunu, toplumsal işlevlere göre değiştirerek; fikir birliği ile bireylerin sınıfsal olarak yeniden üretilmesine odaklanmaktadır. Althusser ideoloji kavramını, egemen bir fikri elinde bulunduran sınıfın aynı güce sahip karşısındaki sınıf ve oluşumlara karşı ürettiği savaş olarak tanımlamaktadır

(Kazancı, 2002, s.69). Bu tanımlama neticesinde ideolojinin yalnızca iki sınıf arasındaki fikir çatışmasını değil; farklı sınıfların benimsedikleri mücadeleyi de kapsadığı görülmektedir.

Althusser'in ideoloji tanımlamasında devlet kavramının konumu yönlendirici bir noktada yer almaktadır. Platon, çocukluk dönemlerinde bireylerin belirli yasaklar çerçevesinde baskı altında bir birey olmaları için yetiştirildiğini, bu yasaklarla devlete karşı gelme potansiyeli olan bireylerin oluşumunun engellendiğini ifade etmektedir (Platon, 1995, s.107). Althusser bu yapılanmanın nedenini bireylerin zihnine küçük yaşlardan itibaren devlete gösterilmesi beklenen mutlak saygı ve sevginin zorunlu aşısı olarak görmektedir (Althusser, 1996, s.111). Bu doğrultuda devlet, ideoloji ve eğitim gibi bir etki üçgeni oluşturulmaktadır.

Althusser'deki üretim, üretimin yeniden üretilmesi ve üretim koşulları kavramlarına bakıldığında, üretim sürecinin devamlılığı için üretim koşullarının yeniden üretiminin zorunluluğu ile karşılaşılmaktadır (Althusser, 2014, s.36). Devletin İdeolojik Aygıtları olarak şekillendirdiği teorisinde, bu aygıtların ideolojiler üretme ve bu ideolojileri sürdürülebilmesi için idare etme gerekliliği bulunmaktadır. Aynı zamanda ideolojik aygıtlar, kapital toplumlarda mevcut sınıf ilişkilerinin de yeniden üretimini sağlama amacı taşımaktadır. İdeolojik aygıtlar bu konuda üretim araçlarının da yeniden üretimini gerçekleştirmektedir (Stevenson, 2008, s.26). Althusser, ideolojinin, insanın toplumsal bir özne olabilmesinde bir koşul olduğunu düşünmektedir (Althusser, 2014, s.121). Egemen ideolojinin içerisinde yerini sürekli olarak şekillendirdiği bireyin doğduğu andan başlayarak üretim ilişkilerindeki konumu da hazırlanmıştır. Bu noktada Althusser, ideolojinin bireylerin üretim ilişkileri ile kurdukları ilişki olmadığını, bu ilişkileri temsil edecek fikir yapısının ideoloji olduğunu ifade etmektedir (Althusser, 2014, ss.114-115). Bu bilgiler ışığında da Althusser için ideolojinin ana çıkış noktası, üretim temelli bir noktada yer almaktadır. İdeoloji tanımlamasına maddi bir temel kazandıran Althusser, bu maddi temeli üretim ilişkileri olarak belirlemiş ve Marksist kuramın devamı olarak bir ideoloji tanımı geliştirmiştir.

Althusser, ideoloji ve özne kavramları ışığında bireye yeni bir konum kazandırmıştır. Althusser'e göre bireyler ideolojiler tarafından özneler olarak kabul görmekte ve her bir ideoloji öznelerin oluşturduğu kategoriler etrafında şekillenmektedir. Her ideolojinin kendi öznesi konumunda bireyleri vardır. Bu doğrultuda özne, ideolojilerin itici gücü olarak görülmektedir (Türk, 2010, s.114). İdeoloji, bireylere yaşam pratiklerini özgürce ifade edebildikleri özneler olarak yaklaşmaktadır. Althusser bireyin bu özneleştirilmesi halini ideolojinin bireylerin yaşamındaki gerçeklik boyutu üzerinden de incelemektedir. Bu düşünceye göre herhangi bir ideolojinin bireylerin yaşam pratiklerine uyumluluğu ve doğallığı kişinin bu ideolojiyi benimsemesi yönünde önemli bir adımdır. Bu adım ile birey, kendi fikri ile bir ideolojiyi benimsemektedir. Benimseme ise Althusser için kişinin içinde bulunduğu üretim ilişkileri kapsamında şekillenmektedir. Bir ideolojinin gerçek ve doğalmış gibi gelmesinin doğru orantılı olarak gelişimi kişinin o ideolojiyi günlük yaşamında bir pratik olarak görebilmesinde yatmaktadır. Bu şekilde günlük yaşam

pratikleri ve ideoloji kişinin belleğinde şekillenmektedir. Günlük yaşam pratikleri kavramı ise ideolojinin somutlaştırılma aracıdır. Çünkü Althusser ideolojinin toplumun her katmanında soyut bir zeminde yer almadığını aksine bireylerin tüm davranışlarında ve eylemlerinde şekillendiğini ifade etmektedir. Bu fikri ile ideoloji toplumun her biriminde yer almaktadır (Eagleton, 1996, s.49).

Althusser'in ideoloji ve toplum kavramlarına yakından bakabilmek için her iki yapıyı da sıkıca kavrayan devlet nosyonuna odaklanmak gerekmektedir. Althusser için devlet kavramı Marksist terminolojinin ışığında bir üst yapı formülasyonuna sahiptir. Bu doğrultuda Marksist kuram neticesinde Althusser de devlete egemen sınıfın baskı aracı perspektifinden yaklaşmakta ve Marksizm'in devlete ait bu konumlandırılışını kabul etmektedir. Fakat Marksizm'in devletin tahakküm aracı olma yolunda başvurduğu kaynakların tanımlanmasındaki eksikliğinden yola çıkarak devlete ait ideolojik ve baskı aygıtları teorisini oluşturmuş; Marksist devlet anlayışını bir üst noktaya taşımayı amaçlamıştır (Dişçi, 2020, s.136).

Althusser ideolojisini, tüm soyut bağlarını ortadan kaldırma yönündeki fikrini, kurgu kavramıyla da pekiştirmektedir. Bu kavram, toplumdaki bireylerin özgür olarak seçim yapabilmelerini ifade etmektedir. Bu seçim, ideolojinin gerçeklik ile olan bağımlı da temsil etmesi neticesinde, ideolojiye somut bir boyut kazandırmaktadır. Seçim özgürlüğünün ise sahtelik boyutundan söz edilmektedir. Kapitalist bir toplumda seçmenler yani toplum; kendi yöneticisini seçmekte özgür kılınmıştır. Fakat ortadaki bu özgürlüğün yönü ve sonunu belirleyen, egemen ideolojilerdir. Toplumun sahip olduğu sınıfların konumu ise yine toplumun sahip olduğu üretim araçları ile doğru orantılıdır. Mevcut bulunan üretim araçlarının mülkiyeti üzerindeki konum ise ülkelerin egemen sınıfın konumu hakkında da bilgi vermektedir. Siyaset ve devlet ilişkisi bu bağlamda ele alınmaktadır (Eroğul, 2017, s.67). Althusser, sınırları belirlenmiş bir özgürlük hattı içerisinde toplumu oluşturan seçmenlerin yine belirlenmiş egemen ideolojiler nezdinde yönetildiğini ve özgür kılındığını ifade etmektedir. Aynı zamanda burada devlette hâkim ideoloji ve toplum ilişkisinin kesişmesi de görülmektedir.

Baskı aygıtları kamu alanlarında birlikte bir rol oynarken; ideolojik aygıtlar, özel alanlarda, dini etkinliklerde, eğitim kurumları ya da iletişim araçlarında ve aile içerisinde dahi görülmektedir. İdeolojik aygıtlar daha önce de ifade edildiği gibi bireyin özne olarak kendisini bir ideoloji içerisinde hissettiği her alanda ve her anda işlevsellik kazanmaktadır. Devletin İdeolojik Aygıtları, bireyleri üretim süreçlerine dahil ederek süregelen ekonomik çıkarlar doğrultusunda şekillendirmeye devam etmektedir. Bir tür çağırma işlevi ile özneler, kendilerine ait en mahrem alanlarında dahi sistemin yapısı ile karşılaşır ve bilinci yoluyla da etkileşim kurar. Baskı aygıtlarının şiddet ile olan bağına karşılık ideolojik aygıtların kendi silahları ideolojileridir. Kültürel dışlanmışlık, aile içi ötekileştirilme, kitle iletişim araçlarındaki sansür mekanizmaları, dinden aforoz edilme gibi cezalandırma kavramları ideolojik aygıtların şiddet araçlarına örnek niteliğindedir (Althusser, 2014, ss.64-67).

Althusser için bir bireyin en erken yaşta ideoloji, toplum ve devlet kavramlarıyla tanışması ideolojik aygıt olarak ifade ettiği “okul” içerisinde mümkün olabilmektedir. Althusser, ana okulu dönemlerinden itibaren okul ve okuldaki eğitimin; kapitalizm öncesi toplumlarda kilise tarafından uygulanan tahakkümüne benzer bir şekilde, çocukların zihinlerini yalnızca ve çoğunlukla egemen ideoloji ile çerçevelenmiş konular kapsamında eğittiğini düşünmektedir (Subaşı, 2021, s.304). Althusser özellikle bu noktada çocukların etkileşime ve etkiye en açık olduğu dönemlerden itibaren okuldaki eğitim ile egemen ideolojiye ısıdırıldığını ifade etmektedir. Sistemin devamlılığı için çocuklar okullarda bir fabrikasyon üretiminin ürünleri olarak yetiştirilmektedir (Althusser, 2014, ss.61-62).

Marx için devlet tanımını ele alan Althusser (2015, s.138), Marx’ın devlet kavramına bakışı için yeni bir kavram ortaya attığından söz etmektedir. Devlet bir noktada sömürenlerin egemen sınıfının hizmetinde görev alan bir baskı aygıtı olarak görülmektedir. İdeolojinin devlet ile olan ilişkisini kavrayabilmek için Althusser’e bakıldığında ideolojinin bireyler ve bireylerin kendi dünyasını şekillendirmesinde bir imge görevi gördüğü belirtilmektedir. İdeolojiyi bilinç dışı konumda inceleyerek, ideolojinin her an varlığını sürdürüleceğini ve bu yönü ile de vazgeçilemeyeceğini ifade etmektedir (Çağan, 2008, ss.22-23). Althusser, Marx’ın fikirlerinden hareketle bu yapıyı geliştirerek ideoloji kavramına yaklaşmıştır. İlk etapta devlet kavramını yönetim ve aygıt olarak ikiye ayırmıştır. Devlete ait aygıtları ise Baskı ve İdeolojik Aygıtlar olarak ikiye ayırarak devletin yönetim araçları ile ideoloji ve devlet ilişkisini incelemiştir. Marx için devlet aygıtları olarak görülen ordu, polis, yargı ve hükümet Althusser için baskı aygıtlarıdır. İdeolojik aygıtlar ise kendi içerisinde farklı alanlara ayrılarak çeşitlenmektedir. Devlete ait ideolojik aygıtlar, herhangi bir şiddet unsuru barındırmayan baskı aygıtlarını ifade etmektedir. Althusser, buradaki şiddet kavramını derinleştirerek devletin ideolojik aygıtlarından farklılaşan bir siyasal aygıt kavramını da geliştirmiştir. İdeolojik aygıtlar ile siyasal aygıtlar birbirinden farklı bir baskı mekanizmasına sahiptir. Devletin Baskı Aygıtları, Marksist kuramda da ifade edildiği gibi hapisaneler, ordu ve polis, hükümetler ve yargı sistemi olarak belirtilmektedir. Devletin İdeolojik Aygıtları profesyonel kurumlar olarak toplum karşısında doğrudan yer almaktadır. Her kurumun ayrı olarak benimsediği ideolojiler bulunmaktadır. Bu aygıtlar içerisinde ise aile, din, eğitim, siyasal, sendika, iletişim, kültür ve hukuki aygıtlar yer almaktadır. Baskı aygıtlarının toplu bir birliktelik halinde hareket etmesine karşılık ideolojik aygıtlar ayrı ve özelleştirilmiş bir hareket alanına sahiptir (Althusser, 2014, ss.50-51).

Althusser devletin ideolojik aygıtlarının toplumda var olan sınıf kavramından bağımsız ele alınmasını yanlış bulmaktadır. Tarihin, sınıflı toplumların tarihi olduğunu düşünen Althusser, Devletin İdeolojik Aygıtları’nın da tarihsel olarak toplumdaki sınıf kavramından ayrı incelenemeyeceğini ifade etmektedir. Ayrıca, ideolojinin bir tarihinin olmadığı belirtirken, ideolojinin kendine has bir tarihinin olmadığını belirtmektedir (Althusser, 2014, s. 103). Her topluma özgü sosyolojik, kültürel, ekonomik ve politik bağlamda gelişim

gösteren ideolojilerin oluşmasında öteki konumdaki diğer toplumların yaşam kültüründen noktalar da yer almaktadır.

Althusser için ideoloji, toplumsal sınıflar arasındaki bireylerin zihinleri üzerinde oluşturulan soyut bir formüldür. Bu özelliği ile ideoloji gerçeklik ile hayal arasında yer alan bir ilişkinin ürünü olarak görülmektedir (Althusser, 2014, s.66). Althusser'e göre toplumdaki sınıflar din, adalet ve siyasi düzeyde belli başlı görüşlere sahiptirler. Bu görüşlerin belli bir kısmı belli bir oranda gerçekliğe denk düşmektedir. Bu gerçeklik oranını ise Althusser, bireylerin zihinlerinde gerçekliğe yaklaşım oranları ile doğru orantılı olarak kabul etmektedir. Bu doğrultuda Althusser fikirlerin somut şeyler olduğunu ifade etmektedir. İdeolojilerin insan pratiklerinde yer bulması gerektiğini düşünmektedir. Baskı altında kalmadan herhangi bir düşünceye katılan bir birey o düşüncenin gerektirdiği hareketleri de yerine getirmektedir. Tüm bu süreci Althusser bireyin ideolojik sürece çağırılması olarak tanımlamaktadır. Bu süreçlerin gerçekleştirilmesinde ise Althusser, ideolojik ve baskı aygıtlarının önemli bir yeri olduğunu ifade etmektedir. Baskı aygıtları olan güç birimlerinin tek; fakat ideolojik aygıtların pek çok farklı çeşidinin olduğunu söylemektedir. Baskı aygıtlarının gücünü somut güç gösterisine dayandırması nedeniyle ideolojik boyutunu geri planda tuttuğunu söylemektedir. Buna karşılık ideolojik aygıtlar ise ideolojilerini ön planda tutarak toplumda yer edinmektedir (Kaplan, 2012, ss.13-14).

Althusser toplumların sınıfsal yapılarını analiz etmede Marx'ın geliştirdiği ekonomik pencereden bakışın tam olarak yeterli olmadığını; ekonominin toplumsal sınıfları belirlemede ancak son noktada bir etkisinin olabileceğini düşünmektedir (Bank, 2016, s.5). Althusser, Marx'ın toplumsal yapıları açıklarken başvurduğu üst yapı kavramına da farklı bir bakış getirmektedir. Üst yapının ekonomik temel ile ilişkisinde farklı etkenler olduğu ifade etmektedir. Sınıflar arası mücadelede ise devlet kavramının yeri Althusser için bir ayrıma sahiptir. Devlet; hakimiyeti elinde bulunduran sınıfın, hakimiyetini sürdürmek için koruduğu bir araçtır. Devletin sınıf mücadelesinde etkin bir rol alabilmesi için bu ayrıma gereksinim duyulmaktadır. Devletin aynı zamanda sınıf mücadelesinde mevcut düzende bir isyana karşı egemen sınıf içerisinde karşılaşılabilecek bozulmalara neden olması ihtimaliyle ayrı bir konumda incelenmesi ön görülmektedir. Althusser aynı zamanda farklı tarihlerde dünya üzerinde oluşan sınıfların egemen sınıf karşısında birleşebilmesinin temelini de ekonomiye bağlamaktadır. Bu noktada da hakimiyeti elinde bulunduran üst yapıya dikkat çekmektedir. (Althusser, 2014, ss.42-44). Althusser, egemen sınıf karşısındaki mücadelenin temelini ekonomik birleşme olarak ele almaktadır. Bu noktada sınıf mücadelesi veren grupların kendi içlerinde ekonomik tabanda birleşerek bir araya geldikleri görülmektedir. Kolektif bilinç temelinde ekonomik benzerlik unsuru yatmaktadır.

Althusser ayrıca toplumsal oluşumları ifade etmede teorik bir ayrımın gerekliliğini ifade etmektedir. Bu teoride toplumsal sınıfların oluşum sürecini açıklamada ekonomi, politik ve ideolojik boyutların evrensel ve tarih içerisindeki konumunun ayrı bir şekilde ele alınmasının gerekliliğinden söz etmektedir. Bu noktada feodal yönetimin içerisinde ekonominin siyaset düzeni ile birlikte hareket ettiğine dikkat çekmektedir. Ekonomik gücü

elinde bulunduran siyasi egemenliğini de pekiştirmektedir. Feodal düzende üretimden elde edilen fazlalığa erişmek için mevcut siyasi gücü elinde bulundurarak şiddet ile bu fazlalığa erişmek mümkünken sömürü düzenine sahip kapitalist toplumlarda, şiddet kullanımına gerek kalmadan üretim fazlalığına erişim sağlanmaktadır. Althusser için toplumsal sınıflar birliktelikleri yadsınamayacak ve yalnızca kendi içerisine kapanmış bir sistemle ifade edilemeyecek bir yapıya sahiptir (Bank, 2016, ss.13-17).

4. Bernardo Bertolucci

Çalışma kapsamında Bernardo Bertolucci sineması Marx ve Althusser'in ideoloji ve toplumsal sınıf görüşleri nezdinde inceleneceği için bu başlık altında yönetmenin genel sinematografik görüşleri, teknik ya da estetik bağlamda sinema alanına bakışından ziyade; politika, ideoloji ve toplumsal sınıf kavramları gibi başlıklarla ilgili görüşlerine ve sinemaya katkılarına odaklanılacaktır.

Bazin tarafından kuramlaştırılan Auteur kuramı kökeninde, yönetmenlerin bireysel ideolojileri, felsefeleri ve sanata bakış açıları yer almaktadır (Özden, 2004, s.126). Bu doğrultuda ortaya çıkan Auteur kavramı Yeni Gerçekçilik sonrası İtalyan Sineması'nda Bernardo Bertolucci sinemasında da görülmektedir. Bir Auteur olarak kabul edilen Bertolucci'nin kendi ideolojik zeminine değinmek sinema görüşünü anlamak açısından önem taşımaktadır. Yönetmenin ilk filmleri Marksist ideoloji ile daha bağlı olarak değerlendirilmektedir. Fakat bağlarının bulunduğu burjuva aile kökeni içerisinde büyümenin verdiği sıkıntıları sinemasına da yansıtmıştır.

Bernardo Bertolucci'nin, komünizm kelimesini ilk kez çocukluğunda bir domates tarlasında oynarken babasının bir arkadaşı olan Alberti'nin ölümünü protesto etmek için gösteri düzenleyen köylülerden duyduğu ifade edilmektedir (Erdoğan, 2009). Yönetmen özellikle Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) filminde önemli olanın kendine has bir dil oluşturmak olduğunu söylemektedir. Bu doğrultuda yönetmenin Auteur sinema düşüncesine bağlılığı görülebilmektedir. Bertolucci burjuva bir aileden gelerek 'bilinçli bir şekilde Marksizm'i sevgi, tutku ve umutsuzluklarla benimseyen bir Marksist' olarak kendisini tanımlamaktadır. Bilinçli Marksist olan her burjuva ise her daim köklerinin geldiği ortama geri dönme korkusunu taşımaktadır. Bu konumu nedeniyle Bertolucci de sanatında burjuva köklerini sürekli aktarma endişesi taşımaktadır (Bragin, 1966; Fieschi, 1968).

Bernardo Bertolucci, sinemanın toplumdaki tüm noktalardan etkilendiğini dile getirmektedir, öğretmen olarak dünyaya ve topluma bakışın yönetmenlerin filmlerinde yansıdığını ifade etmektedir. Bu noktadan hareketle yönetmenlerin topluma bakışlarının sanatlarını şekillendirdiği çıkarımı yapılabilmektedir. Bertolucci, Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) filmi için kendi düşüncelerinden esinlendiğini dile getirmektedir. Kendi ideolojik tutumunu belirtmek, araştırmak ve geliştirmek amacıyla filme yaklaştığını ifade etmektedir. Filmde Marksist olduğunu düşünen fakat olmadığını keşfeden bir genç adam konu edinilmektedir. Bu genç karakter ile Bertolucci'nin kendi fikirleri paraleldir. Bu

doğrultuda film, bir ölçekte yönetmenin ideolojik zemininin otobiyografisi konumunda yer almaktadır. Nitekim yönetmen kendi iç ideolojik çıkmazını işlediğini de ifade etmektedir. Yönetmen, yaşadığı süreçte faşizm ya da faşist yönetim ile denk gelmediğini; aynı zamanda 68 kuşağı sürecini de deneyimmediğini ifade ederek kendi yaşadığı dönemi ideolojik açıdan bir boşluk olarak nitelendirmektedir. Bertolucci bir bireyin kendisini keşfetmesinde topluma, dünyaya ve tarihe bakış açılarının önemli olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada ideolojilerin tarih ve toplumdan bağımsız gelişemeyeceğini düşünmektedir. Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) filminin ana karakteri Fabrizio için Bertolucci, Marksist olmanın imkânsız olduğu bir burjuva çocuğu olarak betimlenmektedir. Kendini bu karakter ile özdeşleştirerek konumunun belirsiz olduğu bir burjuva çocuğu olarak benzerlik kurmaktadır (Fieschi, 1968).

Bertolucci aynı zamanda tüm filmlerin politik bir katmanı olduğunu düşünmektedir. Politika barındıran her film ise mevcut sistem tarafından sömürülmektedir. Bu doğrultuda da sinemayı bir devrim aracı olarak değil ancak bir karşı çıkış aracı olarak nitelendirmektedir (Mellen, 1972). Bu karşı çıkış ile sinema ise Althusser'in Devletin İdeolojik Aygıtları içerisinde incelenebilecek bir konuma ait olarak değerlendirilebilmektedir.

Çalışma kapsamında incelenecek bir diğer film olan ve çeşitli siyasi eleştirilerin bulunduğu beş saatlik uzunluğa sahip ve iki act'tan oluşan Novecento (1900) filmi, II. Dünya Savaşı sürecini proleter ve burjuva sınıfına ait iki çocuk üzerinden ele alarak geniş bir dönemsel panorama sunmaktadır. Kendisi ile filmlerini özdeşleştirme durumu Novecento filminde de görülmektedir. Novecento (1900) filminde kendi çocukluğu ve tüm hayatı ile yüzleştiğini ifade etmektedir. Filme olan aidiyetini hayatının tümünün incelemesi olarak ifade etmektedir. Novecento (1900) filminin; üst yapıya mensup bulunduğu burjuva sınıfına ve ideolojisine duyduğu öfkenin karşılığında üretilmiş bir film olduğunu belirtmektedir. Filmde köylü ve toprak sahibi iki karakter üzerinden tüm İtalyan tarihini sunmayı hedeflemiştir (Bachmann, 1975). Filmde iki taraf içerisinde geçen tüm çekişmenin 1945 yılında geçiyormuş gibi resmedildiği fakat bu tarihin geleceği, gelecek dönemde İtalya'da yaşanacak ortamı temsil ettiğini söylemektedir. Film bir umutsuzluğun filmi olarak nitelendiren Bertolucci, filmin alt kültür çekişmesine dönüştüğünü de belirtmektedir. Kendi filmlerinin İtalya tarihini yansıtılmasına yönelik fikirlere filmlerinde tarihi önemmediğini, değer verdiğini ifade etmesine karşılık Marksist temelde tarihsel film yaptığını düşünmediğini ifade etmektedir. Yönetmen aynı zamanda Marx'ın yanlış bilinç kavramına gönderme yaparak sinema ile tarih yazmadığını; yalnızca yanlış tarih yazdığını düşünmektedir. Novecento (1900) filminde faşizm kavramını bir tarihçi perspektifinden incelemeyi belirtmektedir. Yalnızca faşizmin doğuşunu filmi içerisinde iki bölümde sınırlandırarak toprak sahipleri yani üst sınıf ile alt sınıf arasındaki ilişkiler bazında incelemiştir (Gili, 1978). Yönetmenin çalışmalarının sahip olduğu cesur yüzleşmeler doğrultusunda Bertolucci'nin çalışmaları üzerine yazılar yazan bir psikanalist yazar; başka hiçbir yönetmenin kendi içerisinde bulunduğu ayrıcalıklı sınıfın değerlerine ve ideolojisine

karşılık bu kadar sert ve uzun bir mücadele içerisinde olmadığını ifade etmiştir (Kline, 1993 akt. Sabbadini, 2011, s.425)

5. Yöntem

Çalışma kapsamında incelenecek Novecento (1900) ve Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) filmleri sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri arasında veri analiz süreçleri içerisinde yer alan betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz yönteminde gözlem ya da görüşme sonucunda elde edilen bulguların; düzenleme ve yorumlama sonucunda okuyucu ile buluşturulması hedeflenmektedir. Verilerin arasında neden-sonuç çatısı oluşturularak dört bölümde analiz gerçekleştirilir. İlk adımda araştırma soruları ve kavramsal çerçevenin çizilmesi ile analiz çerçevesinin oluşturulması yer almaktadır. Bu noktada elde edilen bulguların hangi temalar etrafında şekillendirileceği saptanmaktadır. İkinci adımda çizilen tematik çerçeve kapsamında veriler incelenmektedir. Üçüncü adım olan bulguların tanımlanması adımı tematik çerçeve doğrultusunda incelenen veriler, çizilen kavramsal çerçeveden yararlanarak doğru alıntılarla desteklenmektedir. Son adım olan bulguların yorumlanması bölümünde ise çizilen çerçeve bünyesinde elde edilen bulguların açıklanarak, tematik çerçeve ile ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması yer almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.224).

Çalışmada; Karl Marx ve Louis Althusser'in ideoloji ve toplumsal sınıf felsefesi çerçevesi, betimsel analizin ilk adımı olarak belirlenmiştir. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi ve bulguların tanımlanması adımları kapsamında incelenen filmler, çizilen çerçeve ışığında analiz edilmiştir. Analiz sırasında Marx ve Althusser'in görüşlerine yer verilerek tematik çerçeveyi ve araştırma sorularını destekleyici alıntılar eklenmiştir. Bulguların yorumlanması ile de her iki düşünürün fikirlerinin, incelenen filmler içerisinde nasıl temsil edildiğinin ilişkisi kurulmuştur.

5.1 Novecento (1900)

Novecento filmi, 20. Yüzyıl sürecinde İtalya'da yaşanan politik ve ideolojik çekişmeleri iki çocukluk arkadaşı üzerinden ele almaktadır. Çiftlik sahibi Alfredo Berlinghieri'nin oğlu Berlinghieri ile çiftlikte işçi olarak çalışan Olmo karakterleri üzerinden geniş bir İtalyan dönem tarihi panoraması sunmaktadır. Filmin 5 saatlik uzunluğu nedeniyle çözümleme içerisinde filmin başından sonuna kadar Marx ve Althusser çerçevesinde ideoloji ve toplumsal sınıf izleri filmde bölümler halinde aktarılacaktır.

Film, açılış sekansında köylü bir karakterin kameraya direkt bakmasından itibaren işçi sınıfı haklarını doğrudan aktarmayı hedeflemiştir. Böylece filmin alt sınıfa ve hayatına odaklanan yapısı, ilk dakikadan izleyiciye aktarılmaktadır. Filmin ilk dakikalarında savaşın bittiğini söyleyen işçi karakterin ardından işçi sınıfına ait karakterlerin birleşerek burjuva sınıfına karşı koyduğu görülmektedir. Nitekim Olmo karakteri efendilerin artık olmadığını söyleyerek faşizm sonrası İtalya'da işçi sınıfının ayaklanmasını ifade etmektedir. Filmde çiftlik sahibi karakter Alfredo Berlinghieri, hamile eşinden önce alt sınıfa ait hizmetçilerden bir

kadının doğumundan rahatsızlık duyarak; burjuva üstünlüğünü her alanda sağlama ve koruma içgüdüsünü taşımaktadır. Nihayet eşi doğum yapan Alfredo'nun oğlunun doğumu, Alfredo tarafından bir kutsallıkla gösterilmektedir. Alfredo'nun, oğluna kendi adını vermesi ile kendine ait tüm burjuva özelliklerini oğluna devretmek istediği çıkarımı yapılabilmektedir. Alfredo'nun eşinin doğumunun bitiminde papaz gösterilmiştir. Papaz, yeni doğan çocuğun dedesinden kalan servetini çocuğun yüzünde hissettiğini ifade etmektedir. Burada babadan oğula bir sınıf aktarımının söz konusu olduğu görülmektedir. Oğlunun doğumunu kutlamak için içki almaya giden çiftlik sahibi Alfredo'nun yanında gelen bir deli karakter, Alfredo'ya şarap mahzeninin anahtarını kendisine verirse kendisinin de bir aziz olabileceğini söyler. Bu noktadan hareketle mülkiyetin ya da sahipliğin; bireyleri burjuva, aziz, papaz gibi çeşitli statülere sahip bir sınıfın üyesi yapabildiği görülmektedir.

Alfredo'nun oğlu Alfredo'dan önce doğan işçi sınıfından Olmo'nun dedesi, önce kendi çocuğunun yani köylünün dünyaya geldiğini; sonra efendilerin geldiğini söyleyerek sitem etmektedir. Bu isyanına karşılık Genç Alfredo herkesin eşit olduğunu ifade etmektedir. Burjuva karakter Genç Alfredo için eşitlikçi bir yaklaşım barındıran bu düşünce, zaman içerisinde değişim göstermiştir. Genç Alfredo karakterinin burjuva olmasına rağmen köklerini sorgulaması ve sınıfsız bir yaşama vurgu yapması yönüyle Bertolucci'nin kendi yaşamından izler taşıdığı ifade edilebilir niteliktedir. Fakat zaman geçişleriyle karakterlerin ve karakterlerin yansıttığı ideolojilerin değişimi gösterilmektedir. Bu doğrultuda da Genç Alfredo'nun çocukken geçerli olan eşitlik düşüncesi zaman içerisinde büyüdükçe iki çocuk karakter arasında çekişmelere neden olmuştur. Bu doğrultuda işçi sınıfına mensup olan Olmo daha cesur; burjuva çocuğu Alfredo ise korkak ve çekingen gösterilmiştir.

Toprak mülkiyetinin burjuvazi zihniyetini oluşturduğu filmde açıkça gösterilmektedir. Filmde tarım makinasına sahip olan burjuva çiftçi, işçi sınıfı içerisinde daha üst konuma yerleşmiştir. Makinayı elinde bulunduran burjuvanın, işçi sınıfının çalışma saatlerinde değişikliğe neden olacağı ifade edilmektedir. Tarımda makineleşmenin işçi sınıfı için daha az çalışma anlamına geldiği görülmektedir. Filmde makine kullanabilmenin bir üst sınıf belirtisi olduğu ifade edilmektedir.

İşçi sınıfına ait karakterler ayrıca örgütlenmenin önemini de kavramışlardır. İşçilerin her beraber yemek yedikleri sahnede işçilerden biri bu örgütlenmenin öneminden söz ederken karakterin üzerine yemek fırlatmışlardır. Burada işçi sınıfının özgürlüğe ve eşitliğe olan inançsızlığı görülmektedir. Olmo karakterinin rahip olarak yetiştirilmesi kararına üzülen annesi köylüler tarafından sakinleştirilir. Bu esnada Olmo'ya okuma yazma öğreneceği fakat yine de işçi sınıfına ait kalacağı söylenmektedir. Buradan hareketle sınıflar arası geçişin imkansızlığı bir köylünün her daim bir köylü olarak kalacağı vurgusu yapılarak pesimist bakış pekiştirilmektedir.

Olmo, dere kenarından avladığı kurbağaları çiftlik sahibi senyör Alfredo Berlinghieri'ye satmıştır. Bir işçi sınıfı mensubu olarak ilk alışverişini gerçekleştiren Olmo'nun parasını

köylü işçilerden biri elinden alarak ona ait olan her şeyin herkese ait olduğunu söyler. Bu, işçi sınıfının özel mülk kavramına bakış açısını göstermektedir. Bu ideolojiyi pekiştiren bir diğer örnek ise filmde tüm işçilerin birlikte yaşaması, yemek yemesi ve çalışmasıdır. Kendi içlerinde bir hiyerarşi bulunmamaktadır.

Çiftlik sahibi senyör Alfredo Berlinghieri, Olmo'nun sattığı kurbağaları akşam yemeğinde yerken yaşlı babasından şikâyet etmektedir. Bu esnada tüm toprağın kendisinin olduğunu tek bir karışımı bile vermeyeceğini söylemektedir. Burjuvanın toprak üzerindeki narsist tahakkümünü göstermesi açısından önemli bir sahne olarak görülebilmektedir.

Filmin ilerleyen dakikalarında çiftlik sahibi senyör Alfredo Berlinghieri'nin babası intihar etmiştir. İntiharından önce genç bir işçi kıza kendisinin öleceğini herkese söylemesini emreder. Kız, tüm işçi karakterlere bunu söyler. Bu emir karşısında işçi sınıfı, burjuva sınıfının ölüm eşiğinde bile emir verdiği söylemektedir. Buradan hem burjuvanın ölümsüzlüğü hem de burjuvanın işçi sınıfı üzerinde sahiplenici konumu hakkında çıkarım yapılabilmektedir. Bir ahırda kendini asan Patrona, köylülerden biri yapacak bir işi olmayanın düşünmeye vakti çok olur ve bu da o kişiyi aptal yapar, böylece o kişi de intihar eder der. Bu sahnede sınıf bilinci edinmenin ya da mevcut sistem içerisinde araştırma yapmanın kişiyi bir çıkmaza itebileceği fikri ifade edilmektedir. Babası ölen çiftlik sahibi Alfredo Berlinghieri, babasının tüm mal varlığının kendisine geçmesi için düzmece bir vasiyet merasimi düzenler ve ölmüş babasının ağzından konuşarak tüm mal varlığını üzerine geçirir. Bu hadise burjuvanın aile kavramına bakış açısı için önemlidir.

Zaman içerisinde büyüyen iki çocuk karakter arasında aidiyet ve mülkiyet kavramları da şekillenmektedir. Zengin çocuk olan Genç Alfredo, fakir olan Olmo'ya tüm çiftliğin bakımını yapıyor olmasına karşın asıl sahibin kendisi olduğunu ara sıra hatırlatır. Burada Marx'ın sözünü ettiği burjuvanın üretimi ve üretim araçlarını elinde bulundurması pekiştirilmektedir. İkili konuşmalarında Olmo; Genç Alfredo'ya cesur bir sosyalist olmadığını söyler. Genç Alfredo ise anlamını bilmediğin bir şey için o kadar zeki olma der. Sınıf, bilinç, sınıf bilinci ve burjuvanın bu konudaki görüşü bu sahnede verilmiştir.

Yaşanan bir doğa felaketi sonrası çiftlik sahibi Alfredo tüm mahsullerinin yarısını kaybetmiştir. Bu durumda tüm işçileri toplar ve yarım maaş ile geçineceklerini söyler. Bunu işçi sınıfının kabullenmesi gerektiği bir fedakârlık olarak göstermektedir. İşçilerden biri mahsul iki katına çıktığında iki kat maaş almadıklarını söyler. Burada Marx'ın ifade ettiği emek, zaman ve kazanç bağlamında bir bireyin ürettiği nesneye yabancılaşması, emek-zaman-ücret kavramları ve bir ürünün üretim sürecinde işçi sınıfının konumu işlenmektedir.

İşçilerin örgütlenerek ayaklanmasının ardından toprak sahipleri ve üst sınıfa ait tüm karakterler işçileri gibi çalışmak durumunda kalır. Burada Marx'ın sınıfı bilinci ile örgütlenmenin sistemi değiştirebileceği ifade edilmektedir. Filmde sosyalizm, bütün zenginlerin terleyerek çalışması; bütün fakirlerin ise bir gölgede dinlenmesi olarak tanımlanmıştır. İşçilerin grevlerinden birinin gösterildiği sahnede düzenlenmiş eğlenceler

arasında kuklalar, işçi sınıfını temsilen konuşurulmaktadır. Bu sahnede kuklalardan biri gelen polisleri işaret ederek korkusunu dile getirir. Burada Althusser'in burjuva ve egemen ideolojiyi bastırmada başvurduğu Devletin Baskı Aygıtları'na bir örnek verilmektedir. İşçi sınıfına ait bu eğlence organizasyonu, mevcut ideolojiye terstir ve sistemin devamlılığı için polis gibi bir baskı aygıtına başvurulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'na katılan Olmo yıllar sonra çiftliğe geri döndüğünde işçi sınıfında da belli değişiklikler olduğunu görmüştür. Makineleşmeye olan eğilim arttığı için işçiler ve burjuva arasında eşit hasat paylaşımı yapılmamaktadır. Bu noktada Olmo, tüm kas gücüne dayalı emeğin işçiler tarafından yapılmasına karşılık bölüşümün yarı yarıya olmasını dahi haksızlık olarak görmektedir. Makinaların bir köylü gibi olduğunu bu sebeple pay almaları gerektiğini söylemektedir. Burada Marx'ın da belirttiği gibi kas gücünün ideolojik güç karşısında anlamsız kaldığı görülmektedir. İsyana kalkışan işçilerin bir kısmı çiftlikten gönderilir. Giden işçiler başka bir yerde çalışarak ölmeye gittiklerini dile getirir. Bu, işçi sınıfının emeğine yabancılaşmasına ve sınıfına aidiyetine bir örnektir. İşçilerin hakları için bir örgüt kurmuş olmalarına rağmen atılmaları burjuvanın hukuk sistemini de elinde bulundurduğuna bir örnektir.

İşçiler toprağı işleyenlerin, işletenlerden zeki olduklarını ifade etmektedir. İsyanı bastırmaya gelen ordu, işçileri hapse atmakla ile tehdit etmektedir. Burada yine Althusser'in Baskı Aygıtları devreye girmektedir. İsyana karşı direnen Alfredo Berlinghieri'ye işçi bir karakter, tek başına direnmenin manasızlığını söylemektedir. Burada bir sınıfa ait kolektif bilincin öneminden ve gerekliliğinden söz edilmektedir. Mevcut isyanlara karşılık kilisede burjuva yakınlarını toplayan Alfredo Berlinghieri onları etkilemek için dini bir konuşma yapar. Burada Althusser'in İdeolojik Aygıtları'ndan din devreye girerek kitleleri yönlendirmektedir. Çiftçi patron Alfredo Berlinghieri, düzen istediğini söylemektedir. Burada ise burjuvazinin ideolojisinin düzenin muhafaza edilmesi olduğu görülmektedir.

İşçi sınıfı içerisinde de kendi ideolojilerini yaymak için eğitim alan yaşlılar gösterilmiştir. Bu doğrultuda İdeolojik Aygıt olarak okul ve eğitim kavramı işçi sınıfı için de yerleştirilmiştir. İşçilerin başında duran orta sınıf karakter Attila Mellanchini, Alfredo tarafından burjuva sınıfı ile yemek yediği için azarlanır. Burada keskin bir sınıf ayrımı vardır. Orta sınıf da burjuvazi için kendi sınırları içerisinde dahil edilebilecek bir konumda değildir. Bu karakter ayrıca İtalya'nın faşizm ile olan bağına simgelemektedir. Attila Mellanchini, faşist yönetim için çalışan bir karakterdir. Zengin sınıfın kendisini aşağılamasından ve dışlamasından rahatsızlık duymamaktadır. Bu noktada faşizmin yenilgisinin bedelini sınıf ayrımı olmaksızın her kesimin ödeyeceği söylenmektedir.

İkinci Dünya Savaşı dönemlerinin anlatıldığı bölümlerde işçilerin yalnızca ekonomi temelli bir örgütlenme içerisinde olmadığı; faşist ideoloji karşısında da birlik oluşu gösterilmiştir. İşçi sınıfı ideolojisinin tüm işçilerin içerisinde geliştiği fikri aktarılmıştır. Burjuva sınıfından çiftlik sahibi bir çift, Alfredo'ya orta-üst sınıf bir aile olarak gelip yardım

ister. Fakat Alfredo ipotek karşılığı evlerini alır. Burada burjuvanın kendi sınıfı içerisinde de ayırım gözettiği görülmektedir. Olmo kendisini bir tüccara bir malmış gibi satan senyör yardımcısı Attila'ya karşılık bir köylünün satılık olmadığını ifade etmektedir. Burada Marx'ın emek- zaman- meta ilişkisi kapsamında işçi sınıfının metalaşmasına örnek verilmektedir. İşçi sınıfının kendi hakları üzerinde dahi söz sahibi olamayacağı fikri işlenmiştir.

Filmin son bölümlerde 1945 sonrası gelen bağımsızlığın anlatıldığı kesitlerde işçiler dayanışma için bir aradadır. İşçilerin patronları Alfredo Berlinghieri'yi sorguladıkları sahnede, Berlinghieri'ye biz kazandık sen harcadın derler. Burada emek ve sömürü ilişkisi anlatılmaktadır. Orantısız gelir dağılımı, emek, üretim ve üretim ilişkileri irdelenmektedir. Filmin son sahnesinde işçiler patron Alfredo Berlinghieri'yi yargırlar fakat Alfredo'yu öldürmezler. Onun yerine patronluk kavramını öldürürler. Burada Alfredo simgesel bir ölüme çarptırılır ve işçiler onu somut değil soyut bir ölüm ile cezalandırır. Fakat Alfredo patronların ölmediğini söyleyerek işçi sınıfı ve burjuva arasındaki çatışmanın tarihsel konjonktür içerisinde devam edeceğini işaret ederek filmi bitirmektedir.

5.2 Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce)

1962 yılında Parma şehrinde burjuva ile proleterya arasında kendi konumunu keşfetmeye çalışan genç Fabrizio'un en yakın arkadaşının nehirde boğularak ölmesiyle düşünsel bir bunalıma girmesi konu edinilir. Arkadaşının cenazesinde bir araya geldiği teyzesine karşı hissettiği çekim ve teyzesinin başka birisiyle birlikte olması bu karmaşık duygu durumunu tetikler.

Parmalı bir entelektüel genç Fabrizio'yu ve onun fikir dünyasını konu edinen filmde, devrim döneminden önceki süreçte burjuva ideolojisine taban tabana zıt Marksist ideolojiyle tanışan karakterin kafa karışıklığı işlenmektedir. Karakterin burjuva olup da Marksizm'e olan merakı ve ilgisi Bertolucci'nin kendi fikir dünyasını yansıtmaktadır.

Kilise devletin acımasız yüreğidir sözleriyle başlayan filmde Althusser'in İdeolojik Ayyıt olarak belirlediği din ve devlet ilişkisi örneği Novecento (1900) filmi ile benzerlik taşımaktadır. Film, Parma'da yaşayan burjuva sınıfını anlatırken sınıfın, din kavramına olan yaklaşımını da ifade etmektedir. Fabrizio sadece kendileri için var olan şeyin kilise olduğunu söyleyerek Parma'da yaşayan burjuvaların din ile bağımlı olduğunu ifade etmektedir. Burada çıkarları uğruna din kurumunu kullanmakta olan burjuva sınıfı temsil edilmektedir. Aynı zamanda Parma şehrinde geçen öyküyü anlatırken Fabrizio, şehri fakir ve zengin olarak ikiye ayıran bir nehirden söz etmektedir. Burada da sosyolojik olarak toplumsal sınıfların şehir yaşamı içerisinde keskin bir ayrımla ayrıldığını, zenginin fakirle aynı yaşam alanını paylaşmadığı gösterilmektedir.

Fabrizio ile birlikte yüzmeye giden çocuklardan biri boğulur. Bu çocuk burjuva sınıfına aittir çünkü Fabrizio onun boğulmasını naifliğine bağlar. Burada diyaloglar üzerinden de anlaşılabilirliği gibi Marx ve Althusser'in bir ideolojinin günlük yaşam pratiklerindeki

oranı kadar güçlü olabileceği fikri görülmektedir. Fabrizio'nun ailesi ölen çocuğun taziye ziyaretindeyken Fabrizio, teyzesi ile arabada bekler. Fabrizio, teyzesi ile beraber filmin ikinci bölümünde bir öğretmen yanına giderler. Özgürlük ve faşizm üzerine bazı kitaplardan bölümler okurlar. Bu sahnelerde Fabrizio'nun teyzesi Clelia, insanın amacının tarihi yeniden yazmak olduğunu belirtir. Marksist tarih kuramına gönderme yapan yönetmen burada tarihin yeniden yazımını ilişkilendirdiği ekonomi politik zemini işaret etmektedir. Ayrıca öğretmen bu sahnede Fabrizio'ya insanların akıllarını düzene sokmakta iyi olduğunu söyler. Eğitim, Althusser için devletin ideolojik bir araçtır. Devlet adına bir öğretmen de zihinleri yetiştirmektedir. Filmin devamında Fabrizio bir arkadaşı ile otururken aşık olduğunu söyler. Arkadaşı ise aşkın bir üst yapıya mı ait olduğunu sanıyordun diyerek insan duygularının da alt ve üst yapı ilişkisi içerisinde yer alabileceğine ve sınıflandırılabilmesine vurgu yapar.

Filmde Fabrizio'nun teyzesi Clelia'nın, arkadaşı toprak sahibi bir burjuvadır. Toprağın sahibine ihanet etmeyeceğini ifade etmektedir. Buradan hareketle toprak, bir işçi gibi görülmüştür. Marx'ın da ifade ettiği toprak ve bu doğrultuda mülk, işçi sınıfının başkaldırısına aldırmayan sadık bir konumdur. Clelia'nın arkadaşı zaman içerisinde değişen şartları anlatırken; karakter artık maaşlı bir işçi olmaktan utanç duyduğunu ifade etmektedir. Çalışmanın anlamını bilmediğini ifade ederek bir köylü kadar cahil olduğunu söylemektedir. Burada köylülük eğitimsizlikle bağdaştırılmıştır. Alışkanlık kavramına değinerek bireylerin toplumda ezici ideolojiler ile yer aldıklarını ve buna tıpkı faşizme ya da Francisco Franco'ya alıştıkları gibi yaptıklarını ifade etmektedir.

Fabrizio burjuva çocukları için bir kaçışın olmadığını, sahip olunan şartlar nedeniyle Marksist bir ideolojinin benimsenemeyeceğine karşı duyduğu endişeyi dile getirmektedir. İnsanlar onlara ne verisen alıyor ifadesi ile bireylerin ideolojiler çerçevesinde yönlendirmeye yatkın ve açık olduğu ifade edilmiştir. İnsanların özellikle savaş sürecindeki düşünce yapısını ele alabilmek adına Fabrizio insanların her şeyi sorgulamadan kabul ettiklerini ve gerçeğin bir yanılgısı içerisinde olduklarını ifade etmektedir. Burada Marksist teorinin Camera Obscura ve ters bilinç kavramı da göze çarpmaktadır.

İtalyada'da faşizm sürecini işaret ederek Fabrizio, insanların ortak bir bilinç geliştiremediklerini ifade etmektedir. Novecento (1900) filminde de ifade edildiği gibi tek doğru yolun işçi sınıfının birleşmesi olduğu vurgulanmıştır. İşçi sınıfının ideolojisini açıklarken Fabrizio, ortak bir kimliğin oluşturulamamasını işçi sınıfının kendisini sürekli olarak burjuva ile kıyaslamasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Burjuva kültürüne duyulan bir arzudan söz edilmektedir. Aynı zamanda işçi sınıfının tüm bu arzularının yanı sıra ekonomik bir eşitlik peşinde olduğu da ifade edilmiştir. Mevcut düzende işçi sınıfının kaybedebileceği yalnızca kendi zincirlerinin kaldığını ifade eden yönetmen, kazanabileceğinin ise pek çok şey olduğunu söylemektedir.

Sonuç

İdeoloji, insanların bireysel yaşamlarını çeşitli kurallar ve davranışlar ile sararak yön veren bir düşünsel yaşam formu olarak tanımlanabilmektedir. İnsanların yaşamları boyunca kişisel algılarından bağımsız gelişemeyecek ideoloji, kişinin yaşam şartlarına göre şekillenmekte, çevresel koşullara göre kişinin hayatında kendisine bir yer edinmektedir. Aynı ideolojiye sahip bireylerin bir araya gelmesiyle ideoloji kavramı, insanların bir arada yaşayabilmelerini sağlamada önemli bir yer edinmiştir. Bu sayede bireylerin ideolojilerinden toplumların ideolojilerine doğru bir geçiş yaşanmıştır. Aynı fikri benimseyen bireylerin toplum içerisinde birlikte hareket etme arzuları ise homojen bir toplum anlayışından heterojen bir toplum anlayışına geçişi simgelemektedir. Bu geçiş, toplumda sınıflaşmayı temsil etmektedir. Ortak fikirsel birliğe sahip bireylerin oluşturdukları sınıflar, aynı zamanda toplumlarda benimsenen ideolojileri de temsil etmektedir. Toplumsal sınıf, tarih içerisinde mevcut toplumların sahip oldukları şartlar nezdinde çeşitlilik göstermiştir. İkel toplumlarda sınıf kavramı farklı kriterlere göre oluşum gösterirken modern dünyaya kadar olan uzun süre zarfında pek çok farklı kriterle değişerek gelişim göstermiştir. Bu çeşitlilik içerisinde ideolojilerin oluşturduğu birliktelikle toplum içerisinde öbikleşen sınıflar, egemen ya da alt olarak iki ana başlıkta ele alınmaktadır. İdeolojik fikirlerin kitleleri bir arada tutma ya da dağıtabilme üzerindeki etkisini keşfeden toplumlar, zaman içerisinde bu gücü elde edebilmek için egemen bir sınıf olma arzusunu taşımaya başlamışlardır. Bu istek doğrultusunda üstün bir ideolojik fikir geliştirmişlerdir. Toplumdaki sınıflaşma kavramına kendi ideolojik perspektifinden bakan Karl Marx ve Louis Althusser, ideolojilerin toplumları yönetmedeki gücünün, sınıfları oluşturmadaki etkisine ve bu etkinin oluşturulmasındaki ekonomik kıstasların önemine dikkat çekmiştir. Her kişi düşünür de toplumdaki sınıfların oluşumunu ve genel tarih kavramını ekonomi temelli ele almaktadır. İdeolojilerin şekillenmesinde, baskınlığı elde etmesinde ya da zayıf kalmasında topluma ait yaşam şartlarından hareketle ekonominin büyük ölçüde yönlendirici etkisi olduğunu düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda da ekonomi bazlı bir tarih anlayışı geliştirmiş, sınıfların temelini ekonomi ile ilişkilendirmişlerdir. Egemen ideolojilerin aynı zamanda egemen üretim araçlarını elinde bulundurduğunu ifade etmişlerdir. Toplumların ekonomik gelişmişliklerinin ideolojilerini yaymadaki önemini keşfeden egemen sınıflar, egemen ideoloji olarak kalabilmek için toplumu belirli yöntemlerde bir arada tutma ve baskılama arzusu duymuşlardır. Bu noktada egemenliğin sağlanması ve sağlamlaştırılması için birtakım araçlara ihtiyaç duymuşlardır. Bu noktada egemen ideolojinin temsili devlet, çeşitli ideolojik ve baskı aygıtları geliştirmiştir. Devlet, toplum üzerinde kontrolü sağlamak için çeşitli durumlarda şiddet unsuru içeren çeşitli durumlarda ise ikna kabiliyetini sergileyen aygıtları kullandığı bu yöntem ile topluma yön vermeyi ve kontrolü sağlamayı hedeflemiştir.

Bernardo Bertolucci, kendine has bir sinema dili ve ideolojisi ile eserlerini oluşturmuştur. Kendi ideolojisini, filmlerine ve filmlerinin karakterlerine yerleştirerek özerk bir dil oluşturmayı hedeflemiştir. Marksist bir ideolojiye sahip olduğunu belirten

yönetmen, fikirlerini benimsediği bu ideoloji doğrultusunda eserler üretmiştir. Çalışma kapsamında yönetmenin geniş filmografisi içerisinde ideoloji ve toplumsal sınıf kavramlarına bakış açısının irdelenmesi amacıyla Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) ve Novecento (1900) adlı filmler seçilerek yukarıda sınırları çizilmeye çalışılan Marx ve Althusser doğrultusunda özetlenmeye çalışılarak analiz edilmiştir. Analiz neticesinde her iki filmde de Marx ve Althusser ışığında ideoloji ve toplumsal sınıf nosyonlarının tespiti, filmlerdeki karakterler ve filmlerin temaları üzerinden sağlanmıştır. Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) filminde, toplumsal sınıf kavramının bireyler üzerindeki etkisi Fabrizio karakteri üzerinden analiz edilmiştir. Burjuva sınıfına ait karakterin fikir dünyasını geliştirmesinde ve farklı bir sınıfa aidiyet hissetmesindeki düşünsel süreçlerin etkisi görülmüştür. Marksist bir felsefeye kendisini ait hisseden Fabrizio karakterinin içerisinde bulunduğu burjuva yaşam şartları, bireylerin ideolojileri ve yaşam pratikleri arasındaki farkı temsil etmektedir. Novecento (1900) adlı filmde de yönetmen, İtalya'da faşizm ideolojisinin gelişimini iki çocuk karakter üzerinden geniş bir zaman dilimine yayarak analiz etmeyi amaç edinmiştir. Bu doğrultuda filmde, faşizm ideolojisinin burjuva ve alt sınıf arasındaki gelişim ve algılanış süreçlerini ele alınmıştır. Faşizm ideolojisinin toplumsal sınıf ölçeğinde inceleyen filmde faşizmin, toplumdaki farklı sınıflarda farklı karşılığının olduğu görülmüştür. Karakterlerin birisi, burjuva sınıfına ait temsil edilirken diğeri proletarya içerisinde yer alan bir işçi olarak temsil edilmiştir. Bu iki karakter üzerinden dönemin İtalya'sında mevcut sınıf farklılıkları, faşizm ve ekonomik yapılanma tespiti yapılmıştır.

Çalışma doğrultusunda ideoloji ve toplumsal sınıf kavramlarına tarih içerisinde getirilen pek çok tanım ve açıklama içerisinde Marx ve Althusser sınırlandırılması yapılmış, her iki düşünürün de her iki kavram için bakış açıları aktarılmaya çalışılmış, sinemanın her iki kavramı bünyesine nasıl barındırdığı açıklanması amaçlanmış ve İtalyan yönetmen Bernardo Bertolucci sinemasında her iki kavramın nasıl şekillendiği araştırılmıştır. Araştırmanın gerçekleştiği Prima Della Rivoluzione (Devrimden Önce) ve Novecento (1900) filmlerinin betimsel analizi neticesinde her iki filmde de Marx ve Althusser'in kendi toplumsal sınıf ve ideolojilerinin belirgin izleri tespit edilmiştir.

Extended Abstract

Research Problem

This study titled "The Cinema of Bernardo Bertolucci in the Footsteps of Karl Marx and Louis Althusser: Novecento (1900) and Prima Della Rivoluzione (Before the Revolution)" sets out from the problem of analyzing the counterpart of Marx and Althusser's views in cinema within the context of the relationship between cinema and ideology.

Research Questions

According to Althusser and Marx, what are ideology and social class structuring based on? How is the relationship between ideology and social class reflected in the art of cinema?

How does the analysis of social class according to Althusser and Marx take place in Bernardo Bertolucci's cinema? How does Bernardo Bertolucci approach Marx's concept of ideology and social class in his films? How are the social class representations in Bernardo Bertolucci's films handled and what kind of messages are conveyed? Does Bernardo Bertolucci use political aesthetic motifs in his films Novecento and Before the Revolution?

Literature Review

The concept of ideology has a history as deep-rooted and old as the history of humanity. Within this powerful history, the concept of ideology has been analyzed many times from ancient philosophers to modern thinkers and has gained various meanings. Accordingly, many positive and negative meanings have been attributed to the concept of ideology. Within the scope of this study, the ideology and social class views of Marx and Althusser, who have made important contributions to the concept, are analyzed.

Due to the integrated structure of cinema with ideology, in order to examine the political substructures of the films, the films Novecento (1900) and Prima Della Rivoluzione (Before the Revolution) within the filmography of Bernardo Bertolucci were analyzed within the framework of the views of Marx and Althusser.

Method

The films Novecento (1900) and Prima Della Rivoluzione (Before the Revolution) to be examined within the scope of the study were analyzed using the descriptive analysis method, which is among the data analysis processes among the qualitative research methods in social sciences. In the descriptive analysis method, the findings obtained as a result of observation or interview; It is aimed to be presented to the reader as a result of editing and interpretation.

In the study; The framework of Karl Marx and Louis Althusser's ideology and social class philosophy was determined as the first step of the descriptive analysis. The films examined within the scope of the steps of processing data and defining findings according to the thematic framework were analyzed in the light of the drawn framework.

During the analysis, the views of Marx and Althusser were included and quotes supporting the thematic framework and research questions were added. By interpreting the findings, the relationship between how the ideas of both thinkers were represented in the films examined was established.

Findings

Following the literature review, the films Novecento (1900) and Prima Della Rivoluzione (Before the Revolution) were analyzed through descriptive analysis. At the end of the analysis, intersections between Marx and Althusser's formulations of social class and ideology were found. In both films, the concept of social class is dealt with in terms of the relationship between substructure and superstructure developed by Marx and later by

Althusser, and elements that exemplify Althusser's Ideological and Repressive Apparatuses of the State were found.

Conclusions

As a result of the study, answers to the research questions were formed. Within the scope of the questions, it is seen that the concepts of Althusser and Marx such as social class, substructure and superstructure, labor, exploitation, class relations, ideology, ruling class are treated in Bernardo Bertolucci's cinema and that he includes notions including the ideas of these two philosophers in his cinema.

Kaynakça | References

- Althusser, L. (1996). *Gelecek Uzun Sürer*. (İ. Birkan Çev.). Can Yayınları.
- Althusser, L. (2015). *Marx İçin*. (I. Ergüden Çev.). İthaki Yayınları.
- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (A. Tümertekin Çev.). İthaki Yayınları.
- Bachmann, G. (1975). Paris'te Son Tango: Her Cinsel İlişki Mahkumdur. Gerard, S. ve Kline, J. ve Sklarew (der.) Erdoğın B. (2009). (çev). *Bernardo Bertolucci içinde* (ss.100-114). Agora.
- Bank, B. (2016). Althusser'in Düşüncesinde Toplum ve İdeoloji. *Amme İdaresi Dergisi*. (2)1-38.
- Beneton, P. (1991). *Toplumsal Sınıflar*. İletişim Yayınları.
- Bengül, F. (2006). *Sınıf ve Toplumsal Cinsiyet Üzerine Kuramsal Bir Çalışma*. (Tez No. 209101) [Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü], YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Bloch, M. (1983). *Feodal Toplum*. (M. A. Kılıçbay Çev.). Savaş Yayınları.
- Bragin, J. (1966). Ben Film Çekerken Kendimi Olabildiğince Serbest Bırakırım. Gerard, S., Kline, J. ve Sklarew (der.) Erdoğın B. (2009). (çev). *Bernardo Bertolucci içinde* (ss.16-28) Agora Yayınları.
- Bulut, Y. (2011). İdeolojinin Tarihçesi. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3 (23), 183-206.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
- Çağın, K. (2008). *İdeoloji*. Hece Yayınları.
- Çelik, N. B. (2005). *İdeolojinin Soykütüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Demir, Ş. ve Sesli, M. (2020). İdeolojinin Sonu Tartışmaları Üzerine Bir Analiz. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(19), 159-175.
- Dişçi, Z. (2020). Louis Althusser'de Makine ve Aygıt Ayrımı Bağlamında Devlet Nosyonu. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 135-156.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. Ayrıntı Yayınları.
- Erdoğın, B. (2009). *Bernardo Bertolucci*. Agora Yayınları.
- Eroğın, C. (2014). *Devlet Nedir*. Yordam Yayınları.
- Fieschi J. A. (1968). Devrimden Önce, Parma, Şiir ve İdeoloji. Gerard, S., Kline, J. ve Sklarew (der.) Erdoğın B. (2009). (çev). *Bernardo Bertolucci içinde* (ss.33-40). Agora Yayınları.
- Gili, J. A. (1975). Filmierim Gizemli Bir Katmanlaşma Üzerine Kurulu. Gerard, S., Kline, J. ve Sklarew (der.) Erdoğın B. (2009). (çev). *Bernardo Bertolucci içinde* (ss.121-150). Agora Yayınları.
- Güçın, G. (1992). *Toplumsal Değişme ve Türk Sineması*. İmge Kitabevi.
- Kaplan, E. (2012). *İdeolojik Göstergeler ve Anlam Aktarımı Bağlamında "Cennetin Krallığı" Filminin Çözümlemesi*. (Tez No. 306418) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü], YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kazancı, M. (2002). Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı. *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 57 (01).
- Lefebvre, H. (2010). *Sosyalist Dünya Görüşü Marksizm*. (G. D. Görsev, Çev.). Yordam Yayınları.
- Macit, M. H. (2016). İdeoloji Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme. Kaygı. *Bursa Uludağ Üniversitesi*

- Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (26), 29-36.
- Marx, K. (2009). *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*. (Somer, Çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K. (1968). Toplumsal Sınıflar ve Sınıf Çatışması. Özer, O. (Çev.) *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*. 23 (04).
- Marx, K., Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi* (Fueurbach). T. Ok ve O. Geridönmez (Çev.). Evrensel.
- Mellen, J. (1972). Bütün Filmler Politikdir, Ama Sistem de Bütün Filmleri Sömürür. Gerard, S., Kline, J. ve Sklarew (der.) Erdoğan B. (2009). (çev).. *Bernardo Bertolucci içinde* (ss. 76-86). Agora Yayınları.
- Okutan, B. B. (2016). "Felsefi Meseleler" Çerçevesinde Marx'ı Yeniden Okuma Girişimi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4 (2), 47-64.
- Özden, Z. (2004). *Film Eleştirisi*. İmge Yayınları.
- Özlem, D. (2015). *Tarih Felsefesi*. Notos Yayınları.
- Platon (1995). *Devlet*. (S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz, Çev.), Remzi Yayınevi.
- Quinn, S. (2009). 1900, Bertolucci'ye Bedelini Ödetti. Gerard, S. ve Kline, J. Ve Sklarew (der.) Erdoğan B. (çev). *Bernardo Bertolucci içinde* (114-121). Agora Yayınları.
- Rehmann, J. (2017). *İdeoloji Kuramları: Yabancılaşma ve Boyun Eğme Güçleri*. Yordam Yayınları.
- Sabbadini, A. (2011). Introduction To Bernardo Bertolucci. *Journal Of The Colombian Society Of Psychoanalysis / Revista De La Sociedad Colombiana De Psicoanálisis*, (S. L.), v.36, n.2, p.429-432.
- Sayın, Ö. (1999). İdeoloji. *Sosyoloji Dergisi*, (7).
- Sivas, A. (2004). *Bir Bernardo Bertolucci*. Es Yayınları.
- Stevenson N. (2008) *Medya Kültürleri*, (G. Orhon ve B. E. Aksoy, Çev.), Ütopya Yayınları.
- Subaşı, E (2021). Louis Althusser: İdeoloji, Devlet Aygıtları ve Eleştirisi. *Alternatif Politika*, 13(1), 288-317.
- Şen, K. (2020) Modern Felsefede Bir Düşünme Biçimi Olarak İdeoloji. [Yüksek Lisans Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü], YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Therborn, G. (2010). *Marksizmden Post-Marksizme*. (D. Evcı, Çev.). Dipnot Yayınları.
- Türk, B. H. (2010). *İdeoloji Siyaset*, Opus Yayınları.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, E. (2008). *Sinema ve İdeoloji İlişkileri Üzerine*. M. F. Çelikkaya (Ed.), Sinema, İdeoloji, Politika: Sinemasal Yazılar.

Türkiye, Tahıl Anlaşması'nın Sürdürülmesinde Anahtar Bir Rol Oynayabilir Mi? Uluslararası Medya ve Kamu Diplomasisi Ekseninde Bir İnceleme

Arş. Gör. Dr. Emrah Budak | ORCID: [0000-0001-6896-7558](https://orcid.org/0000-0001-6896-7558) | emrahbudak@mersin.edu.tr

Mersin Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Mersin, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/04nqdw39>

Öz

Rusya-Ukrayna Savaşı birçok soruna neden olmuş, savaş sebebiyle Ukrayna'nın tahıl ihracı yapamaması gıda krizine yol açmıştır. Bu krizin önüne geçilmesi için tarafları bir araya getirecek bir müzakere sürecine ihtiyaç duyulmuş, BM ve Türkiye'nin diplomatik girişimleriyle Tahıl Anlaşması imzalanmıştır. Bu çalışmada anlaşmanın imzalanma ve uzatılma süreçlerinde medya nezdinde Türkiye'nin izlediği kamu diplomasisi stratejisine nasıl bakıldığı, anlaşmanın hayata geçirilmesinde nasıl bir rol oynadığı analiz edilmektedir. Çalışma, farklı ülkelerin medyası ve TRT World'ün anlaşmaya ilişkin ürettiği haberleri karşılaştırmalı bir biçimde eleştirel söylem analizi yöntemi ile ele almakta, Türkiye'nin kamu diplomasisine dair saptamalarda bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada elde edilen veriler değerlendirildiğinde; anlaşma süreçlerinde farklı ülke medyalarında Türkiye'ye anahtar bir rol atfedildiği tespit edilirken gelecekte bu rolü sürdürüp sürdüremeyeceği belirsizliğini korumaktadır. Ayrıca farklı ülke medyaları anlaşmada Türkiye vurgusunu öne çıkarırken TRT World'ün siyasi iktidarı ve lideri önceleyen yaklaşımı dikkat çekmektedir. Uluslararası medya, anlaşmanın geleceğine temkinli yaklaşırken TRT World'ün siyasi iktidarın diplomatik başarısını övmekten öteye geçemediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kamu Diplomasisi ve Medya, Gazetecilik, TRT World, Tahıl Anlaşması

Atıf Bilgisi

Budak, E. (2024). Türkiye, Tahıl Anlaşması'nın Sürdürülmesinde Anahtar Bir Rol Oynayabilir Mi? Uluslararası Medya ve Kamu Diplomasisi Ekseninde Bir İnceleme. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 47-67. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715691>

Geliş Tarihi	06.01.2024
Kabul Tarihi	26.02.2024
Yayın Tarihi	28.02.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	admin@turkiyemedyaakademisi.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Can Turkey Play a Key Role in Sustaining the Grain Deal? A Study on International Media and Public Diplomacy

Res. Assist. Dr. Emrah Budak | ORCID: [0000-0001-6896-7558](https://orcid.org/0000-0001-6896-7558) | emrahbudak@mersin.edu.tr

Mersin University, Faculty of Communication, Department of Journalism, Mersin, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/04nqdw39>

Abstract

Russian-Ukrainian War caused many problems and Ukraine's inability to export grain due to the war created food crisis. In order to prevent this crisis, a negotiation process was needed to bring the parties together, and the Grain Agreement was signed with the diplomatic initiatives of the UN and Turkey. This study analyzes how Turkey's public diplomacy strategy was viewed by the media during the signing and extension of the agreement and what role it played in the realization of the agreement. The study comparatively analyzes the news produced by the media of different countries and TRT World on the agreement through critical discourse analysis method and aims to make determinations about Turkey's public diplomacy. The data obtained in the study reveals that Turkey has been attributed a key role in the agreement processes in the media of different countries, while it remains unclear whether it will maintain this role in the future. Also, while different country media emphasized Turkey in the agreement, TRT World's approach that prioritizes the government, and the leader is noteworthy. While the international media is cautious about the future of the agreement, TRT World does not go beyond praising the diplomatic success of the government.

Keywords

Public Diplomacy and Media, Journalism, TRT World, Grain Deal

Citation

Budak, E. (2024). Türkiye, Tahıl Anlaşması'nın Sürdürülmesinde Anahtar Bir Rol Oynayabilir Mi? Uluslararası Medya ve Kamu Diplomasisi Ekseninde Bir İnceleme. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 47-67. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715691>

Date of Submission	06.01.2024
Date of Acceptance	26.02.2024
Date of Publication	28.02.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	admin@turkiyemedyaakademisi.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Toplumlar tarihsel süreç boyunca birçok savaş ve çatışma yaşamış, bu durumlar farklı birçok soruna ve krize yol açmıştır. Bu tür krizlerin aşılması, yapıcı ilişkilerin kurulması adına devletler, yumuşak güçlerini kullanarak (Nye, 2017) kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmektedir. Nitekim Riordan (2005, ss.180-191) güçlü iletişim ve diyaloga dayalı kamu diplomasisi stratejisinin, yeni dış politika yaklaşımının bir paradigması olduğunu vurgulamaktadır. Dijitalleşme ile birlikte ülkeler arasında yaşanan gerginliklerin çözümünde “iletişim” gibi somut olmayan unsurlar daha da önem kazanmaktadır (Arguilla ve Ronfeldt, 1999). Diyalogu ve güçlü iletişimi kapsayan bu diplomasi adımları barışçıl çözümleri öne çıkarırken girişimde bulunan ülkelere de devletler ve halklar nezdinde küresel prestij kazandırabilmektedir. Bu noktada krizlerin çözümü için aracılık eden ülkelerin dünya barışına katkı sağlaması ve bunu çeşitli kanallarla uluslararası kamuoyuna duyurması kamu diplomasisinin önemli sac ayaklarını oluşturmaktadır. Çünkü kamu diplomasisi hedef ülkeler ya da küresel alandaki halklarla iletişim kurarak onları etkilemeyi, bu yolla da o ülke yönetimlerinin kararlarına nüfuz edebilmeyi temel almaktadır (Fortner, 1993, s.278). Elbette ki diplomasi faaliyetlerinin algılanması ve tanımlanması sürecinde medya, önemli bir enstrüman olarak öne çıkmakta, ülkelerin medyada yer alma biçimleri kamu diplomasisi adımlarını ölçmede bir turnusol kâğıdı işlevi görmektedir. Yıldırım (2014, s.154), diğer toplumlar ile güçlü ilişkiler kurmanın çağdaş iletişim ve enformasyon araçlarını kullanmak ile mümkün olduğunu aktarmaktadır.

2022 yılında savaşa dönüşen Rusya-Ukrayna gerginliği sürecinde Türkiye'nin kamu diplomasisi ve medya ekseninde nasıl bir rol oynadığının incelenmesinin, Türkiye'nin medya nezdinde kamu diplomasisi profilini saptama konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Rusya-Ukrayna Savaşı'nın devam etmesi Ukrayna tahılının ihracını engellerken dünyayı bir gıda krizine doğru sürüklemiştir. Bu süreçte Ukrayna'nın depolarda bekleyen tahılının dünyaya ihracını sağlayan bir diplomasi adımı atılmıştır. BM ve Türkiye, tahılın Karadeniz üzerinden ihtiyacı olan ülkelere sevkiyatını sağlayan bir öneriyi Rusya ve Ukrayna'ya sunmuş ve iki ülkenin de onayı ile 22 Temmuz 2022'de İstanbul'da Tahıl Anlaşması imzalanmıştır. Bu çalışma, Türkiye'nin bu tahıl sevkiyatı sürecinde yürüttüğü diplomasi trafiğini, rolünü farklı ülkelerin uluslararası medya kanalları (İngiltere: BBC, Avrupa Birliği: Euronews, Rusya: RT, Ukrayna: Ukrinform, Çin: Xinhua, ABD: VoA) ve TRT World özelinde ele almayı amaçlamakta, Türkiye'nin nasıl bir kamu diplomasisi profili çizdiğini karşılaştırmalı bir biçimde incelemeyi hedeflemektedir. Tahıl Anlaşması sürecini temel alan haber içerikleri eleştirel söylem analizi yöntemi ile çözümlenmekte, Türkiye'nin bu süreçteki rolüne nasıl bir bakış açısı getirildiği saptanmaktadır. Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerini medya ekseninde ele alan birçok çalışma bulunmaktadır (Barıtçı ve Aydeniz, 2019; Sancak, 2019; Yağmurcu 2019; Köksoy, 2021; Koyuncu, 2021). Sözü edilen çalışmalarda kamu diplomasisi ve medyanın teorik bir çerçevesi çizilmiş, medya çalışanları ile görüşmeler yapılmış, web siteleri

incelenmiştir. Bunun yanı sıra Rusya-Ukrayna Savaşı'nı konu edinen bir araştırmada (Köksoy ve Kavoğlu, 2023), haber içerikleri savaş iletişimi bağlamında ele alınmıştır. Bu çalışma ise güncel ve küresel bir sorun üzerinden haber metinlerini kamu diplomasisi çerçevesinde inceleyerek uluslararası medya ve TRT World'ün bir karşılaştırmasını sunmakta, Türkiye'nin rolüne dair saptamada bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışma şu soruları yanıtlamayı amaçlamaktadır:

1- TRT World dışındaki uluslararası haber kuruluşları Tahıl Anlaşması sürecinde Türkiye'ye nasıl bir rol atfetmektedir?

2- TRT World'ün, Tahıl Anlaşması sürecinde Türkiye'nin rolüne ilişkin bakış açısı ve haber söylemi nasıldır?

3- TRT World ve incelenen diğer uluslararası haber kuruluşlarının Tahıl Anlaşması sürecinde Türkiye'ye yönelik bakış açısında benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

Belirtilen sorulara sözü edilen medya kuruluşlarının ürettiği haberler incelenerek yanıt vermeye çalışılmaktadır. Çalışma iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde kamu diplomasisi ve medya ilişkisine, Rusya-Ukrayna Savaşı ve gıda krizine değinilmekte, ikinci bölümde ise Tahıl Anlaşması'na yönelik haberler analiz edilerek bulgular yorumlanmaktadır.

1. Kamu Diplomasisi ve Medya

Devletler, tarih boyunca uluslararası alanda olumlu imajları ile gündeme gelmek istemiş, bunun için de farklı faaliyetlerde bulunmuştur. Diplomasi olarak adlandırılan bu süreç sivil unsurların (halklar) da dahil olması ile kamu diplomasisine dönüşmüştür (Doster, 2018, s.2; Leonard ve Small, 2005, s.16). Kamu diplomasisi, ülkelerin tanıtım, kendini ifade etme, tez ve gerekçelerini aktarma gibi birçok adımı kapsayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Williams, 2009, s.218). Tuch (1990, s.3), kamu diplomasisini bir ülkenin fikir, ideal, gelenek, kültür, ulusal çıkar ve politikalarına anlayış getirme amacıyla başka toplumlarla kurduğu iletişim süreci olarak tanımlamaktadır. Dahası kamu diplomasisi faaliyetleri diğer toplumlarla etkileşim sağlamanın yanı sıra onları yönlendirmeyi de temel almaktadır (Yalçıntaş, 2013, s.215). Bu sebeple kamu diplomasisi faaliyetlerinin dahil olduğu iletişim süreçlerinde olumsuz, tahrik edici bir dilden ziyade yapıcı, ikna edici ve olumlu etki bırakacak bir anlayış benimsenmektedir (Ba, 2011, s.44). Elbette ki ülkelerin iyi bir imaj oluşturmaları için güvenilir ve inanılır bir konumda olması gerekmektedir (Cull, 2010, ss.13-16). Dolayısıyla dış politikanın güven verici ve tutarlı olması gerekmektedir. Ayrıca ülkelerin sahip olduğu demokratik yapı, ekonomi, bilim, sanat ve spor alanındaki ilerlemeler ile yardım faaliyetleri küresel alandaki imajını doğrudan etkileyebilmektedir. Nitekim Ekşi'de (2020, s.289) kamu diplomasisini ülkelerin güncel araç ve yöntemlerle tarihini, kültürünü, sanatını, politikalarını dış politikası ekseninde diğer halklara aktarması olarak açıklamaktadır. Bu nedenle ülkelerin iç yapıları ile dış politikasının bütüncül bir biçimde formüle edilmesi etkili bir kamu diplomasisi stratejisi sağlayabilmektedir.

Bir iletişim faaliyeti olarak görülen kamu diplomasisinin önemli aktörlerinden biri medyadır. Medya, teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin etkisiyle (Gölcü ve Dağ, 2021, s.105) diğer uluslara hızlı bir biçimde ulaşabilmekte, haber içerikleri ile hedef ülke halklarıyla iletişim kurma süreci kolaylaşmaktadır. Kamu diplomasisi kavramını ortaya atan Fletcher Diploması ve Hukuk Okulu, kavramı tanımlarken “medyanın uluslararası ilişkilerdeki rolüne” atıfta bulunmaktadır (Tuch, 1990, s.8). Esasında kamu diplomasisinin tanımlarında dahi medya vurgusu öne çıkmaktadır. Kamu diplomasisinin hedef kitlesi olarak halkları temel alması kullanılacak araçların da sivil unsurlar içermesini gerektirmektedir. Bu noktada medyanın da ürettiği içerikler, halklarla birebir temas imkânı sunmaktadır. Gilboa (2002, s.732), küreselleşme ile medyanın geçmişe nazaran daha geniş bir kapsama alanı sağladığını, uluslararası politika ve toplum nezdindeki etki gücünü artırdığını ifade etmektedir. Öyle ki medya, savaş ile çatışmanın körükleyicisi, barış ve çözümün anahtarı olabilmektedir (Seib, 2008, s.12).

Ülkeler politikalarını iletme, sorunlara çözüm bulma, savlarını aktarma amacıyla kendi bünyelerinde haber kuruluşları açmış, bağlı oldukları toplumlar lehinde bir kamuoyu oluşturmayı hedeflemiştir (Budak, 2022, s.2). BBC, VoA (Nisbet ve diğerleri, 2004, s. 22; Yanardağoğlu, 2014, s.124), Euronews (Polonska-Kimunguyi ve Kimunguyi, 2012, s.105), RT (Yabiokov, 2015), Xinhua (Wu, 2016) gibi yayın organları kamuya bağlı bir biçimde kurularak ilgili ülkelerin küresel alandaki sesi olmuşlardır. Bunların yanı sıra son dönemde Türkiye'nin küresel alandaki sesi olması için kurulan TRT World'ün de uluslararası konularda Türkiye'nin görüş ve gerekçelerini aktaran önemli bir misyon üstlendiği görülmüştür. TRT World, “Türkiye'nin pozisyonunu makul bir dille”, doğrulanmış, ispatlanmış bilgilerle küresel alana anlatmayı, “Türkiye'nin dünyaya açılan kapısı” (Baritçi ve Aydeniz, 2019, s.1561) olmayı amaçlamaktadır. Hâl bu iken günümüzde de (2023-Eylül) devam eden Rusya-Ukrayna Savaşı sürecinde barışçıl çözümler ve arabuluculuk konusunda Türkiye'nin nasıl bir kamu diplomasisi stratejisi izlediği, bu stratejinin uluslararası alanda nasıl karşılık bulduğunu ele almak gerekmektedir. Bu noktada farklı ülke medyalarının ve TRT World'ün Rusya-Ukrayna Savaşı ile meydana gelen küresel gıda krizini önlemek için imzalanan Tahıl Anlaşması sürecinde Türkiye'ye hangi açıdan yaklaştığı önem kazanmaktadır.

2. Rusya-Ukrayna Savaşı ve Tahıl Krizi

2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı, birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile başlayan çatışmalarda birçok sivil hayatını kaybetmiş, Ukrayna'dan büyük bir göç yaşanmıştır (Başçılar, Karataş ve Güre, 2022). AB ve ABD, Rusya'nın işgalini kendisine ve müttefiklerine bir tehdit olarak görmüş, karşı adımlar atmış, Rusya'ya çeşitli yaptırımlar getirmiştir (Medyascope, 2022 ve Uygun, 2023). Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımlar ve karşılıklı adımlar enerji fiyatlarının artışına neden olmuştur (Altun ve Tarhan, 2023). Ayrıca Ukrayna, dünyanın dördüncü büyük tahıl üreticisi olma niteliği ile öne çıkmakta, ürettiği tahıl ile “dünyanın ekmek sepeti” olarak

tanımlanmaktadır (Dinçer, 2022). Dünyada üretilen buğdayın %9'u, ayçiçeğinin %42'si ile mısırın %16'sı Ukrayna tarafından ihraç edilmektedir. Savaş ile işgal altında olan Ukrayna, ürettiği tahılın sevkiyatını yapamamış, bu durum gıda fiyatlarını yükseltirken Afrika ve Orta Doğu gibi muhtaç yoksul ülkeleri gıda krizi ile karşı karşıya bırakmıştır (BBC Türkçe, 2022). Dünya Gıda Programı, savaş sebebiyle 345 milyon insanı etkileyecek bir gıda krizini öngörmektedir (Altun ve Tarhan, 2023).

Hâl bu iken savaş yalnızca tarafları değil gıda tedariki açısından tüm dünyayı etkileyen bir soruna dönüşmüştür. Bu sorun karşısında çözüm yolları arayan BM ve Türkiye taraflar arasında bir mekik diplomasisi yürütmüştür. Taraflar bir araya getirilerek Ukrayna tahılının Karadeniz üzerinden güvenli geçişini sağlayacak bir girişim (Tahıl Anlaşması, Karadeniz Tahıl Girişimi, Tahıl Koridoru) üzerinde çalışılmıştır. Yapılan müzakerelerin ardından 22 Temmuz 2022'de İstanbul'da taraflar anlaşarak BM ve Türkiye'nin garantörlüğünde anlaşmayı imzalamıştır. Anlaşma, farklı periyotlarla uzatılmış, 17 Temmuz 2023'te Rusya'nın uzatmama kararı alması ile sona ermiştir. Anlaşmanın imzalandığı süreçten bu yana geçen bir yıllık dönemde yaklaşık 33 milyon ton tahıl diğer ülkelere taşınmıştır (NTV, 2023). Anlaşma sona ermesine rağmen yürürlükte kaldığı süreç boyunca yararlı sonuçlar yaratmış, anlaşmanın sürdürülmesi için çağrılarda bulunulmuştur. Ancak Rusya, yaptırımların kaldırılmamasını gerekçe göstererek anlaşmayı askıya almıştır (Medyascope, 2023). Bu doğrultuda önemli bir küresel misyon üstlenmiş olan Türkiye'nin anlaşmanın öncesi, imzalanması ve yürütülmesinde gösterdiği çabanın medya-kamu diplomasisi açısından incelenmesi Türkiye'nin küresel alan nezdindeki rolünü ortaya çıkarmayı sağlayacak, farklı medya kuruluşları ile TRT World'ün bakış açısını karşılaştırma imkânı tanıyacaktır.

3. Yöntem

Çalışmada tahıl koridorunun açılması ve belirli periyotlar içerisinde yenilenmesi sürecinde Türkiye'nin oynadığı rol ve çabalar uluslararası medya ekseninde kamu diplomasisi açısından ele alınmaktadır. Bu noktada Tahıl Koridoru Anlaşması'nda Türkiye'nin arabulucu rolü ABD (VoA), AB (Euronews), Çin (Xinhua), Rusya (RT), İngiltere (BBC), Ukrayna (Ukrinform) ve Türkiye'nin (TRT World) uluslararası medya araçlarında nasıl tasvir edildiği Teun Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmektedir. Eleştirel söylem analizi uygulanırken yöntemin tüm unsurları irdelenmemekte, makro unsur olan "olay taraflarının değerlendirmeleri" araştırmaya dahil edilmektedir. Nitekim eleştirel söylem analizini uygulayan birçok çalışmada da (Akca, 2004; Koç, 2012; Budak, 2018) yöntemin bazı unsurları temelinde yapılan çözümlemeler dikkat çekmektedir. Örnek olayın birçok ülkeyi etkilemesi olay taraflarının değerlendirilmesinin önemini öne çıkarırken farklı ülkelerin medya kuruluşları ile TRT World'ün karşılaştırılması konusunda söylem analizinin eleştireliliğinin çalışmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada küresel alanda güçlü olan ülkeler ile olayın taraflarının kamu medyası içerikleri ele alınarak söz konusu ülkelerin bakış açıları test edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada Tahıl Koridoru

Anlaşması'nın ilk imzalandığı tarih öncesini kapsayacak biçimde (22 Temmuz 2022) haziran ayı başlangıcından itibaren Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın tahıl koridorunu yeniden hayata geçirmek için yaptığı Rusya ziyareti (4 Eylül 2023) arasında üretilen haberler (n= 419) incelenmektedir. Haberler incelenirken amaçlı örneklem seçilmekte, Türkiye'nin rolünü kavrayabilmek adına Tahıl Anlaşması sürecinde yalnızca Türkiye'nin diplomatik çabalarına vurgu yapan haberler ele alınmaktadır.

4. Bulgular

Araştırmada yedi haber kuruluşunun İngilizce yayın yapan sayfalarından 419 haber metni incelenmiştir. Haber üretiminde VoA ve TRT World'ün baskın bir rol oynadığı görülmektedir. Haberlerde Rusya-Ukrayna Savaşı ve tahıl koridoru anlaşması ideolojik bir bakış ve resmi söylem çerçevesinde şekillenmektedir.

Medya Kuruluşu	BBC	Euronews	RT	TRT World	Ukrinform	Xinhua	VoA	Toplam
Haber Sayısı	38	43	51	86	49	58	94	419

Tablo 1. İncelenen haberlerin medya kuruluşlarına göre dağılımı

4.1. Olay Taraflarının Değerlendirmeleri

4.1.1. TRT World Dışındaki Kuruluşların Değerlendirmeleri

Haberde olay taraflarının değerlendirmeleri, söz konusu olaya ilişkin yapılan yorumları, dile getirilen görüşleri temsil etmektedir. Bu noktada tarafların değerlendirmesi Türkiye'nin ne tür bir rol oynadığını tespit etme konusunda katkı sağlayabilmektedir. Bu noktada olay taraflarının değerlendirmeleri ele alındığında; TRT World dışındaki haber kuruluşlarında Tahıl Anlaşması'nın imzalanması ve tahılın ihtiyacı olan ülkelere ihracı konusunda Türkiye'nin önemli bir "arabulucu" olduğu, müzakere süreçlerini yürüterek özel bir rol oynadığı sıklıkla vurgulanmaktadır (BBC, 22 Temmuz 2022: "Ukraine war: Deal signed to allow grain exports to resume by sea", 20 Temmuz 2023: "Ukraine grain deal: What has happened to food prices since it ended?"; Euronews, 21 Temmuz 2023: "State of the Union: Ukraine grain deal halted as Latin America comes to Brussels", 7 Nisan 2023: "Global food prices drop by a fifth - but still remain too high"; VoA, 25 Temmuz 2022: "Latest Developments in Ukraine: August 11", 31 Ekim 2022: "Global Food Prices Rise with Ukraine-Russia Agreement in Doubt"; RT, 16 Eylül 2022: "Zelensky wants to exchange Ukrainian soldiers for fertilizer", 22 Temmuz 2022: "Ukraine grain deal signed: Why it matters"; Ukrinform, 12 Haziran 2022: "Russia must stop playing with global hunger - French Foreign Minister", 3 Ağustos 2022: "More grain ships ready to leave Ukrainian ports - Kuleba"; Xinhua, 11 Kasım 2022: "Turkish, Russian defense ministers discuss Ukraine grain deal", 17 Ocak 2023: "Erdogan, Putin discuss grain deal, Türkiye's mediation efforts").

Esasında Tahıl Anlaşmasının nasıl tasvir edildiği de Türkiye'nin arabulucu rolünü ve süreçteki değerini ortaya koyan bir göstergedir. Bu noktada Tahıl Anlaşması'nın taraflar ve küresel alan için oldukça faydalı olduğu aktarılmaktadır. Tahıl Anlaşması, küresel gıda krizinin belirdiği bir dönemde dünya için “bir umut ışığı” (Xinhua, 18 Temmuz 2023: “1st LD: UN chief regrets Russia's decision to end Black Sea grain deal”; RT, 23 Temmuz 2022: “Erdogan's photo with Putin branded 'challenge' to NATO”; BBC, 23 Temmuz 2022: “Ukraine war: Explosions rock Ukrainian port hours after grain deal”; Euronews, 20 Ağustos 2022: “UN chief says Ukraine grain shipments offer 'hope' for the world during visit to Turkey”; VoA, 22 Temmuz 2022: “Agreement Signed on Trapped Ukrainian Grain”), “tek diplomatik ışık” (RT, 22 Temmuz 2022: “Deal struck on Ukraine grain exports”) “barış umudu veren tek başarılı arabuluculuk girişimi” (RT, 31 Ocak 2022: “Turkish peace efforts in Ukraine deserve Nobel Prize – Hungarian FM”), “ender görülen diplomatik bir atılım” (BBC, 7 Ağustos 2022: “Ukraine war: Four more grain ships leave Ukraine as hopes grow for export stability”) olarak betimlenmektedir. Haber içerikleri incelendiğinde; anlaşmanın küresel gıda krizini hafifletme, olası bir barış süreci için bir başlangıç noktası olabilme niteliği dikkat çekerken Türkiye'nin bu anlaşmaya ev sahipliği yapması ve müzakereci yaklaşımı ile tarafları bir araya getirmesi süreçteki önemli rolünü ortaya çıkarmaktadır.

Tahıl Koridoru Anlaşması ile ilgili haberlerde Türkiye ve Türk yetkililerin görüşlerine, demeçlerine sıklıkla yer verildiği görülmektedir (BBC, 18 Mart 2023: “Russia and Ukraine extend grain deal despite disagreement”; Euronews, 22 Temmuz 2023: “Russia targets Ukraine's farm storage sites after days of hitting Black Sea port facilities”; VoA, 21 Temmuz 2023: “Latest in Ukraine: UN Warns of Global Food Crisis as Russia Pounds Ports”; RT, 23 Eylül 2022: “World leaders must talk to Putin and Zelensky – Erdogan”; Ukrinform, 21 Temmuz 2023: “Zelensky, Erdogan discuss efforts to restore operation of Black Sea grain export deal”, Xinhua, 29 Temmuz 2022: “Grain deal may boost Russia-Ukraine trust: Turkish FM”). Bu durum, tahıl koridoru anlaşmasında Türkiye'nin birincil haber kaynaklarından, anlaşmanın güçlü ve söz sahibi taraflarından biri olduğunu doğrulamaktadır. Haber metinlerinde BM ve Türkiye'nin küresel kaygılar sürerken tahıl anlaşmasının imzalanması ve sürdürülmesi için yoğun bir biçimde çalıştığı ifade edilmektedir (BBC, 22 Temmuz 2022: “Food crisis: Ukraine grain export deal reached with Russia, says Turkey”, VoA, 15 Kasım 2022: “Turkey Trying to Persuade Russia to Renew UN Grain Deal”; RT, 22 Temmuz, 2022: “Ukraine grain deal signed: Why it matters”; Ukrinform, 12 Haziran 2022: “Grain exports: Erdogan announces new talks with Zelensky and Putin”; Xinhua, 17 Ocak 2023: “Erdogan, Putin discuss grain deal, Türkiye's mediation efforts”). Haberlerde tahıl koridoru anlaşmasının birçok açıdan fayda getireceği aktarılmaktadır. Bu arabuluculuk sonucunda en temelde Ukrayna'nın silolarda tuttuğu tahılın ihracı ile birlikte ticari faaliyetlere yeniden başlaması söz konusu iken ihtiyacı olan ülkelerin gıdaya erişimi sağlanmakta, gıda fiyatlarının ucuzlamasına önayak olunmaktadır. Ayrıca gemilerde silah taşınım taşımadığının denetlenmesini üstlenen Türkiye, Rusya'nın da bu konudaki kuşkularını gidermektedir. Esasında anlaşmada arabulucu olan Türkiye'nin küresel alandaki gıda

tedariki konusundaki rolü öne çıkarılmakta, Türkiye, savaşın taraflarının çeşitli endişelerinin -özellikle gemilerin güvenli geçişi- giderilmesi açısından da proaktif bir görev üstlenmektedir (BBC, 22 Temmuz 2022: “Ukraine war: Deal signed to allow grain exports to resume by sea”; Euronews, 12 Mayıs 2023: “How important is the Black Sea Grain Initiative?”, 7 Nisan 2023: “Global food prices drop by a fifth - but still remain too high”; VoA, 22 Temmuz 2022: “Agreement Signed on Trapped Ukrainian Grain”; RT, 8 Ağustos 2022: “Global grain prices fall”, 22 Temmuz 2022: “Ukraine grain deal signed: Why it matters”; Ukrinform, 22 Temmuz 2022: “Ukraine, Russia sign UN deal to export grain from Ukrainian ports”, 22 Temmuz 2022: “Grain corridors' for 120 days: details of agreements signed in Istanbul”, Xinhua, 22 Eylül 2022: “Ukraine's agricultural exports under grain deal reach 3.9 mln tons”).

Türkiye'nin tahıl koridoru konusundaki diplomatik girişimleri olayın tarafları açısından övgü ile karşılanmaktadır. Uluslararası medyada BM, ABD, AB, Rusya ve Ukrayna'nın tahıl koridoru konusundaki çabaları için Türkiye'yi övdüğü, Türkiye'ye çözümcü yaklaşımından dolayı şükranlarını sunduğu tespit edilmektedir (BBC, 2 Kasım 2022: “Russian U-turn allows grain deal to resume”; Euronews, 20 Ağustos 2022: “UN chief says Ukraine grain shipments offer 'hope' for the world during visit to Turkey”, 21 Temmuz 2022: “Ukraine and Russia sign vital grain export deal in Istanbul”; VoA, 22 Temmuz 2022: “Agreement Signed on Trapped Ukrainian Grain”; RT, 22 Temmuz 2022: “Deal struck on Ukraine grain exports”; Ukrinform, 28 Ağustos 2022: “Zelensky thanks Erdoğan for his non-recognition of sham referenda”, 17 Kasım 2022: “EU welcomes extension of Black Sea Grain Initiative”; Xinhua, 11 Kasım 2022: “Zelensky thanks Erdogan for efforts to resume grain deal”). Türkiye'nin anlaşmadaki arabulucu rolü farklı betimlemelerle övülmektedir. Türkiye'nin aracılığıyla gerçekleşen bu anlaşma, tahıl sevkiyatını mümkün kılan “çok taraflı, başarılı bir diplomasi örneği” (VoA, 22 Eylül 2022: “Latest Developments in Ukraine: Sept. 22”) olduğu belirtilirken Türkiye'nin, tahıl sevkiyatını sağlayarak gıda krizini önleyen anlaşmanın “anahtarı” olduğu (ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken'in sözleriyle) vurgulanmaktadır (VoA, 21 Ocak 2023: “Inspections of Ukrainian Grain Ships Halved Since October”). Türkiye'nin açlıkla mücadele eden dünyaya çözüm sağlamak için “hayati bir savaş dönemi anlaşmasına” aracılık ettiği belirtilmektedir (VoA, 3 Haziran 2023: “How Turkey's Erdogan Has Maintained a Tight Grip on Power”). Euronews, her iki tarafın da müzakere masasına getirilmesinde Türkiye'nin “kilit bir rol” oynadığını (23 Temmuz 2022: “Grain deal on knife-edge after 'Russian missiles' hit key Ukrainian port”), Ukrinform ise Türkiye'nin süreçte “özel bir rol üstlendiğini”, kurduğu etkileşimin “takdire şayan” (19 Ekim 2022: “Zelensky, Erdogan discuss extension of grain initiative”) olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Macaristan Dışişleri Bakanı Peter Szijjarto barış için göstermiş olduğu çabalardan dolayı Recep Tayyip Erdoğan'ın Nobel Barış Ödülü alması gerektiğini ifade etmektedir (RT, 31 Ocak 2022: “Turkish peace efforts in Ukraine deserve Nobel Prize – Hungarian FM”). Ukrinform, Ukrayna yönetiminin Tahıl Anlaşması için Türkiye'nin verdiği mücadeleyi takdirle karşıladığı, güvenilir bir ülke olduğunu aktarmaktadır (Ukrinform, 7 Haziran 2022:

“Unblocking ports: Ukraine to reject any agreements if its interests not taken into account”). Tahıl koridorunun 2023 yılı temmuz ayında uzatılmaması sonrasında anlaşmanın yenilenmesi için Putin'i ikna edebilecek tek kişinin Recep Tayyip Erdoğan olduğu dile getirilmektedir (12 Ağustos 2023: “Only Erdoğan can convince Putin to return to grain deal – Kuleba”).

Türkiye'nin Tahıl Koridoru Anlaşması sürecinde yapıcı, güvenilir ve muteber bir rolü olduğuna yönelik önemli bir yumuşak güç ürettiği uluslararası medyada yeterli bir biçimde yer bulmaktadır. Haberlerin bir kısmında Türkiye'nin Rusya'ya karşı getirilen yaptırımlara katılmadığı, Ukrayna'ya da çeşitli silah sattığı ve insani yardımda bulunarak Rusya ile Ukrayna arasında önemli bir denge kurduğu düşüncesi hakimdir. Bu yaklaşımın da her iki tarafla görüşme ve arabuluculuk konusunda cesaret verdiği, Türkiye'ye bir manevra alanı sağladığı öne sürülmektedir (Voa, 22 Ağustos 2022: “Putin Courts Erdogan, as Turkey Claims Ukraine Grain Deal Success”, 4 Ağustos 2022: “Erdogan and Putin to Meet in Sochi for 2nd Time in a Month”; Euronews, 3 Eylül 2023: “Ukraine War: Zelenskyy discusses Black Sea grain corridor with Macron ahead of Putin-Erdogan summit”; Ukrinform, 25 Temmuz 2022: “Ankara may declare at NATO-Ukraine Council that country to deal with grain deal on its own – expert”; RT, 31 Ocak 2023: “Turkish peace efforts in Ukraine deserve Nobel Prize – Hungarian FM”, Xinhua, 16 Ağustos 2023: “News Analysis: Türkiye presses for grain deal to bolster influence, secure cheap grain”).

Batı mediasında Türkiye'nin Rusya ve Ukrayna ile kurduğu bu denge ilişkisinin ne kadar sürdürülebilir olacağı tartışılmaktadır. Bir taraftan NATO üyesi olan Türkiye'nin Rusya'yla yakınlığı ve diğer taraftan Ukrayna'ya silah satışı ve insani yardımı Batı mediasında farklı değerlendirmeleri beraberinde getirmektedir (Voa, 22 Ağustos 2022: “Putin Courts Erdogan, as Turkey Claims Ukraine Grain Deal Success”, 22 Temmuz 2022: “Agreement Signed on Trapped Ukrainian Grain”; Euronews, 3 Eylül 2023: “Ukraine War: Zelenskyy discusses Black Sea grain corridor with Macron ahead of Putin-Erdogan summit”). Euronews, bir yandan Erdoğan ve Putin'in uzun süredir ülkelerinde otoriter bir yönetim yürütmeleri ile benzeşen yanlarına vurgu yaparken, (3 Eylül 2023: “Ukraine War: Zelenskyy discusses Black Sea grain corridor with Macron ahead of Putin-Erdogan summit”) diğer yönden de arabuluculuk rolündeki gücünü uzman görüşler aracılığıyla aktarmaktadır. Loughborough Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Ali Bilgiç'e göre, Türkiye'nin her iki tarafla iyi ilişkiler kurması, savaş sırasında Türkiye'yi benzersiz bir konuma itmektedir. Batı'nın bu arabuluculuğa nasıl baktığı göz önünde bulundurulduğunda; Türkiye'nin NATO üyesi bir ülke ve her iki ülke ile güçlü ilişkileri olması Batı nezdinde Türkiye'yi bir adım öne çıkarmaktadır. Ancak Türkiye'nin herhangi bir bloğa tümüyle bağlı kalmadan denge siyasetini ne zamana kadar devam ettirilebileceği önemli bir tartışma konusudur. Çünkü savaşın yoğunlaşarak Rusya'nın kazanımlar elde etmesi Türkiye'nin izlediği denge siyasetine karşı Batı'nın sabrı tüketebilir. Olası yaptırımlar Türkiye'nin arabulucu politikasını önemli ölçüde sekteye uğratabilir (3 Mart 2023: “Between Ukraine, Russia and the West: Can Turkey keep up its balancing act?”). VoA,

Türkiye'nin önemli bir arabuluculuk üstlenmesine karşın Batı'nın İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliği konusundaki tavrı sebebiyle Türkiye'ye mesafeli yaklaştığı dile getirilmektedir (17 Ocak 2023: "Latest Developments in Ukraine: Jan. 17", 18 Ocak 2023: "Latest Developments in Ukraine: Jan. 18"). Bunun yanı sıra Türkiye'nin Rusya'yla yakınlaşması Batı'nın Rusya'ya uyguladığı yaptırımların Türkiye kaynaklı delinebileceği ihtimalini düşündürmektedir (13 Ekim 2022: "Russian, Turkish Leaders Meet Again as West Voices Concern"). Ayrıca Recep Tayyip Erdoğan'ın bu arabuluculuğu 2023 genel seçimleri için bir iç siyaset kozu ve ekonomik rahatlama olarak kullanabileceğinin altı çizilmektedir (15 Kasım 2022: "Turkey Trying to Persuade Russia to Renew UN Grain Deal"). Haberlerde yer alan uzmanlar Tahıl Anlaşması'ndaki arabuluculuğu önemli bulurken Türkiye'nin arabuluculuğunun savaşın gidişatı ve sonucuna bağlı olarak ince bir çizgide hareket ettiğini ifade etmektedir (VoA, 13 Ekim 2022: "Russian, Turkish Leaders Meet Again as West Voices Concern", 22 Ağustos 2022: "Putin Courts Erdogan, as Turkey Claims Ukraine Grain Deal Success").

Rusya medyasında arabuluculuğa ilişkin memnuniyet öne çıkarken Türkiye'ye yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. Rus Senatör Victor Bondarev'in görüşlerine vurgu yapılan "Türkiye turning into unfriendly country – Russian senator" (10 Temmuz 2023) başlıklı haberde Türkiye'nin düşman bir ülkeye dönüştüğüne yönelik iddialar söz konusudur. Ukrayna için mücadele eden Azak komutanlarının ele geçirilmesi sonrası Rusya'nın komutanları esir değişimi kapsamında Türkiye'ye göndermesi ve Türkiye'nin bunları savaş bitene kadar kontrolünde tutması gerekirken Ukrayna'ya teslim etmesi sonrası Rusya'nın bu tür yorumlarda bulunduğu görülmektedir. Ukrayna medyasında ise Türkiye'nin gücünden söz edilmekte, savaşın her iki tarafı arasında bilgi alışverişi ve müzakere süreçlerini yönetecek bir güce sahip olduğu aktarılmaktadır (19 Ağustos 2022: "Russia could be behind narrative claiming Erdogan came to Ukraine to convey Putin's ultimatum – official"). Ancak uzmanlar Türkiye'nin bu arabuluculukla önemli bir maddi ve manevi kazanım sağladığını dile getirmektedir. Ukrayna'dan daha ucuza tahıl Rusya'dan ise doğalgaz alımı ile Türkiye önemli bir maddi kazanç sağlarken taraflar arasındaki iletişim ve müzakerede de vazgeçilmez bir unsur olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır (25 Temmuz 2023: "Ankara may declare at NATO-Ukraine Council that country to deal with grain deal on its own – expert"). Çin medyası da Türkiye'nin izlediği dengeli siyaseti "proaktif tarafsızlık" olarak tanımlamakta, tahıl anlaşmasını bir yakınlaşma, bölgesel etki gücünü artırma aracı olarak kullandığını belirtmektedir. Tahıl anlaşması ile Türkiye'nin hem kendi iç enflasyonunu dengeleme (ucuz doğalgaz ve tahıl ile) hem de muhtaç olan ülkelere tahıl ulaştırma misyonunu gerçekleştirme niyeti olduğunun altı çizilmektedir (16 Ağustos 2023: "News Analysis: Türkiye presses for grain deal to bolster influence, secure cheap grain").

ABD, AB, Rusya, Ukrayna, İngiltere ve Çin medyası düşünüldüğünde; Türkiye'nin Tahıl Anlaşması'nın imzalanma ve yenilenme sürecinde etkili ve güçlü bir rol oynadığı, bu anlamda önemli bir prestij ve yumuşak güç kazandığı görülmektedir. Haber içerikleri göz önünde bulundurulduğunda; anlaşmaya verilen değer, arabulucu ve çözümcü rolü ile

Türkiye övgüsü, Türk yetkililerin birincil haber kaynağı olması konusundaki bulgular önemli bir kamu diplomasisi kazanımına işaret etmektedir. Elbette ki her iki bloğa da tümüyle bağımlı bir politika izlenmemesi, tarafları savaşın gidişatına bağlı olarak Tahıl Anlaşması'nın geleceği ve Türk dış politikasının sürdürülebilirliği konusunda bazı tereddütlere ittiği de görülmektedir. Ayrıca böyle bir anlaşmaya ev sahipliği yapması, koordinatörlük görevini üstlenmesinin Türkiye'ye maddi ve manevi çıkarlar sağladığının altı çizilmektedir.

4.1.2. TRT World'ün Değerlendirmeleri

TRT World, TRT World dışındaki medya kuruluşlarının çizdiği arabulucu rolüne benzer bir haber çerçevesi çizmekte, tarafları bir araya getiren çözümcü bir ülke olduğuna, yoğun bir diplomasi trafiği yürüttüğüne dikkat çekmektedir. Ancak TRT World, Türkiye'nin Tahıl Anlaşması sürecindeki rolünü oldukça vurgulu bir biçimde işlemektedir (21 Temmuz 2023: "Türkiye working against end of grain deal and resulting fallout: Erdogan", 22 Temmuz 2022: "How Türkiye made Ukraine grain exports deal with Russia possible"). Haberlerin büyük kısmında anlaşma sürecinde gösterdiği diplomatik çabalar sebebiyle Türkiye'ye yönelik teşekkür, övgü ve takdirler geniş bir yer bulmaktadır (31 Ağustos 2023: "US hails Türkiye's efforts to revive the Black Sea grain deal", 26 Ağustos 2023: "EU says it's important to resume Türkiye-led grain deal", 22 Haziran 2023: "Black Sea deal helped world access much 'needed grain': Ukrainian premier"). Uluslararası camianın yanı sıra Türk yetkililerin anlaşma sebebiyle sağlanan müzakere ve faydaları övdüğü bir haber üretimi söz konusudur (25 Aralık 2022: "Erdogan: Black Sea grain deal result of Türkiye's mediation"). TRT World, Tahıl Anlaşması sürecinde haber kaynağı olarak çok yüksek bir oranda Türk yetkililere yer vermektedir. Haber başlıklarında özellikle Recep Tayyip Erdoğan'ın anlaşmaya dönük açıklamaları sıklıkla dile getirilmektedir (4 Kasım 2022: "Türkiye's Erdogan vows to send grain, fertilisers to countries in need", 25 Aralık 2022: "Erdogan: Black Sea grain deal result of Türkiye's mediation", 4 Eylül 2023: "Black Sea grain deal should be resumed by correcting deficiencies: Erdogan").

Diğer medya kuruluşlarında olduğu gibi TRT World'de anlaşma farklı tanımlamalarla gündeme gelmektedir. Erdoğan'ın anlaşmayı "tüm dünyanın en önemli önceliği" (5 Eylül 2023: "Erdogan says will discuss Black Sea grain deal with UN chief soon") olarak tanımladığı öne çıkarılmakta, "tarihi" bir nitelikte (4 Eylül 2023: "Russia open to discussing grain deal, Putin says in meeting with Erdogan"), "hayati bir girişim" (21 Temmuz 2023: "Live blog: Erdogan, Zelenskyy discuss grain deal extension") ve "dönüm noktası" (12 Mart 2023: "Türkiye supports extending Black Sea grain deal - defence minister") olduğu aktarılmaktadır. TRT World, Tahıl Anlaşması'nın nasıl işleyeceğini, küresel alan ve savaş tarafları için ne tür faydalar getireceğini detaylı bir biçimde ele almaktadır. Gıda fiyatlarının düşmesi, ihtiyacı olan ülkelerin tahıla kavuşması, tarafların endişelerinin giderilmesi gibi birçok faydadan söz etmek mümkündür (27 Temmuz 2022: "Istanbul-based centre for Ukrainian grain exports a lifeline to humanity", 30 Ekim 2022: "Live blog:

Türkiye, Ukraine, UN ‘agree to move 16 vessels’ in grain deal”). Türkiye’nin Tahıl Anlaşması’ndaki arabuluculuğu çeşitli betimlemelerle haber metinlerine taşınmaktadır. Küresel gıda krizinin hafifletilmesinde “hayati bir rol oynadığı” (2 Kasım 2022: “Live blog: Zelenskyy hails Erdogan for saving Black Sea grain deal”), “benzersiz arabulucu rolü” (4 Ağustos 2023: “President Erdogan says hopeful of Putin’s visit to Türkiye in August”) sergilediği, Türkiye’nin “sözleriyle değil yaptıklarıyla kendisini kanıtladığı” vurgulanmaktadır.

Türkiye’nin süreçteki diplomatik çabaları uzmanlar eşliğinde yorumlanmaktadır. Uppsala Üniversitesi Rusya ve Avrasya Çalışmaları Enstitüsü’nde yer alan akademisyen Gregory Simons, anlaşmanın yoğun bir diplomasi trafiğini gerektirdiğini ve bunu Batı ülkelerinin yapamayacağını ifade etmektedir. Simons, Türkiye’nin anlaşma sürecinde “diplomasiyi mükemmelleştirdiğini” dile getirirken Batı ile Rusya arasındaki güvensizlik ve düşmanlığın çözüm için en büyük engel olduğunu aktarmaktadır. Türkiye’nin ise uluslararası bir dengeleyici güç rolü oynaması ve dürüst bir komisyoncu olarak marka değerini yükselten çıkarlar elde ettiğini vurgulamaktadır (8 Mart 2023: “Can Türkiye salvage Ukraine-Russia grain deal?”). Uzmanlara göre, Türkiye, savaşın her iki tarafı ile iletişim kurabilen az sayıdaki ülkelerden biri olarak dürüst bir arabulucu rolü üstlenmektedir (27 Temmuz 2022: “Istanbul-based centre for Ukrainian grain exports a lifeline to humanity”). Ayrıca uluslararası alanın doğru bir temsil sağlamayan doğasına karşı Türkiye’nin kendi diplomasi tarzıyla arabuluculuk üstlendiğinin altı çizilmektedir (5 Ağustos 2023: “Turkish Ambassadors Gather in Ankara to Discuss Foreign Policy”). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi’nde siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında çalışan akademisyen Nazmul İslam, Türkiye’nin izlediği stratejik dengenin arabuluculuk ve bunun sonucunda küresel gıda krizini önleme konusunda önemli bir adım olduğuna dikkat çekmekte, uluslararası toplumu farklı birçok riskten koruduğuna işaret etmektedir.

Türkiye’nin diplomasi başarısına vurgu yapılırken Batı’nın taraflara yaklaşımının da başarısız olduğuna değinilmektedir. Recep Tayyip Erdoğan’ın düşüncelerini içeren ifadelerde Batı’nın diplomasi yerine “provokasyon” yaptığı aktarılmaktadır (25 Aralık 2022: “Erdogan: Black Sea grain deal result of Türkiye’s mediation”). Esasında Tahıl Anlaşması’nın 2023 yılı temmuz ayından sonra yenilenmemesinden de Batı ülkelerinin sorumlu olduğu belirtilmektedir. Rusya’nın Batı ülkelerinin Rusya’ya dönük yaptırım ve ihracat yasaklarının kaldırılmaması yönündeki şikayetlerine, bu durum devam ettiği sürece anlaşmanın yenilenmeyeceğini açıklamasına Türkiye’nin de destek verdiği görülmektedir. Ayrıca Ukrayna tahılının ihtiyacı olan ülkelere yeterince ulaşmadığı yönündeki endişeler de haberlerde belirgin bir biçimde yer almaktadır (4 Eylül 2023: “President Erdogan arrives in Russia for talks with Putin”, 31 Ağustos 2023: “New UN proposals could revive Black Sea grain deal: Turkish FM”, 8 Ocak 2023: “Türkiye determined to send grain to Africa through Black Sea: Erdogan”, 4 Kasım 2022: “Türkiye’s Erdogan vows to send grain, fertilisers to countries in need”). Bunun yanı sıra Türkiye ve BM’nin aracılık ettiği Tahıl Anlaşması’nın bir alternatifi olmadığı da vurgulanmaktadır. Alternatiflerin mevcut girişim gibi güvenli,

sürdürülebilir ve taraflar arası iş birliğini dayalı kalıcı bir model sunamayacağı ifade edilmektedir (4 Eylül 2023: “Black Sea grain deal should be resumed by correcting deficiencies: Erdogan”, 28 Ağustos 2023: “President Erdogan to visit Russia 'soon,' Turkish official says”). Tahıl Anlaşması'na karşı herhangi bir alternatif olmadığına yönelik dile getirilen görüşler farklı arayışların fayda getirmeyeceğini öne çıkararak süreçte Türkiye'nin vazgeçilmez ve alternatifsiz bir unsur olduğunu kanıtlama çabasını göstermektedir.

TRT World'ün Tahıl Anlaşması sürecinde ürettiği haberler göz önünde bulundurulduğunda; Türkiye övgüsünü önceleyen bir bakış açısına sahip olduğunu dile getirmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca anlaşmanın ve Türkiye'nin sağladığı yararlar tanımlanırken TRT World'ün diğer uluslararası medya kuruluşlarına benzer bir tutum sergilediği görülmektedir. Anlaşmanın uzatılmaması sürecinde Rusya'nın taleplerinin haklı bulunduğu bir haber çerçevesi çizilirken girişimin sürdürülmesi için Batı'nın bazı adımlar atması gerektiğinin altı çizilmektedir. Bu noktada TRT World'ün bir kamu diplomasisi enstrümanı olarak Türkiye'deki siyasi iktidarın tezlerini bütünüyle aktardığı bir durum söz konusudur. Kullanılan haber kaynaklarının büyük çoğunluğunun Türk yetkililerden oluşması, BM-Türkiye iş birliğinden ziyade ağırlıklı olarak Recep Tayyip Erdoğan vurgusu gibi durumlar bu savı desteklemektedir.

Sonuç

2022 yılında savaşa dönuşen Rusya-Ukrayna gerginliğı savaşın tarafları ve küresel alan açısından sorunlar doğurmuştur. Rusya ve Ukrayna'nın küresel tahıl tedariki ve ihracatında önemli bir paya sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda; savaş durumundaki Ukrayna'nın tahıl sevkiyatını gerçekleştirememesi bir gıda krizini beraberinde getirmiştir. Bu krizin aşılması için savaşın tarafları arasında arabuluculuk yapma zorunluluğı doğmuştur. Sorunların barışçıl yollarla çözülmesi, iyi ilişkilerin kurulması için uluslar, yumuşak gücünü harekete geçirerek kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmektedir. Bu bağlamda, Türkiye ve BM bu inisiyatifi alarak tarafların bir araya gelmesini sağlamıştır. Tahıl Anlaşması olarak İstanbul'da hayata geçirilen bu girişim ile Ukrayna tahılının diğer ülkelere ihracı mümkün kılınmıştır. Bu noktada Türkiye'nin Rusya-Ukrayna Savaşı'nın neden olduğu gıda krizinin aşılmasında ne tür bir rol oynadığını, uluslararası medya ve TRT World'ün Türkiye için nasıl bir çerçeve çizdiğini incelemek, Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerine yönelik saptamada bulunmaya katkı sağlamaktadır. Hâl bu iken çalışmada Türkiye'nin Tahıl Anlaşması sürecinde nasıl bir rol aldığı uluslararası medya (BBC, Euronews, RT, Ukrinform, VoA, Xinhua) ve TRT World üzerinden irdelenmekte, anlaşmayı temel alan haber metinleri eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenerek kamu diplomasisi-medya ekseninde değerlendirmeler yapılmaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; uluslararası medya, bir çözüm yolu olarak Tahıl Anlaşması'nı, faydalarını ve Türkiye-BM ortaklığını öne çıkarmaktadır. Uluslararası medya nezdinde Türkiye'nin Tahıl Anlaşması'na ev sahipliğı yapma ve aracılık

etme konusunda önemli bir kamu diplomasisi faaliyeti yürüttüğü, uluslararası camianın da desteğini alarak hatırı sayılır bir yumuşak güç ürettiği saptanmaktadır. Haber metinlerinde yer alan tanımlamalar, Türkiye'ye dönük teşekkür ve övgüler, Türkiye ve Türk yetkililerin önemli bir haber kaynağı olarak gösterilmesi, Türkiye'nin anlaşmanın imzalanması konusunda söz ve güç sahibi olduğunu göstermektedir. Haber metinlerinde anlaşma ile küresel gıda krizinin hafifletildiği, Ukrayna'nın ticari faaliyetlerine başladığı ve Rusya'nın silah kaçakçılığı konusundaki endişelerinin giderildiği bir sistemin hayata geçirilmesi konusunda Türkiye'nin BM ile merkezi bir konumda olduğu tespit edilmektedir. Uluslararası medya Türkiye'nin arabulucu rolünü takdir ederken bazı kuşkuları da dile getirmektedir. Türkiye'nin izlediği dengeleyici siyasetin çok ince bir çizgide ilerlediği, savaşın gidişatı ve Rusya ile ilişkilere bağlı olarak Türkiye aleyhinde değişebileceği öngörülmektedir. Ayrıca uluslararası medyanın geneli bu anlaşma ile Türkiye'nin siyasi ve ekonomik birçok getiri elde ettiğinin altını çizmektedir. Dolayısıyla uluslararası medya bir yandan Türkiye'nin arabuluculuktaki rolünü takdir ederken diğer yandan bu rolün ne ölçüde sürdürülebileceğini de sorgulamakta, liderlerin ve ikili ilişkilerin öne çıktığı bir diplomasi anlayışına eleştirilerde de bulunmaktadır.

TRT World ise Tahıl Anlaşması'na ve BM'ye vurgu yapmasının yanı sıra ana odak noktasına Türkiye'yi almaktadır. TRT World'ün genellikle Türkiye'nin tezlerini, kaygılarını ve başarılarını net bir biçimde uluslararası alana aktaran bir kamu diplomasisi enstrümanı olduğu görülmektedir. Ancak buradaki Türkiye övgüsünün ve Türkiye'nin "benzersiz diplomasi yeteneğinin" Türkiye'den ziyade siyasi iktidar etrafında şekillendiğini belirtmek gerekmektedir. Esasında uluslararası medya arabulucu olarak Türkiye'yi öne çıkarırken TRT World'ün politik bir bakış açısıyla siyasi iktidar ve özellikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı önelediği bir süreç yürüttüğü tespit edilmektedir. Bu yaklaşım kamu diplomasisi ve medya özgürlüğü açısından yanlış ve problemlidir. Çünkü -her ülkede olduğu gibi- liderlerin ve siyasi iktidarların geçici; ülkelerin kalıcı olduğu bir düzende TRT World'ün kurumsallıktan uzaklaşarak kendisini siyasi iktidara hizalamak yerine bütüncül bir Türkiye vurgusu yapması, politik tutumdan sıyrılmasını sağlayacak, daha güçlü bir kamu diplomasisi yürütmesine aracılık edecektir. Bunun yanı sıra Tahıl Anlaşması ve makro ölçekte Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Türkiye'nin gelecekte ne tür bir rol oynayacağına yönelik bir projeksiyon da çizilmemektedir. Uluslararası medya Türkiye'nin rolüne ilişkin bazı şüpheleri dile getirirken TRT World'ün Türkiye'nin diplomasi başarısını anlatmaktan öteye geçemediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Uluslararası medyanın Türkiye'nin rolünün sürdürülebilirliğine ilişkin soru işaretlerinin esasında pratikte de -17 Temmuz 2023'te Rusya'nın anlaşmadan çekilmesi ile- karşılık bulunduğu görülmektedir. Bu doğrultuda genel bir değerlendirme yapıldığında; Türkiye'nin Tahıl Anlaşması'nın imzalanması ve uzatılması konusunda 17 Temmuz 2023'e kadar olan süreçte uluslararası medya nezdinde "güvenilir bir konumda anahtar bir rol oynadığı", önemli bir kamu diplomasisi faaliyeti yürüttüğü görülmektedir. Ancak Rusya'nın kendi taleplerinin karşılanmaması nedeniyle anlaşmayı askıya aldığı 17 Temmuz 2023'ten itibaren yaşanan

süreçte -Batı medyasının çizdiği çerçeveye paralel olarak- Türkiye'nin bu rolü sürdürüp sürdürmeyeceği belirsizliğini korumaktadır. TRT World'ün, Türkiye'nin diplomasi adımını ve tezlerini aktarırken siyasi iktidarın bakış açısına göre pozisyon alan yaklaşımı, Türkiye'nin yumuşak gücüne zarar verebilmektedir. Bu veriler TRT World ve kamu diplomasisi üzerine yapılan çalışmaların (Öksüz ve Budak, 2022; Elswah ve Howard, 2022) sonuçları ile benzeşmektedir. Elbette ki TRT World'ün Türkiye'nin savlarını dile getirmesi, tanıtımını yapması kamu diplomasisinin temelini oluşturmakta; ancak bütüncül bir Türkiye vurgusu olmayan, politik ve yanlı bir anlayış uluslararası alan nezdinde basın özgürlüğünü sorgulatmaktadır.

Extended Abstract

Humanity has experienced many wars and conflicts throughout history. These periods of war have negatively affected individuals in many different ways. Many people have lost their lives during the war, struggled to survive in difficult conditions and had to migrate from their regions. States take diplomatic steps to prevent many such crises in the global arena and to provide treatment to individuals affected by the crisis. These steps, which can be characterized as public diplomacy, increase the prestige of mediator countries in the international arena and generate soft power. The media functions as an important tool in public diplomacy activities carried out in crisis situations and is one of the determining factors in mediation and reflecting the approach of the parties. In addition, the media also appears as an important public diplomacy instrument in the process of conveying the views, theses and justifications of the countries to which it belongs on the crisis in question.

The 2022 Russia-Ukraine War also negatively affected both the people of the region and the global arena. The fact that Russia is an important energy exporter has increased energy prices in the global arena. The fact that Russia and Ukraine are major grain producers and exporters has led to grain shortages in various parts of the world due to the war. In order to solve the grain crisis, the UN and Turkey brought the parties to the war together and facilitated an deal on the transportation of grain from the region to the regions in need. This deal, known as the Grain Deal, led to the transportation of grain produced in the region to different parts of the world through Turkey. Turkey's pioneering of this deal by bringing the parties to the war together at the negotiation table in Istanbul has the potential to provide an important public diplomacy gain. For this reason, it is important to analyze Turkey's public diplomacy activities in this process in the context of international media. Therefore, this study attempts to answer the question of what role is attributed to Turkey in the extension and continuation of the Grain Deal by analyzing the news content in international media (BBC, VoA, Russia Today, Xinhua, Ukrinform, Euronews). In addition, the news on TRT World, which is considered as Turkey's gateway to the world, is also analyzed to compare Turkey's perspective with the international public opinion. In the study, the news produced between the signing of the Grain Deal (July 22, 2022) and its termination (September 4, 2023) were selected as a sample, and in accordance with the

purpose of the study, only the news that included Turkey's diplomatic efforts (n= 419) were analyzed through critical discourse analysis method.

When the findings of the study are evaluated; global media outlets, except TRT World, see the mediation as a very valuable and important way to overcome the crisis. At this point, it is seen that Turkey played a key role in the signing and sustaining of the Grain Deal in the global media, and it is determined that Turkey produced an important soft power in the eyes of media contents. The praise directed towards Turkey for the Grain Deal and the portrayal of Turkish officials as the primary news source confirm that Turkey had a say in the process of this deal. At the same time, while the international media praises Turkey's role, it also questions the sustainability of Turkey's policy of balance between Russia and Ukraine. It is emphasized that Turkey's balancing act is a very fine line due to factors such as Turkey's relations with Russia as a NATO member, Western countries' perspectives on these relations and the fate of the war.

TRT World, on the other hand, has made Turkey its main focus during the Grain Deal process and has clearly conveyed Turkey's arguments, concerns and diplomatic success to the international arena. However, TRT World differs from the international media by emphasizing the political power and President Recep Tayyip Erdoğan rather than a holistic emphasis on Turkey. TRT World takes a political and biased stance on the Grain Deal and lacks the emphasis on a strong Turkey expressed by the international media. However, in a world where leaders and governments are temporary and countries are permanent, a holistic emphasis on Turkey can create more positive results in terms of public diplomacy and transform TRT World into an important public diplomacy instrument in terms of political independence, media freedom and credibility. While the international media covered the uncertainties and risks surrounding the future of the Grain Deal, TRT World did not do more than report on Turkey's diplomatic success.

Kaynakça | References

- Akca, E. Ş. (2004). 1990 sonrası Türk-Amerikan ilişkileri ve iki ülke basınında temsili: karşılaştırılmalı söylem çözümlemesi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.
- Altun, T. ve Tarhan, M. (2023, 1 Ocak). 2023'te dünyayı Rusya-Ukrayna krizinin etkileri ve enerji krizi riski bekliyor. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/2023te-dunyayi-rusya-ukrayna-krizinin-etkileri-ve-enerji-krizi-riski-bekliyor/2776757>
- Arguilla, J. ve D. Ronfeldt. (1999). The emergence of noopolitik: toward an American information strategy. National Defense Research Institute (RAND).
- Ba, A. (2011). Public diplomacy and civil society. İçinde M. H. Özev (Ed.), Public diplomacy in the OIC countries (ss. 43-46). Tasam Yayınları.
- Baritçi F. ve Aydeniz, H. (2019). Kamu diplomasisi aracı olarak medya: TRT World örneği. Erciyes İletişim Dergisi, 6(2), 1551-1576.
- Başçılar, M., Karataş, M. ve Güre, M. D. P. (2022). Rusya-Ukrayna savaşı, zorunlu göç ve insani koridorlar: sosyal hizmet bağlamında bir değerlendirme. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 11 (2), 794-805.
- BBC Türkçe. (2023, 23 Temmuz). 2023'te dünyayı Rusya-Ukrayna krizinin etkileri ve enerji krizi riski bekliyor. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cndy1jr6n8po>
- Budak, E. (2018). Türkiye'de yayın yapan uluslararası haber organları üzerine ekonomi-politik bir inceleme. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(3), 344-357.
- Cull, N. J. (2010). Public diplomacy: seven lessons for its future from its past. Place Branding and Public Diplomacy, 6, 11-17.
- Dinçer, S. D. (2022, 11 Haziran). Dünyanın ekmek sepetindeki savaş, gıda güvenliğini riske sokuyor. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/dunyanin-ekmek-sepetindeki-savas-gida-guvenligini-riske-sokuyor/2611132>
- Doster, B. (2018). Atatürk ve kamu diplomasisi. A. N. Yılmaz ve G. Kılıçoğlu (Eds.), Yumuşak güç ve kamu diplomasisi üzerine akademik analizler: Türkiye ve dünyadan örnekler içinde (ss. 1-10). Nobel Yayınları.
- Ekşi, M. (2020). Kamu diplomasisi. A. R. Usul ve İ. Yaylacı (Eds.), Dönüşen diplomasi ve Türkiye: aktörler, alanlar ve araçlar içinde (ss. 289-320). Küre Yayınları.
- Elsawah, M. ve Howard, P. N. (2022). Where news could not inspire change: TRT World as a party broadcaster. Journalism, 23(10), 2079-2095.
- Fortner, R. S. (1993). International communication: history, conflict, and control of the global metropolis. Wadsworth.
- Gilboa, E. (2002). Global communication and foreign policy. Journal of Communication, 52, 731-748.
- Gölcü, A. ve Dağ, H. (2021). Political discourse in the historical context of the relationship of media and politics: 31 march 2019 local elections. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 45, 105-124.
- Koç, N. K. (2012). Türkiye'deki yazılı basında tekel işçi eyleminin sunumu. Çalışma ve Toplum,

- 4(35), 189-216.
- Köksoy, E. ve Kavoğlu, S. (2023). Savaş iletişimi: Rusya-Ukrayna savaşı üzerine bir inceleme. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 41, 94-116.
- Leonard, M. ve Small, A. (2005). Norwegian public diplomacy. The Foreign Center.
- Medyascope. (2022, 7 Mart). Rusya'ya hangi yaptırımlar uygulanıyor? <https://medyascope.tv/2022/03/07/rusyaya-hangi-yaptirimlar-uygulaniyor/>
- Medyascope. (2023, 18 Temmuz). Putin tahıl koridoru anlaşmasından neden çekildi? Şimdi ne olacak? <https://medyascope.tv/2023/07/18/putin-tahil-koridoru-anlasmasindan-neden-cekildi-simdi-ne-olacak/>
- NTV (2023, 17 Temmuz). Tahıl koridorundan 33 milyon tona yakın tahıl taşındı. https://www.ntv.com.tr/dunya/tahil-koridorundan-33-milyon-tona-yakin-tahil-tasindi,mB_6AgECHEqicBNbKgJBA
- Nye, J. S. (2017). Yumuşak Güç (R. İnan Aydın, Çev.). BB101 Yayıncılık.
- Öksüz, O. ve Budak, E. (2022). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde bir kamu diplomasisi enstrümanı olarak medyanın rolü: TRT World örneği. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 21, 429-465.
- Polonska-Kimunguyi, E. ve Kimunguyi, P. (2012). From european identity and media imperialism to public diplomacy: the changing rationale behind Euronews. VIEW Journal of European Television History and Culture, 1(2), 105-117.
- Sancak, K. (2019). Uluslararası terörle mücadelede yumuşak güç ve kamu diplomasisi bağlamında medyanın önemi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 33(1), 359-372.
- Seib, P. (2008). The Al Jazeera effect. Dulles Potomac.
- Tuch, H. N. (1990). Communicating with the world: US public diplomacy overseas. George Town University.
- Uygun, A. G. (2023). Avrupa Birliği'nin Rusya'ya yönelik yaptırımları: dış politika aracı olarak yaptırımlar. TroyAcademy, 8(1), 136-155.
- Wu, Y. S. (2016). China's media and public diplomacy approach in Africa: illustrations from South Africa. Chinese Journal of Communication, 9(1), 81-97.
- Yablokov, I. (2015). Conspiracy theories as a Russian public diplomacy tool: The case of Russia Today (RT). Politics, 35(3-4), 301-315.
- Yağmurlu, A. (2019). Dijital diplomasi: kamu diplomasisi çerçevesinden Avrupa Birliği üye ülkeleri ve Türkiye dışişleri bakanlıkları internet uygulamaları. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 7(2), 1267-1295.
- Yanardağoğlu, E. (2014). Uluslararası iletişim ve kamu diplomasisi: BBC dünya servisi haber merkezi örneği. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 38, 116-132.
- Yıldırım, G. (2014). Uluslararası halkla ilişkiler perspektifinden kamu diplomasisi: Türkiye'de kamu diplomasisi koordinatörlüğü örneği çerçevesinde kültürel diplomasi [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

The Effect of Subliminal Stimuli Used in Promotion Videos on the Level of Liking and Remembering

Assoc. Dr. Sefer Darıcı | ORCID: [0000-0002-3630-4511](https://orcid.org/0000-0002-3630-4511) | sdarici@cumhuriyet.edu.tr

Sivas Cumhuriyet University Communication Faculty, New Media and Communication Department, Sivas, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/04f81fm77>

Dr. Siham El Ouahabi | ORCID: [0000-0002-3515-2966](https://orcid.org/0000-0002-3515-2966) | siham.elouahabi@etu.uae.ac.ma

Abdelmalek Essaadi University, National School of Management of Tangier, Management, Logistics and Marketing Department, Tangier, Morocco

ROR ID: <https://ror.org/03c4shz64>

Abstract

In recent years, there has been a growing interest in investigating the effects of subliminal stimuli on human decisions and behavior. Do subliminal stimuli that people are not consciously aware of have any effect on their liking and recall levels? If so, can these effects be used in the consumer decision-making process? In this study, a 45-second promotional video prepared by the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey was used. Three copies of the promotional video were created for positive, negative and control groups. 17 ms subliminal stimuli, of which the participants were not consciously aware, were placed 9 each in predetermined scenes for the positive group (as like emoji) and the negative group (as dislike emoji). A total of 90 students from the Department of Tourism and Hotel Management, who had not watched the video before, were divided into three groups (negative, positive and control) of 30 students each. After the video presentation, the participants were asked to immediately indicate their preference as "like or dislike" and to write down the video content (objects) they could remember. The findings reveal that the placement of negative and positive subliminal stimuli in the videos did not have a significant effect on participants' 'like or dislike' preferences. However, it was observed that the group given positive stimuli remembered the images with subliminal stimuli more than the other groups. The group given negative stimuli remembered the images with subliminal stimuli more than the control group and more than the other images in the video without subliminal stimuli. The results suggest that subliminal stimuli may be effective on recall but not on liking rate.

Keywords

Stimuli, Consumer Decision-Making, Remembering, Advertising, Promotion

Citation

Darıcı, S. ve Ouahabi, S, E. (2024). The Effect of Subliminal Stimuli Used in Promotion Videos on the Level of Liking and Remembering. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 68-87. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715712>

Date of Submission	20.11.2023
Date of Acceptance	25.02.2024
Date of Publication	28.02.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	admin@turkiyemedyaakademisi.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Tanıtım Videolarında Kullanılan Bilinçaltı Uyarıların Beğeni ve Hatırlama Düzeyi Üzerindeki Etkisi

Doç. Dr. Sefer Dancı | ORCID: [0000-0002-3630-4511](https://orcid.org/0000-0002-3630-4511) | sdarici@cumhuriyet.edu.tr

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, Sivas, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/04f81fm77>

Dr. Siham El Ouahabi | ORCID: [0000-0002-3515-2966](https://orcid.org/0000-0002-3515-2966) | siham.elouahabi@etu.uae.ac.ma

Abdelmalek Essaadi Üniversitesi, Tanca Ulusal Yönetim Okulu, Yönetim, Lojistik ve Pazarlama Bölümü, Tanca, Morocco

ROR ID: <https://ror.org/03c4shz64>

Öz

Son yıllarda, bilinçaltı uyarıların insan kararları ve davranışları üzerindeki etkilerini araştırmaya yönelik ilgi giderek artmaktadır. İnsanların bilinçli olarak farkında olmadıkları bilinçaltı uyarıların beğenme ve hatırlama düzeyleri üzerinde herhangi bir etkisi var mıdır? Eğer varsa, bu etkiler tüketici karar verme sürecinde kullanılabilir mi? Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan 45 saniyelik bir tanıtım videosu kullanılmıştır. Tanıtım videosunun pozitif, negatif ve kontrol grupları için üç kopyası oluşturulmuştur. Katılımcıların bilinçli olarak farkında olmadıkları 17 ms'lik subliminal uyarılar, olumlu grup için (like emoji olarak) ve olumsuz grup için (dislike emoji olarak) önceden belirlenmiş sahnelerle 9'ar adet yerleştirilmiştir. Daha önce videoyu izlememiş olan Turizm ve Otelcilik Bölümü'nden toplam 90 öğrenci, her biri 30 kişilik üç gruba (negatif, pozitif ve kontrol) ayrılmıştır. Video sunumunun ardından, katılımcılardan tercihlerini "beğendim ya da beğenmedim" şeklinde hemen belirtmeleri ve hatırlayabildikleri video içeriğini (nesnelere) yazmaları istenmiştir. Bulgular videolara negatif ve pozitif bilinçaltı uyarıcıların yerleştirilmesinin katılımcıların 'beğenme veya beğenmeme' tercihleri üzerinde önemli bir etki göstermediğini ortaya koymaktadır. Ancak pozitif uyarı verilen grubun diğer gruplara kıyasla bilinçaltı uyarılar yerleştirilmiş görüntüleri daha fazla hatırladığı görülmüştür. Negatif uyarı verilen grubun ise kontrol grubuna nazaran bilinçaltı uyarılar yerleştirilmiş görselleri ve uyarı yerleştirilmemiş olan video içindeki diğer görüntülerden daha fazla hatırladığı görülmüştür. Sonuçlar subliminal uyarıların beğenme oranı üzerinde değil ancak hatırlama üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Bilinçaltı Uyarılar, Tüketici Karar Verme, Hatırlama, Reklam, Promosyon

Atıf Bilgisi

Darıcı, S. ve Ouahabi, S, E. (2024). The Effect of Subliminal Stimuli Used in Promotion Videos on the Level of Liking and Remembering. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 68-87. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715712>

Geliş Tarihi	20.11.2023
Kabul Tarihi	25.02.2024
Yayın Tarihi	28.02.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	admin@turkiyemedyaakademisi.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Introduction

Although the idea that human decisions and behaviors result from conscious processes has traditionally prevailed, recent theoretical and experimental research suggests that the opposite may be true. Many studies have shown that most complex human behaviors and mental processes occur in the absence of conscious attention when conscious awareness is limited (Dehaene et al, 1998:597; Bargh & Ferguson, 2000:925; Dehaene & Naccache, 2001:1; Mattler, 2003:167; Ferguson & Bargh, 2004:37; Hassin, Uleman, & Bargh, 2004; Dijksterhuis, Bos, Nordgren, & Van Baaren, 2006:1005; Kouider & Dehaene, 2007:857; Custers & Aarts, 2010:50; Sklar et al., 2012:19614). Human beings tend to think that the decision-making process is the product of their conscious control. Despite the importance that humans attribute to conscious decision-making, some researchers have stated that up to 95% of our decision-making process occurs without conscious attention (Zaltman, 2003:50).

It is known that it is not possible for human beings to pay the same conscious attention to millions of stimuli coming from their environment in terms of our cognitive abilities. However, it can be said that even when we are not consciously paying attention, subconscious processes are active and process data that escape conscious attention and can reveal these data as decision-making, attitude or behavior in the future (Bargh, 2006:148; Hassin, Uleman & Bargh, 2004:54; Hassin, 2013:199). Stimuli that are given below the threshold of consciousness (Smith & McCulloch, 2012:551) and at the same time cannot be consciously realized (Theus, 1994:272; Bargh, 2002:282) are defined as 'subconscious stimuli'. Data from different disciplines and different empirical studies on subliminal stimuli show that subliminal stimuli can affect people's emotions, attitudes, decisions and behaviors (Hawkins, 1970:324; Cooper & Cooper, 2002:2223; Dijksterhuis & Smith, 2002:204; Naccache et al., 2005:7713; Dijksterhuis, Aarts & Smith, 2005:77; Karremans, Strobe & Claus, 2006:792; Stern, 2015:16).

The increase in technological developments has a great impact on the study of the effects of subliminal stimuli on humans (Stern, 2015:17). Researchers also state that it is important to examine subliminal stimuli in different disciplines (Elci & Sert, 2015:91). Many studies have been conducted to determine the cognitive and emotional responses of consumers to marketing stimuli (Kawasaki & Yamaguchi, 2012:808; Khushaba et al., 2013:3803; Koenigs & Tranel, 2007:1). However, there is not enough research in the literature on the effect of negative and positive subconscious stimuli in promotional videos on liking or disliking and their effect on recall level. Addressing this gap, this study focuses on examining the liking and recall of promotional videos. Considering the research on the effects of subliminal stimuli on cognitive processes, it is thought that this study will make significant contributions to the research on promotional videos.

1. Literature

Research in various disciplines has investigated the effect of stimuli perceived without conscious awareness on individuals and the strength of this effect. For example, the effects on consumer behavior (Theus, 1994:279-282; Weber, 2010:18; Ceylan & Ceylan, 2015:67; Strahan, Spencer & Zanna; 2002:556; Bermeitinger, 2009:325; Smarandescu & Shimp, 2015:1), cognitive processes and their effects on different brain regions (Morris, Ohman & Dolan, 1998:469; Morris et al, 2001:1241; Sabatini et al, 2009:258; Bernat, Bunce & Shevrin, 2001:11; Luo et al, 2004:414; Nomura et al, 2004:352; Kongthong, 2013:141), effects on performance (Blanchfield, Hardy, & Marcora, 2014:13), the effect of subliminal stimuli on the sense of touch and subsequent preference for related objects (Hilsenrat & Reiner, 2011:267), effects on sexuality (Gilliath et al, 2007:111; Birnbaum et al, 2006:929; Janssen et al, 2000:8; Ponseti and Bosinski, 2010:1078), its effect on feelings of jealousy (Massar and Buunk, 2009:129), its effect on the perception of the target as aesthetic or beautiful (Era, Candidi and Aglioti, 2015:1).

Some studies have measured the responses of individuals by giving them subconscious stimuli related to the traumas they had previously experienced (Du et al., 2015:292). Similarly, the brain responses of military paramedics were measured with masked stimuli about the trauma they experienced in conflict zones (Admon et al., 2009:14120). In a different study, it was tried to reveal which parts of the brain were affected by subconscious stimuli related to gender (Oei et al., 2012:1729).

Researchers have investigated how individuals with various phobic fears (such as spider phobia and agoraphobia) will be affected when they are exposed to subconscious stimuli related to these fears (Siegel & Gallagher, 2015:183; Lee et al., 1983:360; Lipka et al., 2011:472, 2014:1). In addition, the effect of conditions such as anxiety is also one of the topics investigated (Öhman and Soares, 1994:231; Gibbons, 2009:383). The effect of food images given as subliminal stimuli on women with restrictive anorexia nervosa is also one of the interesting studies (Brooks et al., 2012:751).

The effect of threat-related subliminal stimuli on the brains of individuals diagnosed with post-traumatic stress disorder (Rabellino et al. 2015:1), the effect of subliminal stimuli on Parkinson's patients (Seiss and Praamstra, 2004:330), its effect on sleep (Shimizu et al. , 2013:1) and Huntington's disease Its effect on motor responses in patients (Aron et al., 2003:713) is also a subject that researchers are studying. There are also studies investigating the use of subliminal voice stimuli to prevent infections and improve hand-washing behavior in hospitals (Edmond and Wenzel, 1993:107) and the use of them for encouragement or treatment in the health sector (Havare and Antalyalı, 2015:161).

The effects of subliminal clues on intuitive problem solving, learning performance and logical inferences (Chalfun and Frasson, 2011:1), their effects in terms of computer-human interaction (Ritter, 2011:1) and directing visual attention (Huang et al., 2015:10112) are among the topics studied. It has also been researched in the literature that subliminal

stimuli used in digital games erode the reality threshold, which represents the perceptual boundary between children's virtual world and the real world (Darıcı, 2015:181).

Huang et al. (2015:10130) demonstrate that a brief subliminal cue presented before the color image of a complex real-world scene can attract human visual attention. It can be contemplated that these effects on human beings are caused by the selection of facial expressions and different facial images, which can raise anxiety and fear in using stimuli given to the subconscious. A visual stimulus leads to increased activation in the amygdala not only when presented at the level of conscious awareness but also when given subliminally. These findings indicate that one of the most important brain structures that enable human survival can be activated by subliminal stimuli (Whalen et al., 1998:411).

In the context of our study, it is already established that marketing strategies such as advertising and promotion play a significant role in influencing consumers' purchasing decisions (Alalwan, 2018:65; Dehghani & Tumer, 2015:597). Simultaneously, many variables including motivation (Nwankwo, Hamelin, & Khaled, 2014:735), remembering (Thamizhvanan & Xavier, 2013:17), liking (Beukeboom, Kerkhof, & De Vries, 2015:26), service delivery (Gottlieb, Brown, & Drennan, 2011:1642), culture (Moon, Chadee, & Tikoo, 2008:31), and political attitudes (Hoffmann, Mai, & Smirnova, 2011:235) have been identified as influencing purchase intention. Annually, both public and private institutions in countries allocate substantial budgets to create and publish promotional films, advertisements, catalogs, and brochures with the aim of impacting the purchasing decisions of tourists. In this regard, the effect of subliminal stimuli on liking and recognition of the advertisement is paramount.

In this study, we investigated the effect of subliminal visual stimuli (like and dislike emojis) embedded in promotional videos created by the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey on the levels of liking and remembering. It is thought that the study will fill a gap in the literature in this regard and will also contribute to research on liking and remembering.

2. Method

2.1. Participants

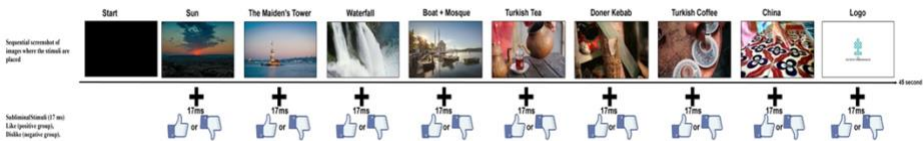
To participate in this study, 102 Tourism and Hotel Management Department students (a group of 48 women and 54 men between the ages of 18-26, with an average age of 20.5) were selected voluntarily and through convenience sampling. All participants were healthy, right-handed, and reported normal or correct-to-normal vision. No history of neuralgic or psychiatric disorders was reported. The ethics committee at Istanbul Gelişim University has approved this study.

2.2. Materials and Stimuli

In this study, a promotional video about Turkey (public service announcement), prepared by the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey in 2016, was utilized. The video was selected by the researchers using criterion sampling, one of the purposeful sampling methods. The criterion was taken to include different objects and scenes consecutively in the video. Three copies were generated from the 45-second video. The researchers randomly chose nine segments, each lasting approximately 2 seconds, from various scenes in the video. These segments featured the sunrise, the Maiden's Tower, Düden Waterfall, Great Mecidiye Mosque + Boat + Bosphorus Bridge, Turkish tea, doner kebab, Turkish coffee, Turkish ceramics, and the logo (Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey).

The "Like" emoji, obtained freely through Google image search, was chosen as the stimulus (Hsu, L., and Chen, Y. J., 2020). The "dislike" emoji was created by inverting the "Like" emoji using Adobe Photoshop CS3 (Adobe Systems Software Ireland Ltd). The background emojis were designed with a transparent background and positioned at the center of the screen. This approach aimed to avoid any potential issues on the screen during video streaming, preventing participants from noticing changes caused by the frame's background color.

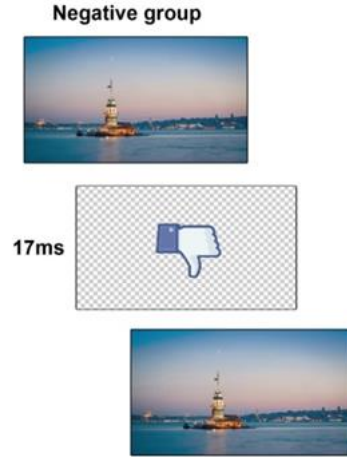
A notebook with a resolution of 1024x768 (60Hz) was utilized for the presentation. The pre-experiment presentation was synchronized with the monitor's refresh rate. In the introductory video, which lasted 45 seconds, subliminal stimuli of 17 ms duration (refer to Fig.02 or Fig.03) were inserted at equal intervals (refer to Fig.01), occurring once every 5 seconds and totaling 9 times. The 17 ms duration for the subliminal stimulus aligns with the refresh rate of our 60 Hz monitor. Given that one second is equivalent to 1000 ms and a 60 Hz monitor can display 60 frames per second, the subliminal stimulus time is set to 17 ms, which represents the shortest time the monitor can effectively display (Mladenovic and Ljajic, 2016).

Figure 01. The predetermined locations of images where subliminal stimuli were inserted within the 45-second timeline of the promotion video

Figure 02: Positive Group

Figure 03: Negative Group

2.3. Procedure

All participants were instructed to attend the experimental sessions without experiencing thirst or hunger. The experimental sessions took place in three separate rooms with identical equipment, dim lighting, and occurred on weekdays from 10:00 a.m. to 5:00 p.m.

On the first day, participants gave informed consent and demographic data was collected. They were then randomly assigned to one of three groups (Positive, negative and control). Each group consisted of 34 participants. When they arrived at the experimental session, the participants were informed as follows: 'You will soon watch the promotional video prepared by the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey. Then, we will ask you what you remember from the objects in the video. Therefore, it is important that you watch the video carefully until the end'. Participants were instructed not to communicate with each other until the end of the experiment to avoid mutual influence. Participants in each group were accompanied by an assistant throughout the entire experiment.

Participants viewed the video while seated in a chair positioned approximately 100 cm away from the screen. Subsequently, participants were prompted to indicate whether they "liked" or "disliked" the video and were asked to promptly jot down scenes from the video that they remembered. Participants were not subjected to any time pressure when recording their recollections. Following this, they were queried about whether they observed anything distinctive while viewing the video. Three participants in the positive group and 2 in the negative group stated, "I saw something passing quickly, but I did not understand what happened." These participants were excluded from the analysis. Other participants reported that they did not observe anything different.

The experiment concluded in approximately 150 minutes, averaging 5 minutes per participant across the three test rooms. To ensure an equal number of participants in each group, random participants were excluded, and the group size was standardized to 30 participants.

3. Analysis

The forms of the participants (n = 90) were examined individually. The image content recalled by each participant was compared with the content of the promotional video, ensuring that none of the participants recorded image content not present in the video. The objects remembered by participants were coded separately in Excel®, and a list was generated. Statistical analysis was conducted using IBM® SPSS® Statistics Version 22 (IBM Corp., Los Angeles, CA, USA). Tables were created with Microsoft® Excel® 2010 for Windows (Microsoft Corp., Santa Rosa, CA, USA).

Table 01. Descriptive statistics and difference analysis results of recall variables

Variable	Group	Statistics								p
		Parametric				Nonparametric				
		Min.	Max.	Average	Std.	25%	75%	Med.	Mod	
Total recalled objects in the video (Subliminal + others)	Positive	6	15	9,77	2,43	8	11	9	3	<0,001a
	Negative	5	20	13,10	3,87	10	17	13	7	<0,001b
	Control	3	19	7,40	3,10	5	9	7	4	<0,001c
Recalled objects that exposed to subliminal stimuli	Positive	4	9	4,83	1,09	4	5	5	1	<0,001a
	Negative	3	4	3,30	0,47	3	4	3	1	<0,001b
	Control	2	3	2,47	0,51	2	3	2	1	<0,001c

a: Comparison of positive and negative groups.

b: Comparison of negative and control groups.

c: Comparison of positive and control groups.

Table 01 demonstrates the descriptive statistics and difference analysis results of recall variables. The positive group, exposed to the subliminal (like) emoji with nine images, recalled more objects than the other groups. Similarly, the negative group, exposed to the subliminal (dislike) emoji with nine images, recalled more objects than the control group. Statistics for the total recalled objects in the video (including subliminal emoji with nine images and other images in the video) indicate that the negative group recalled more objects than the other groups.

Table 02. Cross-table between "groups" and "choice of like or dislike of promotion video."

Groups	Statistics	Choice		Total	p
		Dislike	Like		
Positive	n	22	8	30	0,696
	%	%73,3	%26,7	%100,0	
Negative	n	21	9	30	
	%	%70,0	%30,0	%100,0	
Control	n	19	11	30	
	%	%63,3	%36,7	%100,0	
Total	n	24	66	90	
	%	%68,9	%31,1	%100,0	

Table 02 demonstrates the cross-table between "groups" and "choice of like or dislike of the promotion video." Thus, it shows that there was no significant effect of the subliminally embedded "like or dislike" emoji on group preferences.

Table 03. Recall rates and various statistics for intergroup objects

Objects	Recall Status	Groups						p
		Positive		Negative		Control		
		n	%	n	%	N	%	
Sunrise	No	26	86,7	28	93,3	29	96,7	0,338
	Yes	4	13,3	2	6,7	1	3,3	
The Maiden's Tower	No	4	13,3	8	26,7	14	46,7	0,016
	Yes	26	86,7	22	73,3	16	53,3	
Doner Kebab	No	18	60,0	24	80,0	28	93,3	0,071
	Yes	12	40,0	6	20,0	2	6,7	
Turkish Tea	No	13	43,3	20	66,7	18	60,0	0,171

	Yes	17	56,7	10	33,3	12	40,0	
Waterfall of Düden	No	9	30,0	10	33,3	17	56,7	0,008
	Yes	21	70,0	20	66,7	13	43,3	
Great Mecidiye Mosque + Boat + Bosphorus Bridge	No	2	6,7	14	46,7	20	66,7	<0,001
	Yes	28	93,3	16	53,3	10	33,3	
Turkish Ceramics	No	17	56,7	24	80,0	20	66,7	0,152
	Yes	13	43,3	6	20,0	10	33,3	
Turkish Coffee	No	15	50,0	17	56,7	22	73,3	0,164
	Yes	15	50,0	13	43,3	8	26,7	
Logo	No	21	70,0	26	86,7	28	93,3	0,144
	Yes	9	30,0	4	13,3	2	6,7	

Table 03 demonstrates the recall rates and various statistics for intergroup objects. As shown in Table 03, a significant difference was observed in participants' recall of specific objects. These objects correspond to recognized and well-known tourist locations in Turkey and the world, including The Maiden Tower, Great Mecidiye Mosque + Boat + Bosphorus Bridge, and Waterfall of Düden.

Conclusion and Discussion

This study aims to investigate the impact of subliminal visual stimuli, such as like and dislike emojis, embedded in promotional videos prepared by the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey, on the levels of liking and remembering.

The research yielded three significant findings. Firstly, the inclusion of negative and positive subliminal stimuli in the videos did not show a significant effect on the 'like or dislike' preferences. Secondly, there was a notable impact on the recall level of certain subliminally embedded images, all of which were popular and well-known tourist locations. Lastly, the positive group demonstrated higher recall for subliminally embedded images compared to other groups, while the negative group recalled more objects from images within the video.

While the stimuli did not significantly influence the 'like or dislike' preference, their impact on memory was evident. Positive subliminal stimuli showed an effect on recalling well-known and recognized locations. In contrast, negative subliminal stimuli had a broader influence, affecting the recall of the entire video more than the nine images in which subliminal stimuli were embedded. Positive subliminal stimuli are perceived as a form of reinforcement in remembering already-known locations, while negative subliminal stimuli are thought to induce a mismatch between conscious awareness and the subliminal content.

The increased recall of popular and well-known tourist destinations can be attributed to consumers' aversion to risk. As unfavorable decisions may result in a loss for consumers (Mitchell, 1999, p. 167), the rational choice theory dictates the need for the most rational decision (Scott, 2000). Consumers face financial risk (Forsythe et al., 2006; Crespo et al., 2009) if the purchased product fails to meet expectations, potentially leading to a loss of trust in the firm (Kim et al., 2011; Liu & Chang, 2016). Building a relationship with the target audience based on trust can diminish risk perception or eliminate it altogether. The results underscore the importance for companies aiming at effective marketing strategies to intensify advertising efforts, thereby increasing awareness of products in marketing processes and securing a lasting place in consumers' minds.

In the negative group, participants consciously observed scenes with positive content in the promotional video, similar to the positive and control groups. However, the subliminal stimuli, which they were not consciously aware of, were negative. It can be hypothesized that this conflict situation introduces a decision-making complexity between conscious and subconscious levels, thereby contributing to participants' increased retention.

This study is expected to provide insights for future research across various disciplines. Specifically, further investigation is needed to explore in greater detail the impact of diametrically opposed stimuli presented at conscious and subliminal levels on participants' decision-making and memory.

Kaynakça | References

- Admon, R., Lubin, G., Stern, O., Rosenberg, K., Sela, L., Ben-Ami, H., & Hendler, T. (2009). Human vulnerability to stress depends on amygdala's predisposition and hippocampal plasticity. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(33), 14120-14125.
- Alalwan, A. A. (2018). Investigating the impact of social media advertising features on customer purchase intention. *International Journal of Information Management*, 42, 65-77.
- Aron, A. R., Schlaghecken, F., Fletcher, P. C., Bullmore, E. T., Eimer, M., Barker, R., ... & Robbins, T. W. (2003). Inhibition of subliminally primed responses is mediated by the caudate and thalamus: evidence from functional MRI and Huntington's disease. *Brain*, 126(3), 713-723.
- Bargh, J. A. (2002). Losing consciousness: Automatic influences on consumer judgment, behavior, and motivation. *Journal of consumer research*, 29(2), 280-285.
- Bargh, J. A. (2006). What have we been priming all these years? On the development, mechanisms, and ecology of nonconscious social behavior. *European journal of social psychology*, 36(2), 147-168.
- Bargh, J. A., & Ferguson, M. J. (2000). Beyond behaviorism: on the automaticity of higher mental processes. *Psychological bulletin*, 126(6), 925.
- Bermeitinger, C., Goelz, R., Johr, N., Neumann, M., Ecker, U. K., & Doerr, R. (2009). The hidden persuaders break into the tired brain. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45(2), 320-326.
- Bernat, E., Bunce, S., & Shevrin, H. (2001). Event-related brain potentials differentiate positive and negative mood adjectives during both supraliminal and subliminal visual processing. *International Journal of Psychophysiology*, 42(1), 11-34.
- Beukeboom, C. J., Kerkhof, P., & De Vries, M. (2015). Does a virtual like cause actual liking? How following a brand's Facebook updates enhances brand evaluations and purchase intention. *Journal of Interactive Marketing*, 32, 26-36.
- Birnbaum, G. E., Reis, H. T., Mikulincer, M., Gillath, O., & Orpaz, A. (2006). When sex is more than just sex: Attachment orientations, sexual experience, and relationship quality. *Journal of personality and social psychology*, 91(5), 929.
- Blanchfield, A., Hardy, J., & Marcora, S. (2014). Non-conscious visual cues related to affect and action alter perception of effort and endurance performance. *Frontiers in Human Neuroscience*, 8, 967.
- Brooks, S. J., O'Daly, O. G., Uher, R., Schiöth, H. B., Treasure, J., & Campbell, I. C. (2012). Subliminal food images compromise superior working memory performance in

- women with restricting anorexia nervosa. *Consciousness and cognition*, 21(2), 751-763.
- Ceylan, İ.G., & Eliri G. (2014). Ambalaj Tasarımında Kullanılan Subliminal Mesaj Öğeleri ve Satınalma İlişkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 410-418.
- Chalfoun, P., & Frasson, C. (2011). Subliminal cues while teaching: HCI technique for enhanced learning. *Advances in Human-Computer Interaction*, 2011, 2.
- Cooper, J., & Cooper, G. (2002). Subliminal motivation: A story revisited. *Journal of Applied Social Psychology*, 32(11), 2213-2227.
- Crespo, Á. H., Del Bosque, I. R., & Sánchez, M. M. G. d. l. S. (2009). The influence of perceived risk on Internet shopping behavior: a multidimensional perspective. *Journal of Risk Research*, 12(2), 259-277.
- Custers, R., & Aarts, H. (2010). The unconscious will: How the pursuit of goals operates outside of conscious awareness. *Science*, 329(5987), 47-50.
- Darıcı, S., (2015). A study to find out the effects of subliminal messages using in digital games on perception of reality: The concept of threshold of reality. *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10/14 Fall 2015, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8778>, 181-202.
- Dehaene, S., & Naccache, L. (2001). Towards a cognitive neuroscience of consciousness: basic evidence and a workspace framework. *Cognition*, 79(1-2), 1-37.
- Dehaene, S., Naccache, L., Le Clec'h, G., Koechlin, E., Mueller, M., Dehaene-Lambertz, G., ... & Le Bihan, D. (1998). Imaging unconscious semantic priming. *Nature*, 395(6702), 597.
- Dehghani, M., & Tumer, M. (2015). A research on effectiveness of Facebook advertising on enhancing purchase intention of consumers. *Computers in human behavior*, 49, 597-600.
- Dijksterhuis, A. (2013). First neural evidence for the unconscious thought process. *Social cognitive and affective neuroscience*, 8(8), 845-846.
- Dijksterhuis, A., & Smith, P. K. (2002). Affective habituation: subliminal exposure to extreme stimuli decreases their extremity. *Emotion*, 2(3), 203
- Dijksterhuis, A., Aarts, H., & Smith, P. K. (2005). The power of the subliminal: On subliminal persuasion and other potential applications. *The new unconscious*, 1, 77-106.
- Dijksterhuis, A., Bos, M. W., Nordgren, L. F., & Van Baaren, R. B. (2006). On making the right choice: The deliberation-without-attention effect. *Science*, 311(5763), 1005-1007.

- Dijksterhuis, A., Smith, P. K., Van Baaren, R. B., & Wigboldus, D. H. (2005). The unconscious consumer: Effects of environment on consumer behavior. *Journal of Consumer Psychology, 15*(3), 193-202.
- Du, X., Wei, D., Ganzel, B. L., Kim, P., Zhang, Q., & Qiu, J. (2015). Adolescent earthquake survivors' show increased prefrontal cortex activation to masked earthquake images as adults. *International Journal of Psychophysiology, 95*(3), 292-298.
- Edmond, M. B., & Wenzel, R. P. (1993). Ethical considerations in the use of subliminal stimulation to improve handwashing compliance: scientific utility versus autonomy of the individual. *Infection control and hospital epidemiology, 14*(2), 107-109.
- Elci, M., & Sert, A. (2015). Subliminal advertising and its ethical dimensions in the social media age. In *Handbook of Research on Effective Advertising Strategies in the Social Media Age*, IGI Global, 368-387.
- Era, V., Candidi, M., & Aglioti, S. M. (2015). Subliminal presentation of emotionally negative vs positive primes increases the perceived beauty of target stimuli. *Experimental brain research, 233*(11), 3271-3281.
- Ferguson, M. J., & Bargh, J. A. (2004). How social perception can automatically influence behavior. *Trends in cognitive sciences, 8*(1), 33-39.
- Forsythe, S., Liu, C., Shannon, D., & Gardner, L. C. (2006). Development of a scale to measure the perceived benefits and risks of online shopping. *Journal of Interactive Marketing, 20*, 55-75. doi:10.1002/dir.20061
- Gibbons, H. (2009). Evaluative priming from subliminal emotional words: insights from event-related potentials and individual differences related to anxiety. *Consciousness and Cognition, 18*(2), 383-400.
- Gillath, O., Mikulincer, M., Birnbaum, G. E., & Shaver, P. R. (2007). Does subliminal exposure to sexual stimuli have the same effects on men and women?. *Journal of Sex Research, 44*(2), 111-121.
- Gottlieb, U. R., Brown, M. R., & Drennan, J. (2011). The influence of service quality and trade show effectiveness on post-show purchase intention. *European Journal of Marketing, 45*(11/12), 1642-1659.
- Hassin, R. R. (2013). Yes it can on the functional abilities of the human unconscious. *Perspectives on Psychological Science, 8*(2), 195-207.
- Hassin, R. R., Uleman, J. S., & Bargh, J. A. (Eds.). (2004). *The new unconscious*. Oxford University Press.
- Havare, S., & Antalyalı, Ö. L. (2015). Sağlık Sektöründe Tanıtım Veya Tedavi Amaçlı Bilinçaltı Yöntemlerin Kullanılabilirliği-The Availability Of Subliminal Methods For Treatment And Publicity In Health Sector. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*(12), 161-180.

- Hawkins, D. (1970). The effects of subliminal stimulation on drive level and brand preference. *Journal of Marketing Research*, 322-326.
- Hilsenrat, M., & Reiner, M. (2011). The impact of subliminal haptic perception on the preference discrimination of roughness and compliance. *Brain research bulletin*, 85(5), 267-270.
- Hoffmann, S., Mai, R., & Smirnova, M. (2011). Development and validation of a cross-nationally stable scale of consumer animosity. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 19(2), 235-252.
- Huang, T. H., Yeh, S. L., Yang, Y. H., Liao, H. I., Tsai, Y. Y., Chang, P. J., & Chen, H. H. (2015). Method and experiments of subliminal cueing for real-world images. *Multimedia Tools and Applications*, 74(22), 10111-10135.
- Hsu, L., & Chen, Y. J. (2020). Neuromarketing, subliminal advertising, and hotel selection: An EEG study. *Australasian Marketing Journal*, 28(4), 200-208.
- Janssen, E., Everaerd, W., Spiering, M., & Janssen, J. (2000). Automatic processes and the appraisal of sexual stimuli: Toward an information processing model of sexual arousal. *Journal of Sex Research*, 37(1), 8-23.
- Karremans, J. C., Stroebe, W., & Claus, J. (2006). Beyond Vicary's fantasies: The impact of subliminal priming and brand choice. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42(6), 792-798.
- Kawasaki, M., & Yamaguchi, Y. (2012). Effects of subjective preference of colors on attention-related occipital theta oscillations. *NeuroImage*, 59(1), 808-814.
- Khushaba, R. N., Wise, C., Kodagoda, S., Louviere, J., Kahn, B. E., & Townsend, C. (2013). Consumer neuroscience: Assessing the brain response to marketing stimuli using electroencephalogram (EEG) and eye tracking. *Expert systems with applications*, 40(9), 3803-3812.
- Kim, M.-J., Chung, N., & Lee, C.-K. (2011). The effect of perceived trust on electronic commerce: Shopping online for tourism products and services in South Korea. *Tourism management*, 32(2), 256-265. doi:10.1016/j.tourman.2010.01.011
- Koenigs, M., & Tranel, D. (2008). Prefrontal cortex damage abolishes brand-cued changes in cola preference. *Social cognitive and affective neuroscience*, 3(1), 1-6.
- Kongthong, N., Minami, T., & Nakauchi, S. (2013). Semantic processing in subliminal face stimuli: an EEG and tDCS study. *Neuroscience letters*, 544, 141-146.
- Kouider, S., & Dehaene, S. (2007). Levels of processing during non-conscious perception: a critical review of visual masking. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 362(1481), 857-875.

- Lee, I., Tyrer, P., & Horn, S. (1983). A comparison of subliminal, supraliminal and faded phobic cine-films in the treatment of agoraphobia. *The British Journal of Psychiatry*, 143(4), 356-361.
- Lipka, J., Hoffmann, M., Miltner, W. H., & Straube, T. (2014). Effects of cognitive-behavioral therapy on brain responses to subliminal and supraliminal threat and their functional significance in specific phobia. *Biological psychiatry*, 76 (11), 869-877.
- Lipka, J., Miltner, W. H., & Straube, T. (2011). Vigilance for threat interacts with amygdala responses to subliminal threat cues in specific phobia. *Biological psychiatry*, 70(5), 472-478.
- Liu, H.-H., & Chang, J.-H. (2016). Relationship type, perceived trust, and ambiguity aversion. *Marketing Letters*, 28(2), 255-266. doi:10.1007/s11002-016-9408-z
- Luo, Q., Peng, D., Jin, Z., Xu, D., Xiao, L., & Ding, G. (2004). Emotional valence of words modulates the subliminal repetition priming effect in the left fusiform gyrus: an event-related fMRI study. *Neuroimage*, 21(1), 414-421.
- Massar, K., & Buunk, A. P. (2009). Rivals in the mind's eye: Jealous responses after subliminal exposure to body shapes. *Personality and Individual Differences*, 46(2), 129-134.
- Mattler, U. (2003). Priming of mental operations by masked stimuli. *Perception & psychophysics*, 65(2), 167-187.
- Mitchell, V. W. (1999). Consumer perceived risk: Conceptualisations and models. *European Journal of Marketing*, 33(1/2), 163-195. doi:10.1108/03090569910249229
- Mladenovic, Z., & Ljajic, S. Basic Technical Requirements for the Use of Subliminal Messages in Marketing. *International Scientific Journal of Technical Sciences*, 2(1), 29-36.
- Moon, J., Chadee, D., & Tikoo, S. (2008). Culture, product type, and price influences on consumer purchase intention to buy personalized products online. *Journal of business research*, 61(1), 31-39.
- Morris, J. S., DeGelder, B., Weiskrantz, L., & Dolan, R. J. (2001). Differential extrageniculostriate and amygdala responses to presentation of emotional faces in a cortically blind field. *Brain*, 124(6), 1241-1252.
- Morris, J. S., Öhman, A., & Dolan, R. J. (1998). Conscious and unconscious emotional learning in the human amygdala. *Nature*, 393(6684), 467-470.
- Naccache, L., Gaillard, R., Adam, C., Hasboun, D., Clémenceau, S., Baulac, M., ... & Cohen, L. (2005). A direct intracranial record of emotions evoked by subliminal words. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 102(21), 7713-7717.
- Nomura, M., Ohira, H., Haneda, K., Iidaka, T., Sadato, N., Okada, T., & Yonekura, Y. (2004). Functional association of the amygdala and ventral prefrontal cortex during cognitive evaluation of facial expressions primed by masked angry faces: an event-related fMRI study. *Neuroimage*, 21(1), 352-363.

- Nwankwo, S., Hamelin, N., & Khaled, M. (2014). Consumer values, motivation and purchase intention for luxury goods. *Journal of retailing and consumer services*, 21(5), 735-744.
- Oei, N. Y., Rombouts, S. A., Soeter, R. P., Van Gerven, J. M., & Both, S. (2012). Dopamine modulates reward system activity during subconscious processing of sexual stimuli. *Neuropsychopharmacology*, 37(7), 1729.
- Öhman, A., & Soares, J. J. (1994). "Unconscious anxiety": phobic responses to masked stimuli. *Journal of abnormal psychology*, 103(2), 231.
- Ponseti, J., & Bosinski, H. A. (2010). Subliminal sexual stimuli facilitate genital response in women. *Archives of Sexual Behavior*, 39(5), 1073-1079.
- Rabellino, D., Tursich, M., Frewen, P. A., Daniels, J. K., Densmore, M., Théberge, J., & Lanius, R. A. (2015). Intrinsic Connectivity Networks in post-traumatic stress disorder during sub-and supraliminal processing of threat-related stimuli. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 132(5), 365-378.
- Ritter, W. (2011). Benefits of subliminal feedback loops in human-computer interaction. *Advances in Human-Computer Interaction*, 2011, 1.
- Sabatini, E., Della Penna, S., Franciotti, R., Ferretti, A., Zoccolotti, P., Rossini, P. M., ... & Gainotti, G. (2009). Brain structures activated by overt and covert emotional visual stimuli. *Brain research bulletin*, 79(5), 258-264.
- Scott, J. (2000). Rational choice theory. *Understanding contemporary society: Theories of the present*, 129, 126-138.
- Seiss, E., & Praamstra, P. (2004). The basal ganglia and inhibitory mechanisms in response selection: evidence from subliminal priming of motor responses in Parkinson's disease. *Brain*, 127(2), 330-339.
- Shimizu, M., Sperry, J. J., & Pelham, B. W. (2013). The effect of subliminal priming on sleep duration. *Journal of Applied Social Psychology*, 43(9), 1777-1783.
- Siegel, P., & Gallagher, K. A. (2015). Delaying in vivo exposure to a tarantula with very brief exposure to phobic stimuli. *Journal of behavior therapy and experimental psychiatry*, 46, 182-188.
- Sklar, A. Y., Levy, N., Goldstein, A., Mandel, R., Maril, A., & Hassin, R. R. (2012). Reading and doing arithmetic nonconsciously. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(48), 19614-19619.
- Smarandescu, L., & Shimp, T. A. (2015). Drink coca-cola, eat popcorn, and choose powerade: testing the limits of subliminal persuasion. *Marketing Letters*, 26(4), 715-726.
- Smith, P. K., & McCulloch, K. (2012). Subliminal perception. *Encyclopedia of human behavior*, 551-557.

- Stern, V. (2015). A Short History of the Rise, Fall and Rise of Subliminal Messaging. <https://www.scientificamerican.com/article/a-short-history-of-the-rise-fall-and-rise-of-subliminal-messaging/>. (04.12.2019)
- Strahan, E. J., Spencer, S. J., & Zanna, M. P. (2002). Subliminal priming and persuasion: Striking while the iron is hot. *Journal of Experimental Social Psychology*, 38(6), 556-568.
- Thamizhvanan, A., & Xavier, M. J. (2013). Determinants of customers' online purchase intention: an empirical study in India. *Journal of Indian Business Research*.
- Theus, K. T. (1994). Subliminal advertising and the psychology of processing unconscious stimuli: A review of research. *Psychology & Marketing*, 11(3), 271-290.
- Warren, C. (2009). Subliminal stimuli, perception, and influence: A review of important studies and conclusions. *American Journal of Media Psychology*, 2(3/4), 189-210.
- Weber, R. (2010). Implement purchase choice into the customer. Retrieved February, 12, 2014.
- Whalen, P. J., Rauch, S. L., Etcoff, N. L., McInerney, S. C., Lee, M. B., & Jenike, M. A. (1998). Masked presentations of emotional facial expressions modulate amygdala activity without explicit knowledge. *Journal of Neuroscience*, 18(1), 411-418.
- Zaltman, G. (2003). *How customers think: Essential insights into the mind of the market*. Harvard Business Press.

Metaverse Ne Değildir? Sanal Dünya Üzerine Akademik Bir Tartışma*

Dr. Şehriban Kayacan | ORCID: [0000-0001-5664-7928](https://orcid.org/0000-0001-5664-7928) | sehribankayacan2017@gmail.com

Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/02eaafc18>

Prof. Dr. Mikail Batu | ORCID: [0000-0002-6791-0098](https://orcid.org/0000-0002-6791-0098) | mikailbatu@erbakan.edut.tr

Necmettin Erbakan Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı,
Konya, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/013s3zh21>

Öz

Web 2.0 teknolojileriyle dijital ortamda etkileşim olanaklı hâle gelmiştir. Facebook, Instagram gibi sanal ağlar ve bu ağları kapsayan sosyal medya ise birçok farklı alana işlevsel imkânlar sunmuştur. Ancak dijital dünya çok daha fazlası ile gelişmeye ve dönüşmeye devam etmiştir. Özellikle Metaverse kavramı yeni bir dünya olarak farklı alan uzmanları tarafından konuşulmaya başlanmıştır. Metaverse, “avatar” ismi verilen tek bir kimlik ile sanal dünyada gezilebilecek bir ortam sağlamaktadır. Bu sanal dünyanın art alanında temel alt yapı, ara yüzler, merkeziyetsizlik ve deneyim gibi uygulama yapıları bulunmaktadır. Yapısal zenginliği açıklamak ve tanımlamak ise özellikle sosyal bilimler alanında karmaşık hale gelmektedir. İşlevselliği bakımından Metaverse’ü anlam çerçevesinde “Metaverse nedir?” sorusunu daha iyi anlayabilmek için “Metaverse ne değildir?” sorusuna yanıt vermek gerekmektedir. Bu yanıt için ise Metaverse’ün ortaya çıkışından günümüze kadar geçen kısa süre içerisinde Metaverse hakkında bilimsel çalışmalara bakmak ve konu ile ilgili makaleleri incelemek önem taşımaktadır. Bu çalışmada da farklı ülkelerde dijital uygulamalarla önemli toplumsal temelli ekonomik, sosyal, psikolojik vb. etkilere sahip olan Metaverse’ün anlam karmaşasını çözmek amacıyla derinlemesine literatür incelemesi yapılmış ve sosyal bilimler alanı için bir tartışma gerçekleştirilmiştir. Özellikle Türkçe literatürde bu konuda ayrıntılı kaynak bulunmaması nedeniyle bu tartışmanın yeni çalışmalara ışık tutacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Dijitalleşme, Metaverse, Sanal Evren, Sanal Gerçeklik, Arttırılmış Gerçeklik

Atıf Bilgisi

Kayacan, Ş. ve Batu, M. (2024). Metaverse Ne Değildir? Sanal Dünya Üzerine Akademik Bir Tartışma. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 88-110. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715739>

Geliş Tarihi	30.11.2023
Kabul Tarihi	25.02.2024
Yayın Tarihi	28.02.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme *Bu makale, 2023 yılında Aksaray'da düzenlenen 8. Uluslararası Çağdaş Bilimler Kongresi'nde sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan "Metaverse Ne Değildir?" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	admin@turkiyemediyakademisi.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

What Is Not Metaverse? An Academic Discussion on the Virtual World*

Dr. Şehriban Kayacan | ORCID: [0000-0001-5664-7928](https://orcid.org/0000-0001-5664-7928) | sehribankayacan2017@gmail.com

Ege University, Faculty of Communication, Department of Public Relations and Publicity, İzmir, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/02eaafc18>

Prof. Dr. Mikail Batu | ORCID: [0000-0002-6791-0098](https://orcid.org/0000-0002-6791-0098) | mikailbatu@erbakan.edut.tr

Necmettin Erbakan University, Faculty of Communication, Department of Public Relations and Publicity, Konya, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/013s3zh21>

Abstract

Interaction in the digital environment became possible with web 2.0 technologies. Virtual networks such as Facebook, Instagram social media, which includes these networks, have provided functional opportunities in many different fields. However, the digital world has continued to develop and transform with much more. In particular, the concept of Metaverse has started to be discussed by different field experts as a new world. The Metaverse provides an environment that can be navigated in the virtual world with a single identity called "avatar". In the background of this virtual world, there are application structures such as basic infrastructure, interfaces, decentralization and experience. Explaining and defining the Metaverse in terms of its structural richness and functionality becomes complex, especially in the field of social sciences. In order to better understand the question "what is the Metaverse?", it is necessary to answer the question "what is not the Metaverse?". For this answer, it is important to look at the scientific studies on the Metaverse and to examine the articles on the subject in the short period from the emergence of the Metaverse to the present day. In this study, an in-depth literature review was conducted and a discussion was carried out for the field of social sciences in order to solve the confusion of the meaning of the Metaverse, which has important social-based economic, social, psychological, etc. effects with digital applications in different countries. It is predicted that this discussion will shed light on new studies, especially since there are no detailed resources on this subject in Turkish literature.

Keywords

Digitalization, Metaverse, Virtual Universe, Virtual Reality, Augmented Reality

Citation

Kayacan, Ş. ve Batu, M. (2024). Metaverse Ne Değildir? Sanal Dünya Üzerine Akademik Bir Tartışma. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 88-110. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715739>

Date of Submission	30.11.2023
Date of Acceptance	25.02.2024
Date of Publication	28.02.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External *This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled "Metaverse Ne Değildir?", orally delivered at the 8th International Congress of Contemporary Sciences held in Aksaray in 2023
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	admin@turkiyemedyaakademisi.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

20. yüzyılda internetin icadıyla birlikte insanlık tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Akıllı telefonlar toplumun neredeyse tamamı tarafından kullanılabilir hale gelmiş, internetin hızının ve erişilebilirliğinin artması, kullanıcıların her işini internet aracılığıyla halletmelerine neden olmuştur. Bu süreçte yeni iletişim teknolojileri iletişimin şeklini değiştirip dönüştürmüştür. Öncelikle toplum gündeminde sosyal ağlar (Facebook, Instagram vb.) yerini almış ve bu ağlar kullanıcılara iletişim başta olmak üzere her alanda işlevsel imkânlar sunmuştur. İnsanlar, gönüllü olarak sosyal ağların kullanıcısı olmuş ve bu kullanıcıların sosyal hayatta olmadığı kadar birbirleri ile etkileşimleri artmıştır. Özellikle internet alt yapısı ile çeşitli uygulamalar üretilmiş ve bu sayede kullanıcılar birbirleriyle çevrimiçi ortamlarda yüz yüze görüşebilir hale gelmiştir. Mekân kavramını ortadan kaldıran bu durum kullanıcılara zamansal açıdan avantaj sağlamıştır. Kullanıcılar, istedikleri an istedikleri yerde ve istedikleri zamanda yalnızca internet ve akıllı cihazları olması halinde birbirleri ile iletişim kurabilir hale gelmiştir.

Teknolojik gelişmelerin sınırlarının tartışıldığı sırada Metaverse kavramı ortaya çıkmış ve insanları yeni bir dünyanın içine çekmeye başlamıştır. Literatürde Metaverse ile ilgili çalışmaların az olması ve bu kavramın yeni olması sebebiyle anlamsal karmaşa ortaya çıkabilmektedir. “Metaverse nedir?” sorusu yerine “Metaverse ne değildir?” sorusunun anlaşılması için bu kavramı karıştırılması muhtemel olan kavramlardan ayırarak farkının ne olduğunun doğru aktarılması önem taşımaktadır. Metaverse, kullanıcıların oluşturduğu avatarlar aracılığı ile fiziksel dünyanın dışında sanal bir dünya yaratılması anlamına gelmektedir. Geleceğin teknolojisi olacağı düşünülen bu yeni evren hakkında çok fazla tartışma bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar Metaverse’ün sağladığı avantajları savunurken bazıları da tehlikeli olacağını düşünmekte ve olumsuz yönlerini ele almaktadır. Bu kavramdan önce ortaya çıkan sanal gerçeklik ve arttırılmış gerçeklik gibi diğer yeni dijital teknolojiler, Metaverse ile karıştırılmaktadır ancak; Metaverse denildiği zaman “birbirine bağlı sanal dünyalar bütünü” kavramına odaklanması gerekmektedir. Sanal gerçeklik ve arttırılmış gerçeklik kavramları Metaverse ile karşılaştırıldığı zaman çok kısıtlı kalmaktadır. Sanal gerçeklikler fiziksel gerçekliği de zenginleştirmekte ve bireylere daha farklı deneyimler sunmaktadır.

Fiziksel dünya ve sanal dünya kavramlarının birbirlerine çok yakın hale gelmesi “Fijital” (Phygital) kavramının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. “Fijital” kavramı physical ve dijital kelimelerinin bir araya gelmesi ile türetilmiştir. Metaverse için yalnızca internet olmadığı, bir ülke tarafından yönetilen bir evren olmadığı, fiziksel dünya olmadığı söylenebilir. Ayrıca; sağlık, reklam, pazarlama alanı gibi yalnızca bir alan için kullanılmadığı söylenebilir. Çünkü Metaverse’ün hemen her alana entegre edilebilmesi mümkündür. Metaverse, hem insan etkileşimlerinde hem de ürün-hizmetlerde de sürükleyici bir “3D” deneyimi sunulmasına olanak tanımaktadır. İnsanlar, dijital yansımaları olan avatarları ile sanal evren olan Metaverse’te yer almakta; ancak bu evrende

yalnızca insanlar değil diğer canlılar da bulunmaktadır. Metaverse sadece internet değildir; fakat günümüzdeki gelişmeler çerçevesinde internet desteği olmadan kullanılamaz. Aynı zamanda Metaverse yalnızca gerçek dünyayı temsil eden bir kavram değildir. Gerçek dünyanın sanal dünyada yansımalarıdır. Metaverse; sosyal mecralar, sanal gerçeklik, arttırılmış gerçeklik, kişisel avatarlar, dijital ikiz, sanal topluluklar, ayna dünya, dijital oyunlar, blok zincir, NFT, 3D uygulamalar, yapay zekâ da değildir. Ek olarak, Metaverse için geçici bir moda denilemez. Geleceğin interneti olarak tanımlanan ve yaratıcılığı ile geleceği şekillendireceği düşünülen bu kavram sürekli ve kalıcıdır.

İnternet ve sosyal medyanın insan yaşamına girmesi ile iletişim biçimi ve sosyo-kültürel yapıda değişimler görülmüştür. Benzer şekilde Metaverse'ün ortaya çıkması ve gelişmesiyle de insan hayatında yeni değişimlerin olabileceği öngörülmektedir. Ayrıca ekonomik anlamda da güçlü değişikliklere yol açacağı varsayılmaktadır. Bu değişikliklere bağlı olarak bir çok farklı alanda yeni mesleklerin ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Ayrıca yalnızca yeni meslek grupları değil; yeni davranış şekilleri, yeni iletişim becerilerinin oluşacağı da söylenebilir.

1. Metaverse Nedir, Ne Değildir?

Metaverse kavramının mevcut durumunun ne olduğunun bilinmemesi ve gelecekte ne olacağı konusunda açık bir içeriğinin olmaması nedeniyle ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Bu kavram Türkçe literatürde yeni olsa da 30 yıl önce bilimkurgu yazarı Neal Stephenson tarafından kullanılmıştır. Stephenson, ilk defa Türkçe'ye "Parazit" olarak çevrilen, "Snow Crash" olarak adlandırılan bilimkurgu romanında insanların dijital ortamlarda etkileşime geçtiğini kaleme alarak Metaverse'ten bahsetmiştir. Metaverse için kullanılan tanımlar üzerinden yıllar geçmiş olsa da günümüzde aynı şekilde tanımlanmaya devam etmektedir.

Stephenson'ın, kitabında Metaverse aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Stephenson, 1992; Köse, 2011, s.2):

[Hiro Protagonist (Neal Stephenson'ın "Snow Crash" romanındaki kahraman.)) "Elbette gerçek insanlarla görüşmüyor. Bunların hepsi, fiber optik kablodan gelen özelliklere göre bilgisayarın çizdiği hareketli resmin bir parçasıdır. İnsanlar, avatar denilen yazılım parçalarıdır. [Avatarlar] Metaverse'de insanların birbirleriyle iletişim kurmak için kullandıkları görsel-işitsel bedenlerdir. Hiro'nun avatarı da artık sokakta ve monoraydan inen çiftler ona doğru bakarlarsa Hiro'nun onları gördüğü gibi Hiro'yu görebilirler. Kendi dizüstü bilgisayarlarına sahip olan bu kişiler; Los Angeles'daki Hiro ve muhtemelen Şikago'nun bir banliyösünde bir kanepede oturan dört genç, bir sohbet başlatabilirlerdi. Ancak muhtemelen gerçekte konuşabileceklerinden daha fazlasını birbirleriyle konuşmazlar".

Metaverse kavramının ilk kez kullanılması Snow Crash ile olsa da sonrasında iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle Metaverse kavramına yüklenen anlam da hızla

büyümeye ve gelişmeye başlamıştır (Çelik, 2022, s.68). Tanımlamak zor olsa da sözlük anlamına bakıldığında Metaverse, “meta” ve “universe” kelimelerinin kısaltılarak birleştirilmesiyle oluşturulmuştur (Özcan, 2021; Fiğan, 2022). Mark Zuckerberg tarafından Metaverse “yeni nesil internet” olarak tanımlanmaktadır (Euronews, 2021). Bu tanımdan yola çıkarak Metaverse için internette bağımsız olarak düşünülemeyeceği söylenebilir. Metaverse’ü açıklamak için kullanılan çeşitli kavramlar –arttırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, karma gerçeklik, yapay zekâ- Metaverse ile karıştırılmaktadır. Bu kavramların da sanal bir evreni işaret etmesi Metaverse ile karıştırılmalarına neden olmaktadır. Metaverse insanların oluşturdukları avatarlar ile sanal bir dünyada kendilerini temsil etmelerine odaklanmakta ancak insanlar bu sanal dünyada fiziksel dünyadan kopmaktadır. Metaverse hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında insanlara yeni deneyimler sunma özelliği sebebiyle sürekli ve kalıcı olacağı sonucuna varılmaktadır. Metaverse, kullanıcıların avatar adı verilen bir kimlik oluşturmasıyla gerçek dünyanın temsil edilmesi olarak açıklanmaktadır. Arttırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik gibi farklı uygulamalar aracılığıyla gerçek dünyaya benzer bir sanal evren yaratılmaktadır. Bu evren 3 boyut tabanlı olması nedeniyle gerçekliğe çok yakındır. Ayrıca, etkileşimli çevrimiçi sanal dünyalar ağı olarak da nitelendirilmektedir.

Metaverse nedir ya da ne değildir? Bunu anlamak insanlığı nelerin beklediğini anlamak adına önem taşımaktadır. Ayrıca bu kavram hakkında yapılan yanlış yorumları azaltmak adına da doğru tanımlanmasının ve ne olduğunun bilinmesinin önemi büyüktür (Cheng vd; 2022). Bu nedenle bu çalışmada Metaverse ile ilgili karıştırılan ve yanlış bilinen kavramlar açıklanmış ve tartışılmıştır. Metaverse ile ilgili insanların zihninde oldukça fazla soru bulunmaktadır. Örneğin; Metaverse ile yaratılan kimlikler ve fiziksel dünyada var olan kimlikler arasında ne gibi benzerlikler ya da farklılıklar olacağı düşüncesi, insanlar arasındaki iletişimi ne yönde etkileyeceği ya da hali hazırda var olan teknolojik yapının Metaverse için yeterli olup olmayacağı konuları üzerinde düşünülmektedir.

Görsel 1. Metaverse ve sanal gerçeklik dünyası, TRT Haber, 2022, www.trhaber.com

Günümüzde “Second Life, SandBox, DecentraLand, Roblox, HyperVerse, Epic Games, NAKaverse, Metahero, Star Atlas” en yaygın kullanılan Metaverse platformları arasında

sayılabilir (Güler ve Savaş, 2022, s.307). Avatarlar yoluyla ikinci bir hayat imkânı sunan Second Life internet tabanlı meta evrenlerden birisidir. Fiziksel dünyada yapılabilen hemen her aktiviteyi bu evrende gerçekleştirmek mümkündür. Bu sanal evrenin kendine ait sanal bir dünyası olduğu gibi sanal bir parası da vardır (secondlife.com).

Görsel 2. Etkileşimli sanal dünya (second life) avatarları, Kaynak: Second Life, 2014, commons.wikimedia.org

2. Metaverse'ü Oluşturmak İçin Gereken Temel Teknolojiler

Metaverse tanımlanırken farklı kavramlardan yararlanılmaktadır. Farklı kavramlardan yararlanılmasının temel sebebi Metaverse'ün multiteknoloji bir yapıya sahip olmasıdır (Bakır, 2021, s.71). Sanal gerçeklik, arttırılmış gerçeklik, karma gerçeklik, genişletilmiş gerçeklik, dijital ikiz, avatar, blok zincir, ayna dünya, nesnelerin interneti, yapay zekâ, online video oyunları, Metaverse'ü oluşturmak için gerekli olan teknolojilerdir (Batu ve Kocaömer, 2023, ss.93-99).

Sanal Gerçeklik (VR): Son yıllarda birbiriyle en fazla karıştırılan kavramlardan birisi sanal gerçeklik ve arttırılmış gerçeklik kavramlarıdır. Sanal gerçeklikte amaç kullanıcıları fiziksel ortamdan kopararak sanal bir ortam yaratmaktır. Bu ortamı insanlar çeşitli giyilebilir araçlar (başa takılan bir ekran, konsola bağlı kulaklık/gözlük) yardımıyla gerçekleştirerek fiziksel ortamda olmayan bir duyguyu deneyimleyebilmektedir (Efe, 2022, s.135). Sanal gerçeklikte en önemli etken duyu “görme” duyusudur. Görme duyusunun %70 oranında gerçeklik hissini etkilediği söylenirken, iştme duyusunun %20 oranında katkı sağladığı belirtilmektedir. Gerçeklik hissini duyu organlarından koku duyusunun %5 ve dokunma duyusunun %4 etkilediği bilinirken en az tat duyusunun (%1) etkilediği savunulmaktadır (Mazuryuk and Gervautz, 1996, ss.15-16). Bu duruma göre insan beyni düşünüldüğünde görsel uyarıcıların sanal dünyada öneminin büyük olduğu görülmektedir. Sanal gerçeklik deneyimlerinin hangi alanda kullanıldığına göre de uyarılma bakımından duyu organları açısından önemi değişmektedir. Örneğin; bir konser alanında kullanılacaksa duyma duyusu önemliken eğitimdeki doktorlara ameliyat simüle eden bir uygulama için dokunma duyusu önem kazanacaktır (Yersüren, 2022, s.20).

Arttırılmış Gerçeklik (AR): Arttırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik birbirinin zıttı gibi görülse de ne birbirinin yerine kullanılabilen ne de zıttı olabilen kavramlardır. Arttırılmış

gerçeklik gerçek dünyayı sanal veriler ile desteklemeyi hedefleyen bir teknolojidir. İnsanlar genellikle yeni gelişen teknolojilere karşı ön yargıyla yaklaşırsa da arttırılmış gerçeklik birçok alanda kolayca yer edinmektedir. Bu durumun temel sebebi ise arttırılmış gerçeklik uygulamalarının insanların duyularını geliştirip zenginleştirerek gündelik hayatlarını kolaylaştırmasıdır. Arttırılmış gerçeklik donanımları; “ekranlar (HMD ve OHMD), gözlükler (akıllı gözlük), baş üzeri gösterge (HUD), el cihazları (tabletler ve telefonlar), uzamsal sistemler (projeksiyon), hareket takibi (sensörleri) ve bilgisayar” olarak sıralanmaktadır (İpek, 2019, ss.33-42). Arttırılmış gerçeklik uygulamalarına verilebilecek en güzel örnek “Pokemon Go” oyunudur. Arttırılmış gerçeklikte fiziksel dünyaya dijital unsurlar ekleyerek insanlarda yeni bir algı katmanı oluşması sağlanmaktadır (Efe, 2022, s.135). Arttırılmış gerçeklik, teknolojik ve dijital gelişmelerin desteğiyle “eğitim, sağlık, gezi, imalat, doğal afet, sanat, reklam, tasarım, eğlence, güvenlik, müze, mühendislik ve askeri” alanda kullanılmaktadır (İçten ve Bal, 2017, s.403). Arttırılmış gerçeklik teknolojilerinin dijitalleşmenin gelişmesiyle donanımının ve özelliklerinin arttığını, çeşitli alanlarda güçlü etkiler gösterdiğini ve kullanıcılara dijital veriler yardımıyla kolaylıklar sağladığını söylemek mümkün olacaktır.

Karma Gerçeklik (MR): Karma gerçeklik fiziksel ortamı ve bilgisayar aracılığıyla oluşturulmuş sanal dünyayı bir araya getiren yeni nesil teknolojidir. “Harmanlanmış gerçeklik” olarak da isimlendirilebilmektedir. Karma gerçeklik, gerçek nesnelere ve gerçek olmayan sanal nesnelere etkileşime geçmeye olanak sağlayan arttırılmış gerçekliğin ileri seviyesi olarak tanımlanmaktadır. Karma gerçekliğin en temel özelliği tamamen sanal bir ortam yaratmak yerine gerçek dünyayı desteklemesidir (Şenderin, 2021, s.16). Karma gerçekliğin uygulama alanları; “eğlence sektörü, görsel sanatlar, eğitim, endüstriyel tasarım, mimari, video oyunları ve ticaret” olarak sıralanmaktadır (Künüçen ve Samur, 2021, s.50).

Genişletilmiş Gerçeklik (XR): Genişletilmiş gerçeklik; “sanal gerçeklik, arttırılmış gerçeklik ve karma gerçekliği” kapsamaktadır. Genişletilmiş gerçeklik; sanal, arttırılmış ve karma gerçeklik teknolojilerinin tamamının özelliklerine de sahip olduğu söylenmektedir (Özarlan, 2011, s.462). Genişletilmiş gerçeklik teknolojileri sayesinde kullanıcılar konuyla ilgili alan bilgisi olmamasına rağmen başarı gösterebilmektedir. Örneğin; bir doktora ameliyat sırasında bilmediği bir bilgi gösterilebilir ya da unuttuğu bir bilgi hatırlatılabilir (Orhan ve Karaman, 2011). Genişletilmiş gerçeklik kavramı Joseph A. Paradiso ve James A. Landay (2009, s.14) tarafından aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

“Genişletilmiş gerçeklik, her alanda bulunan sensör ve donanımların oluşturduğu veriler sayesinde sanal dünyayı çevrimiçi konuma getirir. Genişletilmiş gerçeklik kullanıcıları gerçek dünyadan koparmaz ve sanal dünya ile destekler. Böylece, duyu organlarıyla algılanan gerçeklik fiziki çevrede artırılmış olur ve varlığın tanımının yeniden yorumlanmasını sağlar”.

Yukarıdaki tanım düşünüldüğünde genişletilmiş gerçekliğin tanımı olduğu olanaklarla olayların ve nesnelere algısının yeniden yorumlandığını söylemek mümkündür.

Dijital İkiz ve Ayna Dünyası: Dijital ikiz; Metaverse kavramının ortaya çıkması ve gelişmesi ile beraber insanların yaşamına girmeye başlamıştır. Bu kavram fiziksel dünyada var olan sistemlerin, nesnelerin, mekânların veya canlıların aynısının 3 boyutlu modelleme teknolojisiyle sanal ortamda da yer alması anlamına gelmektedir (Aynacı, 2020, s.71). Dijital ikiz, teknolojinin sunduğu en önemli avantajlardan bir tanesidir. Dijital ikiz kavramı son yıllarda duyulmaya başlamış olsa da aslında ilk olarak 2010 yılında NASA tarafından yol haritası yayınlanmıştır. Dijital ikizler aracılığıyla kurumlar fiziksel dünyayı analiz edebilir ve kontrol sistemi oluşturarak daha detaylı kontrol edebilir (Erturan ve Ergin, 2018, s.815). Bunları yapabilmek için ise dijital ikizler fiziksel dünyadaki ikizi ile daima iletişim halindedir. Dijital ikizlerin de içinde bulunduğu gerçek dünyanın aynısının sanal dünyaya aktarılması durumuna ayna dünyası denilmektedir. Ayna dünya için verilebilecek en iyi açıklayıcı örnek Google Earth uygulamasıdır (Yılmaz ve Ecemiş, 2022, s.1497).

Avatar: Avatar kavramı, dijital ikiz kavramında olduğu gibi Metaverse ile beraber insanların literatüründe yer almaya başlamıştır. Metaverse dünyasında yer alan insanların kendisini temsil edecek bir avatar oluşturması ve bu dünyadaki yaşantısını avatarları yoluyla sürdürmesi gerekmektedir. Dijital ortamdaki bu avatarlar fiziksel dünyada temsil ettikleri kişilerden ipuçları, anımsatıcılar taşımaktadır. Kullanıcılar avatarları aracılığıyla karşısındakilere kendileri hakkında bilgi vermektedir. Avatarlar, kullanıcılar hakkında bilgi verme ve akılda kalma konusunda yazılı ve sözlü anlatımdan daha etkilidir (Şengün, 2014, s.41).

Blok Zincir: Blok zincir sanal dünyada değer verilen her şeyin korunması amacıyla oluşturulmuş bir çeşit veri kayıt defteri olarak adlandırılmaktadır. Blok zincirin en önemli özelliklerinin; dağınık bir şekilde depolandığı için “dağıtkı”, geriye dönük olarak doğrulanabildiği için “şeffaf”, merkezi bir sisteme ihtiyaç duymadığı için “bağımsız”, silinemez olduğu için “değiştirilemez”, veri işlemi kimlik belirtmeden gerçekleşmediği için “kimlik gizliliğine sahip” olduğu söylenebilir (Ünal ve Uluyol, 2020, s.168). Blok zincirin çalışma sisteminde veriler bloklar halinde saklanmakta ve bloklar birbirlerine zincirlerle bağlanmaktadır. Bir sonraki bloğun bir önceki bloğa bağlı çalışması sebebiyle veriler değiştirilemez ve silinemez (Nair and Sebastian, 2017, s.2824). Blok zincir teknolojisi ile depolanan dijital varlıklara NFT (Non-fungible token/Takas Edilemez Jeton) adı verilmektedir. Altın, dolar, hisse senedi gibi varlıklar değiştirilebilirken NFT'nin değiştirilemez, kişiye özel ve tek oluşu önemli özellikleri arasındadır. Dijital bir sertifika gibi de düşünülebilir (Yurdabak, 2022, s.144). NFT, Schnoering and Inzirillo (2022, s.1) tarafından aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

“NFT’ler veya Takas Edilemez Jetonlar, bir blok zinciri tarafından güvence altına alınan aktarılabilir varlıklardır. Blok zinciri, kriptografi kullanılarak birbirine bağlanan sıralı bir blok listesidir. Bloklar, işlemlerle ilgili verileri içerir ve bir fikir birliği protokolü aracılığıyla doğrulanır ve zincire eklenir. Blok zincir, çoğu kripto para biriminin halka açık işlem defterleri olarak kullanılır. Bu nedenle bir NFT, blok zincirlerde benzersiz olan herhangi bir şeyi temsil etmenin mükemmel bir

yoludur. Birkaç amaç için kullanılabilirler; ancak özellikleri nedeniyle genellikle dijital sanat olarak kabul edilirler”.

Yukarıdaki tanımda geçen özelliklere ek olarak NFT’ler, dijital varlıklar oldukları için mobil bankalar gibi düşünülebilecek sanal cüzdanlarda ya da kasa gibi düşünülebilecek soğuk cüzdanlarda saklanmaktadır. Sanal kasalar, içerisinde USB belleklerin bulunduğu ve varlıkların şifreli bir şekilde korunduğu yerlerdir. Sanal cüzdanlara verilebilecek en yaygın örnek MetaMask’tır (Çubukçu, 2022, s.261). Bu dijital cüzdanın Google Play ve Apple App Store üzerinden milyonlarca kez indirildiği görülmektedir.

Nesnelerin İnterneti: IoT “Nesnelerin birbirleri ile iletişim halinde olmaları” olarak tanımlanan IoT kavramı günümüzde farklı alanlarda yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Aktaş vd., 2016, s.43). Nesnelerin interneti; “Her Şeyin İnterneti”, “Akıllı Nesneler” ve “Şeylerin İnterneti” olarak da adlandırılmaktadır (Söğüt ve Erdem, 2017, ss.1-2). Bazı kaynaklarda World Wide Web (WWW) nesnelerin interneti ile karıştırılmakta ve benzer şekilde tanımlanmaktadır (Kayacan ve Baysal, 2023, s.194). Nesnelerin internetinde sensörler, aktüatörler ve veri iletişim teknolojileri kullanılmakta (Khalil ve Özdemir, 2018, s.320) ve bu teknolojiler aracılığıyla veriyi yakalama, hareket etme ve anında işlem yapma durumu söz konusu olmaktadır (Manyika vd., 2013, s.52).

Nesnelerin internetinin uygulama alanlarını “giyilebilir teknoloji (eğlence, fitness, akıllı kol saatleri, konum izleme), sağlık uygulamaları (ambulans uzaktan izlemesi, ilaç takibi, hastane malzeme takibi, erişim kontrolü), bina/ev otomasyonu (erişim kontrolü, ısı & elektrik kontrolü, enerji optimizasyonu önleyici, onarım, birbirine bağlı aletler), akıllı üretim (akış optimizasyonu, gerçek zamanlı envanter, kaynak izleme, çalışan güvenliği), akıllı şehirler (akıllı şehir ışıklandırması, trafik kontrolü, gaz kaçağı kontrolü, güvenlik kameraları, bağlı ve merkezi sistem kontrolü), otomotiv sanayi” olarak sıralamak mümkündür (Weinberg vd., 2015, ss.615-624).

Yapay Zekâ: Teknolojinin gelişme hızına bağlı olarak insanlar yapay zekâ uygulamalarını günlük hayatlarında sıklıkla kullanmaya başlamıştır. Yapay zekâ insanları gereksiz iş yükünden kurtararak onların zamandan tasarruf etmelerini sağlamaktadır (Yücel ve Adiloğlu, 2019, s.47). Hemen her alanda kullanılmaya başlanan ve geliştirilen yapay zekâ teknolojilerine insanların hızlı bir şekilde uyum sağlayabilmelerinin temel nedeni, bu teknolojiler üretilirken insan beyninin çalışma şeklinin örnek alınmasıdır (Tektaş vd., 2012, s.2). Yapay zekâ birçok farklı alanda geliştirilmiş olmasına rağmen günümüzde de geliştirilmeye çok açıktır. İnsan zekâsı ile benzer şekilde çalışan ve zamanla insan zekâsını geride bırakacağı düşünülen yapay zekâ için geliştirilmesi gereken en önemli özellik karar verme becerisidir. İnsanların da muhakeme etme, karar verme durumlarında zorlanması yapay zekânın da bu yönünü geliştirmekte zorlanacağına göstergesidir (Dülger, 2018, s.8).

Online Video Oyunları: Uygulama alanları oldukça geniş olan Metaverse, çoğu insanın aklına ilk olarak video oyunlarını getirmektedir. Bilgisayara takılan joystick ve klavye

yardımla oynanan online oyunlara “dijital oyunlar” da denilmektedir (Pala ve Erdem, 2011, s.54). Günümüzde online video oyunu oynamak isteyenler; kişisel bilgisayarlarından, akıllı telefonlarından veya tabletlerinden faydalanabilmektedir. Dijital oyun oynayan kişilerin genellikle oyundaki karakterin kimliğine bürünerek oyunun bir parçası olmayı sevmesi, sanal gerçeklik ve arttırılmış gerçeklik uygulamalarının gelişmesine neden olmaktadır (Ertel vd., 2017, s.277). Metaverse’ün ve onu destekleyen teknolojilerin insanların hayatına girmesi ile online video oyunları daha gerçekçi ve eğlenceli hale gelmiştir.

3. Metaverse ve Toplumsal Yansımaları

Güney Kore’nin başkenti Seul, sanal şehrini kurarak metaevrene giren ilk şehir olacağını duyurmuştur. Geçici olarak 'Metaverse Seul' olarak adlandırılan sistem, sanal bir iletişim ekosistemi yaratmayı amaçlamaktadır. Seul Belediye Başkanı Oh Se-hoon, Metaverse belediye binası inşa edeceklerini ve 3D avatarların şikâyet ve başvurular ile ilgileneceğini açıklamıştır (www.euronews.com). Bu yöntem ile insanların her türlü evrak işlerini sanal gerçeklikle halledebileceği; ayrıca, sanal ortamın şehirdeki sakinler için birçok olanak sağlayacağı düşünülürken kentteki yaşlılar ve engelliler için de çok daha iyi hizmetler sunulacağı belirtilmektedir. Ek olarak kentte sanal turizm bölgesinin yaratılacağı ve bu sayede insanların önemli turistik yerleri sanal ortamdan gezebileceği vurgulanmıştır. Bununla beraber insanlar önceki savaşlarda yok edilen tarihi alanları da bu çevrimiçi yöntemle ziyaret edebilecektir (tr.cointelegraph.com).

Görsel 3. 3 Boyutlu film gözlüğü takan katılımcılar, Kaynak: www.euronews.com, 2021.

Görsel 3’te görüldüğü gibi 3 boyutlu film gözlüğü takan katılımcılar, film yönetmeni James Cameron’ın 3 boyutlu destanı "Avatar"ı izlemektedir. İnternet teknolojilerini kullanarak dijital dünyayı bir adım daha ileriye götüren Metaverse, toplumsal yaşama ait pratikleri de değiştirip dönüştürmektedir (Büyükbaykal ve Sönmezer, 2022, s.139). Metaverse, eğlence kavramı ile ortaya çıkmış olsa da sanal gerçekliğe ait her gelişme, toplumsal açıdan insanlara kolaylık sağlayan bir durum haline gelmektedir. Metaverse’ün eğitim, sağlık, ekonomi, turizm gibi hemen her alanda toplumun üzerindeki etkilerini gözlemlenmek mümkündür.

2020 yılında pandemi olarak ilan edilecek kadar yaygın hale gelen COVID-19 virüsü nedeniyle insanlar, dijital teknolojileri zorunlu bir şekilde kullanmıştır. Gündelik yaşam başta olmak üzere eğitim, sağlık, ekonomi vb. tüm alanlarda dijital platformlar kullanılmaya başlanmıştır. Pandeminin üzerinden zaman geçmiş olmasına rağmen insanlar bu dijitalleşmenin sağladığı kolaylıklarla yeni düzeni devam ettirmeyi tercih etmiştir. İnternet bağlantısı olan herhangi bir cihaz aracılığı ile (bilgisayar, tablet, akıllı telefon vb.) günlük hayatlarını, eğitim sürecini, iş toplantılarını çevrimiçi ortamlarda sürdürebildiklerini gören kullanıcılar, dijitalleşmeye karşı direnç göstermeyerek hızla bu sürece alışmıştır (Güler ve Savaş, 2022, s.293). Bu durum Metaverse için gelişmelere açık olan bir toplum olduğunun kanıtıdır. Dünyada çok farklı kültürel ve eşit olmayan bir ekonomik yapının olması ülkelerin Metaverse'ü benimseme düzeyini değiştirirse de pandemi sürecinde dijitalleşmeye alışma hızı umut vaat etmektedir. Örneğin; teknolojik olarak iyi düzeyde alt yapıya sahip olan ülkelerin pandemi sürecinden dijitalleşmeye geçişi hızlı olsa da gelişmemiş olan ülkeler de bir şekilde bu duruma alışmış ve yeni dünya düzenine uyum sağlamaya çalışmışlardır. Bu zorunluluk gibi zamanla ekonomik seviyeye bakılmadan tüm fiziksel dünyanın Metaverse evreni içerisinde yer alacağı öngörülmektedir.

Metaevrende başkaları tarafından “avatar”lar tasarlanmakta, yeni kimlikler oluşturulmaktadır. Sanal evrende, sanal kimliklerle, sanal kentlerde, sanal mekanlarda yapabilecekleri sınırsız olan kullanıcılar hem duygusal hem de psikolojik olarak tatmin sağlayabilmektedir. Fiziksel dünyada gerçekleştirmediği aktiviteleri sanal dünyada yapabilmektedirler (Reedsmith, 2021, s.5). Örneğin, sanal evrende avatarlar müze gezebilir, alışveriş yapabilir, kiliseye ya da pavyona gidebilirler. Yenidünya düzeninde insanların bu faaliyetleri gerçekte yapmadan aynı hazı alabileceği düşünülmektedir (www.akademikakil.com). Sanal platformlar üzerinden sattıkları ya da aldıkları arsa ve benzeri gayrimenkullerin karşılığını alamayan insanların, fiziksel dünyada bu durumu mahkemeye taşıdıkları görülmektedir. Metaverse'ün günümüzdeki durumunda insanlar sanal aldatmalar sebebiyle fiziksel dünyada boşanmaktadır (diken.com.tr). Ayrıca, birbirleri ile fiziksel olarak bir araya gelemeyen, farklı şehir ya da ülkelerde yaşayan insanların da sanal bağlantılar aracılığı ile tanışarak evlendikleri bilinmektedir. Toplumsal alanda bu denli etkili yansımaları sahip olan sanal evrenin günümüzde ne kadar haz vereceği bilinmese de bu evrende insanların istedikleri filmi izleyebilecekleri, istedikleri maç stadyumun istedikleri yerinden seyrebileceği, ünlü şeflerin ünlü yemeklerini yiyecekleri, istediği arkadaşı ile istediği kenti gezebileceği söylenmektedir (acarbaltas.com). Metaverse kavramı son dönemlerde daha önce hiç konuşulmamış “dijital para edinimiyle” de gündem olmaktadır. Bu konuyu Fiğan (2021) aşağıdaki sözlerle değerlendirmektedir:

“Metaverse, kullanıcıların kendi sınırları içinde tam zamanlı yaşamalarını sağlayan bir mekanizmaya ihtiyaç duyar. Bu amaçla, kullanıcılar genişleyen Metaverse evreninde değer kazanabilmeli ve tüketebilmelidir; bu da Metaverse tasarımcılarının birleşik bir ekonomik değişim aracı oluşturma ihtiyacını ifade eder. Bu nedenle kurumsal platformlar kendi dijital paralarını

yaratmayı çekici bulacaklardır ki dijital paraların ortaya çıkış nedeni tam da bunun üzerine temellenir. Ayrıca, bir Metaverse, kendi dijital para birimini basarak ve kullanıcı uyumluluğunu teşvik ederek kendi kurumsal doktrinini daha iyi uygulayabilir (tıpkı devlet tarafından vergileri ve cezaları ifade etmek için kullanılan ulusal para birimleri gibi. Bu sayede yurttaşlar ulus devlet yasalarına uymayı zorunlu hisseder). Örneğin Facebook, Libra projesinin bir parçası olarak 2018'den beri yeni bir para biçiminin tasarımı üzerinde çalışıyor”.

Teknolojik gelişmeler para transferlerinin “temassız kartlar, şahsa özel cep telefonu, tablet veya bilgisayar” aracılığıyla yapılabilir hale gelmesine olanak sağlamıştır. Son yıllarda insanların COVID-19 salgını ile karşılaşması sonucunda, hastalığın para aracılığıyla yayılmasını engellemek için ödemeleri temassız olarak yapmaya çalışması, süreci hızlandırmıştır (Demir ve Esen, 2021, s.97). Bu durum kâğıt para sisteminin yavaş yavaş dijitalleştiğini ve zaman içerisinde tamamen dijital paralar ile devam edileceğini göstermektedir. Dijital paraların insanların kullandığı daha önceki paralara göre farkı, fiziksel bir forma sokulamamış olmasıdır. Elle tutulur somut bir nesnenin (para değerinin) olmaması nedeniyle dijital para olarak adlandırılmaktadır. Daha önce kullanılan paralar gibi dijital paralar da merkez bankası tarafından üretilmektedir (Demir ve Odabaşı, 2022, s.199).

Metaverse'ün toplumsal yansımalarına bakıldığında fiziki dünyada olduğu gibi dini kurumların da Metaverse'te yerini aldıkları görülmektedir. Örneğin, Hristiyanlara ait kutsal alanların gezilebilmesi ve misyonerlik için “VR Church” kurulmuştur (vrchurch.org). 2022 yılında ise Suudi Arabistan'da Kâbe'nin gezilebilmesi için “Sanal Hacerülesved” adı verilen bir teknoloji girişimiyle artırılmış gerçeklikten yararlanılarak Kâbe ve hac mekânlarının simülasyonu oluşturulmuştur. Ayrıca, bu simülasyonda yalnızca görme ve işitme duyusuna değil aynı zamanda koklama ve dokunma duyularına da hitap edilerek farklı deneyimler edinilmesi sağlanmaktadır (cnnturk.com).

4. Metaverse Hakkında Cevaplanması Gereken Sorular

Teknolojik gelişmelerin sınırlarının tartışıldığı süreçte Metaverse kavramı ortaya çıkmış ve insanları yeni bir dünyanın içine çekmeye başlamıştır. Literatürde de Metaverse ile ilgili çalışmaların ve bu kavramın bilinirliğinin az olması sebebiyle anlamsal karmaşa ortaya çıkarabilmektedir. Metaverse nedir? sorusu yerine Metaverse ne değildir? sorusunun anlaşılması için onu karıştırılması muhtemel olan kavramlardan ayırarak farkının ne olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Metaverse, kullanıcıların oluşturduğu avatarlar aracılığı ile fiziksel dünyanın dışında sanal bir dünya yaratılması anlamına gelmektedir. Avatarlar fiziksel dünyadaymış gibi deneyimlerini sürdürebilmekte, iletişim kurabilmekte ve işbirliği yapabilmektedir. Sanal dünyaların birleştirilerek ortak bir sanal dünya yaratılmaktadır (Cheng vd, 2022). Metaverse kavramı söz konusu olduğunda bazı araştırmacılar küresel bir köyün (The Global Village) yaratılacağını savunmaktadır. Bu fikir internet üzerinden her şeyin deneyimlenebilir olması halinde fiziksel dünyadaki ülke sınırlarının anlamsız olacağına dayandırılmaktadır (Lee vd, 2021). Her teknolojik gelişmede

meydana gelen köklü değişimlerin Metaverse ile de oluşacağı ve insanlar açısından hayati önem taşıyacağı ön görülmektedir. Bu bağlamda, Metaverse'ün insanların iletişim biçimlerinde de önemli değişimlere sebep olacağı varsayılabilmektedir. Metaverse'ün ortaya çıkmasından sonra gelişmesi ve hızla ilerlemesi de yeni nesil tarafından etkin bir şekilde kullanılmaya başlanacağına göstergesidir. İnternetin içine doğan kuşakların buldukları çağın dijital gelişmelerine hızla ayak uydurma özellikleri, Metaverse konusunda da gelişmelere açık olacaklarının kanıtı olabilmektedir. Her geçen gün insanların hayatlarında geniş yer kaplayacağı ön görülen Metaverse'ün gelişmesinde “sanal gerçeklik, arttırılmış gerçeklik, karma gerçeklik, genişletilmiş gerçeklik teknolojileri, yapay zekâ, 5G, nesnelerin interneti ve blok zincir teknolojileri” gibi çeşitli kavramlar etkide bulunmaktadır. Ancak bu kavramların hiç biri Metaverse'ün kendisi değil itici güçleridir. Aynı şekilde Metaverse; sosyal mecralar, sanal gerçeklik, arttırılmış gerçeklik, kişisel avatarlar, dijital ikiz, sanal topluluklar, ayna dünya, dijital oyunlar, blok zincir, NFT, 3D uygulamalar, yapay zekâ da değildir (Özenir, 2022, s.563). Bunlar, Metaverse'ü oluşturmak için gerekli temel teknolojilerdir. Fakat Metaverse'ün insanlarda yarattığı endişe, bilinmezlik korkusu ve sebep olabileceği tehlikeler de bulunmaktadır.

Sonuç

Sanal gerçeklik kavramının gün geçtikçe bilinen gerçekliği daha fazla temsil etmesiyle hangi sonuçları beraberinde getireceği bilinmemektedir. Fiziksel dünya ve sanal dünya kavramlarının birbirlerine çok yakın hale gelmesi “Fijital” (Phygital) kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. “Fijital” kavramı physical ve dijital kelimelerinin bir araya gelmesi ile türetilmiştir. Henüz insanlar arasında çok yayılmamış olsa da yakın gelecekte çok fazla konuşulacağı düşünülmektedir (Ferhat, 2016, s.745). Metaverse'ün meydana getirdiği tehditlerden insanların kendilerini koruyabilmeleri için öncelikle teknolojiyi doğru kullanabilme konusunda eğitim almaları gerekmektedir. Dijitalleşme ile ortaya çıkan sanal ortamların fazlaşması güvenlik sorununu beraberinde getirmektedir. Sanal ortamlara girerken kullanıcıların kişisel bilgilerini gizli tutması ve katılacakları platformlar konusunda doğru seçimler yapması gerekmektedir. Sanal ortamları kullanırken zarar görmemek adına öğretmenlerin ve ebeveynlerin küçük yaştan itibaren çocukları bu konuda yetiştirmesi, doğruyu ve yanlış ayırabilecek bireyler olmalarını sağlaması önem taşımaktadır (Yüksel, 2022, s.253). Teknolojinin içine doğan kuşağın Metaverse'ü, arttırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik gibi internet tabanlı sanal kavramları kendinden bir üst nesle göre daha iyi kullandığı bilinmektedir. Bunun sonucunda toplumsal yapı değişikliğe uğrayarak “tersine toplumsallaşma” gerçekleşmektedir. Toplumsal kalıplarda meydana gelen değişimler Metaverse'te gelinen son noktada yetişkinlerin ergenlere ve çocuklara oranla meta evrenini daha az bilmelerini ve adaptasyon sürecinde zorluk yaşamalarını, aynı zamanda onlara danışmanlık edemeyeceklerini göstermektedir (Aslan, 2010, s.4).

Metaverse için yalnızca internet olmadığı, herhangi bir ülke tarafından yönetilen bir evren olmadığı ve fiziksel dünya olmadığı söylenebilir. Ayrıca; yalnızca sağlık, reklam, pazarlama vb. bir alana özgü kullanılmadığı hemen her alana entegre edilebileceği söylenebilir. İnsanlar dijital yansımaları olan avaturları ile sanal evrende yer alsa da yalnızca insanların değil diğer canlıların da yer alabileceği bir evren olduğu belirtilebilir. Metaverse sadece internet değildir; ancak günümüzdeki gelişmişliğinde internet desteği olmadan kullanılamamaktadır. İnternet desteği sayesinde de yer, zaman ve mekâna bağılı olmayan bir iletişim söz konusu olabilmektedir. Aynı zamanda Metaverse yalnızca gerçek dünyayı temsil eden bir kavram değildir. Gerçek dünyanın sanal dünyada yansımasıdır. Metaverse; sosyal mecralar, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, kişisel avaturlar, dijital ikiz, sanal topluluklar, ayna dünya, dijital oyunlar, blok zincir, NFT, 3D uygulamalar, yapay zekâ da değildir. Ayrıca, Metaverse için geçici bir moda denilemez. Geleceğin interneti olarak tanımlanan ve yaratıcılığı ile geleceği şekillendireceği düşünülen bu kavram, sürekli ve kalıcıdır. Sonuç olarak Metaverse ile ilgili insanlar, sanal gerçeklik gözlükleriyle birçok işlemi gerçekleştirebilecek, dijital paralarla ödemeler yapabilecek, dijital yazılımlar geliştirerek yeni iş ortamlarını meydana getirecek ve geleneksel medyanın Metaverse'e taşıdığı bir medya düzeni oluşturulacağı öngörülmektedir.

Extended Abstract

In the 21st century, interaction in the digital environment has become possible with web 2.0 technologies and has begun to have strong effects in every field. Information communication technologies, consisting of all kinds of visual, audio, printed and written tools, have provided great opportunities for creating and sharing information. Developments in information and communication technologies have reflected on society in social, cultural, political and economic aspects. The slightest development and change in technology affects society. The way people communicate is also affected by technological developments and the development of the internet (Ning et al; 2021). Society quickly adapts or is forced to keep up with these changes and the requirements of the digital age. With the emergence of the Internet, almost all of the society has purchased smartphones as if they were a necessity, and users can do all their work on mobile phones, tablets and computers connected to the Internet, which may be an indication of how quickly they keep up with developments. Technologies that enable the transmission of information from one place to another regardless of time, place or distance have changed and transformed the form of communication. New media, social media and social networks (Facebook, Instagram, Youtube, Twitter, etc.) have offered users functional opportunities in every field, especially communication. Users, voluntarily or unknowingly, have found themselves in social networks and have been able to video chat with each other in the virtual environment. This situation, which eliminates the concept of space, also provides users with a temporal advantage. Users can communicate with each other whenever and wherever they want, only if they have internet and smart devices. With the introduction of the internet and social media into human life, changes have been observed in the form of communication

and socio-cultural structure. Similarly, it is predicted that new changes may occur in human life with the emergence and development of the Metaverse. It is also assumed that it will lead to strong economic changes. Depending on these changes, it is thought that new professions will emerge in many different fields. Moreover, not only new professional groups; It can also be said that new behavioral patterns and new communication skills will be formed.

In the 21st century, interaction in the digital environment has become possible with web 2.0 technologies and has begun to have strong effects in every field. Information communication technologies, consisting of all kinds of visual, audio, printed and written tools, have provided great opportunities for creating and sharing information. Developments in information and communication technologies have reflected on society in social, cultural, political and economic aspects. The slightest development and change in technology affects society. The way people communicate is also affected by technological developments and the development of the internet (Ning et al; 2021). Society quickly adapts or is forced to keep up with these changes and the requirements of the digital age. With the emergence of the Internet, almost all of the society has purchased smartphones as if they were a necessity, and users can do all their work on mobile phones, tablets and computers connected to the Internet, which may be an indication of how quickly they keep up with developments. Technologies that enable the transmission of information from one place to another regardless of time, place or distance have changed and transformed the form of communication. New media, social media and social networks (Facebook, Instagram, Youtube, Twitter, etc.) have offered users functional opportunities in every field, especially communication. Users, voluntarily or unknowingly, have found themselves in social networks and have been able to video chat with each other in the virtual environment. This situation, which eliminates the concept of space, also provides users with a temporal advantage. Users can communicate with each other whenever and wherever they want, only if they have internet and smart devices. With the introduction of the internet and social media into human life, changes have been observed in the form of communication and socio-cultural structure. Similarly, it is predicted that new changes may occur in human life with the emergence and development of the Metaverse. It is also assumed that it will lead to strong economic changes. Depending on these changes, it is thought that new professions will emerge in many different fields. Moreover, not only new professional groups; It can also be said that new behavioral patterns and new communication skills will be formed.

This new universe, which has become a different living space, causes various discussions among scientists. Some researchers argue that the Metaverse benefits people both individually and socially. On the other hand, some believe that this new universe will have negative consequences for humans. Researchers who have negative thoughts about the Metaverse say that a dangerous new world has been created. Before the emergence of the Metaverse, the concepts of virtual reality and augmented reality were being discussed.

These new digital technologies are confused with the Metaverse. Since the Metaverse is a concept that cannot be fully defined, it is normal to be confused with various concepts. When it comes to the Metaverse, it is necessary to focus on the concept of "a set of interconnected virtual worlds". The concepts of virtual reality and augmented reality are very limited when compared to the Metaverse. Virtual realities also enrich physical reality by offering different experiences to individuals. The concept of "phygital" is made up of the concepts of physical and digital. This word has made the concepts of the world and the virtual world very close to each other. The concept of "fijital" has been rapidly adopted by businesses and businesses have turned to fijital marketing technologies. It is used in various fields because it offers people a "3D" experience. The use of Metaverse technology, which can be integrated into almost every field, has rapidly spread in the fields of health, advertising and marketing.

The Metaverse is not a physical world. It is a digital universe where not only humans but also other living beings exist. Living beings exist in this universe with their digital reflections called "avatars". Metaverse, a virtual universe, is used through the internet. Metaverse is the reflection of the real world in the virtual world. Metaverse; virtual reality, augmented reality, mixed reality, extended reality, personal avatars, digital twin, virtual communities, mirror world, digital games, blockchain, NFT, 3D applications, internet of things, online video games and artificial intelligence concepts are the necessary technologies to create the Metaverse. It is thought that the Metaverse concept, which is continuous and permanent, will shape the future. The Metaverse is often described as the Internet of the future.

In recent history, the way of communication has changed with the introduction of the internet and social media into human life. Thanks to this change, changes have also been seen in the socio-cultural structure. Likewise, with the emergence and development of the Metaverse, new changes have started to enter people's lives. It leads to strong changes in almost every area of society. Depending on these changes, it is thought that new professions will emerge in many different fields. In addition to the emergence of new professional groups; new behavioral patterns, new communication skills will also take shape over time.

Kaynakça | References

- Aktaş, F., Çeken, C. ve Erdemli, Y. E. (2016). Nesnelere İnterneti Teknolojisinin Biyomedikal Alanındaki Uygulamaları. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4(1), 43.
- Aslan, E. (2010). Tersine Toplumsallaşma Hipotezinin Kavramsal Olarak İncelenmesi ve

- Ergenlerin Ailelerin Teknolojik Ürün Satın Alımı Sürecine Etkileri. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1-27.
- Aynacı, İ. (2020). Dijital İkiz ve Sağlık Uygulamaları, *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 70- 82.
- Bakır, Ç. (2021). Metaverse Üzerine Kapsamlı bir Araştırma. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (45), 64-73.
- Ball, M. (2021, Haziran 29). *Framework for The Metaverse*. MatthewBall VC. <https://www.matthewball.vc/all/forwardtotheMetaverseprimer>
- Baltaş, A. (2022, Ocak 5). *Metaverse'ün Hayatımıza Getirecekleri*, <https://www.acarbaltas.com/Metaverseun-hayatimize-getirecekleri-i/>.
- Batu, M. ve Kocaömer, C. (2023). Metaverse Nedir? Literatür Art Alanı Bağlamında Yeni Bir Tanım Önerisi . *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (51) , 92-112.
- Cheng, R., Wu, N., Chen, S., and Han, B. (2022). Will Metaverse Be Nextg İnternet? Vision, Hype, And Reality. arXiv preprint arXiv:2201.12894. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2201.12894>
- CNN Türk (2022, Ocak 27). *Suudi Arabistan'dan Metaverse Duyurusu: Kabe Sanal Ortamda Ziyaret Edilebilecek*, <https://www.cnnturk.com/dunya/suudi-arabistandan-Metaverse-duyurusu-kabe-sanal-ortamda-ziyaret-edilebilecek>.
- Çubukcu, G. (2022). Non-Fungible Token'i (NFT) Anlamak ve Türkçe İsim Önerisi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 8(3), 259-273.
- Damar, M. (2021). Metaverse Shape of Your Life for Future: A Bibliometric Snapshot. *Journal of Metaverse*, 1(1), 1-8.
- Di Pietro, R., and Cresci, S.(2021). Metaverse: Security and Privacy Issues.In 2021 Third IEEE International Conference on Trust, Privacy and Security in Intelligent Systems and Applications (TPS-ISA), Atlanta, USA, 13-15.
- Diken (2022, Ocak 16). *Metaverse'ün Atası Dönüyor: Second Life'm İkinci Hayatı*, <https://www.diken.com.tr/Metaverseun-atasi-donuyor-second-lifein-ikinci-hayati/>.
- Demir, O. ve Esen, A. (2021). Covid 19'un Yıkıcı Ekonomik Etkileri ve Türkiye Ekonomisinde Dönüşüm İhtiyacı. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 6(1), 88-105.
- Demir, O. ve Odabaşı, H. (2022). Merkez Bankası Dijital Para Sisteminin Avantaj ve Dezavantajları Neler Olabilir?. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (61), 199-222.
- Dülger, M. V. (2018). Günümüz Yapay Zekâ Teknolojisi ve Robot Yargıç/Avukat Gerçeği: Mesleğimiz Elimizden Gidiyor Mu?, *Hukuk ve Daha Fazlası Dergisi*, (5), 4-9.
- Efe, A. (2022). Sanal Gerçekliği ve Artırılmış Gerçekliği Bir Sonraki Seviyeye Taşımak: Karma Gerçeklik ile Yapay Zeka, *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, 6(2), 131-148.
- Ertel, R. , Karakaş, O. ve Doğru, Y. B. (2017). Pokemon Go Oyunu Bağımlılığını Destekleyen Bileşenlerin Kalitatif İncelenmesi . *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 8(30), 271-289.
- Erturan, İ. ve Ergin, E. (2018). Dijital Denetim Ve Dijital İkiz Yöntemi. *Muhasebe Bilim Dünyası*

- Dergisi*, 20(4), 810-830.
- Doğru, Y. B. (2017). Pokemon Go Oyunu Bağımlılığını Destekleyen Bileşenlerin Kalitatif İncelenmesi. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 8(30), 271-289.
- Euronews.(2021, Mart 15). 'İnternetin Geleceği' Olarak Görölen 'Metaverse' Nedir? <https://tr.euronews.com/next/2021/12/18/meta-universe-nedir-Metaverse-ile-ilgili-neler-biliniyor>.
- Ferhat, S.(2016). Dijital Dünyanın Gerçekliği, Gerçek Dünyanın Sanallığı Bir Dijital Medya Ürünü Olarak Sanal Gerçeklik. *TRT Akademi*, 1(2), 724-746.
- Fiğan, M. (2022, Kasım 24). Üç Boyutlu Bir Dijital Dünyaya Doğru: Metaverse. <https://yenimedya.wordpress.com/2021/11/24/uc-boyutlu-bir-dijital-dunyaya-dogru-Metaverse/>
- Gauberth J. (2021, Ocak 15). *Seoul to Become The First City to Enter The Metaverse*. What Will It Look Like? <https://www.euronews.com/next/2021/11/10/seoul-to-become-the-first-city-to-enter-the-Metaverse-what-will-it-look-like>
- İlgaz Büyükbaykal, A. C. ve Sönmezer, Z. (2022). Metaverse ile Toplumsal Yaşam Arasındaki İlişki. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 139-148.
- İçten T. Bal G. (2017). Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi Üzerine Yapılan Akademik Çalışmaların İçerik Analizi, *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 10(4), 403.
- İpek, A. R. (2019). Karma Gerçeklikte Çoklu Mekân Tasarımı. Sanatta Yeterlik Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kayacan, Ş. ve Baysal, D. (2023). Büyük Veride Mahremiyete Yönelik Etik Tartışmalara Göstergebilimsel Yaklaşım: "The Entire History of You" . *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(45) , 189-235.
- Khalil, E. A. ve Özdemir, S.(2018). Nesnelerin İnternetine Genel Bir Bakış: Kavram, Özellikler, Zorluklar ve Fırsatlar. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 24(2), 311-326.
- Köse, M. (2021, Nisan 15). *Metaverse Nedir ve Neden Çok Önemlidir? Yaşamlarımızı Dijital Bir Evrene Taşıyabilir miyiz?* <https://evrimagaci.org/meta-verse-nedir-veneden-cok-onemlidir-yasamlarimizi-dijital-bir-evrenetasiyabilir-miyiz-11135>.
- Künüçen, H. H., ve Samur, S.(2021). Dijital Çağın Gerçeklikleri: Sanal, Artırılmış, Karma Ve Genişletilmiş Gerçeklikler Üzerine Bir Değerlendirme. *Yeni Medya*, 2021(11), 37-62.
- Lee, L.-H., Braud, T., Zhou, P., Wang, L., Xu, D., Lin, Z. and Hui, P. (2021). All One Needs to Know About Metaverse: A Complete Survey on Technological Singularity, *Virtual Ecosystem, and Research Agenda*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2110.05352>
- Manyika, J. Chui, M. Bughin J. Dobbs, R. Bisson P. ve Marrs A. (2013). Disruptive Technologies: Advances That Will Transform Life, Business, and The Global Economy. *McKinsey Global Institute*, 52.
- Mazuryk, T. ve Gervautz, M. (1996). History, applications, technology and future. *Virtual Reality*, 1-72.
- Moro-Visconti, R. (2022). From Physical Reality to The Metaverse: A Multilayer Network Valuation. *Journal of Metaverse*, 2(1), 16-22.
- Mozumder, M. A. I., Sheeraz, M. M., Athar, A., Aich, S., and Kim, H. C. (2022). Overview:

- Technology Roadmap of The Future Trend of Metaverse Based on Iot, Blockchain, AI Technique, and Medical Domain Metaverse Activity. *24th International Conference on Advanced Communication Technology (ICACT)*, Korea. 13-16 February 2022.
- Mystakidis, S.(2022). Metaverse. *Encyclopedia*, 2(1), 486-497.
- Nair, G. R. and Sebastian, S.(2017). Blockchain Technology Centralised Ledger to Distributes Ledger, *International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET)*, 4(3), 2823-2827.
- Nikolaidis, I. (2007). Networking The Metaverses [Editor's Note]. *IEEE Network*, 21(5), 2-4.
- Ning, H., Wang, H., Lin, Y., Wang, W., Dhelim, S., Farha, F., Ding, J. and Daneshmand, M. (2021). A Survey on Metaverse: The State-of-The-Art, Technologies, Applications, and Challenges. *Computers and Society*, 1-34.
- O. Güler ve S.Savaş. (2022). All Aspects of Metaverse Studies, Technologies and Future, *Gazi Journal of Engineering Sciences*, 8(2), 292-319.
- Orhan, S., Karaman, M. K. (2011). Eğitimde Gerçekliğe Yeni Bir Bakış: Harmanlanmış Ve Genişletilmiş Gerçeklik. *XVI. Türkiye’de İnternet Konferansı*, İzmir.
- Özcan, B. (2021, Eylül 19). *İnternette Sonra Bu Gelecek! METAVERSE*. <https://www.youtube.com/watch?v=kbDEojkAt9c>.
- Özarslan, Y. (2011, September). Öğrenen içerik etkileşiminin genişletilmiş gerçeklik ile zenginleştirilmesi. 5. In *International Computer & Instructional Technologies Symposium (ICITS 2011)* içinde (ss.22-24), *Fırat Üniversitesi, Elazığ*.
- Özenir, İ. (2022). Metaverse ve Üretim: Metaverse’ün Üretime Etkileri. *Erciyes Akademi*, 36(2), 559-573.
- Pala, K., ve Erdem, M. (2011). Dijital Oyun Tercih ve Oyun Tercih Nedeni ile Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Öğrenme Stili Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Çalışma. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12 (2), 53-71.
- Papagiannidis, S., Bourlakis, M., and Li, F. (2008). Making Real Money in Virtual Worlds: Mmorpgs and Emerging Business Opportunities, Challenges and Ethical Implications in Metaverses. *Technological Forecasting and Social Change*, 75(5), 610-622.
- Paradio, Joseph, James Landay. 2009. Guest Editor’s Introduction: Crossreality. *IEEE Computer.Society*. s.3:14-15.
- Reed Smith. (2021, Ağustos 14). *The Metaverse. Reed Smith Guide to The Metaverse*. <https://www.reedsmith.com/en/perspectives/metaverse/2022/08/what-is-the-metaverse>.
- Schnoering, H. and Inzirillo, H. (2022). Constructing a NFT Price Index and Applications. *arXiv preprint arXiv:2202.08966*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2202.08966>
- Second Life Community (2023). <https://community.secondlife.com/knowledgebase/t%C3%BCrk%C3%A7e-bilgi-bankas%C4%B1/linden-dolar%C4%B1-sat%C4%B1n-almak-ve-satmak-r1340/>.
- Second Life 11th Birthday Live Drax Files Radio Hour, (2014). https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Second_Life_11th_Birthday_Live_Drax_Fil

es_Radio_Hour.

- Sriram, G. K. (2022). A Comprehensive Survey on Metaverse. *International Research Journal of Modernization in Engineering Technology*, 4(2), 772-775.
- Söğüt E. ve Erdem O. A. (2017). *Günümüzün Vazgeçilmez Sistemleri: Nesnelerin Haberleşmesi ve Kullanılan Teknolojiler*, AB 2017 Akademik Bilişim Konferansları. <https://docplayer.biz.tr/45117792-Gunumuzun-vazgecilmez-sistemleri-nesnelerin-haberlesmesi-ve-kullanilan-teknolojiler.html>.
- Şenderin, B. (2021). *Visualizing The Protein-Protein Interactions Network in Virtual Reality and Mixed Reality Environments*. Master of Science in Modelling and Simulation Department, Middle East Technical University. Ankara.
- Şengün, S. (2014). Dijital Avatarlar İçin Semiyotik Bir Okuma ve Avatarların Dijital İletişimde Belirsizlik Azaltma Rollerini, *Dijital İletişim Etkisi Uluslararası Akademik Konferansı Bildiri Kitabı içinde* (ss.33-44). İskenderiye Kitap: İstanbul
- Wright T. (2023, Ocak 16). *Seul Hükümeti Şehrin Metaverse Projesini Başlattı*. <https://tr.cointelegraph.com/news/seoul-government-opens-city-s-Metaverse-project-to-public>
- Tektaş M., Akbaş A. ve Topuz V. (2012). Yapay Zeka Tekniklerinin Trafik Kontrolünde Kullanılması Üzerine Bir İnceleme, I. Uluslararası Trafik ve Yol Güvenliği Kongresi, Retrieved from <http://www.trafik.gov.tr/icerik/bildiriler/pdf/C4-7.pdf>
- TRT Haber. (2022). *Metaverse ve Sanal Gerçeklik İle Birlikte Her Şey Değişecek! İşte Dünyayı Bekleyen Büyük Tehlike*. <https://www.trhaber.com/bilim-teknoloji/Metaverse-ve-sanal-gerceklik-ile-birlikteher-sey-degisecek-iste-h28082.html>.
- Ünal, G. ve Uluyol, Ç. (2020). Blok Zinciri Teknolojisi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 13(2), 167-175.
- VR Church, (2020). *Vizyonumuz, metaverse genelinde sevgi dolu manevi topluluklar yetiştirmektedir*. <https://www.vrchurch.org/>.
- Weinberg, B. D., Milne, G. R. and Andonova, Y. G. (2015). Internet of Things: Convenience vs. Privacy and Secrecy. *Business Horizons*, 615-624. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2015.06.005>
- Xu, M., Ng, W. C., Lim, W. Y. B., Kang, J., Xiong, Z., Niyato, D. and Miao, C. (2022). A full dive into realizing the edge-enabled metaverse: Visions, enabling technologies, and challenges. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 25(1), 656-700.
- Yang, Q., Zhao, Y., Huang, H., Xiong, Z., Kang, J., and Zheng, Z. (2022). Fusing blockchain and AI with metaverse: A survey. *IEEE Open Journal of the Computer Society*, 3, 122-136.
- Yersüren, S. (2022). *Sanal Gerçeklik Deneyim Kalitesinin Destinasyon Ziyaret Niyetine Ve Sanal Gerçeklik Seyahat Niyetine Etkisi*. (Tez no.783074) [Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Yılmaz, E. S. ve Ececi, O. (2022). "Metaverse" Platformlarının Pazarlama Karması Bağlamında Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle İncelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(3), 1494-1511.
- Yurdabak, M. K. (2022). NFT: Dijital Sanatta Yeni Bir Perspektif ve Getirdiği Fırsatlar Üzerine

- Bir Derleme . *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 143-153
- Yücel, G. ve Adiloğlu, B. (2019). Dijitalleşme - Yapay Zeka ve Muhasebe Beklentiler. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (17), 47-60.
- Yüksel, H. (2022). Yeni Medya ve Dijital Dönüşümün Ötesi “Metaverse”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 237-258.
- Zhao, R., Zhang, Y., Zhu, Y., Lan, R. and Hua, Z. (2023). Metaverse: Security and Privacy Concerns. *Journal of Metaverse*. 3(2), 93-99. <https://doi: 10.57019/jmv.1286526>.
- Zhao, Y., Jiang, J., Chen, Y., Liu, R., Yang, Y., Xue, X., and Chen, S.(2022). Metaverse: Perspectives from Graphics, Interactions and Visualization. *Visual Informatics*,6, 56-67.

Godard'ın Çinli Kız Filmine Brecht Estetiği ile Bakmak

Mehmet Serdar Büyükpala | ORCID: [0000-0001-6985-0976](https://orcid.org/0000-0001-6985-0976) | serdarbuyukpala@hotmail.com

Selçuk Üniversitesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Konya, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/045hgzm75>

Öz

Tiyatro oyunları, öykü, şiir gibi edebi eserler üreten Bertolt Brecht Epik tiyatro kuramıyla Aristotelesyen olan sanat yaklaşımını yıkmaya çalışır. Geleneksel tiyatro ve sinemaya karşı olan Brecht bilimsel tiyatronun peşindedir. Yapımcılarla senaryo konusunda anlaşamayan Brecht'in kendi ekibiyle senarist olarak yer aldığı ve filmin yapım sürecinde de bulunduğu tek filmi Kuhle Wampe (1932)'dir. Brecht estetik kuramıyla Godard, Angelepoulos gibi sinemacıları etkilemiştir. Godard, sinemada sürekli olarak yeni estetik biçimsel denemelerle kendi sinema dilini oluşturmuş en önemli auteur yönetmenlerden biridir. Klasik anlatı sinemasına karşı çıkan Godard, Aristotelesyen olan özdeşleşme kavramını hiçbir filminde kullanmaz, o çağdaş tiyatronun öncüsü, Bertolt Brecht'in izinden gider. İlk filmleri olan Serseri Aşıklar (1960) ve Hayatını Yaşamak (1962) filmlerinin sonu klasik anlatı yapısına uygun olan filmler gibi olsa da filmin bütünü biçimsel olarak Brecht estetiğinin izlerini taşır. İçerik analizi yönteminin kullanıldığı bu çalışmanın temel amacı Godard'ın Çinli Kız (1967) filmi üzerinde Brecht estetiğinin etkisini ortaya çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler

Brecht Estetiği, Epik Tiyatro, Godard Sineması

Atıf Bilgisi

Büyükpala, M. S. (2024). Godard'ın Çinli Kız Filmine Brecht Estetiği ile Bakmak. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 111-133. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715787>

Geliş Tarihi	03.01.2024
Kabul Tarihi	27.02.2024
Yayın Tarihi	28.02.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	admin@turkiyemedyaakademisi.com

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır.

Rewatching Godard's Movie La Chionise with Brecht's Aesthetic

Mehmet Serdar Büyükpala | ORCID: [0000-0001-6985-0976](https://orcid.org/0000-0001-6985-0976) | serdarbuyukpala@hotmail.com

Selçuk University, Department of Radio, Television and Cinema, Konya, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/045hgzm75>

Abstract

Bertolt Brecht, who produces literary works such as theater plays, stories, and poems, attempts to dismantle the Aristotelian approach to art with his theory of Epic Theatre. Brecht, who is against traditional theater and cinema, follow scientific theater. Brecht's only film in which he participated as a screenwriter with his own team and was involved in the production process is Kuhle Wampe (1932) as he couldn't reach an agreement with producers on the script. Brecht's aesthetic theory has influenced filmmakers like Godard and Angelopoulos. Godard, one of the most important auteur directors who continuously shapes his own cinematic language through new aesthetic formal experiments in cinema, has been influenced by Brecht. Opposing classical narrative cinema, Godard never uses the Aristotelian concept of identification in any of his films; instead, he follows in the footsteps of Bertolt Brecht, the pioneer of contemporary theater. Although the endings of his first films, A bout de Souffle (1960) and Vivre Sa Vie (1962), are in line with the classical narrative structure, the overall structure of the films carries traces of Brechtian aesthetics. The main purpose of this content analysis study is to reveal the influence of Brechtian aesthetics on Godard's film La Chinoise (1967).

Keywords

Brecht Aesthetics, Epic Theatre, Cinema Of Godard

Citation

Büyükpala, M. S. (2024). Godard'ın Çinli Kız Filmine Brecht Estetiği ile Bakmak. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 111-133. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715787>

Date of Submission	03.01.2024
Date of Acceptance	27.02.2024
Date of Publication	28.02.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while

Plagiarism Checks	carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Conflicts of Interest	Yes - Turnitin
Complaints	The author(s) has no conflict of interest to declare. admin@turkiyemedyaakademisi.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Aristotelesyen dram yaklaşımına karşı bilimsel ve akılcı kuram yaratan ilk kişi Brecht'tir. Bu anlayışı ile birlikte Bertolt Brecht, özdeşleşme ve katharsis kavramlarının karşısına yabancılaştırmayı koyarak kendi estetik biçimini yaratmıştır. Bu estetik yaklaşımını kendi tiyatrosunda uygulamıştır.

Brecht epik tiyatrosunu, Aristoteles'in dramatik tiyatronun karşısına koyar. Brecht kendi tiyatrosunda "Aristotelesci-olmayan" bir biçim yaratarak, Aristotelesci katharsis başka deyişle kahramanın hayatına şekil veren yazgıyla özdeşleşerek duygulardan kurtulma yaklaşımını kabul etmemiştir (Benjamin, 2000, s.31). Brecht'e göre (1990a, s.51) Aristoteles'in tragedyanın amacı diye düşündüğü şey, yani katharsis, seyircinin sahnede gösterilip tedirginlik ve acıma duygusu uyandıran kişi ve olaylarla özdeşleşerek korku ve merhamet duygusundan sıyrılmasıdır. Bu Aristoteles'çi dram anlayışıdır.

Tragedya, giriş gelişme ve sonuç kısmı olan belli uzunluktaki bir eylemin öykünülmesidir. Tragedyanın öğeleri öykü, karakter, dil, düşüncedir. Tragedyanın görevi sadece hikâye anlatmak değil, kişide uyandırdığı bazı duygularla arınma gerçekleştirerek kahramanla özdeşleşilmesini amaçlamaktır (Büker, 1985, s.99). Aristoteles sanatın insanda hoşlanma duygusunu uyandırmak olduğunu düşünür ve öykünme kişi üzerinde bir hoşlanma yaratır (Büker, 1985, s.100).

Godard tüm filmlerinde geleneksel sinemanın kurallarını reddeder. Bu kabul etmeyişte Brecht estetiği vardır. Brechtien sinema; özdeşleşmeden katharsise varan duyguya engel olarak film ile izleyici arasındaki ilişkiye bir mesafe koyar. Bunun sonucunda yoğun duygusal durumlar, bilme arzusu ve heves gibi edilgin yanlısalar deneyimleyen atmosfer görmezden gelinir. Duygulardan sadece, bilinçli, toplumsal, düşünsel şeyin kendini göstermesi için yararlanılır (Tükelay, 2010, s.131). Brecht sanat eserini bütüncül bir şey olarak toplumun mekanizmalarının bir parçası olarak düşünür. Ancak bu denli bir eser toplumun ideolojisini aktarabilir (Kolker, 2010, s.170).

1. Brecht Tiyatrosu

Birinci Dünya Savaşın tüm yıkıcılığının ortasında 16 yaşında askere alınan Brecht'in ilk şiir ve oyunları parçalara ayrılmış ölü imajlarıyla taşıyordu. Ölü imajlar onun ilk dönem oyunlarına dışavurumcu biçimde yansdı. Ve bu yansımalar Marksizmle tanışmasından önceki savaş sonrasında toplumsal dağılımıuşa uyma denemeleridir. 1924'te Berlin'e taşınmasının ardından kendi epik draması ve sonrasında Marksist üretim estetiği çerçevesinde ürün ortaya koymasına katkısı olacak kübist ve konstrüktivist yaklaşımları yakından inceleme fırsatı bulur. Bu dönemde Erwin F. M. Piscator ile çalışır. 1926 yılında Berlin'de gösterime giren Potemkin Zirhlısı (1925) onu büyüler. Piscator, Eisenstein, Tatlin, Meyerhold gibi kişilerden etkilenen Brecht'in 1920'lerdeki dramatik uygulamaları bu isimlerden izler taşır. Brecht epik tiyatrosunda dramatik ilerleyişi farklı teknikler

kullanarak (araya giren işaretler) bozar. Böylece seyircileri yabancılaştırır (Lunn, 2011, ss. 150-155). Brecht, 1920'lerden itibaren 1956'daki ölümüne kadar Aristotelesçi sanat düşüncesine, katharsise, mimesise karşı kendi kuramını yaratıp hem geleneksel tiyatroya hem de geleneksel sinemaya yönelik eleştiriler gerçekleştirir (Makal, 2014, s.370).

Brecht Marksizm ile tanıştıktan sonra eserleri daha kapsamlı hale gelir. Başlıca eserleri olan *Cesaret Ana* (1939), *Kafkas Tebeşir Tozu* (1944) ve *Galileo'da* (1938) kahramanlık özellikleri göstermeyen Marksist kişilikler yaratır (Lunn, 2011, s.174).

I. Dünya Savaşından sonra Almanya, ekonomik bir çöküntü sürecine girer. Bir Marksist olan Brecht dramayı kullanarak işçi sınıflarını eğitmek ister. Böylesi bir tavır sergileyerek, epik tiyatrodaki seyircilerin aksiyona mesafeli durmasını ve sahnede gördüğü şeye eleştirel bir tavır kazanmasını sağlamaya gayret eder (Curran, 2008, s.324). Bertolt Brecht'in epik tiyatrosunun amacı, toplumun komplike yapısını, toplumsal ilişkilerin diyalektik düzenini aydınlatmak, seyircinin bu konular üzerinde tasarım ortaya koymasına katkı sağlamaktır (Şener, 2006, s.264). Bertolt Brecht, epik tiyatroyu, "bilim çağının tiyatrosu" olarak tanımlar. Brecht, bu söz ile toplumbilimini ve insanlar arası ilişkileri maddeci diyalektik penceresinden irdeleyen tiyatroyu anlatmak istemiş, çağdaş tiyatrosunun bu şekilde bilimsellik yaklaşımı içinde yer almasını zorunlu görmüştür (Şener, 2006, s.269). Brecht, (art arda tablolarından oluşarak gelişen) epik tiyatrodaki tüm anlamın bütünü değil, tek tek sahnelerin taşıdığı savunur. Oyun düzeyinde hiçbir gelişme yoktur. Gerçek anlamda bir anlam bulunur ama bir son bulunamaz. Her biri anlatım gücüne sahip parçalardan bir araya gelen dizgeden başka bir şey yoktur (Barthes, 1977, s.212).

Epik Tiyatro, özdeşleşmeye bağlı olmayan sahnede sergilenen olaylara yabancılaşarak olayları eleştirel pencereden görmeyi amaçlayan ve seyircide duygusal şeyler uyandırmak yerine seyirciyi olaylara eleştirel değerlendirmeler yapmasını sağlamayı amaçlar (Arıcı, 2007, s.88). Epik tiyatro, bir film şeridindeki görüntülere benzer şekilde duraksayarak ilerler. Temel yapısı, oyundaki ayırık ve görünür durumların, birbirlerinde yarattığı şoktur. Şarkılar, başlıklar ve jeste dayalı ortak tavırlar durumları birbirinden ayırır. Neticede seyircideki yanılısamayı bozmak için aralıklar meydana gelir. Bu aralıklar seyircinin özdeşleşmesinin önüne geçer ve oyundaki karakterlerce sergilenen tavırların ve bu tavırların sergileniş şekline göre eleştirel bir tutum elde edebilmesini amaçlar (Benjamin, 2000, s.34).

2. Brecht Estetiği

Brecht, estetik kuramını 1920'li yıllardan başlayarak 1956'deki ölümüne değin üzerinde kafa yorduğu şeyler içinde yaratmıştır. Brecht'in bu estetik yaklaşımı epik veya diyalektik tiyatro kavramlarıyla bilinir. Brecht kuramını yaratırken Marx'ın kapitali ve Marksist çalışmaları incelemesi sonucu temelinde diyalektik ve tarihi materyalizm yasaları yer aldığı için onun bu yaklaşımına diyalektik tiyatro demek daha doğru olacaktır. Brecht'in estetik yaklaşımının özü diyalektik ve tarihi materyalist anlayış, bedeni de epik tiyatrodan

meydana gelmektedir (Parkan, 1983, s.27). Brecht'in estetik kuramı, sekiz kavramdan meydana gelir.

Naivete kavramı, Brecht estetiğinin özüdür. Mesel çalışması, bir metnin ilk incelendiğinde yüzeysel bir okumayla ortaya konması mümkün olmayan toplumsal anlamdır. Epizodik anlatım, olayların sıçramalarla ilerlediği, montaj tekniğinin ön planda olduğu bir biçimdir. Gestus, toplumsal anlam barından bir tür eylemdir. Yabancılaştırma, Brecht'in estetik kuramının merkezidir. Bir olayı ya da karakteri yabancılaştırmak demek, onu kendi bilinirliğinden uzaklaştırıp, seyircide bir merak ve şaşkınlık duygusu uyandıracak duruma getirmektir. Tarihselleştirme, mesel kavramı ile ortaya çıkmış toplumsal anlamın, tarihsel boyutunu göstermenin sanatsal aracıdır (Parkan, 1983, ss.28-30-31-32).

Gestus kuramı, Brecht'in Chaplin ve Valentin'in aksiyonlarından hareketle geliştirdiği estetik yaklaşımdır. Alman bir kelime olan Gestus, orijinal olarak Latin ve Yunan kökenlidir. Brecht, Chaplin'in aksiyonlarının sosyal durumları basitçe değil, karakterin gizli duygularını bir ifade (anlatım) ile açığa çıkardığını düşünür (Curran, 2008, s.324). Brecht için (1990b, s.138) jest ve gestus kavramları aynı şey değildir. Brecht, jestlerden söz ederken bunların konuşmanın yerini aldığını kişinin başını sallamasının buna örnek olduğunu söyleyerek gestusların bunlardan ayrıldığını belirtir. Brecht estetiğinde gestus birbirinden farklı sözlü anlatımlarla yaratılıp bir kişinin başka bir insan tarafından yargılanmasıdır. Fransız çağdaş düşünür Gilles Deleuze sinema üzerine yazdığı kitapların ikinci cildinde beden ve sinema Gestus kavramını yaratıp onu tiyatronun ruhu biçimine sokan düşünür Brecht'tir. Diğer gestus türlerinin var olduğu bilinse de Brecht için bu kavram toplumsal olmalıdır. Gestus kavramı tavırların kendi içlerindeki ilişki, kendileriyle olan organizasyondur, fakat bu organizasyonun önceden var olan bir hikâyeye ya da bir olay örgüsüne bağlı olmaması gerekir. Çünkü gestus tavırların olgunlaşmasıdır ve bununla da bedenleri teatral biçime getirir (Deleuze, 2021, s.235).

Walter Benjamin (2000, s.32) jestlerin izleyici tarafından anlaşılır kılınmasının epik tiyatro için önemli olduğunu söyler ve bunların anlaşılır olmasının son derece önemli olduğunu belirtir. Jestlerin izleyici tarafından anlaşılır kılınması için oyuncunun jestleri arasında boşluk bırakmalıdır. Bu etki bir oyuncunun sahnede kendi jestini alıntılmasıyla elde edilebilir. Örneğin, Mutlu Son (1929) oyununda Salvation Army çavuşu rolündeki Carol Neher destekçi kazanmak hedefiyle denizci meyhanesinde, kiliseden ziyade buraya uygun bulunan şarkıyı söylemesinin ardından, aynı şarkı ve jestleri Salvation Army konseyi karşısında yineler. Ya da Önlem (1930) oyununda komünistlerden oluşan bir grup, yoldaşlarından birine yönelik kalkıştıkları eylem yüzünden partinin yargı kurumuna ifade vermek durumunda kalırlar. İfade verirken sadece olayı anlatmakla yetinmeyip, aynı zamanda arkadaşlarının jestlerini de tekrar ortaya koyarlar.

Brecht'in bir diğer önemli kavramı "yabancılaştırma"dır. Brecht' e göre (1990a, s.85) yabancılaştırma kavramının amacı bir olayı ya da bir karakteri kendinde ne olduğundan

sökmek ve seyircide şaşırma ve heyecan duygusunu açığa çıkarmaktır. Brecht, yabancılaştırma efektleri oluşturabilmek için oyuncunun oynadığı karakterle seyirciyi özdeşleştirmeden uzaklaştırması gerektiğini savunur (1990b, s.28). Y - efekti olarak da bilinen yabancılaştırma efekti epik tiyatronun tipik bir özgedir. İnsanlar arasında sahnede gösterilecek olayların tuhaf biçimde örülmesini sağlayan, kendiliklerinden belli olmayıp aydınlatılmaya ihtiyaç duyduklarının belirtilmesine ve seyirciler tarafından doğal algılanmalarının önlenmesini sağlayan efektlerdir (Brecht, 1990a, s.11). Brecht yabancılaştırma efektinin eski Çin tiyatrosunda uygulanma biçimi olarak Aristotelesçi olmayan yani özdeşleşme temeline dayanmayan sahne yapıtlarına uygulandığını söyler. Bu denemelerin yapılış amacı seyircilerin oyunda oynayan kişilerle özdeşleşmesini kesmektir. Brecht, seyirciye gösterilen olayların yabancılaştırılmasına ilkel şekilde çok eskiden panayırların tiyatro gösterileriyle resimli anlatılarda karşılaşıldığının altını eski Çin tiyatrosundaki bazı yabancılaştırma uygulamalarından bahseder; Karakterler belli maskelerden faydalanarak, yani salt yüzün boyanması ile anlatılır. İki elin katıldığı bazı jestler, bir kapının açıldığının işaretidir. Omuzlarda taşınan küçük bayraklar bir generalin yönettiği birliklerin sayısını belirler tiyatrodaki (Brecht, 1990a, ss.16-17).

Brecht yabancılaştırma efektinin anlaşılması için Kral Lear örneğini verir; ülkesini üç kızı arasında adaletsiz şekilde paylaştıran Kral Lear kızlarının ona olan hainliğinden dolayı onlara öfke duyar. Özdeşleşmeden faydalanan oyuncu bu öfkeyi oldukça güçlü bir şekilde ortaya koyabilir ki, seyirci evrenin en doğal bir nesnesiymiş gibi yaklaşır ona, Lear 'in öfkeye kapılmasının gerekli olmadığını asla düşünmez, kendini Kral Lear ile bir yardımlaşma halinde görür, onun deneyimlediği duygunun aynısını tecrübe eder. Oysa, yabancılaştırma efektinden faydalanan bir oyuncu, Lear'in öfkesini öyle bir gösterir ki, seyirci bunun karşısında hayret duyar. Böylece Lear'in tavrı yabancılaştırılır (Brecht, 1990a, s.85).

3. Brechtien Sinema

Tiyatro sanatında yaptığı devrimlerle çağdaş tiyatronun yaratılmasında önemli rolü olan Brecht, sinema alanında da tiyatrodaki kavramları uygulamıştır. Jean-Luc Godard, Theodoros Angelopoulos, Jean-Marie Straub gibi dünya sinema tarihinin önemli yönetmenleri onun bu estetik yaklaşımını kendi sinemalarında kullanmışlardır. Brecht sanat yapıtını bütüncül bir biçimde toplumun bir parçası olarak ele almıştır, çünkü sanat yapıtı bu şekilde egemen ideolojiyi yansıtabilir, Brecht'in sanat anlayışının amacı seyirciyi sanat yapıtının yapısını araştırmaya zorlayarak, onu yapıtın içeriğine yabancılaştırmaktır. Bunun sonucunda sanat bir tüketim nesnesi olmaktan çıkar (Kolker, 2010, s.172). Benjamin film üzerine düşüncelerinde Marksist oyun yazarı Brecht'ten etkilenmiştir. Bu önemlidir çünkü Brecht tiyatrodaki çalışmayı seçmiştir sinemada değil. Brecht Hollywood'da sinema çalışmalarında para için yer olsa da bu onun için favori bir alan olmamasının nedeni tiyatrodaki esneklik seçeneğidir. Çünkü tiyatrodaki anlık reaksiyonlar ve doğaçlamalar vardır. Sinema ise bunun tam tersidir (Leslie, 2005, s.48). Brecht'e göre sinemanın içe

yönelik ruhbilimden ziyade dış eyleme ihtiyaç duyar. Bu bağlamda kapitalizm bazı şeyleri kitle büyüklüğünde harekete geçirerek devrimci bir hareket sergiler.

Sinema, her şeyi bazı süreçlere indirgeyerek, kahramanı bir aracı, insanı da her şeyin ölçüsü gibi algılamayarak burjuva romanının içe kapanık ruh bilimini parçalar. Bu dışarıdan bakma şekli sinemanın yapısına göredir. Sinema, Aristocu olmayan özdeşleşmeye, mimesise ve anlatıya dayanmayan dram sanatı prensiplerini olduğu şekliyle kabul edebilir (Brecht, 1977, s.59).

Brecht, Film yönetmenliği yapmasa da ortaya koyduğu oyunlar ve tiyatro metinleri pek çok kere filme alınmıştır. Yapıtlarının onun istediği biçimde ortaya konulmadığını ve yapımcılarla da davalık olan Brecht'in sahip çıktığı tek film senarist olarak yer aldığı, filmin çekim aşamalarında da orada olduğu Slatan Dudow'un yönettiği Kuhle Wampe (1932) filmidir (Parkan, 1983, s.49). Toplumla yönelik eleştirel bir tavır taşıyan film militan işçi sinema örneğidir. Seyirciler filmi izlerken eleştirel yaklaşım edinebilir. Film Brecht'in gösteri ve öğreticilik kavramlarını diyalektik anlamda aşar (Martin, 1977, s.165).

Kuhle Wampe (1932) filmi birbirlerine bağlı olmayan ezgilerle sergilenen konut, fabrika ve doğadan imgeleri sunan dört ayrı parçadan meydana gelir. İlk bölümde gençlere sunulan işsizlik desteğinin son bulmasına sebebiyet veren kararnamenin halkın farklı tabanlarındaki insanların fakirliğinin yükseldiği bir dönemde, intihar eden bir genç görülür. Bu adam pencereden atlamadan önce saatini çıkarır. İkinci epizotta kirasını karşılayamadıkları için yargıç kararıyla evden kovulan aile vardır. Aile şehrin uzağında Kuhle Wampe isimli kampta kendi kızlarının arkadaşlarından birinin çadırına yerleşir. Çadırda hamile kalan kız, küçük burjuva adetleri yüzünden sevilisi ile evlense de kızın kararı ile nişan dağılır. Üçüncü epizodda emekçiler içinde spor müsabakaları sergilenir. Baştan aşağı siyasaldır çünkü kitle eğlencesinde bile tartışma bulunur. Son epizodda evlerine giden ve trende Pazar ücretlerini indirmek adına eldeki Brezilya kahvesi stoklarının imha edilmesi gerektiğini konuşan insanlar kadraja alınır (Brecht, 1977, ss.99-100). Bu dört ana parçadan her epizot kendi içinde başka diğer epizotlara ayrılarak, seyircinin, olayların akışını izleyip eleştirmesine imkân tanır. Film süresince gestuslar ve yabancılaştırma efektleri, bir ailenin yaşadığı şeylerin hayatın olağan akışının getirdiği şeylerden kaynaklı olmayıp, sosyo-ekonomik sistemin zorunlu toplumsal sonucu olduğu vurgulanır (Parkan, 1983, ss.50-51).

Parkan (1983, ss.50-51), Kuhle Wampe (1932) filmi üzerine yaptığı çalışmada şu yabancılaştırma efektlerini tespit etmiştir; İş bulamayan bir genç, kolundaki saati çıkarır, pencereden atlayarak yaşamına son verir. Saat denilen metanın maddi bir değeri vardır ve zarar görmemelidir, insan ise para etmeyen bir şeydir. Diğer bir örnekte evin reisi olan baba mutfak giderlerini hesaplayan karısına gazeteden Mata Hari belgesi okumaktadır. Filmdeki bu yabancılaştırma efektleri ile ortaya konan epizodik düzen izleyenleri toplumun kökensel eleştirisine yönlendirir. Tükelay, Kuhle Wampe (1932) filminde bazı yabancılaştırma ve gestuslardan bahseder. Mahkeme kararı sonucu ailenin evlerinden atılması ile başlayan

ikinci epizodda evin kızı mahkeme kararını durdurmak için kapı kapı dolaşır ve gestual tavırlarla yüzleşir. Filmin, Brechtci estetiği ortaya koyan sahnesi, babanın Mata Hari belgesi okuduğu ve annenin ise geçim derdi ile giderleri deftere kaydetme sahnesidir. Ses kuşağında babanın okuduğu Mata Hari belgesini okuduğu duyulurken, ekranda pazardaki fiyatlar gösterilir. Mata Hari magazin kültürünün uyuşturma tesirine sahiptir. Ayrıca birçok derde sahip adamın toplumsal mefhumlardan soyutlanarak bu türde bir belgeyi okumasına yabancılaşılır (2010, s.125).

Parkan, Brechtci estetik bağlamında değerlendirdiği filmlerden birisi de Yılmaz Güney'in Umut (1970) filmidir. Arabacı Cabbar filmde geçim kaynağı olan arabasını kaybeder, bu küçük tüccar eski konumuna ulaşabilmek adına (zenginlerden yardım ister, banka soymaya kalkar, define arar, gazeteden milli piyango biletleri çekilişleri sonucuna bakar) tüm bu çabaları seyircinin ideolojik bakış açısıyla çatıştır. Film tüm Brechtien unsurları karşılama da onu Brecht'e yaklaştırır (1983, s.51). Straub ve Huillet'in Tarih Dersleri (1972) filmi Brecht'in Bay Julius Caesar'in işleri isimli romanından uyarlarlar. Filmde takım elbise giymiş bir adam arabasıyla Roma'ya girer. Kentin fakir sokaklarında ilerlerken birinci parçalanma meydana gelir. Bir villanın bahçesinde eski çağlardan kalan giysileriyle yaşlı bir bankacı oturmaktadır.

Yaşlı bankacı iktisat olaylarını değerlendirme şekli bilimseldir. İnsan Kapital'in bir parçasını okuyor gibi olur (Treilhou, 1977, ss.233-234).

Makal'a göre (2014, s.401) Brechtçi estetikten yararlanan ve filmlerinde tarihselleştirmeyi arayan yönetmenlerden bir tanesi Rene Alliodur. Allio, Yakıksız Yaşlı Kadın (1965) filminde dul kalan yaşlı bir kadının etrafında ona ters gelen davranışlarını anlatır. Uzun seneler hayatını çocuklarına adayan kadın kocası öldükten sonra kendisi için yaşamaya başlar. Tessier'a göre (1977, ss.257-258) Oyuncuların Yolculuğu (1975) filminde Angelopoulos, Brecht'in kuramlarını, Brecht'in kendi tiyatrosunda sergilediği gibi uygulamaya döker. Filmde Çağdaş Yunanistan'ın tarihsel ve siyasal yapısı görsel ve sessel bir temsil ile sergilenir.

Angelopoulos Avcılar (1977) filminde Brecht estetiğinden yararlandığını kendisi açıklar:

“Senin bahsettiğin ikinci uzun çekimde iki aşık sevişmektedir, bir grup masada oturup yemek yer, Amerikalı kadın yürümeye başlar ve her şeyi satın almayı teklif eder, masadaki politikacı soyunur. Kameranın hareketi birinden diğerine giderken birçok yüzü gösteririz ve aynı anda izleyicilerin bu yüzlerden biri ile özdeşleşmesinin önüne geçeriz çünkü o bir sürprizden diğerine geçerken şoklanır. Bu yolla biz bir yönü çoğaltırken diğerini kaldırdık. Bu Brecht'in yabancılaşma ile demeye çalıştığı şeydi” (Aktaran: Casetti, 2001, s.25)

4. Godard Sineması

II. Dünya Savaşı'nın ardından sinemada yeni akımlar ortaya çıkmaya başlar. 1958 yılında Fransa'da ilk modern sinema akımı Yeni Dalga oldu. İlk olarak haftalık dergi olan L'Express dergisinde François Giroud'nun "Nouvelle Vogue" şeklinde isimlendirdiği Yeni Dalga, 1958'den başlayarak etkisini göstermeye başlar. Fransız Yeni Dalgayı başlatan etken, ülkenin içinde bulunduğu toplumsal ve siyasal durum ve Fransız sinemasının geçmiş dönemlere uzanan sanat filmi geleneğidir (Coşkun, 2017, ss.199-200).

Fransa'da Yeni Dalga, sinemaya yeni bir yaklaşım getirmiştir. Bu sinemacılar bir sinema kültürüne sahiptir ve çektiği filmlerle de kendi üsluplarını yansıtır. Serseri Aşıklar (1960) hem bir ganster öyküsü hem de ganster filmleri ile ilgili bir denemedir (Monaco, 2021, s. 351). Godard, yönetmenlikte deneyim kazandıkça daha çok deneme yapmaya başlayarak kurgusal anlatıyı terk eder. 1960'ların ortasında ve sonunda filme aldığı Evli Bir Kadın (1964), Çılgın Pierrot (1965), Onun Hakkında Bildiğim 2 veya 3 Şey (1966), Çinli Kız (1967) filmleri ile sinemayı denemelerle keşfetmeye başlar (Monaco, 2021, s.352). 1960'ların sonlarında daha kişisel ve politik filmlere yönelir. "Dziga Vertov Grubu" çatısı altında Her Şey Yolunda (1972) filmini çeker (Monaco, 2021, s.352).

1980'lerde video işlerine yönelen Godard, Herkes Başının Çaresine Baksın (1980) filmiyle beyaz perdeye geri döner ve 1983' de Adı Carmen (1983) filminin yönetmenliğini üstlenir. 2000'lerde dil, felsefe ve sinema üzerine düşünsel denemeler üretmeye devam eder. Aşka Övgü (2001) ve Müziğimiz (2004) bu filmler arasındadır (Monaco, 2021, s.353).

Godard, uzun provalardan kaçınır, ama teknik zorluklardan kaçmaz, teknik uygulamaları nesnel bir anlatımı sağlamak için kullanır. Çünkü aç çekimleri değer yargısı içerir, bir karakteri aşağıdan ya da yukarıdan çekmenin belirli klişe anlamı vardır. Godard bu tür çekimlerle karakterleri ne aşağılar ne de yüceltir, nesnel anlatımı yakalamak için göz hizasından çeker. Kamera hareketleri ile klişelere karşı mesafeli durur. Kullandığı kameranın yeni anlatım yaratmada önemli olduğu için kaydırmalar ile yeni anlatım biçimleri yaratır. Çinli Kız'da (1967) bir grup öğrenci odanın bir köşesinde, diğer köşede oturan öğrenci gurubuyla tartıştığı sahnede Godard, bu tartışmayı hiç kesintiye uğratmadan ileri geri kaydırmayla çeker (Büker, 1985, s.96).

Çağdaş hayatı göstermenin tüm anlatım biçimlerinin sinemaya uygulanmasıyla gerçekleşeceğine inanan Godard anlatım biçimlerinden birinin öbürü için feda edilmesini doğru bulmaz. Çağdaş dünyayı göstermede, önceki anlatım biçimleri yetersiz kalırken anlamı iletecek, tüm anlatım biçimlerini kapsayan yeni dili Godard yaratır (Büker, 1985, s.97). Biçimin aşırı parçalanması Godard'ın ilk dönem filmlerinin hemen hepsinde dış-ses konuşmalarla dengelenir. Dış-ses yorumları onun ilerleyen zamanlarında onun parçalı görsel ve anlatsal unsurları birleştiren film biçiminin önemli unsuru olur. Bazı sekanslarda olay örgüsünden değil, felsefi fikirlerden söz eden sürekli ya da parçalı sözlü yorumlar ile yapar (Kovács, 2016, s.142). Godard sanatı, Batı toplumlarında yaşandığını gözlemlediği

toplumsal devrimde önemi payı olan ciddi bir mefhum olduğunu savunur (Macbean, 2006, s.27).

5. Godard Filmlerinde Brecht'ye İnzler

Godard, sinema dili ile devrim ortaya koymuştur. İlk filmi olan Serseri Aşıklar'dan (1960) itibaren sürekli yeni teknikler denemiş farklı estetik anlayışını filmlerine taşımıştır. Geleneksel sinema anlayışına karşı durmuş, öyküsüz filmler çekmiştir. Filmik imajları bozuma uğratmış ve yeni imgeler üretmiştir ve Brechtçi estetikten yararlanmıştır.

Godard Serseri Aşıklar (1960) ve Hayatını Yaşamak (1962) filmlerinde klasik bir sona başvurur ancak bu filmlerin klasik filmlerin anlatısına uygun biçimde bitmesi filmlerin biçimi değiştirmez, iki filmle de Godard klasik anlatı sinemasıyla dalga geçer. Bunu Serseri Aşıklarda (1960) Michel ve Hayatını Yaşamak (1962) filminde Nana karakterlerin üzerine kan değil boya sürerek yapar bunlar yabancılaştırma efektleridir. İki filmde de her iki karakter vurulduktan sonra yere düşerken dönerler, ayakları takılır gibi olur (jestual şeyler) sergilerler.

Tiyatro, geç modern sinemanın faydalandığı kaynaklardan biridir ve birçok modern filmde karakteristik bir stilistik arka plan hizmeti sağlar. Modern sinemada gerçeklik yerine yapaylığı öne koyan abartılı oyunculuk tarzı ve dekorların da yapay görünümü. Brecht'ye tiyatroya en fazla önem veren kişi ise Godard'dır ve en iyi örneğini Her Şey Yolunda (1972) ve Çinli Kız (1967) filmlerinde kullanır (Kovács, 2016, s.198). Hayatını Yaşamak'tan (1962) Her Şey Yolunda'ya (1972) kadar Brecht, Godard için önemli bir kaynaktır. Çinli Kız (1967) filminin oyuncu Guillaume çağın önemli düşünce ustası olduğuna inandığı sahnede Brecht tahtada ismi silinmeyen tek isimdir (Maccabe, 2010, s.187).

Peter Wollen'e göre (2010, ss.113-115-116) Godard, geleneksel sinema değerlerine karşı olarak kendi sinemasını geliştirmiştir. Hollywood'un geçişli anlatı sinemasına karşı epizodik bir yapıyı benimseyerek özdeşleşmenin karşısına yabancılaştırmayı koymuştur. Godard'ın geçişli anlatıyı yani olayların bir nedensellik ile birbirlerine bağlı olmasını parçalamasının sebebi, anlatının duygusal olarak önüne geçmek ve izleyicinin dikkatini toplamasını amaçlamıştır. Genel anlamda Godard sineması Brecht ve Artaud'un oluşturduğu modern gelenek içerisinde yer alır Brecht kuramından sonra yabancılaştırma efektleri için fazla değerlendirmeye gerek yoktur. Bu efektler görünür bir biçimde geçişli anlatıyı parçalar. Oyuncunun doğrudan kameraya bakarak konuşması yalnızca özdeşleşmeyi değil aynı zamanda anlatının yüzeyini de parçalar.

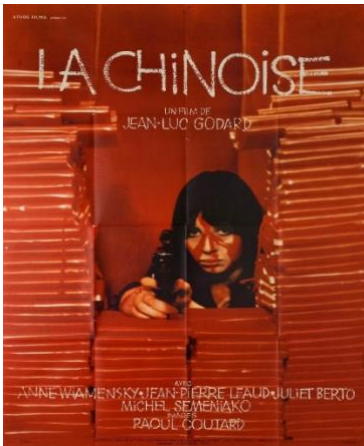
Büker'e göre (1985, s.100) geçişsiz anlatılarda bütünüün birliği ara yazı, kesme ve alıntı gibi öğelerle parçalanır. Bunun sonucunda izleyici anlatıdan uzaklaşır. Deleuze'e göre (2021, ss.236-237) bedenın tavırları ve duruşları Godard sinemasında kendini oldukça fazla gösterir (örnek oyuncu Jean-Pierre Leaud'dur). Dekor düzenlemesi bedenlerin tavırlarına göre düzenlenir. Nefret (1963) filminde apartman dairesi veya Hayatını Yaşamak (1962) filmindeki oda birbirine sarılan ya da dövüşen bedenler güçlü sahneler yaratır. Godard

sinemasında karakterler, günlük tavırların bir uzantısı olarak gerçekleşen teatralleşmeyle, kendileri için oynamaya, dans etmeye, taklit etmeye başlarlar yani karakter kendilerine bir tiyatro yapar. Çılgın Pierrot'da (1965), devamlı, bedenın tavırları birbirine bağlayıp yenilerini üreten ve sonunda hepsini içine alacak intiharda sona eren – teatral gestusa geçilir. Godard'da, bedensel tavırlar zihnin kategorileridir ve gestus da bir bölümden diğerine giden iptir. Jandarmalar (1963), savaşın jestidir. Brecht'te gestuslar toplumsal ve politiktir.

Godard sineması, vücudun görsel ve sessel durumlarından başlayarak davranışların estetik organizasyonunu oluşturan çok boyutlu, resimsel ve müzikal gestusa geçer. Çile (1982) filminde patronun, oteli olanın adamın ve çalışan kadının davranışlarında resimsel gestuslar vardır. Adı Carmen (1983) filminde bedensel haller, kişileri olay dizisinden özerk biçimde düzenleyen, bir üst zincire bağlayan, ancak bütün potansiyellerini özgür bırakan müzikal gestusa geçilir (Deleuze, 2021, s.238).

6. Örneklem Filmin Öyküsü

Çinli Kız (1967) filmi iki zıtlık üzerinde durur: Birincisi eski Fransız solunu yeni soldan ayıran önemli bir tartışma konusu olan şiddet sorunsalı. İkincisi, grup içindeki dayanışma ve sağlamlığın nasıl oluşturulduğudur. Film, 1968 olaylarında solun en temel sorunsallarından biri haline gelir. Film, kendilerini 1968 Mayıs olaylarının önderliğinde bulan Nanterre Üniversitesi öğrencileri üzerine odaklanır. Godard'ın La Chionise (1967) 5 kişilik gruptan oluşan Fransız öğrencinin politik tartışma ve eylemlerini anlatır. Grubu yöneten Veronique, gruptaki en muhalif eylemcidir. Filmdeki karakterler Çinli kız olan Veronique, Yeni solun temsilcisi ve kendini devrime adanmıştır. Guillaume devrime kendini adanmış ve devrimci tiyatrodaki oyunculuk yaparak devrime faydalı olmak isteyen bir oyuncudur. Revizyonist olan Henri bir süre sonra gruptan uzaklaştırılır. Ressam olan ve intihar eden Kirilov ve grubun son üyesi bir zaman için fahişe olmuş, taşradan gelen köylü Yvonne'dur. Film Godard'ın politik tartışma içeren ilk filmidir. Godard politik düşüncelerini daha önce hiç yapmadığı şekilde kışkırtıcı olarak açıklar.

“Çinli Kız” Filmi Filmin Künyesi

Yapımı: 1967-Fransa

Tür: Dram, Komedi

Süre: 96 Dakika

Yönetmen: Jean-Luc Godard

Oyuncular: Anne Wiazemsky, Jean-Pierre Léaud, Juliet Berto, Michel Semeniako, Lex De Bruijn

7. Çinli Kız Filmini Brecht Estetiği ile İzlemek

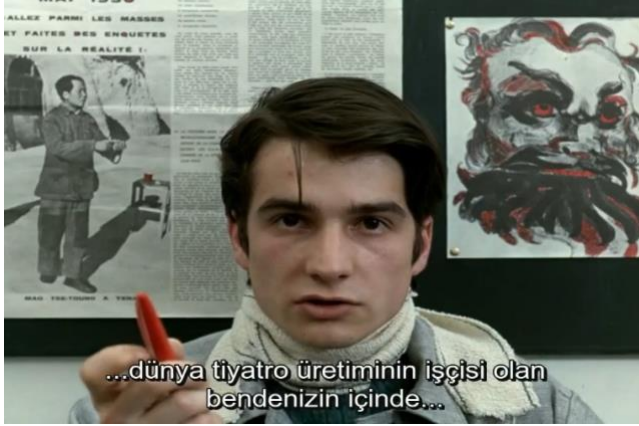
Godard Güney California Üniversitesi'nde verdiği panelde Çinli Kız (1967) filmi üzerine konuşurken filmin insanların duygularını değil siyasi mefhumlar üzerine düşünülmesi gerektiği söyler. Filmin Marksist-Leninist iki gencin öyküsünü değil, Marksizm-Leninizmin ne olduğunu anlamı göstermeye çalıştığını savunur (2014, s.63).

Çinli Kız (1967) filminin açılış sekansı oyuncu Guillaume (Jean-Pierre Leaud) oynadığı bir metinden geleneksel denilebilecek birkaç satırı okumasıyla başlar, bir süre duraksar, kadrajın dışından fısıltıyla gelen bir soruyu (fısıldayan Godard'dır) "evet ben bir oyuncuyum" diye cevaplar ve kendi varoluş biçimini toplumsal devrime adanmış bir oyuncunun ikilemi ile monoloğa başlar. Godard, bu sekansta seyirciye kameramanın varlığını da gösterir. Godard'ın uyguladığı bu yöntem Brecht'yan yanı vurgular (Macbean, 2006, s.29). Godard bu filmde Brecht'yan esinlenir "öğretici parçalar" ile çok kez yabancılaştırma efektinden yararlanmıştı. Filmin giriş sekansındaki Mao'nun kendini doğru yola sokacağına inanan Guillemo kameraya bakarak konuşur (Yılmaz, 2009, s.120).

Filmin giriş sekansında Revizyonist olan Henri kapitalizmden burjuvaziye ve sosyalist strateji üzerine bir metin okur. Henri'nin okumuş olduğu metnin sesini duyarken Godard ekranda ara yazılar kullanır. Henri'nin okumuş olduğu metni filmin devrimci bir film ve biçim olarak Brecht estetiğine yakın olacağını ilk izlerini verir.

Bir sonraki sekansta Veronique'yi ekranda görünür. Ses kuşağında cızırtılı bir ses "burası Radyo Pekin" der. Godard, bu sahnede sesi bozuma uğratar. Ekranda 'emperyalistler' ara yazısı görülür. Gene aynı ses 'burası Radyo Pekin'derken ekranda, bu kez ekrana bakan Guillaume karakterini görürüz. Ekranda imaj olarak bir fotoğraf görülür. Kirilov karakteri kapıdan, koluna girdiği Henri ile gelir. Henri'nin üzerinde kan vardır. Veronique 'Bunu Faşistler mi yaptı' diye sorar. Henri, Kültürel devrim toplantısında, Marksist-Leninist öğrenci gruplarının düzenlediği toplantıda komünist partidekilerin ona şiddet uyguladıklarını söyler. Bu komünistlerin toplumsal gestusudur eğer Henri orada şiddeti görmeseydi bu Komünist partidekilerin bir toplantısı olacaktı ancak Henri'ye uygulanan şiddet bir tavri açığa çıkarır. Bu bir ideolojinin açığa çıkarılmasıdır. Ayrıca bu sahne seyircide oluşacak olan toplumsal gestusun başka bir yönünü daha aydınlatır. Filmin en uzun sekansında Guillaume karakteri ekrana bakıp bir metin okumaktadır. Ekranda görülmeyen birinden gelen ses (Godard'ın sesi) Guillaume'ya tiyatro ile ilgili bir soru sorar. Monaco'ya göre (2006, s. 185) Guillaume'un, Godard'ın kısık sesiyle sorduğu bu soruya cevap vermesi seyirciyi filmle bir diyalog oluşturmaya ve tartışmaya davet eder ve Brecht'yan yabancılaştırma mekanizması yaratır. Godard filmde birkaç sahnede "filmsel alanın dışından yani kör alandan" (Bonitzer, 2011, s.70) seslenir. Bonitzer'e göre (2011, s.79) filmsel alanın dikişlerinin sökümlüyle teknik gerçeklikte bir delik meydana gelir. Bu deliklerden geri dönen ses, bakışın ve sesin hayaletleridir. Bu Godard'da ses ve görüntü şeridindeki aşırısı kaçmaz.

Godard'ın sorusundan sonra Guillaume 'size tiyatronun ne olduğunu göstereyim' diyerek yüzünü bir maske ile sarar. Guillaume revizyonistler hakkında konuşur ve konuşma sırasında ekrana bakarak Brecht'in gestus kavramının sinema tarihinde en iyi örneklerinden birini ortaya koyar. O konuşurken ekranda Brecht, Shakespeare ve Komünist gençlik partisinin fotoğraflarını görürüz. Godard konuşma akarken bunları bir imge olarak gösterir. Ekranda görmediğimiz kişinin sesi gene soru sorar. Soru gerçek anlamda sosyalist bir tiyatro ile ilgili sorudur. Guillaume buna 'arayış içinde olduğunu Mao'nun ona bu konuda yardımcı olacağını' söyler. Guillaume, gülerken ekranda görmediğimiz kişilere 'bakıyorum eğleniyorsunuz. Filme alındığım için ya da etrafımda teknik ekip var diye şaklabanlık yaptığımı zannediyorsunuz. Çnümde kamera var diye böyle söylemiyorum. Gayet samimiyim' der bu kısa tiradı atarken Godard seyirciye kameramanın ve teknik ekibin varlığını göstererek, seyircinin Guillaume ile özdeşleşmesinin önüne geçer ve Brecht'in yabancılaştırma efekti tekniğini sürdürür. Bu sekansın sonunda bir klaket görülür. Ses kuşağında Çinli Kız, 7. sahne 5. çekim sözü duyulur. Godard film içinde film tekniğini uygular ve bunu seyirciye göstererek onu yabancılaştırır.

Görsel 1. Guillaume – gestus- yabancılaştırma efekti

Yvonne ve Veronique mutfakta devrimci bir siyasetin nasıl olması gerektiği üzerine konuştukları sekansta Yvonne 1967 Fransa'sını örnek verir. Godard, burada 68 olaylarının bir öngörüsünde bulunur. Deleuze (2013, s.239) 68 olayları için onun bir görüş fenomeni oluşu olduğunu düşünür. Ona göre sanki bir toplumun bir anda kendinde hoş görülemez olan şeyi görmüştür.

Yvonne mavi ekran önünde röportaj verdiği sekansta, kendi hayatını anlatırken, arkadan başka bir ses neokapitalist şeylerden bahseder. İki ses birbirine karışır. Yvonne konuşurken saçları ile oynar. Jestleri kullanır. Bunlar toplumsal bir temele dayanır ve bu yüzden gestusdur. Yvonne ara sıra kameraya bakış atar. Bu bakış filmsel anlatı içerisindeki yabancılaşma efektidir.

Guillaume bir komünistin nasıl olması gerektiği ile ilgili metin okur. Devrim çıkarlarının kişisel çıkarların önünde olması gerektiğini söyler. Ara yazı ile sekans bölünür ve başka bir sahneye geçilir.

Guillaume'un tahtaya yazı yazdığı sekansta, radyodan gelen ses komünist öğrenci grupları ile ilgili konuşmaktadır. Ses kuşağında cızırtılı ses vardır. Godard sesi gene bozuma uğratar. Sınıfa Nanterre felsefe çevresinden Omar isimli öğretmen Stalin'in ölümünün ardından kurumsal taşralılığından sıyrılan kişilerin, kendi dışlarında var olanları kabul edip, tanıyabildiğini yeni şeyleri görebildiğini söyleyerek bunun Marksizmin bilgi alanında konularını gördüklerini ve böylece kendilerini tanıdıklarını söyler ve sosyalizme ulaşmak için devrim şarttır. "Omar, sınıfa fikirlerin nereden geldiğini sorar? Yvonne gökten düştüğünü söyler. Omar bunun toplumsal pratikten kaynaklandığını ve sınıf mücadelelerinden geldiğini, Veronique bunun üretim mücadelesinden kaynaklandığını, Henri ise bilimsel deneylerden geldiğini söyler."

Filmin üçüncü diyalogunda (ara yazı olarak görülür) Veronique nasıl Marksist-Lenist'i keşfettiğini anlatır ve devrimin bir başkaldırı olduğunu söyler. Veronique konuşurken sürekli kameraya bakar. Godard yabancılaştırma etkisini burada da kullanır ayrıca bu konuşma sırasında ekranda birçok filmik imajlar kullanır.

Guillaume, sınıfa gelir. Konuşmanın girişinde Lumière kardeşler ve Méliès hakkında konuşur. Lumière kendi devrinin yenilikçi ressamaları olan Manet, Renoir ve Camille Pissarro'nun neleri resmediyorlarsa onları filme çektiğini ve böylece Lumière'inde dönemin izlenimci ressamlarından biri olduğunu söyler. Méliès'in ise bu dönem Aya Yolculuk (1902) filmini çektiğini bu filmlerin haber niteliği taşıyan filmler olduğunu söyleyerek Melies'in Brecht vari olduğu fikrini savunur. Bu sekans oldukça öğreticidir tıpkı Brecht tiyatrosu gibi.

Guillaume kuramları bir tarafa bırakıp somut gerçekler üzerinden konuşmaya başlar. Masada bulunan gözlüklerin üzerinden her biri farklı ülkelere ait bayraklar vardır. Guillaume Amerikan bayrağı olan gözlüğü takar. Amerika'yı Vietnam'a bomba yağdırdığını Asya'nın Amerika'ya ait savını doğru bulmadığını söyler. Diğerleri, peki ya Rusya diye sorar? Guillaume üzerinde Rus bayrağı bulunan gözlüğü takar ve onları korkak olmakla niteler.

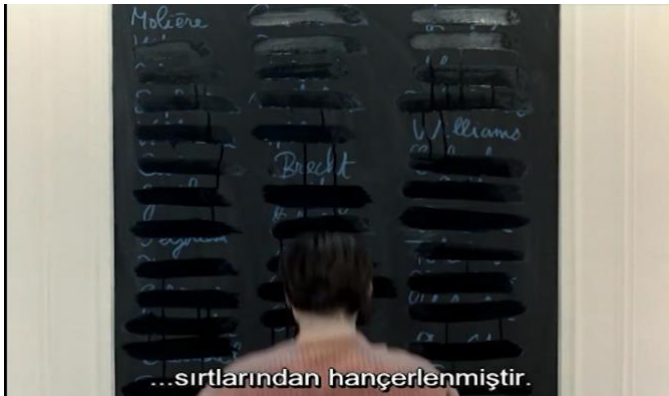
Wietnam'a sıra geldiğinde Yvonne yüzündeki kan ile bir cephenin arkasında görülür. (Godard sinemasında boyadır) Godard bu sahnede oyuncunun yüzünü boya ile boyayarak özdeşleşmenin önüne geçer. Godard'ın kendi sinemasında kan yerine boya kullanmasının amacı geleneksel sinema ile dalga geçmesiyle ilgili biçimsel yaklaşımdır. Bu aynı zamanda bir yabancılaşma sağlar. Guillaume bu sahnede hem yabancılaştırma efektlerini hem de gestusları kullanır. Yvonne de yardım isterken yaptığı el hareketleri birer toplumsal gestus niteliği taşır. Biraz daha açmak gerekirse Amerika'nın Emperyalist tarafını gösterir (görsel 2). Yabancılaştırma efekti sadece bedenin tavırları değildir. Müzik, kullanılan araçlar ve materyallerde buna dahildir. (Görsel 2) de kullanılan o materyallerde yabancılaştırmanın bir parçasıdır. Çünkü Yvonne karakteri gestusları bir radyo, oyuncak bir silah ve oyuncak

uçaklar gibi teknik araçlarla ortaya koyar. Bu sekans savaşın jestidir. Zaten gestus kavramı Brecht'yan anlamda toplumsal ve politiktir.

Görsel 2. Godard imgeleri bozuma uğratar

Filmin ikinci bölümünde ara yazısı geldikten sonra, ekranda Veronique vardır. Arkada mao mao şarkısı çalmaktadır. Guillaume, bir tahtanın önündedir. Tahtada birçok düşünürün ismi vardır. Son yüzyılın sanat tarihindeki önemli isimlerdir bunlar. Ses kuşağında Kirilov, dilbilimden sinemaya kadar uzanan bir metin okumaktadır. Görüntüde bazen Guillaume bazen de Kirilov vardır. Kirilov ekrana bakarak metni okurken, Guillaume tahtadaki isimleri tek tek siler. Geriye sadece Bertolt Brecht kalır. Sonra Kirilov'un metni bir sınıfta okuduğu gösterilir. Godard teknik olarak 0/180 derece çekim tekniği ile kamerayı kaydırarak sınıfı gösterir. Godard sahnede imajlar kullanarak mekân değişikliğine gider. Sınıfta okunan metin Guillaume ve Veronique'nin karşılıklı oturup sohbet ettikleri bir sınıf ortamında devam eder. Kirilov aynı metne devam etmektedir bu sahne sinemada bir mekân değişikliğini bu şekilde kullanan nadir bir sahnedir. Ses kuşağında Kirilov'un sesi, Guillaume ve Veronique'nin sesi birbirinin üzerine biner. Kirilov sanatın biçiminden bahsederken sanat ve edebiyat olmak üzere iki cephede savaşmak gerektiğini söyler. Bu söylem Godard'ın 1967'den sonra ortaya koyduğu bütün filmlerde görülür.

Görsel 3. Tahtada ismi kalan tek isim Brecht'tir

Godard, filmin üçüncü bölümüne bir radyo imajı ile başlar. Radyodan gelen ses ve ekranda görünmeyen Veronique ve Guillaume'un sesleri birbirine karışır. Henri mutfakta yemek yerken röportaj vermektedir. Arkadan Godard'ın sesi de duyulur. Henri, Guillaume hakkında konuşurken onun babasının Artaud ile tiyatrodan çalıştığını söyler. Bu sekansta Godard, Henri ile yapılan röportaj ve diğer öğrencilerin sınıfta yaptığı konuşmaları parça parça gösterir. Henri konuşurken araya Yvonne, Guillaume, Veronique, Henri ve Kirilov'un sınıfta sanat ve siyaset gibi konular üzerine tartıştığı sahneleri koyar. Başka bir görüntü olarak Veronique elinde bir gazete ile kameraya bakarak Marksist Leninist ile ilgili olan gazete başlığını okur. Sonra tekrar Henri ile mutfakta yapılan röportajdan başka bir parça koyar. Bu şekilde seyirciyi sahneye yabancılaştırır. Yvonne'un başında kasketi ile bir metin okuduğu sekansta, bunu kameraya bakarak yapar. Kullandığı el hareketleri birer gestu oluşturur ve eş zamanlı olarak Henri ile yapılan röportajdan kesitler hala akmaktadır. Sahneleri birbirine bağlayan şeyler yoktur.

Film sonlarına doğru Veronique trende giderken görülür, kültür eylemi yapmak isteyen Francis Jeanson ile konuşmaktadır. Bedensel bir iş yapmanın yani kol gücü ile çalışmanın sınavlarda onun için başarı sağladığını ve arada bir bağ olduğunu söyler. Bu uzun sekansta Godard ara yazılar kullanır. Sonraki sahnede Henri, hala mutfakta yemek yemeye devam etmektedir. Sahnede Godard'ın sesi duyulur. Henri'ye sorular sorar. Marksizm ve Leninizm üzerine konuşmalar sürer.

Filmin son sahnelerinin birinde Guillaume ve Veronique, Kirilov'un intihar edip etmeyeceği konusunu tartışır. Godard'ın ölüm mefhumuna bakışı asla trajik değildir. Sıradan bir olaydır. Kirilov intihar eder. Filmin son sahnesinde Guillaume karakteri bir pazar tezgâhı kurmuştur. Filmin bu sahnesi Brecht'in Kuhle Wampe (1932) filminde, Pazar tezgahındaki fiyatlara yaptığı kesmeye benzer. Godard bu sahnede de Brechtien etkiyi sürdürür (görsel 4).

Görsel 4. Guillaume – pazar- fiyatlar

Filmin sonunda Godard'ın 'sosyalist tiyatro eşliğinde' ara yazısı girdiğinde filmde Guillaume karakterinin son sözü "merak etmeyin hanım efendi sizin için mücadele eden bir Tanrı var. Ölümcül kurban çoktan verildi. Marksist-Leninist olun yeter" olur. Bunu söylerken gene tavırları kullanır.

Sonuç

Hem sanatta hem de toplumda bir devrimin var olması gerektiğini savunan Godard Çinli Kız (1967) filminde devrimci görüşü savunmuştur. Alman oyun yazarı Bertolt Brecht tiyatro alanında bir devrim yaparak kendi epik tiyatrosunu oluşturmuştur. O bilimsel tiyatronun peşindedir. Brecht epik tiyatro yaklaşımını ortaya koyarken gestus ve Marksist etkilenimden faydalanarak yabancılaştırma efektlerini yaratır. O seyircinin sahnede sergilenen oyunla ilgili eleştirel tavırlar sergilemesini ister. Böylece karakterlerle özdeşleşilmesi yerine yabancılaşılması gerektiğini savunur. Godard'ın neredeyse tüm filmlerinde yabancılaştırma efektleri görülür. Tavrı kavramının en iyi örneğinin verildiği film ise Çinli Kız'dır (1967)

Çinli Kız (1967) filminde belirgin bir politik görüşe pozitif bir yaklaşım sergileyen Godard, Çin'deki Mao devrimine, Fransa'daki o dönemki olaylara, Vietnam savaşına filmsel anlatı içinde yer verir. 1960'lardan sonra sinemadaki estetik yenilikler, yeni biçim arayışları Brecht'in tiyatrodaki ortaya koyduğu estetik kuramı Godard, Angelopoulos, Rene Allio gibi yönetmenleri etkilemiştir.

Çinli Kız'da (1967) oyuncu Guillaume karakterinin teatral oyunculuğu, film yapım ekibinin filmin içinde gösterilmesi Brechtien estetiğin Godard üzerindeki yansımalarıdır. Godard filmlerinin karakterleri de özdeşleşmeye karşı duran Brechtçi estetiği sahnelerler. Hem Brecht hem de Godard politik meselelerle ilgilenen iki düşünürdür. Her iki kuramcıda günlük bir olayı biçimsel yaratımlarla politik bir şekle sokar. Godard filmleri hem kurmaca hem de oldukça belge niteliği taşır. Filmlerinde fahişelik teması üzerinde durur. Oyuncu seçiminde de fahişelik yapmak zorunda kalan bir oyuncu mutlaka bulunur. Hayatını Yaşamak (1962) filminde fahişelik yapmak zorunda olan Nana ve Çinli Kız (1967) filminde Yvonne seyircinin gözlerinin içine bakarak konuşur ama bunu yaparken bu karakterlerle özdeşleşilmesine izin vermez. Herkesin bir fahişe haline geldiği Paris'in bir eleştirisidir, aslında bunlar.

Çinli Kız (1967) filminde Godard'ın ortaya koyduğu mizansen yapıları; dekor, oyuncular, çekim teknikleri Brecht'in yabancılaştırma kuramıyla birleşir. Godard özdeşleşmeyi oyuncuların monologlarıyla, öyküyü kesintiye uğratarak, imgeleri, sesleri ve filmi bozuma uğratarak sağlar. Yapım aşamasında başlığıyla başlayan film, aslında hiç başlamaz.

Extended Abstract

Bertold Brecht by agains to Aristoteles drama with his epic theatre. He don't follow traditional theatre. Brecht purpose that audience have a critical attitue in epic theatre. Brecht create to gestures and alienating effect in his epic theatre. Brecht aim to teach someting in his theatre. Brecht can't very successful if compera theatre becace cinema and theatre have a different language. Also Brecht had to sell his scenario when he need to money but Brecht don't say anything about this movie. In cinema, Brecht face some problem with director so that is way he only bear Kuhle Wampe (1932) movie which is

consist of four epizod, essential for understanding Brecht's aesthetic. Brecht influence with his aesthetic theory like Godard, Straub, Allio and Agelopoulos director. Angelopulos used Brecht aesthetic especially on his first movies. René Allio used Brecht's alienation in his *The Shameless Old Lady* (1965) movie. In movie, after a women's husband die she can't understanding what happened in her around. Cinema audience expect that old women will share his money with her children but old women sold her all property and start to lived for herself like she buy new car she make new friends and she went travel. For this movie Allio used Brecht's story and adapt to a movie. Godard is a important director one of the new wave cinema. With his first movie *A Bout de Souffle* (1960) he strike on cinema. This like a ganster movie we meet with Patricia and Michel. Some thinker say this is the first new wave movie. Most of audience still think the best Godard Movie is. Godard made *Vivre Sa Vie* (1962) in this movie Godard used Brechtian aesthetic he used some alienation effects for exaple first scene when Nana and Paul sitting in the coffee bar and speak. Godard shoot them behind their face seeing on the mirror as flu so audience cant identification with character. Other scene in a film when Nana speak with philosopher of language she looked into camera so Godard use alienation. Godard is a director who searching new stylistic thing since his first movie. After his *Week End* (1967) movie he interest political issue.

In *la Chinoise* (1967) movie there ise one scene a lot of thinkers name on board while he wipe off all name on board Brecht name was still there. Before 1967 Godard made a social movie after 1967 he made a political movie and he infuluced from Brecht. *La Chionise* (1967) has a lof of images like a theatre, cinema, art and political. Godard mention impressionist painters, markisizm-leninizm, Artaud, Brecht, Lumière and Méliès in this movie. Some of these are interesting for example when Guillaume speak on Lumière who is a last impressionist because he shoot movie what he seeing impressionist Picture. And Guilaume speak about Méliès he say two things about Méliès one of these he shooting newsreel movie and he is Brechtian. In *La Chionise* (1967) when Yvonne interview scene shooting Godard ask her why he sell her body and this questions related with existence problem. This interview scene is second epizod in movie. When Yvonne talking this scene she shown gestual thing and she looking to camera so this link with Brecht again. *La Chinoise's* (1967) in first sequence, movie character Guillaume speak and looking camera directly when he speak he use Brechtian alienate. In these scene Godard shown movie crew and movie material this create alienation effect this is movie with in movie effect. Brecht used this effect by shown these material in his theatre, too. This is important for break to identification with character. In this scene some one ask question to Guilaume and this sound hearing so this creat to pause technique which is important because this technique reveal characters gestures. This scene has a communal gestures because Guillaume imitate young chinese student who gather in front of the Stalin's grave and Russian Police beat them. Next day Chinese student, who are faces covered bandages, are gather Chinese consulate and call journalist. One of these student who begin to yell 'look atwhat revisionist did to me' when journalist get off these bandage they begin to grumble but they did not to

understant this is theatre which reflect to real. This movie scene prove that why Jean-Pierre Léaud (Guillaume) is the best actor who reflect to Brechtian aesthetics. Other scene for understanding gestures notion in La Chionise (1967) Henri beat by Marksist-Leninist students Verenique ask who did this. Henri say 'communist party member did in meeting about culturel revolution' this scene reveal communal gestures this is the communist gestures. Godard used alienation and gestures notion chracters looking camera, by damage image, by destroy decor, by spread onto paint his player. Godard's epizodik narration way create alienate impact. La Chinoise (1967) movie don't have a any narrative. Godard try to teach what is Marksizm-Leninizm.

Kaynakça | References

- ARICI, O. (2007). Epik tiyatro ve gestus kavramı üzerine. Doktora tezi, İstanbul üniversitesi.
- Barthes, R. (1997). Diderot, Brecht, Eisenstein. (B. Onaran ve Y. Salman, Çev.), Sinema yazıları ve Brecht, Sinema, sanat ilişkileri üstüne yazılar. (ss. 208-219), Görsel Yayınlar
- Benjamin, W., Barışcan, H. ve Işısağ, G. (2000). Brecht'i anlamak. Metis Yayınları.
- Büker, S. (1985). Sinema dili üzerine yazılar. Dost Kitabevi Yayınları.
- Bonitzer, P. (2011). Kör alan ve dekadrajlar (İ. Sayar, Çev.). Metis Yayınları.
- Brecht, B. (1990a). Epik tiyatro. (K. Şipal, Çev.). Cem Yayınevi.
- Brecht, B. (1977). Sinema Yazıları ve Brecht, Sinema, sanat ilişkileri üstüne yazılar (B. Onaran ve Y. Salman, Çev.). Görsel Yayınlar
- Brecht, B. (1990b). Sanat üzerine yazılar. (K. Şipal, Çev.). Cem Yayınevi
- Cassetti, F. (2001). Rhythms of Silence to Better Underline the Scream: the Hunters. Dan Fainaru(Eds.), Theo Angelopoulos interviews. (p. 23-28). Universty Press of Mississippi
- Curran, A. (2008). Bertolt Brecht. In the Routledge Companion to Philosophy and Film (p. 343-353). Routledge.
- Coşkun, E. E. (2017). Dünya sinemasında akımlar. Phoenix Yayınevi.
- Deleuze, G. (2013). 68 Mayıs'ı hiç yaşanmadı. İki delilik rejimi. Lapoujade, D. (Eds.), İki delilik rejimi (ss. 239-242), (M. E. Keskin, Çev.). Bağlam Yayınları.
- Deleuze, G. (2021). Sinema 2: Zaman-ımgı. (B. Yalım ve E. Koyuncu, Çev.). Norgunk.
- Kovács, B. A. (2015). Modernizmi seyretmek: Avrupa sanat sineması 1950-1980. (E. Yılmaz, Çev.). Deki.
- Kolker, P. R. (2010). Değişen bakış. (E. Yılmaz, Çev.). Deki.
- Leslie, E. (2005). Adorno, Benjamin, Brecht and Cinema. Wayne, M. (Eds.), Understanding film: Marxist perspectives. (p. 34-58). Pluto Press.
- Lunn, E. (2011). Marksizm ve modernizm: Lukács, Brecht, Benjamin ve Adorno üzerine tarihsel bir inceleme. (Y. Alogan, Çev.). Dipnot.
- Macbean, R. J. (2006). Sinema ve devrim. (E. Yılmaz, Çev.). Kabcacı Yayınları.
- Maccabe, C. (2010). Godard sanatçının yetmiş yaşında bir portresi. (E. Yılmaz, Çev.). Dipnot.
- Makal, O. (2014). Sinemada tarihin görüntüsü. Kalkedon Yayınları.
- Martin, M. (1977). Kusursuz bir militan işçi sineması örneği. (B. Onaran ve Y. Salman, Çev.). Sinema yazıları ve Brecht, sinema, sanat ilişkileri üstüne yazılar. (ss. 164-166). Görsel Yayınlar.
- Monaco, J. (2021). Bir film nasıl okunur? (T. Göbekçin, Çev.). Alfa.
- Monaco, J. (2006). Yeni dalga (E. Yılmaz, Çev.). +1kitap
- Parkan, M. (1983). Brecht estetiği ve sinema. Dost Kitabevi.
- Sterritt, D. (2014). Jean-Luc Godard. (S. Özgül, Çev.). Agora Kitaplığı.
- Şener, S. (2000). Dünden bugüne tiyatro düşüncesi. Dost Kitabevi Yayınları.
- Tessier, M. (1977). Oyuncuların yolculuğu. (B. Onaran ve Y. Salman, Çev.). Sinema yazıları ve Brecht, Sinema, sanat ilişkileri üstüne yazılar. (ss. 257-261). Görsel Yayınlar.
- Tükelay, M. A. (2011). Sinemada Aristotelesçi olmayan bir yaklaşım: Brecht estetiği. Yüksek

lisan tezi. Beykent Üniversitesi.

Treilhou, C. M. (1977). Tarih dersleri. (B. Onaran ve Y. Salman, Çev.). Sinema yazıları ve Brecht, sinema, sanat ilişkileri üstüne yazılar. (ss. 233-238). Görsel Yayınları.

Yılmaz, E. (2009). 68 ve sinema. Hayalet Kitap.

Wollen, P. (2010). Godard ve karşı sinema: Doğu Rüzgârı. (E. Yılmaz, Çev.). A. Karadoğan (Ed.). Sanat sineması üzerine: yaklaşımlar ve tartışmalar (ss. 113-125). Deki.

Sosyal Hızlanma Teorisi Bağlamında Zaman Kavramı*

Metin Düz | ORCID: [0009-0002-9118-8848](https://orcid.org/0009-0002-9118-8848) | metinduztma@gmail.com

Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü,
Doktora Öğrencisi, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05mskc574>

Öz

Günümüzde teknolojik gelişmeyle birlikte insanların yaşam hızı belirgin biçimde artmıştır. Bu çalışmanın amacı, buhar makinesinin icadı ve takip eden endüstri devrimi ile başlayan sanayi toplumu sürecinde ulaşım, iletişim ve üretimin artması ve dijitalleşme ile birlikte, toplumsal değişimin hızlanması ve kişilerin yaşam hızındaki artmanın, Hartmut Rosa'nın geliştirdiği sosyal hızlanma teorisi bağlamında ele alınmasıdır. Mekanik saat zamanının alanına ağ zamanının nasıl müdahalede bulunduğu ve alanını nasıl genişlettiği ifade edilecektir. Bu çalışmada birbirleriyle bağlantılı üç kitap ve yazarlarının fikir ve düşünceleri ışığında hızlanma ve zaman kavramı literatür taraması yöntemi ile incelenecektir. Bu kitaplardan birincisi Hartmut Rosa (2013)'nin "Sosyal Hızlanma Modernizmin Yeni Teorisi" adlı kitabı, ikincisi Hartmut Rosa ve William E.Scheuerman (2009) tarafından derlenen "Yüksek Hızlı Toplum Sosyal Hızlanma, Güç ve Modernlik" adlı kitap ve son olarak Robert Hassan tarafından 2009 yılında kaleme alınan "Hız İmparatorlukları Toplum ve Siyasetin Hızlanması ve Zaman" adlı eserdir. Hızlanma ve zaman konusunu kaleme alan yazarların fikir ve düşüncelerinden örnekler verilerek ilk zaman imparatorluğu olan mekanik saatin yanında, ikinci zaman imparatorluğu olarak gelişen ağ zamanıyla birlikte, çoklu zamanın (ikiz zamanın) egemen olduğu bir zamanda yaşanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Sosyal Hızlanma, Toplumsal Değişimin Hızlanması, Yaşam Hızının Artması, Atalet, Zaman, Ağ Zamanı.

Atıf Bilgisi

Düz, M. (2024). Sosyal Hızlanma Teorisi Bağlamında Zaman Kavramı. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 134-169. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715821>

Geliş Tarihi	20.11.2023
Kabul Tarihi	27.02.2024
Yayın Tarihi	28.02.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme *Bu çalışma Prof. Dr. Muharrem Çetin danışmanlığında 2024 tarihinde tamamladığımız “Sosyal Hızlanma Teorisi Kapsamında Zaman Kavramı ve Yaşam Hızı: Dijital Kuşaklar Üzerine Bir Analiz” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.
Etik Beyan	Bu çalışma “Sosyal Hızlanma Teorisi Kapsamında Zaman Kavramı ve Yaşam Hızı: Dijital Kuşaklar Üzerine Bir Analiz” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	admin@turkiyemediyakaademisi.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Time Concept in the Context of Social Acceleration Theory*

Metin Düz | ORCID: [0009-0002-9118-8848](https://orcid.org/0009-0002-9118-8848) | metinduztma@gmail.com

Hacı Bayram Veli University, Institute of Social Sciences, Department of Public Relations and Publicity, PhD Student, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05mskc574>

Abstract

Nowadays, with technological development, people's pace of life has increased significantly. The aim of this study is to examine the acceleration of social change and the increase in the pace of life of people, along with the increase in transportation, communication and production and digitalization, in the industrial society process that started with the invention of the steam engine and the subsequent industrial revolution, in the context of the social acceleration theory developed by Hartmut Rosa. It will be expressed how network time intervenes in the field of mechanical clock time and how it expands its field. In this study, the concepts of acceleration and time will be examined by literature review in the light of three interconnected books and the ideas and thoughts of their authors. The first of these books is the book titled "Social Acceleration A New Theory Of Modernity" by Hartmut Rosa (2013), the second is the book titled "High Speed Society, Social Acceleration, Power and Modernity" compiled by Hartmut Rosa and William E.Scheuerman (2009) and the last one is Robert It is the work titled "Empires of Speed, Acceleration of Society and Politics, and Time", written by Hassan in 2009. By giving examples from the ideas and thoughts of the authors who wrote about acceleration and time, we are living in a time when multiple time (twin time) dominates, along with the mechanical clock, which was the first time empire, and the network time, which developed as the second time empire.

Keywords

Social Acceleration, Acceleration of Social Change, Increased Pace of Life, Inertia, Time, Network Time.

Citation

Düz, M. (2024). Sosyal Hızlanma Teorisi Bağlamında Zaman Kavramı. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 4(7), 134-169. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10715821>

Date of Submission	20.11.2023
Date of Acceptance	27.02.2024
Date of Publication	28.02.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External * This article is extracted from my master thesis/doctorate dissertation entitled "Sosyal Hızlanma Teorisi Kapsamında Zaman Kavramı ve Yaşam Hızı: Dijital Kuşaklar Üzerine Bir Analiz", supervised by Prof. Dr. Muharrem Çetin (Ph.D. Dissertation, Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara/Türkiye, 2024).
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	admin@turkiyemedyaakademisi.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Alman sosyolog ve filozof Hartmut Rosa (2013)'nın “Sosyal Hızlanma Modernizmin Yeni Teorisi” adlı kitabında amacı, sistematik bir toplumsal hızlanma teorisinin ana hatlarını ortaya koymaktır. Rosa'nın ortaya koyduğu modern toplumdaki üç temel hızlanma türü teknik hızlanma, toplumsal değişimin hızlanması ve yaşam hızının artması içsel olarak birbirleriyle ilişkilidir. Rosa, bu ilişkiselliği “hızlanma çemberi” olarak nitelemektedir. Bunun yanında hızlanma çemberine daha fazla enerji enjekte eden, harici bir sürücü ya da motorlar, hızlanma biçimlerinin iç etkileşimi ile birleştiğinde, sonuç kendi başına bir yaşam sürüp dönen bir hızlanma spiraledir. Hızlanma süreçlerine tereddüt, gecikme ve yavaşlama eğilimleri eşlik eder, böylece zaman yapılarındaki bu değişikliklerin her zaman karşılıklı ilişkinin karmaşık tezahürleri olarak yorumlanması gerekir. Bu beş yavaşlama veya atalet kategorisi hız için doğal sınırlar, deklarasyon adaları, işlevsiz yan etki gibi yavaşlama, bir hızlanma stratejisi olarak yavaşlatma, yapısal ve kültürel değişmezliktir. Hartmut Rosa ve William E.Scheuerman (2009) tarafından derlenen “Yüksek Hızlı Toplum Sosyal Hızlanma, Güç ve Modernlik” adlı kitapta politika, ekonomi, kültür ve toplumdaki hızlanma süreçleri genel olarak incelenmiştir. Sosyal aktivitenin sürekli değişen sınırlarının çerçevesi neden ve nasıl daha fazla insan varlığının birçok yönünü şekillendirdiğine odaklanıp olası yanıtlar önerilmiştir. Yine medya teknolojileri, politika ve zamanın sosyal teorisi kesişimlerinde geniş çaplı yayınlar yapan Robert Hassan tarafından 2009 yılında kaleme alınan “Hız İmparatorlukları Toplum ve Siyasetin Hızlanması ve Zaman” adlı eserde savunulan düşüncelere bakılacaktır. İki zamansal imparatorluğun modern ve şimdi postmodern ekonomilerimizin ve toplumlarımızın sakinlerine hükmettiğini 'ağ toplumu' ve 'ağ zamanı' içeren her yerde bulunan bir bilgi ağı üzerine tartışmıştır. Kitap, yüksek hızlı ağa bağlı bir toplum bağlamında liberal demokratik siyasetin doğası, rolü ve işlevi ile ilgilidir.

Küresel ağların artık saatin zamansal âleminin yanında var olan alternatif bir zamansal alan oluşturduğu açıktır. Bu, teknolojik zamanın çift yapısı (Hassan, 2009, s.95) içinde yaşandığı anlamına gelir. Bir kısmı, Newton mekaniğinin mantıksal ve doğrusal zamanına dayanan ve modernite, Aydınlanma bilimi ve sanayiciliğin hayallerini mümkün kılan saatin kısmıdır. Diğeri, ikili sayıların katı mantığına da dayanan, ancak hıza ve neoliberal rekabetin irrasyonel ilkelerine bağlı olması nedeniyle planlanmamış, örgütlenmemiş ve düzensiz bir şekilde büyüyen ağın zamanıdır.

Zamanın bir fonksiyonu olarak hız bireylerin hayatını doldurur ve içinde yaşanan dünyayı şekillendirmeye yardımcı olmaktadır. İlk Hız İmparatorluğu insanların, kültürlerin ve toplumların yaşamlarında saatin hâkimiyetinin zirvesini temsil etmiştir. Bugün, neoliberal küreselleşme ve bilgi teknolojisi devrimi, hızla ikinci Hız İmparatorluğunu (Hassan, 2009, s.15) yaratmıştır. Bu yeni zaman deneyimine 'ağ zamanı' denir. Giderek daha fazla ağa bağlanıldığında, saatin öneminin göreceli ölümü artmaktadır. Aslında bilgisayar evi kolonileştirmiş ve ağa bağlı yaşamın başka bir işlevi haline getirmek için televizyonu

kendi içine dâhil etmiştir. Manuel Castells, ağa bağlı toplumu ekonomik, politik ve sembolik hayata hâkim olan süreçlerin ifadesi olan akışlardan biri olarak görmektedir. Zaman duyulara görünmez ve tek bir zaman değil ama çeşitli zamanlar vardır.

Günümüzde yüz milyonlarca insan, iş ve boş zamanlarında, kamusal ve özel yaşamlarında mekanik saatin gittikçe daha az ilgisi olan dijital bir alanda yaşamaktadır. Önemli olan hız, bağlantı ve esnekliktir. İnternette üç kişinin görüntülü telefon görüşmesi yapması düşünüldüğünde biri için gece yarısı, diğeri için öğleden sonra, başka biri için kahvaltı zamanı olabilir. Ancak konuşma ağ zamanında gerçekleşir. O zaman ağa girildiğinde yapılan şey modernist mekânın ve zamanın “normal” yönetim dinamiklerini değiştirmektir. Böylece zihnin ve bedeninin zaman ve mekânı potansiyel olarak deneyimleme biçimi değişmektedir. Zamanı algılamak için hiçbir duyu organı yoktur.

Ahmet Haşım’ın söylediği gibi “Çölde yolunu şaşırınlar gibi biz şimdi zaman içinde kaybolmuş kimseleriz” (Ayvazoğlu, 2001, s.35). Castells’in ifadelerinde geçen “ağ zamanı” mekanik saat zamanını yeni gelişen iletişim teknolojileri sayesinde fethetmeye ve kendi alanını genişletmeye her geçen gün devam etmektedir. Başta gelişmiş ülkelerde olmak üzere etkisini her geçen gün daha fazla hissettirmektedir. Sanayileşme ile birlikte yaşamın tam merkezine yerleşen mekanik saat zamanı artık etkisini kapitalist düzende ve neoliberal ekonomik sistemde “post” (post-kapitalist, post-modern, post-endüstriyel) tabir edilen yeni yapılarla kaybetmeye mahkûm gibi durmaktadır. Özellikle siber uzamda zamanın ve mekânın önemini kaybetmesiyle, ağ zamanında Castells’in “zamansız zaman” kavramıyla birlikte, toplumsal düzen yeni bir şekil almakta ve kişiler şimdiki zamanın baskın doğasıyla birlikte siber uzamda geçmişi şimdiki zamanda yaşamaktadır. Zamandan ve yerden bağımsız olarak kişiler eşanlı ve peş peşe devam eden parçalanmış olayları, birlikte, bir bütün olarak algılamaya başlamıştır. Ağ zamanı, siber uzamda, sosyal medya uygulamalarında, değişen toplumsal düzene paralel olarak kendi zamansız zamanını yaratmıştır. Bu yeni zaman algısı kişileri, toplumu ve üretim ile tüketim kalıplarını değiştirmeye zorlamıştır. Ağın zamanı sanayi devrimleri ile birlikte insan hayatının gündelik yaşamında ve çalışma hayatında baskın unsur haline gelen mekanik saatin zamanını ve kurallarını sahip olduğu hızı ile değiştirmektedir.

1. Olgusal Olarak Zaman ve Hız

Jeremy Rifkin, Homo sapiensi, “zaman bağımlı” tek hayvan olarak tanımlamıştır. “Benliğimize ve dünyaya yönelik tüm algılarımıza, zamanı düşünme, ifade etme, kullanma ve uygulama biçimlerimiz aracılık eder” diye açıklamıştır (Levine, 2013, s.106). Mario Radovan geleneksel zaman kavramını şu şekilde sunar: “Fiziksel dünya akan bir nehirdir: zaman, bu akışın miktarı ve yoğunluğunun ölçüsüdür” (Çalıcı, 2020, s.38). Bu sebeple insan yaşamının yapısını ve kalitesini incelemenin bir yolu zamansal kalıplara odaklanmaktır. Zamansal yapılar toplumun mikro ve makro düzeyleri arasında da bağlantı kurar (Rosa, 2022a, s.10). Bu yüzden insan bir zaman içinde ve zamana göre belirlediği bir hayatı yaşamaktadır. İnsanın içinde kendini bulduğu bu zamanı anlaması, yorumlaması ve kendi

yaşadığı zamanın üzerine çıkıp, zaman üzerine konuşması kolay değildir (Ceyhan Çoştu, 2015, s.viii). Bununla birlikte ölçümlerle belirlenmiş bir zamanın içinde hayatını programlıyor gibi görünse de insan en çok zihninde yaşar zamanı. Zihin zamanla, zaman da zihinle inşa olur (Çoştu, 2015, s.152).

Zamanı bu şekilde tanımladıktan sonra hızın işlevi hakkında düşünülmesinde fayda olduğu değerlendirilmektedir. Zamanın bir fonksiyonu olarak hız hayatlarımızı doldurur ve içinde yaşadığımız dünyayı şekillendirmeye yardımcı olur. Reinhart Koselleck gibi tarihçilerin savunduğu gibi, genel bir hız alma duygusu en azından on sekizinci yüzyılın ortalarından beri modern topluma eşlik etmektedir (Rosa ve Scheuerman, 2009, ss.77-78). İletişim ve üretimde yeni teknolojilerin geliştirilmesiyle beraber hızlanma zamandan daha fazla tasarruf edilmesini sağladığı halde tüm bu ilerlemelere rağmen hiçbir şeye vakit bulamayacak kadar yoğunuz (Kulak, 2022). Bu konu Modernitenin önemli paradokslarından biridir. Hız İmparatorluğu, hızlanma ve neoliberal küreselleşmeye yönelik teknolojik sistemlere dayanan bir imparatorluktur. Çoğunlukla bu sosyal hızlanma kabul edilmiş ve yaşamın hızına ayak uydurulmaya çalışılmıştır (Hassan, 2009, s.17). Hızı anlayabilmek için moderniteyi kavramak gerekir.

Sanayileşmeyle birlikte insan hayatında önemli bir yer tutan modernite Peter Conrad'ın etkili formülü ile zamanın hızlanmasıyla ilgilidir (Rosa, 2013, s.299). Bir toplum, eğer kurumsal statükosunu korumak için istikrarlı (ekonomik) büyüme, (teknik) hızlanma ve (kültürel) inovasyon gerektiriyorsa, yani kendisini ancak dinamik olarak istikrara kavuşturabiliyorsa mederndir (Rosa, 2022b, s.18). Modernitenin statik ve dinamiklerinin anlaşılması için temel soru, sosyal hızlanmanın ve toplumsal kristalleşmenin hem kültürel hem de yapısal düzeylerde nasıl kavranılacağıdır (Rosa, 2013, s.60). Kültürel ve yapısal olarak hızlanma olgusuyla ilgilenen yazarlar olmuştur. Bunlardan Paul Virilio'nun çalışması, örneğin, teknolojik hızlanma görüngüleri etrafında daireler çizerken, Hermann Lübbe veya Matthias Eberling sosyal değişimin hızlanması üzerinde yoğunlaşırken, Georg Simmel veya Robert Levine yaşam hızının artmasıyla ilgilenmiştir (Rosa, 2013, s.65). Bunların dışında hızlanma konusunda çalışmalar yapan Alman Sosyolog Hartmut Rosa “Sosyal Hızlanma Modernizmin Yeni Teorisi” adlı kitabında modernleşmeyi, kültürün dört temel boyutunda klasik sosyolojik düşünürlerin, kişilik yapıları, sosyal yapılar ve toplumun doğa ile ilişkisini analiz ettiğini değerlendiriyor. Bu modernliği Rosa, sırasıyla rasyonalizasyon (Weber, 1946), bireyselleşme (Simmel, 2004), fonksiyonel farklılaşma (Durkheim, 1995) ve doğanın evcilleştirilmesi (Marx, 1976) olarak görmüştür. Dünyanın dört bölgesinden otuz bir farklı ülkede büyük şehirlerin yaşam hızının ölçüldüğü bir çalışmada, sosyolog Robert Levine ve ekibi, ölçümler yapmıştır (Levine 2006, ss.8-9). Zaman kullanımı ve gündelik yaşamın hızı konusunda Robinson ve Geoffrey (Robinson and Geoffrey, 1999) çalışmalar yapmışlardır. Yavaş aktivitelerin daha hızlı olanlarla değiştirilmesini önermişlerdir. Serdar Nerse sosyal hızlanma ve çalışma hayatı arasındaki ilişkiyi incelemiştir (Nerse, 2021). Kurmuş ve Topal (2021) uykunun ikircikli konumu sosyal

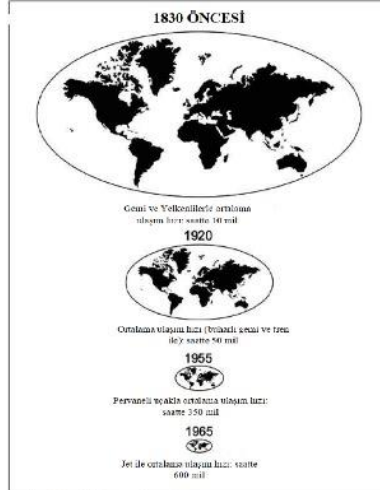
hızlanmayı incelemiştir. Mermutlu (2018) hız semptomlarını yorumlamıştır. Al (2022) iletişim araçlarında hızlanma olgusunu telgraf ve Twitter üzerinden çalışmıştır.

Birçok bakımdan, geç modern dünya giderek daha fazla kontrol edilemez, öngörülemez ve belirsiz hale gelmektedir (Rosa, 2022b, s.115). Geç-modern dönemde sosyal hayatın ritmi, yaygın kanaat uyarınca, onun hiçbir bileşenine indirgenemeyecek şekilde bir bütün olarak hızlanmıştır ve her bir bileşeninde bu hızlanma kendini değişen ölçülerde ve şekillerde göstermektedir (Mermutlu, 2018, s.246). Zaman ile birlikte düşünüldüğünde hızlanma konusunda net bir şey söylemek mümkün değildir. Rosa'nın ifadesiyle bugün bir teori olarak tanımlanmış hiçbir sosyal-bilimsel hızlanma kavramı yoktur (2013, s.26). Her şeyden önce hız tanımlanmaya çalışıldığında, birim zaman başına niceliklerin veya miktarın artması hızlanmanın en soyut ve genelleşmiş tanımı olabilir. Ölçülen miktar kat edilen mesafe, iletilen toplam mesaj sayısı, üretilen mal miktarı veya çalışma süresi başına iş sayısı veya yıllık ortaklardaki değişiklik veya birim başına eylem bölümleri ölçülebilir (Rosa, 2013, ss.50, 65). William E. Scheuerman, olgusal açıdan taşıdığı kritik öneme atfen, “(y)eni yüzyılın başlangıcında insanlık durumunu anlamaya yönelen herhangi bir girişim, işe hızın sosyal tecrübesi ile başlamalıdır”, diye yazar (Scheuerman, 2004, s.1; Gane, 2006, s.32). Sanayinin gelişimiyle birlikte hız, ulaşım ve iletişimin hızlanmasını içerir, yoğunluk artışları birim zaman başına işlem sayısının artmasıdır (Rosa, 2013, s.215).

Bununla birlikte hız, hızlanma, ivedilik, momentum ya da hangi ismi seçersek seçelim, dinamikleri kültür ve toplumu olağanüstü derecede zorlar (Hassan, 2009, s.19). Breur'un bakışıyla “Tarih, kültür, toplum, yaşamın hızı ve hatta zamanın kendisi hızlanıyor” (1998, s.309). Modernliğin vaadi, bilimsel, teknolojik ve sosyal ilerlemenin maddi, sosyal ve politik özgürlüğü herkes için kullanılabilir hale getireceğine inanılmasıdır. İlerleme ve hızlanma başından beri tartışılmaz bir şekilde birbirine bağlandı ve ikisinin de durdurulamaz olduğu düşünülmüyordu (Rosa, 2013, ss.321-322). Modern ortamlar ve deneyimler, coğrafya ve etnisite, sınıf ve milliyet, din ve ideolojinin tüm sınırlarını aştı: hepimizi sürekli bir parçalanma ve yenilenme, mücadele ve çelişki, belirsizlik ve kederden mahrum bırakıyor. Marx modern olmayı “katı olan her şeyin havaya eridiği” (Conrad 1999, s.9 ve Berman 1988) bir evrenin parçası olmaktır demiştir. İlerleme ve hızlanma mantığını kavramada hız kültürü önemli bir yer tutar. Hız kültürü, küreselleşme, neoliberalizm ve bilgi teknolojilerinin etkileşimlerinden kaynaklanan bir kültürdür. İş ile eğlence, özelle kamu, gündüz ve gece, fizikselin yanında sanal arasında giderek ayırım yapmayan bir kültürdür (Hassan, 2009, ss.23-24). Hızlanma kültürel, etik, psikolojik, politik ve hatta ekolojik sonuçlara sahiptir (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.10). Demiryollarının ortaya çıktığı anda, sosyal yorumcular hızlanmanın mesafeyi sıkıştırdığını ve hatta yok ettiğini belirtti. İnternet çağında, mekânsal konum bazen tamamen alakasız görünmektedir (Rosa ve Scheuerman, 2009, ss.10-11). Aslında internette bilginin gönderildiği veya istendiği zaman kaydedilir ancak yer kaydedilmez (Rosa, 2013, s.101). Hızlanmanın güç kazandığı ve artarak devam ettiği sanayi öncesi dönemlerden itibaren hızın daha yakından algılanmaya başladığı söylenebilir. Hızın yükselişi gerçek bir şoku ve birçok zorluğu ortaya çıkardı.

Daha önce atlar, rüzgâr veya su ile başarılan şey şimdi makineler tarafından yapıldı. Doğaya bağlı bir hareket zamanından, teknoloji yoluyla yönetilebilir bir zamana geçişin tarif edilmesi kesinlikle zordu. Bir saatte yirmi dört kilometre hızla insanlar, bagajlar, yükler ve hatta atlar da dâhil olmak üzere herşeyi vagon bir yerden diğerine taşıyordu (Rosa ve Scheuerman, 2009, ss.114-115). Hızlanmayı mekanik olarak ölçen saat onu sembolize edemedi. Hızlanmayı sembolize etmeyi mümkün kılan demiryolu ve metaforikleriydi: Marx devrimden tarihin saati değil, “tarihin lokomotif” olarak bahsetmişti (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.119). Hızlanma için en tanıdık ortaya çıkan kıstas, mekânın kaybolmasıydı. Brockhaus der Gegenwart 1838’de bir makalesinde, demiryolunun doğasını şöyle tanımladı: “şeyleri zamana yaklaştırarak mekânsal ayrımları aşıyor. Böylece, tüm alanlar sadece zaman sayesinde onlardan geçilmesi gereken mesafelerdir (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.121). Bu bakış açısıyla “Demiryolları Avrupa’yı yaklaşık olarak Almanya'nın büyüklüğüne indirmiştir” (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.122). Zamana karşı büyük bir yarışın olduğu Neoliberalizmde hızın ayrı bir önemi vardır.

Her durumda bir şey ne kadar hızlı yapılırsa o kadar iyi olur. Neoliberal ekonomistler ve politikacılar için hız verimli olmaktır. Verimli olmak da esnek olmak zorundadır. Zaman geldiğinde fiziksel, bilişsel, psikolojik ve mecazi olarak “hızlı hareket edebilmek”. Bu, işi sık sık değiştirme esnekliği, kişinin iş yapma şekline ilişkin esneklik, görüşlerde esneklik, fiziksel konumla ilgili esneklik, hatta fiziksel görünüşün ve öz kimliğin nasıl inşa edildiğidir. Verimli ve esnek olmak, hızla hareket edebilmektir (Hassan, 2009, ss.19-20). Hızlanmanın ulaşımında kat ettiği mesafeler arttıkça ivmelenme kendini göstermeye başladı. Bu süreçte insanın metabolik hızının çok üzerinde bir hıza erişildi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin batı kıyısına doğudan yolculuk on sekizinci yüzyılda yürüyerek iki yıl alırdı; on dokuzuncu yüzyılda posta arabası tarafından dört ay; yirminci yüzyılın başında demiryolu ile dört gün ve yirminci yüzyılın sonuna doğru hava yolu ile dört saatten azdı. Bu, demiryolunun kırsal alanı ilk dönüştürdüğü zaman olduğu gibi, bir önsezi duygusu yarattı. Sonuç olarak, zaman ve mekân tam anlamıyla sıkıştırılmış görünür (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.187). Yine bir örnek vermek gerekirse 1940'ların başında, Paris sınırdan altı günlük bir yürüyüş, üç saatlik bir sürüş ve uçakla bir saat idi (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.208). Hızlanma deneyimi bugün çok önemli ve zamanın neredeyse her popüler ve akademik teşhisinde izini bıraktı. Daha hızlı arabalar, daha hızlı trenler, daha hızlı uçaklar. Ulaşımında meydana gelen bu büyük değişimler insanları ister istemez iletişimde de daha hızlı olmaya sevk etti. Bununla birlikte, kitle iletişim araçlarındaki hızlanmanın analizi ile ses ve görüntü teknolojilerinde sağlanan gelişmeler neticesinde televizyonda siyasi konuşmaya ayrılan süre 1968'de 42,3 saniyeden 1990'larda sadece dokuz saniyeye düştü. Norveçli antropolog Thomas Eriksen'in gözlemlediği gibi, “hızlanma hem bilgi üretimini hem de çağdaş kültürdeki düşünce biçimini etkiledi” (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.294). Gelişen endüstri ve sanayileşmeyle birlikte hızın fonksiyonlarını anlamak için kafa yoran bilim insanları bir hızlanma teorisi geliştirmek amacıyla çok mücadele verdi.

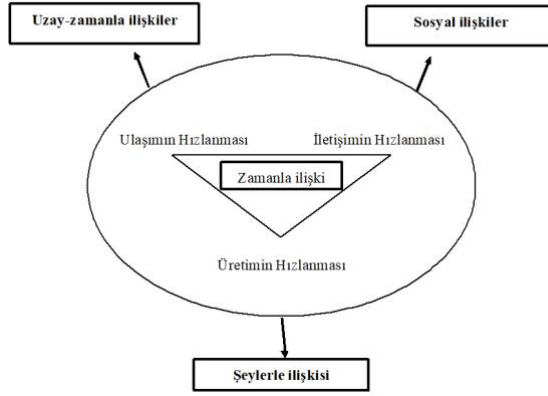
Toplumsal hızlanma eğilimi bir bütün olarak yapısal ve kültürel konfigürasyonla ilgilidir. Toplumsal hızlanma, mekân ve zaman, kişinin çevresini (nesnel dünya) insanlara (sosyal dünya) ve kişinin kendisine (öznel dünya) bağlar (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.17). Rosa'nın yaklaşımıyla hızlanma teknolojileri konusunda kültürel savaş tarihinden üç sistematik sonuç çıkarılabilir: İlk olarak, teknolojik hızlanma süreci yavaşlatabilecek engellerle, dirençlerle ve karşı hareketlerle karşılaşır, ikincisi, hemen hemen her hızlanma artışını, kural olarak, yavaşlama çağrısı söylemi takip eder. Üçüncüsü, bu kültür savaşlarının her biri şimdiye kadar hızlandırıcıların zaferiyle sona ermiştir (Rosa, 2013, s.41). Teknolojik hızlanmanın amacı daha hızlı gitme isteğidir. Bu arzunun kaynağı, aynı zamanda kapitalizmin de ahlakını oluşturan Max Weber'in (1930) “protestan ahlakı”dır. Bu görüşe göre kaybedilen bir saniye ilelebet ikinci bir kayıptır ve zaman kaybı ilk ve tüm günahların en ölümcülüdür (Rosa, 2013, ss.49-50). Protestan ahlakının ve kapitalist ahlakın kategorik zorunluluğu zamanı mümkün olduğunca verimli kullanmak, zaman veya boşluğu israfı sistematik olarak ortadan kaldırmak ve zamanın nasıl harcandığına dair kesin bir hesap vermektir. Yaşamın modern tutumunun bu perspektiften bakıldığında, zaman disiplini, yapısal bir sonuçtan çok, kapitalizmin kültürel bir varsayımı gibi görünmektedir. Bununla birlikte, bir toplumsal hızlanma teorisinin başlangıç noktalarını araştırmak bağlamında, her şeyden önce, sanayi devriminin başlamasından bugüne kadar üçlü bir hızlanma yaşanmıştır. Bunlar teknolojik hızlanma, toplumsal değişimin hızlanması ve yaşam hızının artmasıdır. Bu hızlanma boyutları incelendiğinde konu daha iyi kavranacaktır.

2. Sosyal Hızlanmanın Üç Boyutu

Peter Conrad (1999, s.9) büyük hacimli kültürel tarihinde “Modernite, zamanın hızlanması hakkındadır” demiş ve Thomas H. Eriksen (2001, s.1599) açıkça “Modernite hızdır” tanımını yapmıştır (Rosa, 2022a, s.16). Hartmut Rosa modernitenin temel unsurlarından biri haline gelen bu “hızlandırılmış” yaşam biçimlerinin kaynağına girip insanlığın geldiği hız ve yabancılaşma noktasında analitik bir çerçeve çizmiştir (Kulak, 2022). Rosa’ya göre geç modern toplumlarda insani ızdırabın kaynağı, dolayısıyla iyi bir hayat ve kendini gerçekleştirmenin önünde engel oluşturan, dolayısıyla yabancılaşmaya neden olan durum “sosyal hızlanma”dır. Modern toplumlar büyüme ve hızlanma yoluyla stabilizasyonlarını sağlarlar (Rosa, 2021, s.65’den akt. Savaşçın, 2023, s.123). Modern toplumda hızlanmanın üç biçiminin ilki teknolojik hızlanma, ikincisi toplumsal değişimin hızlanması ve son olarak da yaşam hızının artmasıdır. Modern toplumsal yaşamın temposunda artışın kaynağı: Ulaşım, iletişim ve üretimde kendini gösteren teknolojik hızlanma, kültürel bilgiye, sosyal kurumlara ve kişisel ilişkilere yansıyan sosyal değişimin hızlanması ve teknolojik değişimin bireyin boş zamanını artırması gerektiği beklentisine rağmen gerçekleşen yaşam hızındaki artmadır. Sırasıyla bu hızlanma görüngüleri analiz edildiğinde Rosa’nın sosyal hızlanma teorisi daha açıklayıcı ve anlaşılır olacaktır. Bazı gözlemciler aslında modernitede her şeyin hızlanmış görüldüğünü ifade etmişlerdir. Ancak zaman anlamlı bir şekilde hızlanamaz ve sosyal hayattaki tüm süreçler de hızlanamaz, bir saat bir saattir ve bir gün bir gündür (Rosa, 2022a). Rosa’nın sosyal hızlanma teorisi üç biçimi teknolojik hızlanma, toplumsal değişimin hızlanması ve yaşam hızının artmasıdır. Teknik hızlanma olarak da söylenebilen teknolojik hızlanma nicel verilerle ölçülmesi en kolay olan görüngüdür.

2.1. Teknolojik Hızlanma

İlk, en belirgin ve ölçülebilir hızlanma biçimi, “teknolojik hızlanma” olarak tanımlanabilen kasıtlı, hedefe yönelik ulaştırma, iletişim ve üretim süreçlerinin kasıtlı hızlandırılmasıdır. Böylece, iletişim hızının 107, kişisel ulaşım hızının 102 ve veri işleme hızının 106 oranında (Geibler, 1999, s.89) arttığı ifade edilmiştir (Rosa, 2022a, s.19; Rosa, 2013, s.71; Rosa ve Scheurman, 2009, s.82). Ulaşım, iletişim ve üretimin teknolojik hızlanmasının tüm bu biçimleri, yaşam dünyasını ve günlük kültürü zaman zaman şok edici ve travmatik bir şekilde değiştirmiştir. Teknik ve her şeyden önce teknolojik hızlanmanın sosyal değişimin güçlü bir itici gücü olduğu inkâr edilemez bir şekilde açıktır. Toplumun dinamizasyonu tezi için, ortalama hızlardaki artış, en yüksek hızlardan çok daha önemlidir. Mekânın önceliğinin zamanın önceliğine dönüştürülmesine, hareketin hızlanması neden olmuştur. Teknik hızlanma, insanların, malların, mesajların dünyadaki sadece daha hızlı hareketine değil, aynı zamanda malların daha hızlı üretimine, maddenin ve enerjinin daha hızlı dönüşümüne ve hizmetlerin hızlanmasına neden olmuştur (Heylighen 2001, s.2; Geißler 1999, s.89).

Görsel 2. Teknik Hızlanma ve Dünya ile İlişkilerinin Dönüşümü (Rosa, 2013, s.104)

Üretim devrimi teknolojik devrimin önemli bir ayağını oluşturur. Virilio tarafından “dromolojik” bir devrim olarak yorumlanan sanayi devrimi üretim hızlarının bir devrimidir, dijital devrim de devam eden bir devrimdir (Rosa, 2013, s.73). Virilio’nun hız artışı bilimi olarak “dromoloji” kurma çağrısı ve girişimi “insan ve hayvan bedenlerinin metabolik” hızının yerini yeni, gittikçe artan bir “teknolojik” hız ile değiştiren “dromokratik devrim” dir (Virilio 2006). Ancak Virilio hızlanmayı sadece teknolojik hızlanma olarak algılamıştır ve hızlanmanın diğer iki analitik bağımsız yönü, sosyal değişim ve yaşam hızı için kategorik bir yer bırakmaz (Rosa, 2013, s.57). Teknolojik hızlanmanın altında yatan esas neden üretimin daha hızlı yapılması ve zamandan tasarruftur. Rosa’nın bakışından “Zaman eksikliği ne kadar büyük olursa, daha hızlı ulaşım isteği, daha hızlı bilgisayar talebi ve daha kısa bekleme süresi talebi oluşur” (2013, s.152). Teknolojik hızlanma, böylelikle, “zaman-mekan sıkışması” metaforunda da ifadesini bulan; meta, bilgi, iletişim ve sermayenin mekansal engelleri aşarak küreyi katettiği ve bunu daha kısa süreler içerisinde gerçekleştirdiği yeni bir zaman rejimine göndermede bulunmaktadır (Mermutlu, 2018, s.247).

Marx’ın (1976) doğanın evcilleştirilmesi tezi bağlamında başlangıç olarak, teknik hızlanmanın toplumun doğa ile ilişkisi açısından temel öneme sahip olduğu ve doğanın evcilleştirilmesi ve tahakküm süreci ile yakından ilişkili olduğu kuşkusuzdur. Ulaşım, iletişim ve üretimin hızlandırılması, doğal süreçlerin kendilerinin geliştirilmesini (örneğin, tarımsal devrim düşünülürse) ve doğal sınırların aşılmasını ve aynı zamanda doğa ile değişim süreçlerinin hızlanmasını ima eder (Rosa, 2013, s.280). Kısacası, teknik hızlanma her zaman nesnel, sosyal ve öznel dünyayı dönüştürme eğilimindedir. Hızlandırılmış sosyal değişimin sonuçlarının analizinin merkezi bir sonucu, hızın nicel artışının zaman deneyiminde niteliksel değişimlere neden olabilmesidir (Rosa, 2013, ss.304-305). Teknik ve teknolojik hız artışları toplumun yaşam şeklinde de yeni bir hızlanma mantığının oluşmasına neden olmuştur.

2.2. Toplumsal Değişimin Hızlanması

On sekizinci yüzyıldan bu yana insanlar teknolojiadaki çığır açan gelişmelerden endişelenmemişlerdir. Daha ziyade, sosyal oluşum ve yapıların yanı sıra eylem ve eğilim örüntülerini istikrarsız ve kısa süreli kılan sosyal değişim süreçlerindeki hızlanma nedeniyle hayrete düşmüşlerdir (Rosa, 2022a, ss.20-21). Sosyal değişimin hızlanması, toplumun belirli bileşenlerindeki hızlanmaya değil ama toplumsal süreçlerin bir bütün olarak hızlanmasına, hatta toplumsal değişimin kendisinin ivmelenmesine göndermede bulunur. Sosyal değişimin hızlanması, genel olarak, toplumsal yapı, kurum ve pratiklerin kararlılıklarını yitirerek istikrarsız, değişken ve gelip-geçici (Mermutlu, 2018: 247) olmalarını ifade eder. Toplumsal değişimin hızlanması, profesyonel uzmanlaşma ve iş bölümü şeklinde günlük yaşamımızda bize daha çok bilinen fonksiyonel farklılaşmanın sosyal yapısal motoru tarafından yönlendirilir. Modernleşmenin bu olağanüstü sonucu, tipik olarak işlem hızı ve üretkenliğinde büyük kazanımlar sağlar. Ancak bu kazanımlar, sosyal eylem alanlarını çoğalttıkları için daha hızlı sosyal değişime neden olma eğilimindedir.

Eğitimin, mesleki yaşamın ve ailenin yapısındaki değişikliklerin analizi, Lübbe'nin (2009) "şimdiki zamanın daralması" kavramından yola çıkılarak, toplumsal değişimin hızlanmasını test etmeye yardımcı olur (Rosa, 2013, s.26). Bundan ötürü tutum ve değerler ve moda ve yaşam stilleri, sosyal ilişkiler, zorunlulukların yanı sıra gruplar, sınıflar, ortamlar, sosyal diller, eylem ve alışkanlık türlerinin durmaksızın artan oranlarda değişmekte olduğu söylenir (Rosa, 2022a, s.21). Görüleceği gibi Batı toplumları için ailenin kurumları ve istihdam sistemi sosyal değişim analizlerinin yapılabileceği yerlerdir (Rosa, 2013, s.110). Lübbe (2009) tarafından getirilip ve Luhmann'ın (1980) sistem teorisiyle öne sürdüğü şimdinin daralması kavramında Lübbe'nin varsayımı, modern toplumların artan sosyal ve kültürel eskime oranı ya da büyüyen sosyokültürel inovasyon sıkıştırması sonucunda günümüzün sürekli bir daralma yaşamasıdır (Rosa, 2013, ss.76, 301). Şimdiki zamanın daralması ya da toplumsal hızlanma geçmişin ve geleceğin, toplumun çeşitli alanlarında daha kısa aralıklarla, yeniden yazılması gerektiği anlamına gelir (Guy 2002, s.2; Nassehi 1993, s.342). Sosyal hızlanma, deneyim ve beklentilerin güvenilirliklerindeki bozulma oranının artması ve "şimdi" olarak adlandırılan zaman aralığının daralmasıdır (Rosa, 2022a, s.22).

Teknik hızlanma toplum içinde hızlanma süreçleri, toplumsal değişimin hızlanması toplumun kendisinin hızlanması olarak sınıflandırılabilir. Böylece, tutum ve değerlerin yanı sıra moda ve yaşam tarzları, sosyal ilişkiler ve yükümlülüklerin yanında gruplar, sınıflar veya sosyal çevre, sosyal diller, uygulama ve alışkanlıkların biçimlerinin de giderek artan oranlarda değiştiği söylenebilir. Ancak, psikoterapi, sosyal değişim ölçüm oranları çözülmemiş bir sorun olarak kalmıştır (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.83). Kuşaklar arasındaki değişimler toplumsal değişimin göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Önceleri kuşaklar arası değişim seksen yıllarla ifade edilirken artık bu süre neredeyse yirmi yıla

düşmüştür. Örneğin tarım toplumundaki ideal tipik aile yapısı yüzyıllar boyunca istikrarlı olma eğiliminde olmuştur ve kuşaklar boyu temel yapıyı sağlam bırakmıştır. Klasik modernlikte, bu yapı sadece bir nesil için inşa edilmiştir. Klasik modernlikte, mesleki yapılar nesillerle değişme eğilimiydi. Geç modernlikte, meslekler artık bir iş hayatının tamamı boyunca uzanmayarak işler nesillerden daha yüksek bir oranda değişti. Öyleyse sosyal kurumların ve uygulamaların istikrarı, sosyal değişimin hızlanması (veya yavaşlaması) için bir ölçüt olarak hizmet edebilir (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.84). Modern toplumda sosyal yapıların bu hızlı değişim oranları bazı yazarlar tarafından üstüne basılarak işaret edilmiştir.

Modern toplum, Marx'tan Berman'a ve ondan Bauman'a kadar süren sosyal yapıların sürekli erimesi, buharlaşması ve sıvılaştırılması metaforlarına anlam kazandıran, tarihsel olarak eşi görülmemiş miktarda kinetik enerji ile karakterizedir (Radkau 1998, s.13). Sosyal dinamizasyonun belki de en belirgin ifadesi, gazetenin on sekizinci yüzyılın sonunda tanıtılmasıdır. Toplumun çeşitli alanlarındaki hızlı değişimler hakkında bilgilenmek, insanların artan ihtiyacına bir tepki oldu ve bu yüzden her gün yeni bir bilgi üretildi. Bilginin tarihe göre kullanımı tam bir gün oldu. Hiçbir şey dünün gazetesi kadar anakronistik değildir. Uzun zamandır günlük haber veren CNN gibi modern haber yayıncıları, görüntülemeye dayalı raporlamaya ek olarak, üç kayan haber satırıyla görüntüleyenlerini güncel tutmaya başladı. Böylece gerçek zamanlı bir haber vaat eden bu mobil metin satırları kesintisiz bir toplumun sembolü haline geldi (Rosa, 2013, ss.117-118). Çoğunlukla hızlanma tarafının kazandığı liberal demokratik toplumlar göreceli olarak "açık, çeşitli, eleştirel, deneysel, belirsiz ve sürekli değişen" olarak nitelendirilebilirse, sosyal hızlanmanın vazgeçilmez yapısal varsayımlarını temsil eder (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.295). Hızlanma ile birlikte toplumda olumsuz sonuçlar da görmek negatif sonuçları olarak düşünülebilir. Örnek vermek gerekirse yüksek hızlı toplumda yetersiz olan sabır ve hatta hoşgörüdür. Sosyal hızlanma ve vatandaşlık arasındaki gerginlik nasıl azaltılabilir? En belirgin yolu, temel sosyal süreçleri yavaşlatmaktır (Rosa ve Scheuerman, 2009, ss.301-302). Toplumun hızlanması insanların daha hızlı hareket etme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Sosyal ilişkilerdeki değişiklikler sadece teknolojik buluşların bir sonucu değildir aynı zamanda sosyal değişimin hızlanması ve yaşamın hızı ile bağlantılıdır (Rosa, 2013, s.106). Sosyal değişimin artmasıyla birlikte toplumda gündelik yaşam şekli de değişim göstermiştir. Bireylerin gündelik işlerinde zamanın yetmemesi nedeniyle iş yapma biçiminde değişimler ve hızlanmalar yaşanmıştır.

2.3. Yaşam Hızının Artması

Sosyal hızlanmanın en çok baskı yapan ve hayret verici yönlerinden biri muhtemelen modern (Batılı) toplumların etkileyici ve salgına dönen “zaman kıtlığı”dır (Rosa, 2022a, s.24). Yaşam hızının artması, zaman kaynaklarının azlığı nedeniyle, birim zaman başına eylemlerin artması olarak önerilebilir. Sonra nesnel ve öznel bileşenler olarak ayrılabilir. Nesnel olarak, eylem veya deneyimler zaman kullanım çalışmaları ile ölçülebilirken, öznel olarak stres, zaman baskısı ve yarış zamanı deneyimi deneysel olarak algılanabilir göstergelerdir (Rosa, 2013, ss.78, 121-122).

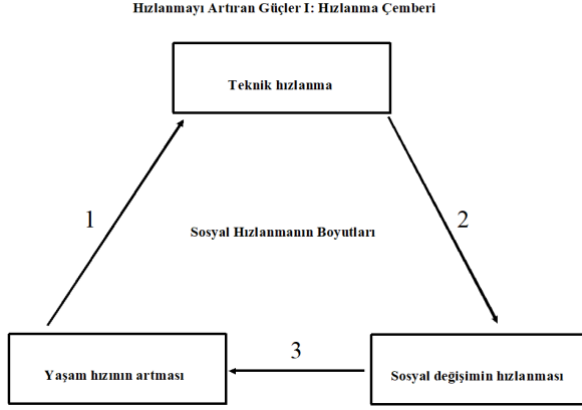
Nesnel olarak, yaşam temposunun hızlandırılması, Manfred Garhammer, Jonathan Gershuny ve Robinson ve Geoffrey tarafından sunulduğu gibi, birim zaman başına eylem olaylarının sayısının artmasıyla eylemin kendisi hızlandırılabilir (daha hızlı yürü, ye, oku). İkinci olarak, eylemler arasındaki duraklamaları veya boş süreleri kısaltarak molalar ve boşta kalma süreleri azaltılabilir veya ortadan kaldırılabilir ve üçüncü olarak, aksiyon bölümlerinin çoklu görev şeklinde sıkıştırılması, yani birkaç eylemin eşzamanlı performansı ile aynı anda birkaç eylem gerçekleştirilebilir (çoklu görev). Zaman kullanımı çalışmalarında Robinson ve Geoffrey, bunlara dördüncü, yani yavaş aktivitelerin daha hızlı olanlarla değiştirilmesini, örneğin paket servisi olan pizzacıyı arayarak yemek sipariş etmeyi ekler (Robinson ve Geoffrey 1999, s.39; Rosa, 2013, ss.78, 131, 306). Modernitede sosyal aktörler, zamanı tükettikleri hissini gittikçe artan bir şekilde duymaktadır, zamanları asla yetmez. Zaman sanki bir ham madde gibidir, petrol gibi tüketilir ve bu nedenle gitgide azalır ve pahalılaşır (Rosa, 2022a, s.24). Yeni kıt zaman kaynakları göz önüne alındığında yaşam hızının artması, toplumsal değişimin hızlanmasının doğrudan bir sonucudur (Rosa, 2013, ss.154-155). Bu bir yandan, hareket hızında bir artışla diğer taraftan, eylem bölümleri arasında yoğunlaşma ve dinlenme ve boş zamanlardaki azalma ile izah edilebilir (Garhammer 1999, s.47). Batı toplumlarında insanlar ağır zaman baskısı altında hisseder ve zaman kıtlığı hakkında şikâyet eder. Bu duygular son yıllarda artmış gibi görünerek “dijital devrim” ve küreselleşme süreçlerinin bir başka toplumsal hızlanma dalgasına dönüştüğü iddiasını akla yatkın hale getirir (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.86).

Objektif tarafta, yaşam hızının artması iki şekilde ölçülebilir. İlk olarak, objektif yöntem, yemek, uyumak, yürüyüşe çıkmak, oynamak, aileyle konuşmak gibi tanımlanabilir eylemlere harcanan zamanın ölçülebilir daralışı verir (Rosa, 2022a, ss.25-26). Hızlanma, daha kısa sürede daha fazla şey yaptığımızı ima ettiğinden bir zaman daralmasına yol açmalıdır. Örneğin, daha hızlı yemek, daha az uyumak ve ailelerimizle atalarımızdan daha az iletişim kurma konusunda net bir eğilim var gibi görünmektedir (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.86). Yaşam hızının artmasını nesnel olarak keşfetmenin ikinci “objektif” yolu, sosyal olarak eylem ve deneyimleri “sıkıştırma” eğilimini ölçmektir (Rosa, 2022a, s.26). Yemek pişirmek, TV izlemek ve telefon görüşmesi yapmak gibi eşzamanlı olarak daha fazla şey yapmaktır... Teknolojik hızlanma, kıt zaman sorununa, yani yaşam hızının artmasına toplumsal bir cevap olarak görülebilir. Ayrıca, toplumsal değişimin hızlanması bir

daralmayı gerektiriyorsa, bu doğal olarak yaşam hızında bir artmaya yol açar (Rosa ve Scheuerman, 2009, ss.87-88). Bu ikinci stratejiye “çoklu görev” denir (Benthaus-Apel, 1995). Sanki kendisi hareket halinde olan ve karşılığında daha hızlı yaşam ve teknoloji talep eden sarp bir sosyal arazi olan "kayan yokuşlarda" duruyoruz (Kulak, 2022). Bunun açıklaması, kapitalist üretim alanında iyi bilinen “kaygan-eğim” fenomenindedir: kapitalist, ya yukarı ya da aşağı gittiği için duraklayamaz, dinlenemez, yarışı durduramaz ve konumunu güvence altına alamaz, denge noktası yoktur, çünkü Marx (2004) ve Weber'in (1978) belirttiği gibi, ayakta durmak geride kalmaya eşdeğerdir. Benzer şekilde, yaşamın her alanında hızlandırılmış sosyal değişim oranlarına sahip bir toplumda, bireyler her zaman kaygan bir yamaçta durduklarını hissederler. Böylece, insanlar yaşadıkları değişim hızına ayak uydurmak için gündelik yaşamlarında kendilerini baskıda hissederler (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.88).

Değişime ayak uyduramama ve dolayısıyla fırsatları kaçırma tehdidi, yaşamın hızını artırmak veya başka bir deyişle güncel kalmak için acil bir baskı yaratır (Rosa, 2013, s.308). Yaşamın hızı olarak deneyimlenen şey, toplumun ürünü ve değişimlerinin derinliğidir. Belirli bir dönemde yaşamın hızını belirlemede paranın önemi, her şeyden önce, parasal koşullardaki bir değişikliğin yaşam hızında bir değişiklik getirdiği gerçeğiyle gösterilmiştir (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.41). Georg Simmel'e göre, para arzındaki sadece artış günlük yaşamın hızlanmasına büyük oranda katkıda bulunur (Rosa ve Scheuermann, 2009, Bölüm 2, s.42). Sebastian Franck, paranın dolaşımının göreceli hızının yaşamın genel hızını arttırdığını (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.50) dile getirmiştir. Bu yüzdendir ki dünyanın dinamik karakterinin paradan daha çarpıcı bir sembolü yoktur. Para ayrıca kendisini ölçmeden şeylerin bir ölçüsü olmaktadır (Rosa ve Scheuerman, 2009, ss.54-56). Para, nesnelerin davranışını sembolize ederek onlarla arasında dinamik bir ilişki kurar. İnsanların da seçeneklerinden daha fazlasını gerçekleştirme imkânı vermektedir.

Şimdi bu hızlanma biçimlerinin birbiri ile etkileşimi neticesinde nasıl bir sonucun olabileceği ile ilgili bir değerlendirme yapılırsa, sürecin parçalarının birbirini değişik şekillerde etkiledikleri görülebilir. Yukarıda üç hızlanma biçimi ile ele alınan sosyal hızlanmanın boyutları karşılaştırıldığında şunlar söylenebilir. İlk olarak, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca gerçekleşen ulaşım ve iletişimdeki hızlanma insanların mekânı ve zamanı algılama şeklini değiştirmiştir. Bu devrim günlük yaşamın hızlanmasına böylece artan zaman kıtlığına ve sonuç olarak yaşam hızının artmasına neden olmuştur (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.5). İkinci olarak teknik hızlanma süreçleri öznelerin mekân, zaman, insan ve şeylerle ilişkilerini etkilerken yaşam hızının artması eylemlerin sayısını artırarak birim zamanda eylem ve deneyimleri değiştirir (Rosa, 2013, s.145). Teknik hızlanma beklentisi zaman kaynaklarının azlığının ve dolayısıyla yaşam hızının artmasının doğrudan bir sonucudur (Rosa, 2013, s.153). Ekonomik mantık teknik hızlanma için birincil hızlandırıcı görevi görür, kültürel yükseliş mantığı yaşam hızının artmasını sağlar ve işlevsel farklılaşmanın yapısal ilkesi sosyal değişimi tarihsel olarak görülmemiş bir şekilde hızlandırır (Rosa, 2013, s.194).

Görsel 3. Hızlanma Çemberi (Rosa, 2013, s.156)

Bununla birlikte Rosa, sosyal hızlanmanın üç biçiminin nispeten özerk bir geri bildirim döngüsü oluşturmak için etkileşime girdiğini savunur. Yeni yüksek hızlı teknolojiler (örneğin, bilgisayar) genellikle günlük yaşamın hızlanmasına neden olan artan toplumsal dönüşüm oranlarına yol açar; bu da sosyal aktörlerin giderek daha telaşlı bir günlük yaşamın zorunluluklarıyla başa çıkmak için yeni, zamandan tasarruf sağlayan teknolojik cihazlar peşinde koşmalarına imkân tanır. Bununla birlikte paradoks, yeni yüksek hızlı teknoloji biçimlerinin bu şekilde oluşması ve sonuçta ortaya çıkan teknolojik yeniliklerin daha sonra sosyal yaşamın temel modellerinde müteakip hızlanma biçimleri ve günlük yaşamda yeni zamansal baskılar yaratmasıdır (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.24). Rosa iki ek önemli nokta daha vurgular. İlk olarak, üç temel hızlanma biçiminin kendinden tahrikli bir geri besleme döngüsü oluşturmak için birlikte çalıştığına dikkat çeker. Yüksek hızlı teknoloji (örneğin, yeni bilgisayar teknolojisi), yeni sosyal organizasyon kalıplarına (örneğin, yeni işyeri organizasyonu) katkıda bulunabilir; buna karşılık, günlük yaşamı hızlandırarak hızlandırılmış teknolojiye ve sosyal değişime cevap verir (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.290). Bu üçlü hızlanma çemberini dışarıdan destekleyen ve ivme kazandıran harici itici güçler (motorlar) olduğundan bahisle, Rosa sosyal hızlanmaya farklı bir bakışla yaklaşmıştır. Sosyal hızlanmanın üçlü yapısının birbiriyile içsel tahrikli yapısını destekleyen harici motorlar sayesinde hızlanma çemberleri hızlanma spirallerine dönüşmüştür.

3. Hızlandıran İtici Güçler (Motorlar)

Rosa'nın modern toplumdaki “hızlanma çemberi” olarak isimlendirdiği üç temel hızlanma türü teknik hızlanma, toplumsal değişimin hızlanması ve yaşam hızının artması içsel olarak birbiriyile ilişkilidir... Bununla birlikte bu hızlanma biçimlerinin her birine, hızlanma çemberine daha fazla enerji enjekte eden harici bir “motor” da vardır. Bu dış motorlar hızlanmanın iç etkileşimi ile birleştiğinde sonuç kendi dönen bir hızlanma

spiralidir (Rosa, 2013, s.xx). Endüstri devriminin yanı sıra dijitalleşmenin getirdiği teknolojik devrimler modern toplumun zaman açlığı tarafından tetiklenmiştir; bunlar, büyümekte olan zaman kıtlığı probleminin cevabıdır (Rosa, 2022a, s.30). Modern hızlanma dinamiği ekonomik, kültürel, analitik olarak ayırt edilebilir üç “dış” motor tarafından harekete geçirilen kendiliğinden ilerleyen dairesel bir süreç (hızlanma çemberi) olarak tanımlanabilir (Rosa, 2013, s.23). Scheuerman Rosa'nın sosyal hızlanmanın arkasındaki üç temel "motor" veya temel itici güç olarak tanımladığı şeyin yetersiz olduğunu ve Rosa'nın bir ekonomik motor (kapitalizm), bir kültürel motor (modernitenin baskın kültürel idealleri) ve bir yapısal motor (karmaşıklık ve işlevsel farklılaşma) tanımladığından bahseder (Scheuerman, 2003, s.42). Teknolojik hızlanma ekonomik motordan etkilenir. Toplumsal değişimin sosyal yapısal motor tarafından hızlanması, günlük yaşamda uzmanlaşma ve iş bölümü şeklinde fonksiyonel farklılaşmanın yansımasıdır. Son olarak, yaşam hızının artması dışsal olarak, ebedi yaşamın dini vaadinin sekülerleştirilmesi şeklinde kültürel hızlanma vaadiyle yönlendirilir (Rosa, 2013, s.xx). Şimdi bu harici itici güçler (motorlar) incelendiğinde durum biraz daha açıklığa kavuşacaktır.

3.1. Ekonomik Motor

Batı toplumlarında toplumsal hızlanmanın en belirgin kaynağı elbette kapitalizmdir. Bu nedenle genelde sosyal hızlanma ve özeldede teknolojik hızlanma rekabetçi kapitalist pazar sisteminin mantıksal sonucudur (Rosa, 2022a, s.31). Kapitalist bir ekonomide, üretim alanındaki büyüme ve hızlanma kaçınılmaz olarak kendilerini dolaşım ve tüketim hızında ifade ettiğinden, bu motorun dinamikleştirici gücü toplumun hemen hemen tüm alanlarına yayılmaktadır. Ayrıca, yeni teknolojilerin veya ürünlerin piyasaya sürülmesinde rakiplere karşı zamansal liderlik, pazar rekabetinin önemli bir unsurudur, çünkü rakipler yetişmeden önemli ekstra taleplere izin verir. Yine de her şeyden önce ekonomik motor, teknik hızlanmanın birincil itici gücü olarak anlaşılabilir (Rosa, 2013, s.309; Rosa ve Scheuerman, 2009, s.89). Rekabet, sosyal yaşamın neredeyse tüm sahalarında dağıtım tarzlarına egemendir, bu yüzden modernitenin ana tanımlayıcı prensiplerinden biridir (Rosa, 2022a, s.31). Ekonomi rekabet olmadan gelişmez. Bir diğer harici motor ise toplumsal değişime güç enjekte eden kültürel motordur.

3.2. Kültürel Motor

Batı toplumlarında toplumsal değişimin hızlanması, modernitenin egemen kültürel idealleriyle belirsiz bir şekilde bağlantılıdır. Bunlar yavaş yavaş değişim önceliğine doğru gelenek ve yenilik arasındaki dengeyi değiştirmiştir. Toplumun zaman kalıpları, bir yandan yapısal gelişmeleri ve gereksinimleri, bir yandan da kültürel eylem yönelimlerini birbirine bağlayıp asimile etmiştir. Bu nedenle, geç modernitede zaman yapılarının hızlanmaya bağlı olarak değişmesi, bireysel ve kolektif kimliğin kültürel olarak baskın biçimleri için büyük sonuçlara yol açar (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.90; Rosa, 2013, s.312). Seküler modern toplumda hızlanma, (dini) sonsuz yaşam vaadinin bir muadili olarak hizmet etmektedir (Rosa, 2022a, s.33). Bu baskın modern kültürel ideal, zamanın sekülerleşmesinde ve insan

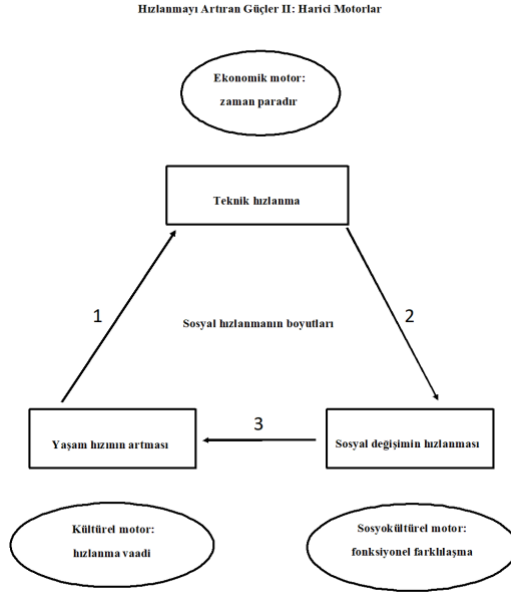
mutluluğu kavramlarında gelişmiştir, Hans Blumenberg tarafından ve daha yakın zamanda Marianne Gronemeyer ve Gerhard Schulze tarafından analiz edilmiştir. Blumenberg'in terimleriyle, dünyanın algılanan zamanı (Weltzeit) ve bireysel bir yaşamın zamanı (Lebenszeit) modern dünyadaki bireyler için önemli ölçüde farklıdır. Yaşam hızının artması bu soruna doğal bir çözüm gibi görünür: eğer iki kat daha hızlı yaşanırsa, bir eylemi, hedefi veya deneyimi gerçekleştirmek için yalnızca yarım zaman alınır, yaşam içinde yapılabilecekler iki katına çıkarılabilir. Hızlanma, dünyanın zamanı ile hayatın zamanı arasındaki farkı silmek için bir strateji görevi görür (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.91). Batı modernizmine hâkim olan kültürel mantığa göre yaşamın zenginliği, doluluğu veya kalitesi yaşam boyunca elde edilen deneyimlerin toplamı ve derinliği ile ölçülebilir (Rosa, 2022a, s.34). Bu nedenle iyi bir yaşam gerçekleştirilmiş yaşamdır, yani deneyim açısından zengin ve kapasitesi geliştirilmiş bir yaşamdır (Taylor, 2007). Toplumsal hızlanmanın harici motoru durumunda olan kültürel motorla da ilişkili bireylerin hızlanmasına haricen güç katan yapısal motorla sistem kendinden tahrikli halini daha iyi ifade eder.

3.3. Yapısal Motor

Modern Batı hızlanmasının dinamikleri için ekonomik ve kültürel açıklamaların yanı sıra, bazı sosyologlar modern toplumun sosyal yapısında üçüncü bir dış motor belirlediler. Niklas Luhmann'ın sistem teorisi bağlamında ağırlıklı olarak savunulan bu görüşüne göre, modern toplumun temel yapısal fonksiyonel tanımlama ilkesi ile toplumsal değişim hızlanmaktadır. Öncelikle hiyerarşik sınıflara ayrılmış değil, siyaset, bilim, sanat, ekonomi ve hukuk gibi işlevsel sistemler boyunca yapılandırılmış bir toplumda karmaşıklık büyük ölçüde artar. Sonuç olarak, gelecek neredeyse sınırsız olasılıklara açılır ve toplum sürekli değişim ve hızlanma şeklinde zaman yaşar. Şimdi, artan karmaşıklık ve acil durum seçenekleri ve olanakları bir bolluk oluşturmaktadır (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.92). İnsanlar potansiyel kıymetli ihtimalleri ve bağlantıları kaçırmamak ve rakabet şanslarını sürdürmek için sosyal ve teknolojik dünyalarında yaşadıkları değişim hızına ayak uydurma baskısı hissederler (Rosa, 2022a, s.37). Bunlar hangi seçeneklerin daha önemli veya kıymetli olduğuna karar vermenin her geçen gün zorlaşması demektir. Bunun sonucu toplumda karmaşıklık oluşur. Luhmann, modern toplumdaki karmaşıklığın, aynı anda işlenebileceğinden daha fazla sayıda seçenek ve ilişkinin sıralı olarak işlenmesini sağlamak için "zamansal" olduğunu savunur. Senkronizasyon ve artan (gelecek) seçeneklerin seçimi için takip eden ihtiyaçlar, yalnızca işlemin kendisi hızlandırılırsa tatmin edilebilir. Burada da modern toplumların karakteristiği olan büyüme ve hızlanmanın iç diyalektiğinin bir varyantı, burada (yapısal) toplumsal değişim için bir itici motor olarak bulunur (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.92).

Sonuçta, geleneksel olarak modernizasyon ile ilişkili dört süreç, hızdaki artışlarla karmaşık bir şekilde bağlantılıdır: bu nedenle, bireyselleşme, hızlanmanın bir nedeni ve bir etkisi olabilir, çünkü bireyler daha hareketli ve değişime uyarlanabilir ve karar vermede kolektivitelerden daha hızlıdır. Benzer şekilde, örgütsel farklılaşmanın bir sonucu olarak,

sistemik süreçlerin hızlandırılması ve aynı şey, araç-bitiş ilişkilerinin iyileştirilmesi ve enstrümental kontrolün iyileştirilmesi olarak evcilleştirmenin rasyonalizasyonu için de geçerlidir (Rosa ve Scheuerman, 2009, s.110). Bu nedenle, hızlandırılmış sosyal değişim, yaşam hızının artmasına yol açacaktır. Böylece, hızlanma döngüsü kapalı, kendinden tahrikli bir süreçtir. Hızlanma itici güçlerini ararken, sosyal hızlanmanın üç boyutunun arkasındaki dış anahtar hızlandırıcılar olarak tanımlanabilen üç birincil faktör olduğunu bulur. Her birinde, büyüme ve hız mantığı, sosyal hızlanmanın boyutlarından birine karakteristik özel bir şekilde bağlanır (Rosa ve Scheuerman, 2009, ss.88-89).

Görsel 4. Harici Hızlanma Güçleri (Rosa, 2013, s.194)

Son olarak, Rosa, John Urry'nin olası istisnası dışında, hız teorisyenleri tarafından büyük ölçüde ihmal edildiği bir görüşü düşünmektedir: çağdaş sosyal yavaşlamanın birçok örneği, temel hızlanma süreçleriyle ayrılmaz bir şekilde ilişkilendirilebilir. Modernizmle birlikte ortaya çıkan sosyal hızlanma teorisini oluşturmak için Rosa'nın ortaya koyduğu fikirler düşünüldüğünde, aslında her şey zıddıyla vardır mottosundan hareketle, her hızlanmanın bir yavaşlama ile tersini de düşünmüştür. Bu yavaşlama veya durgunluğun beş kategorisi sayesinde metabolik hız limitleri ile doğanın hız limitlerine uyum sağlanmazsa psikolojik ve ekolojik faciaların olması kaçınılmazdır.

4. Ataletin (Durgunluğun) Beş Kategorisi

Analitik olarak, burada, hızlanmanın tanımlanmış üç boyutu boyunca kesilen beş yavaşlama veya atalet kategorisi ayırt edilebilir (Fritz Reheis, 1998). Rosa hızı hiç artmayan (doğa ve jeolojideki çoğu süreçte olduğu gibi) veya şimdiye dek artmamış olan veya bazen yavaşlayan ve bunun sonucunda hızlı ve yavaş kurumlar, süreçler veya uygulamalar arasındaki sınırdaki ihtilaf ve gerginliğe neden olan bir şey olduğundan bahsediyor (Kulak, 2022). Bu da toplumun farklı hız örüntülerine sahip alanları arasında senkronizasyon bozukluğuna sebep olur. Ancak hızlandırıcı etkiler yavaşlatıcı etkilere ağır basarsa kavramsal olarak hızlanma savunulabilir (Rosa, 2022a, s.38). Şimdi ataletin kategorilerine bakılacak olursa buna hız için doğal sınırlardan başlanabilir.

4.1. Hız İçin Doğal Sınırlar

Birincisi, hız için (Jeo)fiziksel, biyolojik ve antropolojik sınırlar yani ya kesinlikle manipüle edilemeyen ya da sadece hızlandırılacak sürecin büyük bir niteliksel dönüşümü pahasına hızlandırılan süreçler vardır. Bu sınıfa, beynin hız sınırları ve vücuda ait sınırlılıklar girer. Ayrıca doğal hammaddelerin çoğalma temposu, örneğin okyanus yataklarının petrole dönüştürülmesi ve dünyadaki ekosistemlerin toksik maddeleri ve atık malzemeleri işleme kapasitesi de sayılabilir. Mevsimler ve günler de hızlandırılmaz, ancak etkileri artık manipüle edilebilir ve simüle edilebilir. Tarımda biyolojik süreçlerin doğal hız sınırlarının, örneğin tavukların yumurtlamalarının, artiyal ışıklar kullanılarak günlük aydınlık ve karanlık değişimlerini yirmi üç saate düşürerek artırıldığı bazı durumlar olmuştur (Rosa, 2022a, s.39; Rosa, 2013, s.81; Rosa ve Scheuerman, 2009, s.93).

4.2. Kısıtlı Yavaşlamanın İki Formu (Deklarasyon Adaları)

a. Hızlanmanın dışında kalan modernleşme ve hızlanma dinamikleri tarafından henüz dokunulmamış olan bölgesel, sosyal ve kültürel nişler veya yavaşlama vaha veya adaları vardır. Prensip olarak kendilerine erişilebilmelerine rağmen, basitçe hızlanma süreçlerinden muaf, zamanın hareketsiz kaldığı yerler. Bunlara örnek olarak Ohio'daki Amishler veya sosyal olarak dışlanmış belirli mezhepler, denizde unutulmuş adalar, geleneksel sosyal uygulama biçimleri (ünlü Jack Daniels reklamında viski üretmek gibi) verilebilir. Tabii ki bilinçli olarak oluşturulan yavaşlama adaları örneğin, “sağlıklı yaşam vahaları” bu erozyonun dışında tutulur (Rosa, 2022a, ss.39-40; Rosa, 2013, ss.83, 302; Rosa ve Scheuerman, 2009, s.94).

b. Kasıtsız yavaşlama biçimlerinin aksine, kasıtlı (sosyal) yavaşlama biçimleri modern hızlanmaya ve etkilerine karşı ideolojik hareketleri içerir. İdeoloji olarak (Radikal) yavaşlama için çeşitli, genellikle köktendinci, antimodernist toplumsal hareketler hızlanmanın modernitenin temel ilkelerinden biri olduğu göz önüne alındığında şaşırtıcı değildir. Bunlar arasında radikal dini ve “derin ekolojik” ya da politik olarak muhafazakâr ya da anarşist hareketler bulunur (Rosa, 2013, ss.85, 302-303; Rosa ve Scheuerman, 2009, ss.94-95). Günlük yavaşlama ihtiyacının çoğu o kadar seçicidir ki, kendi olumsuzluklarını

içerirler. Örneğin, otoyolda yüksek hızlı sürüşler sırasında insanlar gevşeyerek hızlanma ile yavaşlamaya ulaşırlar (Radkau 1998, s.220).

4.3. İşlevsiz Yan Etki Gibi Yavaşlama

Hızlanma ve dinamizmin istenmeyen bir sonucu olarak yavaşlama en iyi bilinen işlevsiz yavaşlama örneği trafik sıkışıklığıdır. Patolojik yavaşlamalarla ilgili olarak, aşırı hızlanma baskısına karşı bireysel (yavaşlayan) reaksiyonlar olarak anlaşılan bazı psikopatolojik depresyon formlarında tanımlanır. Modern Batı ekonomilerinde gerekli esneklik ve hıza ayak uyduramamalarının bir sonucu olan depresyon ve ilgili bozukluklar, hızlanmak için sosyal baskıya patolojik bir tepki olarak görülebilir. Depresyon aşamalarında hasta insana zamanın sabit kaldığı görülür. Kazalar, doğal afetler veya savaşlar ile ekonomik durgunluklar işlevsiz yan etkiler olarak belirlenebilir (Rosa, 2022a, s.40; Rosa, 2013, ss.84, 302; Rosa ve Scheuerman, 2009, s.94).

4.4. Bir Hızlanma Stratejisi Olarak Yavaşlatma

Amaçlı kısmi ve zamansal yavaşlama süreçleri ve kurumlarıdır. Bu yavaşlama stratejileri, diğer süreçlerin daha da hızlandırılması için gereklidir. Birey düzeyinde, meditasyon, yoga teknikleri, manastırlarda veya kurslarda geri çekilmeler, hızlı yaşam ile başa çıkmak için sayılabilir. Ayrıca, belirli öğrenme süreçlerinin bilinçli olarak yavaşlatılması daha kısa sürede daha fazla öğrenmeye yarar ve dinlenme için kasıtlı molalar da yaratıcılık, hızlanma-yavaşlama stratejileri oluşturur (Rosa, 2022a, ss.42-43; Rosa, 2013, ss.87, 303-304; Rosa ve Scheuerman, 2009, s.95).

4.5. Yapısal ve Kültürel Değişmezlik

Yavaşlamanın en ilginç şekli, kültürel ve yapısal sertleşme ya da kristalleşme olgusudur. Toplumsal değişimin hızlanması teşhisini tamamlayan felç edici bir duruşu varsayar. Yani “çılgın durma” “aşırı hızlandırılmış durma” ya da “kutupsal atalet” metaforunda kendini bulan sosyal hiperaktiflik ve toplumsal katılık gibi bu süreçler birbirine bağlı değildir. Böylece bu yavaşlama biçimleri modern hızlanma dinamiğine karşı değil, tersine hızlanma sürecinin içsel bir unsurunu ve doğal bir tamamlayıcı ilkesini temsil eder (Rosa, 2022a, ss.43-44; Rosa, 2013, s.89; Rosa ve Scheuerman, 2009, s.96). Bu teşhisin savunucuları arasında Paul Virilio (1997), Jean Baudrillard (1994), Fredric Jameson (1994) ve Francis Fukuyama (1992) yer alır (Rosa, 2022a, s.44; Rosa ve Scheuerman, 2009, s.96; Rosa, 2013, s.304).

Sosyal yaşamın hangi yönleri hızlanmıyor? Hızlanma süreçlerinin çoğu dünya nüfusunun önemli bir bölümünü etkilemez. Burada, geç modern toplumların merkezi bir yapısal özelliğine değinilir: iki biçim alan sosyal ve işlevsel alanların eşzamansızlaştırılması. İlk olarak, farklı grupların ve toplumun kesimlerinin bir eşzamansızlaştırılması vardır. Tüm sosyal gruplar eşit derecede hızlanmazlar: bazıları, hasta, işsizler, yoksullar veya bazı açılardan yaşlılar gibi, yavaşlamaya zorlanırken, diğerleri, Amish gibi, modernitenin

zamansal yapılarını ve ufuklarını benimsemeyi reddederler. Bu desenkronizasyon, artan bir “benzersizliği eşzamanlılığı” gerektirir (Rosa ve Scheuerman, 2009, ss.6, 103-104).

Eşzamanlı olmayan eşzamanlılık olaylarında artışın bir sonucu aşamalı olarak zaman, tek yönlü karakterini eriterek kaybetmeye başlar. Örneğin, internette, zaman içinde farklı anlarda girilen ve çeşitli tarihsel dönemlere ait, birbiri yanında sorunsuz duran ve zamansal bir yönelim olasılığını zayıflatan bilgi ve veri parçaları vardır. Düzenli kronolojiler yerine sürekli değişen, parçalı bir patern ortaya çıkarır (Rosa, 2013, ss.102-103). Eşzamansız iletişimin çağdaş formları e-posta vb. iletişim bağlantılarının zamanını bozmayı ve zaman içinde tekrar isteyerek yeniden etkinleştirmeyi mümkün kılmıştır. Kültürel postmodernitede, baskın stil ilkesi, değişik çağlardan gelen öğelerin eşit bir temele oturtulması ve eklektik olarak yan yana yerleştirilmesini sağlamıştır. Dünya tarihinin farklı dönemlerine ait gibi görünen olaylar ve bölümler, birbiri ardına veya rastgele sırada ortaya çıkmaktadır. Bir şehrin sokağında, orta çağ görünümü pazar yaşamı ve din manzaraları ile şehrin bir bölümünden yirminci yüzyılın finans ve iletişim merkezine ve hemen ardından bir üretim bölgesine dönüşmek mümkündür. Son olarak, biyolojik yaş dizilimini yitirir. Eğitim ve öğretim aşamaları mesleki çalışmadan devralınabilir, ebeveynlik nispeten ileri yaşlarda ve hatta emeklilikte bile mümkündür, tek yaşam evli yaşamın bir sonraki evresini takip edebilir (Rosa, 2013, s.103).

Buraya kadar ortaya konulan hızlanma ve atalet, dijitalleşme ile birlikte farklı bir forma geçmiştir. Harici itici güçlerden ekonomik motorla da desteklenen teknik hızlanmanın sonucunda insanlar dijital teknolojilerin verdiği avantajlarla işlerinin büyük çoğunluğunu sanal ortamda görmeye ve sosyalleşme aracı olarak dijital platformları kullanmaya başlamış ve bu değişimler her geçen gün insanları dijital cihazlarla birlikte ortak bir yaşama itmiştir. Özellikle 1990 ve sonrasında dünyaya gelen kuşaklar gündelik yaşamında dijital cihazları kullanmakta ve hayatlarının bir parçası haline gelmektedir. Sanayileşme ile birlikte insan hayatının merkezine yerleşen mekanik saatin zamanı yerini Castells’in de ifade ettiği gibi dijitalleşme ve internet teknolojileri sayesinde gelişen ağ zamanına terk etmektedir.

5. Castells ve Ağ Zamanı

Castells’e göre, enformasyon ve telekomünikasyon teknolojilerindeki gelişmelerle bağlantılı olarak insan zamanı da dönüşüme uğrar, ağ toplumu ya da akışlar uzamının gelişimine koşut olarak yeni bir zaman rejimi belirir (2008, s.571). Castells zamanın değişen morfolojisine, zamansız zaman adını verdiği yeni bir sosyal zaman yapısının yolunu bulmaya çalışır. Olayların sırasını bozarak ve eşzamanlı hale getirerek zamanı çözer, böylece toplumu sonsuz zamansal olarak kurar. “Zamansız zaman” kavramının temelinde zamanın, eylemlerin ve olayların süresi, sırası ve ritmi tarafından oluştuğu fikri vardır (Castells 1996, ss.276-469). Sürenin ortadan kaldırılması, sosyal olaylardan ritmin tasfiye edilmesi ve sabit sıralı serilerin çözülmesi, anlık eşzamanlılık modlarından dolayı zamansız olarak tanımlanabilir. İlginç bir şekilde, zamansız bir zaman kavramı ve Harvey'in bir

zamanlar sistematik olarak uzayın zamanla imha edilmesinden ve daha sonra mekân ve zamanın imha edilmesidir (Rosa, 2013, s.218). David Harvey, bu gözlemlerin sonucunda modernite kültürünü, ardışık “zaman-mekân-sıkıştırma” dalgalarından kaynaklanan yaşamın hızının artmasının ve mekânın zaman içinde yok edilmesinin sonuçları olarak görür (Harvey 1990, s.240 ve devamı). Zamansal düzeneklerin çözülmesi ve sivilleşme, dehistoricleşme ve “sürekli değişen parçalanma” ile ilgili çağrışımlar ile her türlü eşzamanlılığın egemenliği, postmodernite söyleminin merkezinde yatar (David Harvey 1990, s.285). Böylece “zamanın zamansallaşması” paradoksal olarak Castells'in “zamansız” zaman olarak tanımladığı şeyi tam olarak gösterir (Rosa, 2013, s.233). Zamanın zamansallaştırılması olarak tanımlanan şey, kültürel bilinçliliğimizin gecikmeli adaptasyonundan başka bir şey değildir (Rosa, 2013, s.275). Manuel Castells, zamansız zamanın yalnızca ağ toplumunda ortaya çıkan, hâkim toplumsal bir zaman biçimi olduğunu söylemektedir. David Harvey'in “zaman-uzam sıkışıklığı” formülü ile mekânın zaman tarafından “yok edildiği”, Anthony Giddens'in “zaman-uzam ayrılması” kavramı ile zaman ile uzam arasındaki bağlantının kesildiği söylenmiştir (Güven, 2021, s.11).

Manuel Castells, günümüz sosyo-ekonomik yapısına ağ toplumu adını vermiştir. Makineler, özellikle bilgisayarla çalışan makineler, verimlilik, hız ve esneklik açısından mükemmeldir. Sonuç hızı önem veren yeni ve güçlü bir sistem mantığıdır (Hassan, 2009, s.20). Bilgisayarın yeni iletişim teknolojisiyle bir araya gelmesi modern topluma kökten yeni bir mekân-zaman çerçevesi (Kumar, 2004, s.24) sunmuştur. Ağ toplumunun yeni toplumsal örgütlenme biçimi, küreselleşme aracılığıyla dünyaya yayılmakta, yerleşik kurumları sarsmakta ve kültürleri dönüştürmektedir (Tuğan, 2017, s.1027). 20. yüzyılın başında, baskın zaman yönelimi saat zamanından uzaklaşarak giderek Robert Hassan'ın "ağ zamanı" olarak adlandırdığı ve anında ve sürekli bağlantıya dayalı güçlü bir yeni zaman düzenine doğru kaymıştır. Neoliberal küreselleşme ile günlük yaşamın süreyi sıkıştıran iletişim teknolojileri tarafından nüfuz edilmesi ağ zamanını hızlandırmıştır (Hassan, 2003, 2009). Ağ toplumunun zamanı, varoluşunun bağlamlarından kaçan ve her bağlamın hep mevcut olana biçtiği değeri alabilmek için teknolojiyi kullanan zamansız zamandır (Castells, 2008, ss.575-576).

Küreselleşmeyle yayılan “teknoloji insanları birbirine bağlamak ve etrafındaki dünyayı etkilemek için giderek daha fazla yol ürettikçe teknolojik olarak tanınan aktiviteler günlük hayata” dönüşmüştür (Chayko, 2018, s.4). İletişim teknolojileri, sosyal hayatı her geçen gün daha fazla etkilemektedir. İletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, bireylerin günlük hayat pratiklerini ve sosyalleşme örüntülerini değiştirerek yeni davranış biçimleri ortaya çıkarmaktadır (Yazgan ve Yıldırım, 2020, s.5). Castells ve ark. (2007, s.171), "Mobil iletişim teknolojisinin yayılması, günlük yaşamımızın yapıları olarak akış alanının ve zamansız zamanın yayılmasına büyük katkıda bulunuyor." derler. İnternet, gerçekten de endüstrileşmiş toplumları 200 yıldan fazla bir süredir yöneten saate benzer bir "çağdaş benzetme"dir. Ancak bu benzetme dijitaldir ve saatin kesin ölçülmüş tik takları gibi sabit ve hatasız değildir (Lee ve Liebenau 2001, s.49). Dijitalleşme bireye sanal bir mekânda

gezinme ve bir yerden bir yere sınırsızca akma imkânı tanır. Bir yere akışkan bir şekilde giren birey o mekândan rahatça çıkarak başka bir mekâna girer. Hâlihazırda var olduğu somut mekânı terk etmeyerek bir ekran üzerinden diğer sanal mekânlara yolculuk yapabilir. Böylece mekânın aşılmaz duvarları silikleşir (Medin, 2018, s.146). Bauman'ın deyişle (1998, s.20) beden artık, yerleşik bir oluşu ifade etmez. Daha evvel ifade edildiği gibi beden, dijitalleşmeyle son derece akışkan bir yapıya bürünmüştür. Bu minvalde akışkan beden, mekânı birkaç saniye içinde ekran üzerinden fetheder. Dijitalleşmenin getirdiği olanaklarla birey son derece esnektir (Medin, 2018, s.146).

Zamansızlık, zamana zincirlenmiş yaratıkların ağıtlarının hala duyulabildiği, zamanın boyunduruğu altındaki limanlarla çevrili bir okyanusta seyretmektedir. Akışlar uzamı, olayların sıralamasını bozup, onları eşzamanlı hale getirip, ebedi zamansallığı toplumda hâkim kılarak zamanı çözer (Castells, 2008, ss.615-616). Adeta Castells'in (1996) zamansız zaman kavramı gibi, Urry yeni teknolojilerin tahmin edilemez değişiklik ve kuantum eşzamanlılığı ile karakterize ettiği yeni tür zamanları oluşturduğunu savunur (Urry 2000, s.126). Castells, çoğu insan için, ağ akışlarının ve (doğrusal) saatin dışında hüküm süren (sabit) yerlerin alanı her zamanki gibi baskındır, ancak yeni alan ve zaman modları, kültürel ve yapısal olarak belirleyici gelişim mantıklarını belirler (Castells 1996, s.476). Her şeyden önce, hızlanma kaynaklı zamansallaşma ve zamansızlaşma diyalektiğine dayanan, iki temel koşula yol açan sosyal olarak baskın zaman deneyiminin dönüşümüdür (Rosa, 2013, s.294). Zamansız zamanın mantığını izleyen geç modern zaman zamansallaşması, yalnızca yaşam seyrinin zamansal yıkımı ile değil, aynı zamanda günlük yaşamın sergilenmesiyle de ortaya çıkar. (Rosa, 2013, s.234).

'Ağ toplumu' 'ağ zamanı' içeren her yerde bulunan bir bilgi ağı üzerine (Hassan ve Purser, 2007) hüküm sürmektedir. Manuel Castells, günümüz sosyo-ekonomik yapısına ağ toplumu adını vermiştir. Ve makineler, özellikle bilgisayarla çalışan makineler, verimlilik, hız ve esneklik açısından mükemmeldir. Sonuç hızı önem veren yeni ve güçlü bir sistem mantığıdır (Lash, 2002). Castells için ağlar toplumu tanımlamaya başlar ve daha çok 'yaşamın dokusunu' oluşturur (1996, s.53'ten akt. Hassan, 2009, s.27). Castells'in "mekânın bastırılması ve zamanın yok edilmesine yönelik" yeni bir sosyal örgütlenme biçimi olarak gördüğü yeni bir üretim ve tüketim biçimini temsil eder (1996, s.471). Başka bir deyişle, saf hızla yöneliktir. Bu kapalı ve kolonize bölge, bu imparatorluk, kendi zamansal biçimini, teknolojik öncülü olan saatin zamanından niteliksel olarak farklı bir zaman biçimi olan bir 'ağ zamanı' oluşturur (Hassan, 2009, s.67).

Castells için de bir tür 'zaman-dışı', yani ağ toplumu kültür ve toplumu daha fazla kapladığı için, doğrusal, ölçülebilir, öngörülebilir zaman paramparça olur. (1996, s.433) Aslında "Ağın içinde veya dışında zamansal bir ortamda yaşayan zamansal varlıklarız" denilebilir (Hassan, 2009, ss.89-90). Ağ toplumunda toplumsal pratikler, akışlar uzamı denilen yeni bir zamansal biçime dayanmaktadır. Elektronik bağlantıların ürettiği akışlar uzamı, zamansız zamanı tetiklemektedir. Mekân, zamana dayanmaktadır. Dolayısıyla

zamansız zaman, toplumları adeta yapıbozuma uğratmaktadır (Castells, 2013, ss.568-613). Bir tür “zamansız zaman” (Ylijoki ve Mantyla”, 2003) yaşanır ve zamanın geçişi ve çalışmadan başka her şey unutulur. Siber uzam, zamansızlıkla temsil edilmektedir. Siber uzam, yaşanan zaman ile toplumsal zaman arasındaki ilişkileri giderek birbirinden ayırmaktadır. Toplumsallık, biyolojik ritimlerinden gittikçe uzaklaşmaktadır (Timisi, 2005, ss.94-95). Zamansal/mekânsal mesafeler teknoloji vasıtasıyla sıfırlanmaktadır. Siber uzamda bedenlerin önemi yoktur, ama bedenlerin hayatında siber uzam, vazgeçilmez öneme sahiptir (Bauman, 2005, ss.23-26).

Küreselleşmeyle yayılan “teknoloji insanları birbirine bağlamak ve etrafındaki dünyayı etkilemek için giderek daha fazla yol ürettikçe teknolojik olarak tanınan aktiviteler günlük hayata” dönüşmüştür (Chayko, 2018, s.4). Bundan böyle gündelik hayatın dijitalleştiği bir çağda yaşanmaktadır ve bu yadsınamaz toplumsal bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. Dijitalleşen gündelik yaşam işleyişi günün-gecenin ve saatin belirleyici niteliklerini gereksiz kılmıştır. Ağ toplumunda geleneksel saatli zaman kavrayışının siber-uzam kapsamında kalktığı rahatlıkla söylenebilir. Gündelik işlerinde zaman bağlı olan insan için artık zamansal sınırların da bir önemi kalmamıştır, 7/24 online bağlantıyı mümkün kılan enformasyon teknolojileri, insanı saatten, saati doğadan bağımsızlaştırabilmektedir (Castells, 2013, s.577). Ritmini ve düzenleyiciliğini kaybeden zaman, gündelik yaşamı da ritimsiz ve düzensiz kılmıştır. Bu dağınık yapıda zaman anlam kaybına uğramış, içi boşalmıştır, insan ise kayıp zamanın içinde şimdiye hapsolmuştur (Çiftçi ve Karakaş, 2019, ss.25-26). Teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak günlük yaşantıda yer alan birçok cihaz ya da makineler zaman kavramının sınırlarının yokolmasına neden olmaktadır. Tıpkı iklimler gibi mevsimler arasındaki zamansal farkı kapatmaya çalışan cihazlar, elektrik kullanımıyla başlayan ve gece ile gündüz arasındaki ayrımı ortadan kaldıran ışıklandırma teknolojisi ya da yine gece gündüz ayırımına varmadan izlenen televizyon programları (Karmaz, 2018, s.83) gibi örnekler sayılabilir. John Urry, söz konusu bağlamda, küresel enformasyon akışının anlık ve eşzamanlı bağlantısallığının, neden ile sonucun zamansal ayrımı ile karakterize olan saat zamanının ardışıklığı varsayan çizgisel mantığını geçersizleştirdiğini öne sürmektedir (Urry, 2000, s.123).

Sonuç

İnsanlar uzay, zaman ve nesnelere ve dolayısıyla kendileri ve dünya ile ilişkilerinde sürekli bir dönüşüm geçirmektedir. Modern zaman deneyimini karakterize eden hızlanma ve rijitlik kavramlarında, zamansız hareket ve atalet ilkeleri kendilerini dinamikleşmiş gibi görmektedir. Sosyal hızlanma yeni zaman ve mekân deneyimlerin[i], yeni sosyal etkileşim örüntülerini ve yeni bir öznellik türünü üretir ve bu nedenle insanoğlunun dünyada bulunuşunu ya da konumlanışını – ve dünyada hareket etme ve kendilerini yönlendirme şekillerini dönüştürür (Rosa, 2022a, s.52). Hız ilk defa atın evcilleşmesiyle ivme kazanmıştır. Hızlanma birim zaman başına miktar artışı olarak tanımlanmıştır. Sanayileşme ile birlikte başlayan ve endüstrileşmenin getirdiği yeni toplum biçimi insanların hayatına önce

mekanik saatin zamanını daha sonra da bilgisayarın ağ zamanını getirmiştir. Bu zamansallıkların amacı toplum yaşamını düzenlemek ve üretimi artırmaktır. Zamanı kaybetmenin en son istenecek bir durum olduğu günümüzün yaşayışında zamanın hızlanma ihtimali olmadığına göre yapılması gereken iş ve işleyişleri hızlandırmaktır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte insanlara zaman yetersiz gelmeye başlamıştır. Üretim, ulaşım ve iletişimin her geçen gün hızlanması insanlara yapabilecekleri iş ve işlemler için çok fazla seçenek sunmaktadır. İnsanlar bu seçeneklerden en fazlasını yapmak adına yaşamlarını hızlandırmak için çeşitli arayışlara girmişlerdir. Bilgisayarların insan yaşantısının merkezine oturmasıyla birlikte yeni toplumsal kurallar ve düzenlemeler sanal ağlar üzerinden uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulamaları kullanma şansı bulan özellikle genç kuşaklar işlerini daha hızlı ve kolay bir şekilde görmeye başlamıştır. Artık sadece iş yapma şekli değil toplumsal yaşayış da yeni sanal ortamlara taşınarak insanların internete bağlı ağlarda geçirdiği zaman her geçen gün artmaktadır. Castells'in de ifade ettiği gibi kapalı bir ağ toplumu oluşmuştur. Bu topluma üyeleri dışında kimsenin dahil olması mümkün değildir. Ağ toplumu da mekanik saatin zamanından farklı olarak ağ zamanını oluşturmuştur. Bu zaman saatin zamanından kopuk kendi zaman ve mekanını yaratarak zamansız bir zamanda geçmiş ve şimdiki zamanı birleştirerek o anda zamansız bir zaman oluşturmuştur. Bunun anlaşılması adına insanların internette geçirdikleri zaman devamlı artış göstermektedir. Dünyanın döngüsel olarak yirmi dört saatlik ritminden insanları koparan ağ zamanı yapay olarak sanal alemde yeni dünyalar oluşturmuştur. Eşzamanlı olarak dünyanın farklı yerlerinde insanlar ağ zamanında buluşarak haberleşmektedir. Saat zamanı bu noktada önemini kaybetmiştir. Gündelik yaşamda özel hayatın yanında iş hayatında da ağ zamanı McLuhan'ın küresel köyüne dönen dünyada yerini almış ve saat zamanının alanını daraltarak çoklu zamanın (ikiz zaman) egemen olduğu yeni bir zamansal alan yaratmıştır. Sonuçta gelinen noktada toplumsal işleyiş düzeni ve bireylerin gündelik yaşamı saat zamanı ile ağ zamanının bir arada bulunduğu çoklu zamanın (ikiz zamanın) egemen olduğu temporal koşullarla yüzleşmektedir. Toplumsal değişim ve bireylerin yaşam hızı ve temposu yeni zamansal anlayışa göre ayarlanmak durumundadır. Ağ zamanı, her geçen gün, mekanik saat zamanının kurallarını ve zamansallığını bozarak, insanları zamansız zaman algısı yaratan bir başka zamana doğru götürmektedir.

Sosyal hızlanma ve zamanla ilgili yapılacak bundan sonraki çalışmalarda dijital kuşaklararası farkları ortadan kaldırmaya yönelik, gençlerin sanal ortamlarda zamanlarını daha verimli bir şekilde geçirmesi için bilinçlendirilmesi ve mahremiyetlerine dikkat etme konusunda çalışmalar yapılabilir. Yaşlı insanların cep telefonu ve bilgisayarı daha aktif kullanıp gündelik yaşamın hızına ayak uydurması genç kuşaklarla aynı lisanı konuşması için çalışmalar yapılabilir. Sosyal hızlanmanın insanlar üzerinde oluşturduğu baskı ve stres halinin engellenmesine yönelik çalışma yapılabilir.

Extended Abstract

With the impact of social acceleration due to technological advancement, people's pace of life has significantly increased today. As a result of the acceleration of social change, we now live in a time where multiple temporalities (twin times) dominate alongside the speeding up of time, in addition to the presence of the mechanical clock in everyday life. The aim of this study is to examine, within the context of Hartmut Rosa's theory of social acceleration, the increase in the pace of life, which has occurred in parallel with the acceleration of societal changes, following the invention of the steam engine and the subsequent industrial revolution, as well as the development of technology, increased production, and digitalization. Alongside digitalization, it will be highlighted how network time has intervened in the domain of mechanical clock time and expanded its own realm.

In his book "Social Acceleration: A New Theory of Modernity," German sociologist and philosopher Hartmut Rosa aims to outline the main features of a systematic theory of social acceleration. The three fundamental types of acceleration in modern society identified by Rosa, namely technological acceleration, the acceleration of social change, and the increase in the pace of life, are inherently interconnected. Rosa refers to this interconnectedness as the "circle of acceleration." Additionally, when an external driver or motors injects more energy into the circle of acceleration, the result is a self-perpetuating spiral of acceleration, in which the forms of acceleration interact internally. Processes of acceleration are accompanied by tendencies of hesitation, delay, and deceleration, necessitating that these changes in temporal structures be interpreted as complex manifestations of mutual interrelation. These five categories of deceleration or inertia, such as natural limits for speed, islands of deceleration, dysfunctional side effects, slowing down as a strategy for acceleration, and structural and cultural inertia, must be interpreted as complex manifestations of mutual interrelation.

The book "High-Speed Society: Social Acceleration, Power, and Modernity," edited by Hartmut Rosa and William E. Scheuerman, provides a comprehensive examination of the acceleration processes in politics, economy, culture, and society in general. It focuses on how the high-speed contours of vital forms of social activity shape many aspects of human existence and proposes possible answers. Moreover, we will examine the ideas advocated in the work "Empires of Speed: Time and the Acceleration of Politics and Society" written by Robert Hassan in 2009, which deals with the intersections of media technologies, politics, and the social theory of time. The book discusses how two temporal empires, the 'network society' and 'network time,' reign over the inhabitants of our modern and now postmodern economies and societies on an omnipresent information network. It is concerned with the nature, role, and function of liberal democratic politics within the context of a high-speed networked society.

People undergo a constant transformation in their relationships with space, time and objects, and thus with themselves and the world. In the concepts of acceleration and rigidity that characterize the modern experience of time, the principles of timeless motion and inertia appear to have become dynamic. Social acceleration produces new experiences of time and space, new patterns of social interaction, and a new kind of subjectivity, and thus transforms the way human beings are in the world – and the ways they move and orient themselves in the World (Rosa, 2022a, s.52). Speed gained momentum with the domestication of the horse for the first time. Acceleration can be defined as the increase in quantity per unit time. The three dimensions of social acceleration are technical acceleration, acceleration of social change, and increased pace of life. Technical acceleration refers to the increase in transportation, communication and production processes. The acceleration of social change relates to the tempo of change in practices and action orientations, on the one hand, and in relational structures and relationship models, on the other. It is an increase in the tempo of life, understood as an increase in parts of action or experience per unit time.

Rosa's suggestion is that three fundamental dimensions of social acceleration, often inseparable in the contemporary discourse of acceleration, can be distinguished in an illuminating way, both analytically and empirically. First, the phenomenon of technical acceleration, that is, deliberate acceleration of goal-directed processes, is examined. From this perspective, the acceleration history of modernity essentially represents a history of progressive acceleration of transportation, communications, and production. Travel times are significantly reduced, communications work faster than ever before, and the time required to produce complex commodities is constantly decreasing.

The second dimension is that social transformation itself undergoes acceleration, meaning that social structures and basic patterns of social activity are now changing at a faster rate. Acceleration here is primarily the accelerated change of fashion, lifestyles, work, family structures, political and religious affiliations, etc. He reflects on the current concept of contraction offered for the description and experimental functioning of this form of acceleration.

Finally, the third form of social acceleration, the increased pace of life, is a response to the scarcity of time resources. The tempo of daily life undergoes rapid-fire changes, as it is evacuated by the increasingly rapid character of many familiar forms of both social and individual activity. Therefore, its clock is expressed, on the one hand, in the experience of stress and lack of time, and on the other hand, it can be defined as an increase in the parts of action and / or experience per unit. This aspect of temporal acceleration is most closely linked to the experience of engagement.

Analytically, five categories of deceleration or inertia can be distinguished here, cut along three defined dimensions of acceleration. These are natural limits to speed, islands of declaration, slowing down as a dysfunctional side effect, slowing down as an acceleration strategy, and structural and cultural invariance.

1. First, there will always be natural geophysical, biological and anthropological speed limits, that is, at the expense of a large qualitative transformation of the process, which either cannot be manipulated at all or will only be accelerated.

2. Then there are islands of regional, cultural and structural deceleration, that is, areas that are in principle open to modernization and therefore acceleration processes, but have not been caught up in them so far. Thus, they appear to be places where time stands still.

3. Moreover, in many areas of action, blockages and slowdowns repeatedly occur as undesirable side effects of acceleration, which can lead to dysfunctional and to some extent pathological consequences. The most well-known example of this is traffic congestion, but economic recessions and forms of depressive illness can also be considered under this heading.

4. These are processes and institutions of partial and temporal slowing down that are phenomena of deliberate slowing down. These include strategies for slowing down, meditation, yoga techniques, retreats in monasteries or courses to cope with the fast-paced life. Additionally, consciously slowing down certain learning processes helps to learn more in less time, and intentional breaks for rest also create creativity and acceleration-deceleration strategies.

5. Finally, as the fifth category of slowing forces, cultural and structural events that create a tendency towards harshness should be highlighted.

Rather than appearing as a self-standing principle, this tendency appears to be the paradoxical side of social acceleration.

As a result, at this point, society and individuals have had to face temporal conditions where clock time and network time coexist, where multiple time (twin time) dominates, and to adjust social acceleration and people's pace and pace of life according to the new understanding of time. Network time flows day by day, disrupting the rules and temporality of mechanical clock time, towards a time that creates a timeless perception of time.

People undergo a constant transformation in their relationships with space, time and objects, and thus with themselves and the world. In the concepts of acceleration and rigidity that characterize the modern experience of time, the principles of timeless motion and inertia appear to have become dynamic. Social acceleration produces new experiences of time and space[i], new patterns of social interaction, and a new type of subjectivity, and therefore transforms the way human beings are or are located in the world – and the ways they move and orient themselves in the world (Rosa, 2022a, p. 52). Speed gained momentum with the domestication of the horse for the first time. Acceleration is defined as the increase in quantity per unit time. The new form of society that started with industrialization and brought about by industrialization first brought the time of the mechanical clock and then the network time of the computer into people's lives. The purpose of these temporalities is to organize social life and increase production. In today's life, where wasting time is the last thing we want, and since there is no possibility of time accelerating, what needs to be done is to speed up the work and operations. With the development of technology, people began to feel insufficient time. The acceleration of production, transportation and communication every day offers people many options for the work and transactions they can do. People have sought various ways to speed up their lives in order to make the most of these options. As computers became central to human life, new social rules and regulations began to be implemented through virtual networks. Especially young generations who have the chance to use these applications have started to do their jobs faster and easier. Now, not only the way of doing business but also social life has moved to new virtual environments, and the time people spend on internet-connected networks is increasing day by day. As Castells stated, a closed network society has formed. It is not possible for anyone other than its members to be included in this society. The network society has also created network time, unlike the time of the mechanical clock. This time created its own time and space, disconnected from the time of the clock, and created a timeless time at that moment by combining the past and present in a timeless time. To understand this, the time people spend on the internet is constantly increasing. Network time, which disconnects people from the cyclical twenty-four-hour rhythm of the world, has artificially created new worlds in the virtual world. Simultaneously, people in different parts of the world meet and communicate in network time. Clock time has lost its importance at this point. In daily life, in business life as well as in private life, network time has taken its place in the world that has turned into McLuhan's global village, and by narrowing the space of clock time, it has created a new temporal space dominated by multiple time (twin time). As a result, at this point, the social functioning order and the daily life of individuals face temporal conditions dominated by multiple time (twin time) where clock time and network time coexist. Social change and individuals' life speed and pace must be adjusted according to the new temporal understanding. Network time, day by day, disrupts the rules and temporality of mechanical clock time, taking people towards another time that creates a timeless perception of time.

In future studies on social acceleration and time, studies can be carried out to eliminate digital intergenerational differences, to raise the awareness of young people so that they can spend their time more efficiently in virtual environments, and to pay attention to their privacy. Efforts can be made to ensure that older people use mobile phones and computers more actively, keep up with the pace of daily life, and speak the same language as younger generations. Studies can be carried out to prevent the pressure and stress that social acceleration creates on people.

Kaynakça | References

- Al, E. (2022). İletişim Araçlarında Hızlanma Olgusu: Telgraf ve Twitter'in Dromolojik Çözümlemesi. *İlmi Etüdler Derneği, İnsan & Toplum*, 2022; 12(3): ss.193-219.
- Ayvazoğlu, B (2001). Ahmet Hâşim'i Unutmak Mümkün mü?. *Dergâh*, C.11, S.132, ss.12-14.
- Bauman, Z. (1998). *Globalization: The Human Consequences*. Polity Press.
- Bauman, Z. (2005). *Küreselleşme*. (A. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı.
- Benthaus-Apel, F. (1995). *Zwischen Zeitbindung und Zeitautonomie. Eine empirische Analyse der Zeitverwendung und Zeitstruktur der Werktags- und Wochenendfreizeit*. Deutscher Universitäts-Verlag.
- Berman, M. (1988). *All That Is Solid Melts Into Air: The Experience of Modernity*. Penguin.
- Baudrillard, J. (1994). *The Illusion of the End*. Polity.
- Breuer, S. (1988). Der Nihilismus der Geschwindigkeit. Zum Werk Paul Virilios. *Leviathan* 16: 309-3.
- Castells, M. (1996). *The Information Age: Economy, Society and Culture, The Rise of the Network Society*. Blackwell.
- Castells, M. (2008). Ağ toplumunun yükselişi. (E. Kılıç, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2013). Ağ Toplumunun Yükselişi-Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür (E. Kılıç, Çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Castells, M., Fernandez-Ardevol, M., Qui, J. ve Sey, A. (2007) *Mobile Communication and Society. A Global Perspective*. MIT Press, 97(4), pp. 819-820 Volume 97, 2007 - Issue 4.
- Ceyhan Coştu, F. (2015). Zaman Üzerine Bir Sınıflama Denemesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 8, Sayı 2, Aralık 2015, ss.647-674.
- Chayko, M. (2018). *Süper Bağlantılı İnternet, Dijital Medya&Tekno-Sosyal Hayat*. (B. Bayındır, D. Yengin, & T. Bayrak, Çev.), Der Yayınları.
- Conrad, P. (1999). *Modern Times and Modern Places: How Life and Art Were Transformed in a Century of Revolution, Innovation, and Radical Change*. Knopf.
- Çalıcı, S. (2020). Özgür Zaman Karl Marx'ın Sermaye Analizinde Toplumsal Zamanın Örgütlenmesi ve Zamansal Özgürleşmenin İmkânları (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiftçi, A. ve Karakaş, Y. (2019). Dijitalleşen Zamanın İzdüşümünde: Kimliğin, Bedenin ve İletişimin Dönüşümü. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology* 2019 Bahar/Spring - Cilt/Vol: 10 - Sayı/Num: 37.
- Durkheim, E. (1995). *The Elementary Forms of Religious Life*. Free Press.
- Eriksen, T.H. (2001). *Tyranny of the Moment. Fast and Slow Time in the Information Age*. Pluto Press.
- Fukuyama, A. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press.
- Gane, N. (2006): Speed up or Slow down? Social Theory in the Information Age. *Information*,

- Communication & Society*, 9(1): ss.20-38
- Garhammer, M. (1999). *Wie Europäer ihre Zeit nutzen. Zeitstrukturen und Zeitkulturen im Zeichen der Globalisierung*. Sigma.
- Geißler, K. (1999). *Vom Tempo der Welt. Am Ende der Uhrzeit*. Herder.
- Guy, J-S. (2002). The Acceleration of Time from Luhmann's Theoretical Perspective. Montreal. Manuscript read at Session 3, "Temporal Structures and the Concept of Acceleration," of Research Group 35 at the Fifteenth World Congress of Sociology in Brisbane, July 7-13, 2002.
- Güven, E. (2021). Manuel Castells'in Ağ Toplumu Kavramı ve Ötekiler: Yeni Toplumsal Hareketler ve Marjinal Yapılanmalar. *Global Media Journal TR Edition*, 12 (23) Güz 2021 Sayısı / Fall 2021 Issue.
- Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry Into the Origins of Cultural Change*. Blackwell.
- Hassan, R. (2003). The MIT Media Lab: techno dream factory or alienation as a way of life? *Media. Culture and Society* Vol. 25 Number 1 pp. 87-107.
- Hassan, R. (2009). *Empires of Speed. Time and the Acceleration of Politics and Society*. Leiden.
- Hassan, R. ve Purser, R. (2007). *24/7: Ağ Toplumunda Zaman ve Zamansallık*. Stanford University Press.
- Heylighen, F. (2001). Technological Acceleration. <http://pespmc1.vub.ac.be/TECACCEL.html>.
- Jameson, (1994). *The Seeds of Time*. Colombia University Press.
- Karmaz, E. (2018). Sosyal Bir Olgu Olarak Zaman Kavramının Dönüşümü. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi. Journal of Social and Cultural Studies*.
- Kern, S. (2013). Zaman ve Uzam Kültürü (1880-1918). (A. Selman, Çev.). İletişim Yayınları.
- Kulak, A. (2022). Yabancılaşma ve Hızlanma: İyi Bir Yaşam Nedir ve Neden Bizde Bulunmamaktadır?. <https://oggitto.com/icerikler/yabancilasma-ve-hizlanma-iyi-bir-yasam-nedir-ve-neden-bizde-bulunmamaktadır/67790>. Erişim Tarihi: 25.09.2023.
- Kumar, K. (2004). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma*. (M. Küçük, Çev.) Dost.
- Kurmus, E., ve Topal, C. (2021). Günümüz Çalışma Rejiminde Uygunun İkircikli Konumu: Kavramsal Bir Tartışma. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, ss.357-376. <https://doi.org/10.26650/JECS2020-815618>
- Lash, S. (2002). *Critique of Information*. Sage Publications.
- Lee, H. ve Liebenau, J. (2001). Time and the Internet. *Time and Society*, 9(1): ss.43-56.
- Levine, R. N. (2006). *A Geography of Time: On Tempo, Culture, and the Pace of Life*. Basic Books.
- Levine, R. (2013). *Zamanın Coğrafyası. Kültürlerin Zaman Algısı Üzerine*. (Ö. U. Hoşafçı, Çev.). Maya Kitap.
- Luhmann, N. (1980). Temporalisierung von Komplexität. Zur Semantik neuzeitlicher Zeitbegriffe. In *Gesellschaftsstruktur und Semantik. Studien zur Wissenssoziologie*

- der modernen Gesellschaft , 1:235–313. Frankfurt: Suhrkamp.
- Lübbe, H. (2009). The Contraction of the Present. Rosa and Scheuerman içinde (pp.159–79)
- Marx, K. (1976). Capital: A Critique of Political Economy. Trans Ben Fowkes. Penguin.
- Marx, K. (2004). Ekonomi Yazılar. (A. Fethi, Çev.). Hil Yayınları.
- Masson, M. E. J. ve MacLeod, C. M. (1997). Episodic enhancement of processing fluency. D. L. Medin (Ed.), *The psychology of learning and motivation* içinde (Vol. 37, pp.155–211). Academic Press.
- Medin, B. (2018). Dijital Kültür, Dijital Yerliler ve Günümüzdeki Yeni Film Seyir Deneyimleri. *Erciyes İletişim Dergisi* Cilt (Volume): 5, Sayı (Number): 3, (ss. 142-158).
- Mermutlu, A. (2018). Hız Semptomları: Geç-Modern Zaman Rejiminde Belirsizlik, Dolayısızlık, Eşzamansızlık. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 1, Sayfa: 245-260, Ocak – 2018.
- Mumford, L. (1996). Makina Efsanesi. İnsan Yayınları.
- Nassehi, A. (1993). Die Zeit der Gesellschaft. Auf dem Weg zu einer soziologischen Theorie der Zeit . Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Nerse, S. (2021). Esnek Çalışma Modelinde Sosyal Hızlanma Beklentisi: Nitel Ampirik Bir Testin Sunumu. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* Yıl: 25 Sayı 2 – Ağustos 2021.
- Radkau, J. (1998). *Das Zeitalter der Nervosität. Deutschland zwischen Bismarck und Hitler*. Propyläen.
- Reheis, F. (1998). *Die Kreativität der Langsamkeit. Neuer Wohlstand durch Entschleunigung*. Primus.
- Robinson, J. ve Geoffrey G. (1999). *Time for Life: The Surprising Ways Americans Use Their Time*. Pennsylvania State University Press.
- Rosa, H. (2013). *Social Acceleration. A New Theory of Modernity*. (J. Trejo-Mathys, Çev.). Columbia University Press.
- Rosa, H. (2021). *Résonance. Une sociologie de la relation au monde* (S. Zilberfarb, Çev.). Paris: Editions La Découverte.
- Rosa, H. (2022a). *Yabancılaşma ve Hızlanma: Geç Modern Zamansallığına Dair Bir Eleştirel Teoriye Doğru*. (B. Konuk, Çev.). Albaraka Yayınları.
- Rosa, H. (2022b). *Dünyanın Kontrol Edilemezliği*. (M. Kaya, Çev.). Albaraka Yayınları.
- Rosa, H. ve Scheuerman, W. E., (2009). *High Speed Society. Social Acceleration, Power, and Modernity*. The Pennsylvania State University Press University Park.
- Savaşçın, Z. (2023). Hartmut Rosa'nın Düşüncesinde Rezonans, Yabancılaşma, Yurttaşlık. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (2), ss.119-135.
- Scheuerman, W. E. (2003). Speed, States, and Social Theory: A Response to Hartmut Rosa. *Constellations: An International Journal of Critical and Democratic Theory* 10, no. 1: 42–48.
- Scheuerman, W. E. (2004). *Liberal Democracy and the Social Acceleration of Time*. Johns Hopkins University Press.
- Simmel, G. (2004). *The Philosophy of Money*. Ed. and trans. Tom Bottomore and David

- Frisby. Routledge.
- Taylor, C. (2007). *A Secular Age*. Cambridge, Massachusetts ve Londra, İngiltere: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Timisi, N. (2005). Sanallığın Gerçekliği: İnternetin Kimlik ve Topluluk Alanlarına Girişi. M. Binark ve B. Kılıçbay (Ed.), *İnternet, Toplum, Kültür içinde* (ss.89-105). Ankara: Epos Yayınları.
- Tuçan, N.H. (2017). Ağ Anlatının Yükselişi: Son Dönem Hollywood ve Türk Sinemasında Farklı Anlatı Biçimleri. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. Cilt: 5, Sayı: 2, Eylül 2017.
- Urry, J. (2000). *Sociology Beyond Societies. Mobilities for the Twenty-First Century*. London: Routledge.
- Virilio, P. (1997). *Open Sky*. Londra/New York: Verso.
- Virilio, P. (1999). *Polar Inertia*. London: Sage.
- Virilio, P. (2006). *Speed and Politics*. Trans. Marc Polizzoti. Los Angeles: Semiotext(e).
- Wajcman, J. (2008). *Life In The Fast Lane? Towards A Sociology Of Technology And Time*. *The British Journal of Sociology* 2008 Volume 59 Issue 1.
- Weber, M. (1930). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Londra: Unwin.
- Weber, M. (1946). *From Max Weber: Essays in Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Ed. Guenther Roth and Claus Wittich. Berkeley: University of California Press.
- Yazgan, Ç. Ü. ve Yıldırım, A.F. (2020). Üniversite Gençliğinde İnternet Bağımlılığı ve Derslerde Siber Aylaklık Davranışları. *T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Araştırmaları Dergisi*. Aralık 2020 • 8(Özel Sayı) • ss.5-23.
- Ylijoki, O.H. ve Mäntylä, H. (2003). *Conflicting Time Perspectives in Academic Work*. Sage Journals. Volume 12, Issue 1.

JOURNAL OF TÜRKİYE MEDIA ACADEMY

e-ISSN: 2791-6014

TÜRKİYE
MEDYA AKADEMİSİ
DERGİSİ

CİLT/VOLUME: 4 SAYI/ISSUE: 7 ŞUBAT/FEBRUARY YIL/YEAR: 2024

www.turkiyemedyaakademisi.com